

КАЛИМЕНТ

ОХРИДСКИ

СЪБРАНИ

СЪЧИНЕНИЯ

ТОМ ТРЕТИ

КАЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ
СЪБРАНИ
СЪЧИНЕНИЯ

3

ПАРИМЕНТ
ОХРИДСКИ
СЪБРАНИ
СЪЧИНЕНИЯ
ТОМ ТРЕТИ

ПРОСТРАННИ ЖИТИЯ НА КИРИЛ И МЕТОДИИ

ПОДГОТВИЛИ ЗА ПЕЧАТ
БОНЮ СТ. АНГЕЛОВ И ХРИСТО КОДОВ

СОФИЯ
1973

ИЗДАТЕЛСТВО
НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Деятельность Кирилла и Мефодия, столь многосторонняя, столь плодотворная, обращала на себя внимание не только современников; пройдут еще тысячелетия и самое отдаленное потомство будет чувствовать на себе влияние той новой жизни, к которой славянские народы были призваны словом и делом тех великих мужей.

В. А. Билбасов, 1868

I

Пространните жития на Кирил и Методий са едни от най-важните славянски извори за живота и делото на славянските просветители. Станали твърде рано достояние на науката, за тях е писано извънредно много; за техните исторически и художествени достойнства са изказани най-различни, нерядко съвсем противоречиви мнения. Предмет на оживени разисквания са били: време и място на написването им, авторство, достоверност, извори, разпространение, влияние; доста е писано и върху отделни пасажи, изрази и думи, намиращи се в текста на двете жития — коментар на текста, разясняване на неговия смисъл. Не е наша задача тук да проследяваме всички тези въпроси — както всеки от тях отделно, така и всички вкупом може да бъдат предмет на специално изследване.

Проблемът за пространните жития на Кирил и Методий е връстник на славистиката като наука; той е централен в изследванията още на първите видни учени-слависти, такъв е след тях, такъв е и днес. Мненията са противоречиви. Според едни учени те са писани първо на гръцки език, а после са преведени на старобългарски; други приемат, че са писани на старославянски в Панония, отдето и твърде разпространеното им название „Панонски легенди“. Изказано е мнение, че житието на Кирил е написано от брат му Методий, а Методиевото житие — от Климент Охридски; че двете жития са дело на двама различни близки Кирило-Методиеви ученици, измежду които единият е Климент Охридски. Редом с тези и други мнения широко е застъпена тезата, според която пространните жития са дело на един автор, като се има пред вид Климент Охридски. По тези проблеми се изказват учените Горски, Шафарик, Бодянский, Погодин, Викторов, Воронов, Малишевски, Билбасов, Голубински, Лавров, Туницки, Ягич, Ламански, Огиенко, Погорелов,

Копитар, Миклошич, Пастернек, Перволф, Снопек, Дворник, Лер-Сплавински, Вавржинек, Ал. Т.-Балан, П. Динеков, Ив. Дуйчев, Ем. Георгиев и др.¹

Благодарение на новоиздирени и публикувани средновековни материали, както и благодарение на голямата научноизследователска работа, извършена в течение на столетие, редица от въпросите, свързани с двете жития и породили оживени научни спорове, днес вече може да се считат са успешно разрешени. За окончателно отхвърлена се смята тезата на Воронов за първоначално написване на житията на гръцки език; такава е съдбата и на тезата, лансирана от А. В. Горски — откривателя на пространните жития, че те са писани в Панония, и на тезата за късния произход на двете жития, за тяхната историческа недостоверност, за това, че Черноризец Храбър е автор на двете жития, или че Методий е автор на Кириловото житие и пр. Днес се приема, че пространните жития са ранни и много ценни творби на старата българска литература, че са писани на старобългарски език наскоро след смъртта на братята Кирил и Методий, че са писани от техни ученици. Допуща се участие на Методий като информатор за подробности из живота на брат му Кирил. Поради тясна връзка на Кириловото житие с т. нар. „Италианска легенда“ счита се за доказано, че това житие е било написано между годините 879—882 (на 16. XII. 882 г. е починал папа Йоан VIII, комуто е била посветена „Италианската легенда“). Тази вест „решава, както се вижда, веднаж завинаги спора относно датата на съставянето на пространното Кирилово житие“². Житието на Методий е писано също наскоро след неговата смърт, но вероятно вече в България, понеже във Великоморавия след разгрома на Кирило-Методиевото дело не е имало условия за книжовни прояви. Въз основа на дълбок анализ на текста на пространните жития и на други средновековни извори (славянски, гръцки, латински) славистичната наука вече стигна до тези установки.

Въпреки немалкото публикации и оживени дискусии и до днес най-спорен си остава въпросът за авторството на пространните жития — един човек ли ги е написал или са дело на двама писатели. От известно време в науката преобладава схващането, че създател и на двете тези бележити старобългарски съчинения е Климент Охридски, един измежду най-достоините ученици на Кирил и Методий. Тази мисъл изказват някои учени мимоходом покрай други основни въпроси, свързани с делото на Кирил и Методий или на Климент Охридски, а други учени пишат по-обстойно в нейна подкрепа, обособяват отделни глави в свои монографични изследвания, посветени на сложната кирилометодиевска проблематика.

Големи заслуги за утвърждаването на тезата за Климентово авторство на пространните жития или за негово активно участие в тяхното написване имат учените П. А. Лавров, В. Вондрак, Е. Георгиев, Ив. Дуйчев и др. — те привеждат много доводи от общоисторичен и историко-литературен, извороведчески, лексикален и стилистичен характер.

¹ Г. А. Ильинский. Опыт систематической Кирилло-Методиевской библиографии. С., 1934, с. 20—24; М. Г. Попруженко и Ст. Романски. Кирилометодиевска библиография за 1934—1940 г. С., 1942, с. 24—29; Е. Георгиев. Кирил и Методий. С., 1969, с. 17—95, 332—340; К. Мечев. Кирил и Методий. Исторически извори и литературни паметници. С., 1969, с. 19—48, 177—193; Ив. Дуйчев. Към тълкуването на Пространните жития на Кирил и Методий. — Сб. Хиляда и сто години славянска писменост. 863—1963. С., 1963, с. 93—117; П. Лавров. Кирило та Методий в давно-слов'янскому письменстві. У Київі, 1928, с. 93—97.

² Ив. Дуйчев. Към тълкуването на Пространните жития на Кирил и Методий, с. 102.

През 1895 г. Лавров е категоричен по въпроса. След приведени многобройни наблюдения той обобщава: „До сих пор мы постарались утвердить за Климентом поучения, приписываемые надписаниями, а вместе с тем неизбежно должны были собрать доводы, которые подтверждают мнение Ундольского и Бодянского о том, что и так называемые Панонские жития принадлежат тому же Клименту... Климент был старший из деятелей Симеоновой эпохи, его близость к первоучителям предполагает участие еще в их литературных трудах; мы старались доказать, что им написаны и жития первоучителей.“¹ Обаче в големия си обобщителен труд от 1928 г. той пише: „Та це не перешкодило иншим ученим не погоджуватися як і з тим, що автор житій був одна особа, так і з тим, що це був Климент... А через те ми тепер і гадаемо, що краще буде зовсім не зазначати того чи того автора Житій, скоро таких указівок немає в самих текстах, дарма що, прим., списків Константинового Житія чимало. Дак зате й сумніву не може бути, що Методіеве Житіе написано після Константинового й його упорядчик мав це Житіе, як то кажуть, на — похваті... Упорядчик Житій, або їх упорядчики, коли це були різні особи, були близькі поміж собою...“²

Емил Георгиев също е колеблив: „Имаме основание да смятаме, че двете жития са написани от един и същ или от едни и същи автори... И въпреки всички тези възражения, направени от нас, мъчно може да се отхвърли схващането за един и същия автор (евентуално автори) и на двете жития. От само себе си се разбира, че с написването на Методиевото житие е било натоварено същото лице (евентуално лица), което е написало и Кириловото житие, или най-малко, че това лице е взело дейно участие в написването на Методиевото житие.“

Дирейки автора на житията между учениците на Кирил и Методий, в съгласие с вестите в техния текст, не можем да не спрем вниманието си преди всичко върху Климент. Още откривателят на житията, Горски, насочва вниманието към него като техен автор. Решително или поне по-смело определят Климент за автор на житията Ундолски, Вондрак, Лавров и др. Срещу Климентовото авторство обаче могат да се приведат сериозни аргументи:

1. Докато много от Климентовите съчинения носят авторското име на Климент, ни един препис на житията не е означен с това име.

2. В Пространното Климентово житие, където се изброяват доста подробно Климентовите книжовни трудове, не се говори изрично, че Климент е написал жития на своите велики учители.

При тези сериозни аргументи ние смятаме, че Климент не може да бъде автор на житията изцяло; като най-близък ученик на Кирил и Методий обаче той е взел значително участие в тяхното написване.³

Колѣбание се забелязва и у Ив. Дуйчев; даже той е склонен да счита Методий за автор на Кириловото житие: „Фактът, че то (житието — Б. А.) било написано приживе на Методий, допринася съществено и за разрешаването на въпроса за неговото авторство. Създадено в същата среда, в която е действувал и живял Константин Философ-Кирил, житието

¹ П. А. Лавров. Климент епископ словенский. Труд В. М. Ундольского. М., 1895, с. XXXI—XXXII.

² П. Лавров. Кирило та Методій в давньо-слов'янському письменстві, с. 94, 96.

³ Ем. Георгиев. Разцветът на българската литература в IX—X в. С., 1962, с. 127—128.

не е могло да не интересува преди всичко самия Методий и да бъде съставено без негово участие. Най-близкото до ума предположение би било естествено да търсим неговия автор тъкмо в лицето на Методий, който най-добре е познавал живота и дейността на брат си... На трудния и много разискван въпрос за авторството на житията може да се даде само приблизителен отговор, и то в смисъл, че като най-вероятен техен автор трябва да се посочи именно Климент Охридски, най-големият книжовник измежду Кирило-Методиевите ученици. Имайки пред вид, че в богатата агиографска литература е рядко брат да пише за брата, той ще е автор и на пространното Кирилово житие.¹

За нас тезата, че Климент Охридски е написал двете пространни жития на Кирил и Методий, е най-правдоподобна; в нейна полза говорят някои факти и съображения, поради което включваме тези жития в том трети от събраните съчинения на нашия бележит старобългарски писател.

1. Съдържанието на двете жития, очертаната в тях широка картина на епохата и на апостолската дейност на Кирил и Методий категорично свидетелствуват, че те са писани от съвременник на тази бележита в историята на славянските народи епоха и че този съвременник е пряк ученик на Кирил и Методий.

2. По съдържание двете жития взаимно се допълнят, казаното в житието на Кирил или не се повтаря, или се предава съвсем накратко. Оттук и краткостта на Методиевото житие в сравнение с житието на Кирил. Понеже в развитието на научния спор за житията това различие често се използва като аргумент, че те са написани от двама книжовници, считам за полезно да приведа много хубавите наблюдения и мисли, изказани още през 1855 г. от Бодянски, голям познавач на славянската ръкописна старина, ценител на пространните жития като книжовни и исторически паметници. Той синтезира: „А что жития Кирилла и Мефодия суть произведение одного лица, доказательством тому, между прочим, тоже сходство выражений и оборотов в обоих, например: касательно приготовления к составлению азбуки, перевода богослужбных книг, трезычной ереси, препирания с противниками и проч. Данные в том и другом ни мало не противоречат себе; наоборот, некоторые из приводимых сходны даже в мелочах; таково показание о числе обращенных козар и проч. Что же до того, что они в одном из них излагаются подробнее, а в другом сжате, причина тому заключается в самом предмете и цели каждого из этих житий. В житии Кирилла сочинитель наиболее распространяется о том, что непосредственно относится к нему, и оканчивает его вместе с кончиной блаженного; а в житии Мефодия, напротив, о Кирилле говорится коротко, точно как о Мефодии в житии Кирилла; за то, с какою подробностью рассказана жизнь моравского архиепископа, когда он остался один деятелем у югозападных славян! Стало, оба жития одно другое пополняют, и сочинителю их не приходилось распространяться с одинаковой обширностью в каждом из них об одном и том же. Это, по мне, некоторым образом служит подтверждением мысли, что и то, и другое составлены одним и тем же писателем.“²

3. Двете пространни жития имат композиционна прилика.

¹ Ив. Дуйчев. Към гълкуването на пространните жития на Кирил и Методий, с. 102—103, 117.

² О. М. Бодянский. О времени происхождения славянских писем, М., 1855, с. XXVIII.

4. Особено важна е езиковата и стилната прилика на пространните жития, която на свой ред много напомня за езика и стила на известните творби на Климент Охридски. Това сходство бе прекрасно показано от чешкия славист Вондрак.

5. Авторът използва документални извори, съчинения на своите учители, лични наблюдения и спомени за тях, предава подробности из живота и дейността им — едни лично видени, а други научени от Методий като информатор предимно за Кириловото житие.

6. Авторът показва по-положително отношение към Византия и към Цариградската патриаршия, отколкото към Рим; показва, че е привърженик на теологическите схващания на Патриаршията. За подчертаване са думите му, казани в гл. XVIII на Кириловото житие — предсмъртната молитва на Кирил Философ: „Послушан мога молитвы и вѣрное твоє стадо съхранн, емуже ма бѣ прнставнаъ неключнаго и недостоннаго раба твоего. Нзбавлаа еса ѿ всакыа безбожна и поганьскыа злоби... поговѣн трнзъчною ересь...“ Изказаните в тази молитва мисли много напомнят за съчинението на Кирил „Написанне о правѣи вѣрѣ“, което вероятно авторът на житието е използвал.

7. Климент Охридски е автор на две похвални слова за Кирил и Методий, а известно е, че в старите литератури е обикната практика авторите на жития да пишат и похвали за съответните прославяни светци. Тук е важно още нещо — двете похвални слова, подобно на двете пространни жития се различават значително по обем, само че сега общата похвала за Кирил и Методий е по-голяма от похвалата за Кирил.

8. Пространните жития са послужили като извор за похвалните слова в чест на Кирил и Методий. Важни в случая са и пасажите, свързани с писмото на папа Адриан II до великоморавските князе (гл. VIII на Методиевото житие, Обща похвала за Кирил и Методий).¹

9. Някои учени откриват в кирилските преписи на житията следи от глаголически първообрази.²

Написани през последната четвъртина на IX в., пространните жития на Кирил и Методий играят важна роля не само в живота на българския народ, но и в живота на всички православни народи — руси, сърби, румъни, те са активна сила за тяхното обществено и културно развитие. Със своето богато съдържание по един извънредно важен за славянските народи въпрос и с художествените си достойнства житията са будили непрестанен интерес у средновековния културен и обществен деятел. Поради това те са предмет не само на чисто механично преписване, но и на творческо отношение към тях — често се правят заемки от тях при написване на някои старославянски съчинения, буквални или перифразирани, внасят се добавки и пр. Например проникват в краткото житие на Кирил Философ, в проложни жития и служби за Кирил и Методий, у Йоан Екзарх, в руската Повесть временных лет, в Житието на Стефан Пермски и др. Ранни заемки има също в „Италианската легенда“ (IX в.) и в обширното житие на Климент Охридски, написано от Теофилакт Охридски (края на XI в.). Въздействие на Кирило-Методиевите пространни

¹ Подробности у V. V o n d r á k. Studie z oboru církevněslovanského písmenictví. V Praze, 1903, с. 96—110.

² Ем. Георгиев. Кирил и Методий. С., 1969, с. 160—162. Следва да се припомни и съобщението на Юрий Крижанич (негово писмо от 1646—1647 г.), че притежавал препис на Кириловото житие, което „било написано в дълбоката старина с глаголически букви“ (вж. П. А. Лавров. Кирило та Методіи в давньо-слов'янському письменстві. У Києві, 1928, с. 117).

жития съзираме в цялата славянска средновековна книжовна традиция. Освен това, че вести от тях проникват в славянските летописи и родослови, те са предмет на често преписване в течение на вековете — от XII в. насам (с изключение на XIII в.) няма век, от който

Църквата „Св. Йоан Богослов-Канео“ — Охрид

да не е запазена вест за препис на житията. Имаме пред [вид не само пълни преписи, но и преписване на извадки от житието на Кирил, явление, получило [извънредно голямо разпространение. Всичко това на свой ред съдействува за разрастване и задълбочаване на култа към Кирил и Методий сред българи, руси, сърби. А този култ е много ранен, създава се непосредствено след смъртта на братята, най-добре насаждан от църквата чрез прогласяването им за светци, което обуславя написването на служби в чест на Кирил и Методий.¹ Хубав израз за обаянието от личността на Кирил Философ, за славата, с която

¹ Б. Ст. Ангелов. Борба за делото на Кирил и Методий. С., 1969, с. 1—35, 100—153.

той вече се е ползвал, намираме в Симеоновия сборник от 1076 г. В поместеното тук кратко съчинение — похвала на книжнината — името на Кирил е поставено редом с имената на видните църковни дейци Василий Велики и Йоан Златоуст: „Послоушан ты житѣя стааго Васнана н стааго Іванна Златоустааго н стааго Кирила философа н ннѣхъ многъ стѣнхъ, како н ти съпрѣва повѣдають о ннхъ рекоуште: нзмлада прнажеаахоу стѣхъ кннгъ, тоже н на добраа дѣла подвнгушаса.“ Когато говорим за обаянието от тези творби, не може да не припомним мисълта на автора на Кириловото житие, изказана в увода: „Житне же него явланемъ н по малоу съказанемо, яковѣ же бѣ, да нже хошетъ, то се слыше, подобентъ се нему, бѣдрость прнемле, а лѣность отъмѣтае, яковеже рече апостола.“

За пространните Кирило-Методиеви жития е извънредно важен и следният факт — поместването им в прочутите чети-минеи на московския митрополит Макарий от XVI в., който цели 12 години се е трудил в Новгород по съставянето на този забележителен в староруската литература корпус от съчинения, състоящ се от 12 тома, за всеки месец отделна книга.¹ Този факт е важен в две насоки: 1) Показва високата оценка, която Макарий дава на житията, и 2) Има голямо значение за разпространението и въздействието на житията — значителна част от техните преписи се намират в чети-минеи, Макариевска редакция.

Димитър Ростовски е вторият руски културен деец, изиграл голяма роля за прослава на Кирил и Методий, за разширяване влиянието на техните пространни жития, по-точно влиянието на Кириловото житие. В края на XVII в. той издава своята прочута „Книга житий святых“ (1689—1711; второ издание — 1837), впоследствие претърпяла няколко издания и получила необичайно голямо разпространение не само в Русия, но и между южните славяни. Правейки подбор измежду многобройните светци, почитани от църквата, той намерил за необходимо да помести общо житие на популярните вече славянски просветители Кирил и Методий. У него житието е дадено под 11 май и има наслов: „Въ тойже день житіе н труды преподобныхъ отецъ нашнхъ Меѳодіа н Константіна, нареченнаго Кирила, епископовѣ моравскнхъ, оучителѣй славянскнхъ.“ В страни на текста са посочени изворите, които авторът е използвал: „Ѡ различныхъ харатейныхъ четій сокращеннѣ.“²

То е съвсем ново-съчинение компилация в руската средновековна книжнина, прославящо делото на братята Кирил и Методий. За съчинението си Ростовски използвал не текст от Макариевите чети-минеи, както би следвало да се очаква, а текст от житието на Кирил, намиращо се в ръкопис на Хилендарския манастир. Този препис е публикуван

¹ В предисловието към Великите чети-минеи Макарий пише за себе си: „А писѣ есми сѣа стѣа велнкѣа кннгн въ велнкѣмъ Новгородѣ кѣ есми тамо бѣ архіепкпѣ, а писѣ есми н съврѣа н въ єдно мѣсто н сово-квпѣа дванадѣса лѣ мнвгн нмѣнїе н мнвгнмн различнымн писарн, не шадѣа сребра н всакн почастен, но н паче мнвгн труды н пвдвнн пвдѣа, Ѡ исправленіа нностранскї н древнї послвннцъ прввдѣа на рвс-скою рѣчь.“

² П. А. Лавров. Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности. Л., 1930, с. IV, неточно сочи, че Кириловото житие е давано само под 14 февруари. Препис на житието, издадено от Д. Ростовски, се намира в руски ръкописен миней, XVIII в., сега в Москва — ГБЛ, фонд 344 — Шибанов, № 170, л. 119—135. Снимки от него сме предали в БАН — Научен архив, Сборка V, № 1546.

от Бодянки под № 16: Памѣ и жггѣ блженнаго вчнтела нашего Кон'стантина Курнаа философа, перваго наставника родѣ российскомѣ и всемѣ языкѣ словенскомѣ. Списано зъ библіотекѣн Хиландарской лавры сербской, мѣца февра в' дѣ. дѣ. Книжовникът се отнесъл доста критично към своите извори, „взяв только то, что заслуживало вниманія“ (Лавров, IV). По полетата на използвания от него препис на Кириловото житие от Хиландарския манастир има нанесени много бележки, които по думите на Лавров „правят чест на Димитър Ростовски“¹. Макар и с оглед към други цели, тясно свързани с нуждите на църквата, Д. Ростовски *първ* напечатва обширно житие на Кирил и Методий, което в по-голямата си част в същност е пространното Кирилово житие, към което са притурени някои подробности за Методий, заети из неговото проложно житие. Преди това първи печатани жития на Кирил и Методий се явяват в Пролога, издаден в Москва през 1641—1642 г., където са поместени кратките проложни жития.

Широкото проникване на разнообразни съчинения и вести за Кирил и Методий в богатата руска ръкописна традиция — жития (пространни и кратки), служби, летописни разкази и др., както и появяването на Кирило-Методиеви жития (кратки и обширни) в руската печатна книга са причина за рано възникналия в науката интерес към Кирил и Методий — още при първите прояви на историческата наука и по-специално на славистиката.

След Шльоцер, който възторжено говори за дейността на славянските апостоли, *първ* Й. Добровски издава специален труд за тях през 1823 г. — „Cyrill und Method der Slaven Apostel. Ein historisch-kritischer Versuch“ (руски превод от М. П. Погодин — „Кирилл и Мефодий славянские первоучители. Историко-критическое исследование“. М., 1825). Както добре се вижда от заглавието, проучването на Добровски има общ характер — преглед на изворите за Кирил и Методий, състояние и задачи на проблематиката. Оттогава започва по-усиленото изучаване на живота, делото и значението на Кирил и Методий в историята на славянските народи и изобщо в културното развитие на човечеството. Библиографията, свързана с тях, е огромна и засяга различни проблеми.²

Отначало учените не обръщат особено внимание на пространните Кирило-Методиеви жития; те минават незабелязано в числото на старославянските извори за Кирил и Методий. *Първ* руският учен А. В. Горски обръща внимание на тези жития в прочутото си изследване „О св. Кирилле и Мефодии“, напечатано в списание „Москвитянин“ (III, 1843, № 6, с. 405—434), а после препечатано в „Кирилло-Методиевский сборник в память о совершившемся тысячелетии славянской письменности и христианства в России. Изданный М. Погодиным“ (М., 1865, с. 5—42) под заглавие „Жития св. Кирилла и Мефодия“³. Горски предава

¹ Някои от бележките вж. Лавров. Материалы, с. XXIV—XXV, а също изданието на Бодянки, № XVI.

² Подробно вж. Г. А. Ильинский. Опыт систематической Кирилло-Методьевской библиографии. С., 1934; М. Г. Попруженко — Ст. Романски. Кириллометодиевская библиография за 1934—1940 г. С., 1942; Ив. Дуйчев, Анг. Кирмагова и Анна Паунова. Българска кириллометодиевска библиография за периода 1944—1962 г. — Сб. Хиляда и сто години славянска писменост 863—1963. С., 1963, с. 515—541; Българска кириллометодиевска библиография за периода 1963—1968 г. — Константин-Кирил Философ. Сборник по случай 1100 години от смъртта му. С., 1969, с. 425—450.

³ Има и чешки превод от В. Ханка в пражкото списание Časopis Českého Musea, sv. I, 1846, с. 5—53: O sv. Kyřillu i Methodiu. По този повод В. Ханка (20 май 1845, Прага) пише на Погодин: „О потере Вашей не буду вспоминать, а мне очень хочется иметь полный список Легенд о св. Кирилле и Мефодии, которых опи-

подробно биографията на двамата братя въз основа на много цитати из житията им, изнесени по ръкописи, с които непосредно е работил. Особено ценни са многобройните бележки към отделните пасажии, разкриващи тяхната достоверност, говорещи за старинността на житията. Тъкмо бележките правят силно впечатление на учените, поради което те обръщат внимание на житията като на стари славянски съчинения. Впрочем в такъв дух е и заключителната мисъл на автора: „Здесь оканчиваем рассмотрение жизнеописаний святых Кирилла и Мефодия. Каждый, и по сделанным уже замечаниям, может судить о важности их для истории апостолов славянского мира.“¹ Ще припомним високата оценка за изследването на Горски, която Бодянски дава още през 1855 г.: „Здесь в первый раз сообщены из них (из житията — Б. А.) в летописной последовательности выписки разного объема, сопровождаемые историческими и археологическими разысканиями и замечаниями, обличающими в сочинителе *светлый ум*, большую начитанность и во многом верные приемы. Объяснения его некоторых темных мест весьма удачны, а другие невольно вызывают к новым поискам.“² Или оценката на А. Е. Викторов: „Биография, о которой мы говорим, была написана без подписи имени автора. Впрочем, высокие ученые ее достоинства, как-то: обширная эрудиция автора, светлый критический взгляд, необыкновенная точность, определенность и умеренность в выводах были причиною, что она, и не прикрываясь авторитетом имени автора, возбудила самый живой интерес в науке. Отечественные исследователи славянских древностей тот час же признали важность новооткрытого памятника и в своих исследованиях сделали приложение некоторых, сообщаемых или новых данных. Так Панонские жития были, можно сказать, возвращены к жизни и получили право гражданства в науке после того, как оно отнято было у них сомнениями Добровского.“³

Публикацията на Горски, от една страна, засилва научния интерес изобщо към Кирил и Методий, а, от друга, насочва вниманието специално към пространните Кирило-Методиеви жития. Отсега нататък учените не може вече да не се съобразяват с тези жития, с тяхното богато съдържание. И нещо друго, което в случая е по-важно — публикацията на Горски обуславя определен и жив интерес към издирване и обнародване на неизвестни преписи на житията. Започва нов съществен момент от живота на тия старобългарски творби, който продължава и до днес, а ще продължи и в бъдеще.

Такъв е трудът на архиеп. Филарет „Кирилл и Мефодий славянские первоучители“, напечатан четири години след изследването на Горски, през 1847 г.⁴ Редом с други славянские Вы уместили в Москвитянине № 6, 1843. Я перевел эту статью для Часописи музейной и отступил в некоторых местах в толковании. Так напр. я не считаю ошибкою (с. 407) дательного : въдвиге сердце врагу моравского короля императоръ Арнульфъ. Вместо „королевыхъ епископовъ“ должно толковать как выше в подлинной „всѣхъ епископовъ“ и таким образом слова „послѣ сопротивлении наконецъ“ должно вычеркнуть, ибо моравляне никогда не противились славянским апостолам, а немцы“ (вж Письма к М. П. Погодину из славянских земель (1835—1861). Выпуск III (и последний). С примечаниями Н. Попова. М., 1880, с. 486).

¹ Кирилло-Методиевский сборник. М., 1865, с. 42.

² О. М. Бодянский. О времени происхождения славянских писмен, с. 39.

³ А. Е. Викторов. Кирилл и Мефодий. Новые источники и ученые труды для истории славянских апостолов. — Кирилло-Методиевский сборник. М., 1865, с. 379—380.

⁴ Отначало в Чтения ОИДР, 1846—1847, кн. IV, с. 1—28, кн. V, с. 29—30, после препечатан в Кирилло-Методиевский сборник. М., 1865, с. 43—80. Има и отделно издание, излязло през 1885 г. в Петербург. Излиза и на български под наслов „Кирил и Методий славянски просветители, подвизите на живота им“ (Български книжици, III, 1860, ч. II, с. 69—80, 108—120, 185—189; ч. III, с. 17—23).

вянски, латински и гръцки извори Филарет широко използва пространните жития на Кирил и Методий.

Отначало за житията и делото на Кирил и Методий твърде често става дума в кореспонденцията на видни слависти от миналия век, особено между първите представители на славистиката, главно руси и чехи: Шафарик, Ханка, Срезневски, Бодянски, Прейс, Погодин, Григорович и др.¹

Разменените вести и изказаните мисли в кореспонденцията на славистите са естествена предпоставка, за да се пристъпи към издаване на прочутите вече жития на Кирил и Методий. В непродължително време замисълът става дело. Отначало то се подема от неуморимия и ентузиазирани изследвач на славянската книжовна старина В. М. Ундолски, откривателя на Климент Охридски, чиито съчинения подготвял за обнародване. И тъкмо във връзка с тази голяма задача Ундолски намислил да напечата и житията на славянските просветители. Във втората редакция на неговия план по издаване на Климентовите съчинения (от 1845 г.) между другото се казва: „Говоря о Клименте, нельзя будет вместе не говорить о Кирилле и Мефодии; разбирая похвальное слово Кириллу Философу, не ссылаться на славянские их жизнеописания. Поэтому, для большей ясноты, в одном из приложений поместится житие Кирилла и Мефодия по списку, принадлежащему мне,² в сличении с лаврскими, синодальным, Успенского собора, М. П. Погодина и О. М. Бодянского.“³

Д. Зубрицкий в писмо до В. Ханка (Лвов, 18. VIII. 1846) известява: „У нас в библиотеке монастыря святого Онуфрия есть двое жизнеописаний блаженного Кирилла. Первое, древнейшее, кажется, 15 или 16 столетия, сербской фамилии, без конца, второе полное, 17 века, принадлежит к славяно-русскому разряду.

Лет несколько назад выслал я список последнего покойному Копитару, и он намеревался издать эту Хилендарскую рукопись с собственными примечаниями, но намерение его не сбылось. Вероятно, получил и московский сочинитель список из Львова предреченной рукописи, приведенные им слова сходствуют с нашим подлинником. Но *жития святого Мефодия у нас нет*. В месяце сентября вышлю я Вам справочну копию первой рукописи, она уже списана и я теперь занимаюсь строгою справкою оной. Конец пополню из второй, а варианты помещу под чертою. Постараюсь и о снимки с одной и с другой, а так Вы, милостивый

¹ Вж. напр. Korespondence Pavla Josefa Šafaříka. Vydal V. A. Francev. Čast I. V Praze, 1927, с. 90, 116, 117, 121, 122, 134, 145, 152—157, 173—176, 191, 198, 200, 252—253, 261, 287; Čast II, с. 592, 664—667, 701, 834, 836, 878, 964—968 и др.; Письма к М. П. Погодину из славянских земель (1836—1861). Выпуск III (и последний). С примечаниями Нила Попова. М., 1880, с. 471, 489 и др.; В. А. Францев. Письма к Вячеславу Ганке из славянских земель. Варшава, 1905, с. 231, 233, 384—385, 603—610, 693, 1035, 1062, 1098.

² Ръкописът е запазен — намира се в ръкописната сбирка на Ундолски, № 330 (Москва — ГБЛ, ф. 310). Преписът е издаден от Бодянски — Чтения ОИДР, 1863, кн. II, с. 192—221, № VII.

³ П. А. Лавров. Климент епископ словенский. Труд В. М. Ундольского. М., 1895, с. X.

Важна е тук и вестта на Ундолски, че препис от житието се намира в сбирката на Погодин. За такъв препис споменава и О. М. Бодянский в свое писмо до Шафарик (14. IX. 1850, Москва): „Между тем, как показание Панонского жития во всех списках говорит одно и тоже; говорю, во всех списках, потому что, кроме списка Моск. дух. академии, открылись и другие бумажные, напр. в библиотеке Погодина и т. д.“ (вж. Korespondence Pavla Josefa Šafaříka. Vydal V. A. Francev. Čast. I. V Praze, 1927, с. 146). В настоящия труд посочвам два преписа от сбирката на Погодин — № 957 и 1131.

государь, можете потруди́ться и составить́ что то далнее Ваших предшественников на столь важном поприще.“¹ Своето обещание — да изпрати копия от преписите, да ги свери със самите ръкописи, като посочи варианти — Зубрички наистина изпълнил, както се вижда от следващото му писмо до Ханка (Лвов, 4. IX. 1846).²

Немският учен В. Ватенбах, запознавайки се с изследването на Горски по чешкия му превод, изказва желание пълният текст на житията да бъде издаден, понеже това ще улесни извънредно много разрешаването на редица неясни въпроси и подробности из живота и делото на солунските апостоли.³ Наскоро остро чувствуваната липса в науката от такава публикация била запълнена — през 1851 г. П. Й. Шафарик напечатва двете жития в книгата си „*Památky dřevního písmenictví jihoslovanů*. Изборъ югословянскихъ достопамятностей (V Praze, 1851, второ издание 1873 под редакцията на Йосиф Иречек). Житието на Кирил е издадено по препис от 1479 г. — рилския сборник на Владислав Граматик, а Методиевото житие — по ръкопис № 93, XVI в., на Московската духовна академия, по препис, изпратен му от П. М. Погодин. Методиевото житие му е познато само по издавания препис, а от Кириловото житие знае още преписите в: Макариевите чети-минеи, Лвовския първи препис, XV—XVI в., Лвовския втори препис, XVII—XVIII в., и Римския (Ватиканския), XVIII в. За преписите от житието на Кирил, с които разполагал, Шафарик пише: „*Z prvních čtyř rukopisův jsem měl přepis celého života, z posledního jen několik vybraných kapitol*“ (с. III). В кратката уводна бележка за Методиевото житие правилно отбелязва: „*Život sv. Methodia, ted' ponejprvé, pokudž mně vědomo, v přesnosti a celosti své na světlo vycházející, važen jest z rukopisu XVI století, psaného ve folium na papíře, náležícího duchovní akademii v Moskvě*“ (с. III). Така на Шафарик се паднала честта да бъде *първ издател* на пространните жития на Кирил и Методий, въпреки че преди него е разискван въпросът, въпреки че са изказвани от други учени пожелания и намерения.⁴ След положеното от него начало се засилва още повече интересът към текста на житията, към публикуване на нови преписи и препечатване на познати вече преписи. Те широко се използват за научни и учебни цели, препечатват се изцяло или частично в научни трудове, в научни помагала, появяват се техни преводи на латински, немски, чешки, руски и пр. Така неусетно житията навлизат широко в науката, заемат средищно място в развитието на славистиката и все още пораждат разгорещени спорове, противоречиви схващания, засягащи ги като творби изобщо или по някои частни подробности. Вече веднаж отбелязахме, че в случая ни интересува не проблематиката, свързана с тези жития, не оживените дискусии по отделни въпроси, а зараждането и развитието на научния интерес към текста на житията, интереса към издирването и публикуването на отделни техни преписи. Учените

¹ В. А. Францев. Писъма к Вячеславу Ганке из славянских земель. Издал В. А. Францев. Варшава, 1905, с. 384.

² Пос. съч., с. 384—385.

³ W. W a t t e n b a c h. Beiträge zur Geschichte der christlichen Kirche in Maehren und Boehmen. Wien, 1849.

⁴ Наскоро след това издание И. Вагилевич прави извлечение от житията на полски език, придружено с кратко предисловие в лвовското списание *Dziennik Litteracki*, № 32. То излиза и на немски език — *Schmalers Jahrbücher für slawische Literatur* . . . , 1852, Heft 2. Остър отзив за него вж. О. М. Бодянский и. О времени происхождения славянских письмен. М., 1855, с. XXXV—XXXVI.

са виждали, че успешното разрешение на редица нашумели в науката спорове може да бъде значително подпомогнато, ако се изнесе нов извороведчески материал.

Положеното от Шафарик начало има не само радушен прием, но и ревностни последователи. Редица учени дирят вече по-внимателно преписи на житията в стари славянски ръкописи, заражда се дори идея за обнародване *своден текст* на житията. Такава идея изказва Иван М. Мартинов (писмо от Париж, 24. III. 1860) пред Шафарик, комуто пише: „Вторая (новост — бел. Б. А.) касается Вас гораздо ближе. Юбилей св. Кирилла и Мефодия — на дворе. Каждый почитатель памяти их готовит свою лепту. Ваша дань принесена уже давным-давно. С моей стороны — я готовлю для болландистов *критическое и сводное* житие этих апостолов, в котором помещу изданные Вами жития св. Кирилла и Мефодия в Ваших Памятниках.“¹

По повод на замислената от него книга за славянските светци Мартинов пише на В. Ханка (19. II. 1859): „Но главное дело не тут, а в Кирилле и Мефодии. Если мне удастся исполнить мой литературный труд о просветителях славян, я умру спокойно; но до тех пор — ни минуты покоя иметь мне невозможно. Они — краеугольный камень огромного здания славянской церкви, и без него — значило бы строить на песке. Все вопросы сходятся в св. Кирилле и Мефодии.“²

О. М. Бодянки е *първият* измежду учените, който не само замисля, но и пристъпва към осъществяване на *един голям план*, свързан с издаване на всички, познати тогава извори за Кирил и Методий. В руското периодично издание „Чтения в Обществе истории и древностей российских“ от 1863 г. той предприема публикуване на такива паметници под наслов „Кирилл и Мефодий. Собрание памятников до деятельности святых первоучителей и просветителей славянских племен относящихся“. Инициативата е извънредно важна, *първа по рода си*, поради което подходящо е тук да повторим мислите на автора, изказани в предисловието: „Издавая в 1855 году сочинение свое „О времени происхождения славянских письмен“ (Москва), я сказал в Предисловии к нему, что „о жизни незабвенных просветителей славянского племени (Кирилла и Мефодия) так много писали уже, что почти нет в ней ничего такого, о чем бы не было предложено нескольких мнений, как видится, самых разноречивых, а нередко и совершенно противоположных одно другому. Тем не менее, многое и многое в житии солунцев заставляет нас еще желать лучшего и точнейшего разъяснения...“

Но прежде всего, считая настоятельно нужным для успешного сколько нибудь составления нового критического исследования о деятельности Кирилла и Мефодия собрание в одно место самых *памятников*, относящихся к этому предмету, я *тотчас приступил* к выполнению задуманного мною плана. Соединивши в своих руках много списков с так называемых *источников отечественных* и видя в них замечательную рознь, я не решился пока, отдавши одному из них предпочтение, прочие подводить под него только как различие к нему. А потому, по наступлении тысячелетия бессмертному подвигу наших равно-

¹ Вж. Korespondence P. J. Šafařika, č. I, s. 455. Вж. и книгата на Мартинов. Annus ecclesiasticus graeco-slavicus, editus anno millenario sanctorum Cyrilli et Methodii slavicae gentis Apostolorum seu commemoratio et breviarum rerum gestarum eorum qui fast's sacris graecis et slavicus illati sunt. Bruxellis, 1863.

² В. А. Францев. Письма к Вячеславу Ганке из славянских земель. Варшава, 1905, с. 693.

апостольных, я положил все памятники, имеющиеся в то время у меня, напечатать каждый особо и вполне, с необходимыми краткими примечаниями. Нет сомнения, что мое издание вызовет обнаружение того или другого, сюда принадлежащего памятника и по другим спискам, где-нибудь хранящимся, мне теперь неизвестным или же недоступным. Когда таким образом обнаружим как можно больше материалов, можно будет уже приступить и к ученой обработке его, какой требует от нас самая важность дела и наше отношение к нему. Тогда сделаем как сводной список тому или другому источнику, так равно, прочистивши себе предварительными работами путь, приступим с большей надеждой на успех и к составлению самого жизнеописания вечно памятных нам первоучителей нашего славянского племени. Впрочем, если бы кому угодно было, имеющийся у него тот или другой памятник о деятельности Кирилла и Мефодия сообщить мне, я остался бы сообщившему сердечно признательным за такое радушие и поспешил бы немедленно полученное напечатать.“

Планът на Бодянски бил такъв :

„А. На славянском языке.

I. Пространные жития. II. Сокращенные или проложные (жития). III. Похвальные слова и похвалы. IV. Церковные песнопения: службы, каноны, тропари. V. Сказания писателей. VI. Сказания летописей и летописцев. VII. Сказания вкратце от Аврама до днешнего времени. VIII. Сказания хронографов или временников. IX. Сказания синаксарей или святцев. X. Сказания разных лиц и времен. XI. Сербохорватские. XII. Чешские и др.

Б. На греческом.

I. Жития. II. Службы. III. Известия писателей и др.

В. На латинском.

I. Легенды или жития. II. Послания и письма. III. Сказания летописей. IV. Сказания писателей и пр.“

Както добре се вижда, планът е необичайно голям и труден, поради което той не е бил реализиран от Бодянски, нито пък изобщо е била възможна реализацията му от един учен, особено при тогавашното състояние на изворите. Бодянски успява да обнародва само двете жития и общото похвално слово за Кирил и Методий. Първо печата Кириловото житие, после Методиевото, и накрая — общата им похвала.

Житието на Кирил той издава отделно по следните 16 преписа: 1. Ръкопис на Московската духовна академия, № 19, XV в.; 2. Сборник № 1288 (478) на Новгородската Софийска библиотека, XV в.; 3. Ръкопис на Московската духовна академия, № 63, XVII в.; 4. По ръкопис на чети-миней, Макариевска редакция, от сбирката на Синодалната библиотека, № 991, XVII в.; 5. По друг ръкописен чети-миней на същата сбирка, № 987, XVII в.; 6. По ръкопис от сбирката на Волоколамския манастир, № 193 (591), XVI в.; 7. По ръкопис от сбирката на Ундолски, № 330 (стар № 161), XVII в.; 8. По ръкопис на Софийската Новгородска библиотека — чети-миней, Макариевска редакция, № 1318 от 1541 г.; 9. По ръкописен миней за октомври от сбирката на Кирилобелозерския манастир, № 14/1253, XVII в.; 10. По ръкописен чети-миней на Троицко-Сергиевата лавра, № 674 (411) от 1630 г.; 11. По ръкописен чети-миней, Макариевска редакция, от сбирката на Синодалната библиотека в Москва, № 179, от 1553 г.; 12. По чети-миней, Макариевска редакция, от сбирката

на Чудовия манастир в Москва, № 311 (9), от 1600 г.; 13. По сборника на Владислав Граматик, от 1479 г., намиращ се в Рилския манастир; 14. По ръкописен чети-миней от сбирката на Соловецкия манастир, № 626 (509), XVI в.; 15. По ръкописен сборник от сбирката на Е. В. Барсов, неуточнен номер, XVI в.; 16. По ръкопис от сбирката на Московската синодална типография, № 420 (1603 /472), XVII в. Те излизат доста бавно в Чтения ОИДР в такава последователност: № 1—7 в Чтения, 1863, кн. II, № 8—12 в Чтения 1864, кн. II, и № 13—16 в Чтения, 1873, кн. I.

Всеки препис е напечатан отделно, като към текста са дадени поправки и варианти по други преписи. Най-много такива поправки и варианти са отбелязани към публикувания от него текст под № 1 (Московска духовна академия, № 19, XV, същия препис, който Горски използвал за своето проучване). Тук Бодянки внася поправките в *основния текст*, като посочва въз основа на кои други преписи прави това. Редица от неговите четения и поправки и днес имат значение. Бодянки има още една голяма заслуга — той пръв в науката посочва онези места из свещеното писание, използвани от автора на житието.

П. А. Лавров, широко използвал изданието на Бодянки в свои изследвания, дава такава характеристика за него: „К сожалению, Бодянский не дал сводного текста напечатанных им списков, а это привело к затруднению пользоваться тем материалом, который давали изданные списки. Им не было дано и обозрения хотя бы важнейших вариантов с выяснением их интереса и ценности, но текст жития передавался с соблюдением правописания рукописи.“

Если бы он успел сделать сводный текст, тогда бы это издание получило еще большее значение. Но и так, как это было им сделано, оно служило всем обращающимся к житиям, как историческим источникам начальной эпохи древнеславянской письменности.¹

Методиевото житие Бодянки напечатва в Чтения ОИДР през 1865 г., кн. I, с. 1—97, по осем преписа, а именно: 1. По Успенския сборник от XII в.; 2. По Макариевски чети-миней, № 993 от сбирката на Синодалната библиотека; 3. По ръкописен чети-миней, до-Макариевска редакция, № 91 от сбирката на същата библиотека, XVI в.; 4. По чети-миней от 1646—1654 г., № 804 от сбирката на същата библиотека; 5. По сборник от XVII в., № 63 от сбирката на Московската духовна академия; 6. По чети-миней от XVI в., № 93 от сбирката на същата библиотека; 7. По чети-миней от XV—XVI в., № 198 (596) от сбирката на Волоколамския манастир; 8. По чети-миней от 1600 г., № 313 (11) от сбирката на Чудовия манастир в Москва.

¹ П. А. Лавров, Материалы по истории . . . , с. XV.

Впрочем такава изискване към Бодянки е било изказано още от някои негови съвременници, главно от И. И. Срезневски. Обзор материалов для изучения славянорусской палеографии (ЖМНП, 1867, кн. I, с. 76—115). В свое наскоро печатано „Объяснение“ (Чтения ОИДР, 1867, кн. I, с. 179—182) Бодянки дава отговор и допълнителни разяснения по замисъла си: „Второй же пункт касается тоже единичного случая, именно предпринятого мной „Собрания памятников до деятельности святых первоучителей и просветителей словенских племен относящихся“. В этом издании я, по чрезвычайной важности предмета, решился все, какие известны и имеются у меня списки, чрезвычайно разноречашие один другому, напечатать каждый отдельно, с необходимыми краткими примечаниями, *обещая в заключении представить и свод им*“ (с. 181). В друга своя публикация „По поводу жития Мефодия“ (Чтения ОИДР, 1865, кн. III, с. 342—352) Бодянки спори с полския учен Август Беловски, който издал житието на Методий в Monumenta Poloniae historica. След като прави преглед на въпроса за необходимост от такова издание, той изтъква свое предимство по издаването на паметника.

Начинът на издаване е същият, както при Кириловото житие — всеки препис отделно с привеждане на варианти и внасяне на поправки към текста. Важна е тук бележката на Бодянски, дадена на отделна страница преди заглавието: „Списки XIII и т. д. Панонского жития Константина или Кирилла, по неполучению некоторых из них, явятся несколько позже, а *сводное обоих* братьев житие по всем спискам последует в заключение.“ Що се отнася до Кириловото житие, той осъществява своето обещание — през 1873 г. (Чтения ОИДР, кн. II) напечатва още 4 преписа от него. Своден (критичен) текст на двете жития въз основа на познатите нему преписи Бодянски не успял да даде. Може би в архива му са оцелели материали от такъв характер.

За преписите, които обнародва, Бодянски говори няколко години по-рано, изброява ги и ги използва още през 1855 г., когато издава големия си труд „О времени происхождения славянских письмен“ (с. XXV—XXVII). Нещо повече дори — той бил подготвил двете жития — Кириловото и Методиевото — за публикуване; „Давно уже оба эти жития изготовлялись мною к печатанию в „Чтениях в Обществе истории и древностей российских“, и при том по двум, доступным мне тогда спискам. Я предполагал было поместить их в одной из книжек 1848 или 1849 года, по открытии в них особого отдела славянских материалов“ (с. 40). И тъкмо това негово намерение, неосъществено своевременно, ще е една от причините той да изкаже съжаление, че пръв Шафарик е обнародвал житията, а не руски учен. По повод книгата на Шафарик Бодянски пише: „Но хотя то и другое житие составляет *бесценный памятник* общеславянской старины, предлагающий множество нового для уяснения такой отдаленной древности, тем не менее, *к крайнему удивлению*, он нашел издателя себе спустя только десять лет (след статията на Горски — бел. Б. А.), и то не у нас: *равнодушие, ни чем неизвинимое!*“ (с. 39). Бодянски не одобрява напълно и начина, по който са издадени от Шафарик двете жития — разгръщане на титлите, сваляне на надредните букви и др. (с. XX).

Впрочем за своето намерение да обнародва житията, както и за подготовката им за издаване той говори няколко пъти в писмата си до Шафарик: „Жития Кирилла и Мефодия не могли быть окончены к сроку и потому отложены мною до лета; они явятся с находящимися у меня под руками разноречиями, со всею щепетильностью. Духовная цензура затрудняется в пропуске некоторых мест, но авось успею уломать ее.“¹ Или в друго писмо (2. IV. 1856, Москва): „Летом намереваю приступить, кроме того, к печатанию житий солуных братьев, которые хочу издать *не только по одному сводному*, но и по нескольким изводам или редакциям, находящимся у меня теперь. Каждая из них чем либо в особенности отличается. Будет листов от 15 до 20.“²

И след като е започнал печатането на житията, Бодянски много активно издирва и се снабдява с преписи от тях. В това отношение твърде показателна е кореспонденцията му с И. А. Чистович, хранител на ръкописната сбирка на Петербургската (Ленинградската) духовна академия. Почти във всяко свое писмо той иска информация или преписи от

¹ Korespondence P. J. Šafaříka, č. I, s. 173: писмо от 1855 г., 3 февруари, преди да излезе трудът му „О времени происхождения славянских письмен“, за който в писмо от 15. V. 1855 г. съобщава на Шафарик, че наскоро е отпечатан и му изпраща екземпляр — „препровожденное тотчас по его выходе к Вам“ (с. 175).

² Korespondence P. J. Šafaříka, I, s. 191.

съхранявани там ръкописи. В писмото си от 28. VI. 1862 между другото пише на Чистович: „Я печатаю жития Кирилла и Мефодия по всем доступным мне спискам, которых набралось уже, 1-го до десятка, 2-го — около того. Осенью появятся в „Чтениях“. Нет ли в Софийской и Белозерской библиотеках, теперь уже принадлежащих вашей Академии, сих житий, подробных, проложных, равно и похвальных им слов? Из Софийской я уже имею один список, именно из сборника под № 478 по прежнему счету, в 4-ку, писанный хорошим крупным полууставом, на 174 л., кажется XV в., с 25 по 83 л. Я бы остался Вам бесконечно обязан, если бы Вы приняли на себя труд посмотреть, нет ли чего из них в сих книгохранильницах, и приказали списать для меня. Само собою разумеется, вознаграждение писцу от меня по первому известию. Если же нет того, Вы все-таки меня крайне обяжете, известив, что нет, мол, такого блага в них. Примите и пр. . .“¹ А в друго писмо (1. X. 1871 г.): „. . . Мне хотелось бы собрать в одно место все, что только возможно, о Кирилле и Мефодии, вопрос о коих такой первостепенной важности для всех славян, и тем доставить случай судить об них на широком основоположении. Дело, как видите, идет медленно, но все же идет. Досадно, что некоторые лица, владея тем или другим о Кирилле или о Мефодии, и не имея возможности издать то или другое, сами не внемлют молению моему, к ним обращаемому. Так, в Питере г. Савваитов знать не хочет о том, как я ни просил его через других. Не можете ли Вы подействовать на него своим влиянием, если имеете оное? Не даст ли он Вам списать с его рукописи жития Кирилла? Премного бы Вы меня обязали таким своим посредничеством.“²

Наскоро след Бодянски през 1870 г. Миклошич издава Кириловото житие по Лвовския първи препис, към който от глава XV до края притуря текста по Рилския препис на Владислав Граматик от 1479 г., понеже в Лвовския ръкопис липсва краят. Това той прави в книгата „Die Legende vom heiligen Cyrillus von Ernst Dümmler und Franz Miklosich“. Wien, 1870. Тук Миклошич говори за 17 познати нему преписа на житието — 12-те преписа, издадени дотогава от Бодянски, плюс следните още пет преписа: 1. Рилски препис от 1479 г. на Владислав Граматик (по него прави допълнение към основния текст); 2. Загребски препис на Вл. Граматик от 1469 г.; 3. Ватикански препис, за който говори Шафарик; 4. Лвовски първи препис, взет от него като основен текст, за който извести също Шафарик; 5. Втори Лвовски препис, оповестен и от Шафарик.

След Миклошич десетилетия наред не се издава нито един нов препис от Кириловото житие. Сега настъпва по-оживена изследователска дейност, като се използват житията на Кирил и Методий по публикациите на Шафарик, Бодянски, Миклошич. И нещо друго — започва препечатване на обнародваните текстове в разни научни издания и учебни помагала, придружени понякога от преводи на латински, чешки, полски, немски, руски и др. езици. Така постъпват напр. Миклошич (за Методиевото житие), Перволф, Бйеловски, Пастернеки др., посочени от нас в археографските бележки, когато става дума за съответния издаден препис на Кириловото или Методиевото житие.³

¹ Письма О. М. Бодянского к И. А. Чистовичу. — Чтения ОИДР, 1892, кн. II, с. 4.

² Пак там, с. 10.

³ Пълни указания може да се видят у М. Г. Попруженко и Ст. Романски. Библиографски преглед на славянските кирилски източници за живота и дейността на Кирил и Методий, С., 1935, с. 27—35.

Заслужава подчертаване този странен факт — най-старинният датиран препис на Кириловото житие от 1469 г., дело на българския книжовник Владислав Граматик, за който препис е оповестено доста обширно още през 1869 г. от Даничич (Starine, I, с. 55—60), се напечатва най-късно, едва през 1930 г. в ценния труд на П. А. Лавров „Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности“ (Л., 1930, с. 39—66).

Тази книга на П. А. Лавров представлява важен момент в работата по издаване житията и изобщо славянските извори за Кирил и Методий. В обширния предговор авторът прави обстоен преглед на състоянието на проблематиката за всеки паметник, който вества в книгата си, посочва неговите предишни издания, познати нему преписи, по кой препис издава съответното съчинение, изказва ценни мисли за тези съчинения, привежда много доказателствен материал из разни старославянски ръкописи. Напълно естествено е, че най-обширно Лавров говори за пространните жития на Кирил и Методий: преглед на въпроса по тяхното проучване и издаване, преглед на познатите дотогава преписи, изнасяне вести за нови преписи, с които той работи при подготовката на изданието, и пр.

Работил преди това много активно върху богатата кирилометодиевска проблематика при широко използване на нови вести, черпени направо от самите извори, издал още през 1898 г. Методиевото житие и общата Кирило-Методиева похвала, сега Лавров прави критично издание на двете пространни жития.

Житието на Константин-Кирил Лавров издава два пъти — по ръкопис № 19 на Московската духовна академия и по преписа на Владислав Граматик от 1469 г. Основанията си за това, направени въз основа на подробно запознаване както с обнародваните вече, така и с някои неизвестни по-рано преписи, той характеризира така: „Мы решили напечатать житие Константина Философа дважды: 1) по русским спискам и 2) по славянским. Для первой группы пришлось положить в основу № 1 Бодянского по той причине, что этот список с югославянского оригинала не позднее половины XV в., как можно заключать по бумажному знаку; он во всяком случае не уступает в старине датированным спискам второй группы 1469, 1479 г. К нему подведены варианты из списков, изданных Бодянским, кроме 13-го Владислава Грамматика, по письму сербского. При подведении вариантов определились группы списков. Так списки 2, 7, 15 несомненно проистекли от одного оригинала, отчего за редкими исключениями *они вполне совпадают* (курсив — Б. А.). Старший из них отличается исправностью, как это уже отмечено. Замечается, вполне понятно, *близость между списками из Макарьевских Четых миней*“ (курсив — Б. А.)...

Текст жития Кирилла, как он сохранился в рукописи Владислава Грамматика, важен прежде всего по точной дате 1469 г. и 1479 г. Далее, в нем житие сохранилось в южнославянском списке. Но, не смотря на всё это, этот текст уступает русско-славянским текстам, потому что в нем мы находим много перемен сравнительно с старшим текстом, который нам главным образом первая группа сохранила в большой неприкосновенности. Нужно впрочем сейчас же отметить, что эти изменения *не касаются содержания предмета, которое остается почти то же самое, как и в старшем тексте русских списков*... Но за то эта редакция жития важна как труд, в котором обращено внимание на уяснение текста образованными людьми югославянской письменности того времени. Нередко затруднения при понимании того или другого места русско-славянских списков могут быть разрешены при справке с рукописями Владислава Грамматика...

В силу этого мы находим лучшим напечатать эту редакцию особо по старшей рукописи 1469 г. тем более, что именно эта рукопись оставалась менее използванна в издаии Миклошича, как видно из сделанных им указаний. Он мог ея воспользоваться скорее по сличениям, сделанным Даничицем, хотя, надо сказать, эти сличения сделаны с большою тщательностью. Принимая во внимание особенности греческой школы XV в., мы сохраняем в точности правописание рукописи. Варианты к рукописи 1469 г. по списку Рьльского монастыря 1479 г. приведены нами по изданию Бодянского, а из Львовской по сделанной для нас копии.¹

И така Лавров пристъпва към критично издание на Кириловото житие, приготвено въз основа на обнародваните от Бодянски 15 преписа, повето руска редакция, както и въз основа на следните преписи, които му били известни: 1. По ръкопис от сбирката на Общество любителей древней письменности (с непосочен от него, а и ние не можахме да уточним номера на ръкописа); 2. По ръкописен сборник, писан от Касиян, а намиращ се в сбирката на Н. К. Николски, № 264; 3. По ръкопис от сбирката на Олонецката семинария, № 9, включена в сбирката на Румянцовския музей, № 1770; 4. По ръкопис № 621 (502) от сбирката на Соловецкия манастир; 5. По препис от сбирката на Е. В. Барсов (Лавров сочи № 8, обаче под този номер сега е означен друг ръкопис), и 6. По ръкопис във Ватиканската библиотека — Vat. Slav. 12.

За основен текст на руската редакция на Кириловото житие Лавров взема преписа по ръкопис № 19 на Московската духовна академия (у Бодянски № 1), към който привежда многобройни варианти от останалите 20 преписа (14 по Бодянски и 6 по неизвестните дотогава руски ръкописи). Използувайки наблюденията на предишни учени, издатели и коментатори на текста на житието, както и по свое разбиране Лавров внася много поправки в четенето на този текст, в неговото осмисляне. Извършената от Лавров широка текстологическа работа е извънредно полезна и ценна преди всичко с оглед към текста на житието. Оказва се, че *съществени разлики в разните преписи* (20 на брой) *няма*, няма добавки и пропуски, че различията са предимно правописни и морфологични. Смеслови разлики няма. Това е важен факт — преди всичко той говори за уважението на старославянските книжовници към житието на Кирил. Настаналите по-късно езикови и правописни промени са напълно естествени, те се свързват с развитието на самия език, с новите правописни норми, с индивидуалните книжовни и писарски привички на отделните преписвачи. Тъкмо тези богати текстологически наблюдения на Лавров *нас ни освободиха* от задължението отново да извършваме обстойна работа от подобен род. Ние използваме неговите наблюдения за *основния извод*, до който дойдохме — запазването на текста на житието без съществени изменения, а оттук и неговия смисъл. Този извод правим *не само въз основа* на Лавровите наблюдения, *но и в резултат* на работата ни с преписите (десетина), останали непознати на видния руски учен, и с които ние разполагаме.²

Както вече бе отбелязано, в книгата си Лавров напечатва Кириловото житие по още един препис — преписа на Владислав Граматик от 1469 г., появил се *за пръв път* в нау-

¹ П. А. Лавров. Материалы, с. XIX—XX.

² За неизвестните досега преписи от житието (руска и южнославянска редакция) се говори в археографските бележки за Кириловото житие.

чен труд, изцяло даден. Към него привежда варианти и прави корекции само по два преписа, познати нему тогава, а именно — по втория Владиславов препис от 1479 г. и по Лвовския първи препис. Ние широко използваме изнесените от него наблюдения при подготовката за печат на житието, за основа на което положихме първия Владиславов препис от 1469 г., като привеждаме, където е уместно, варианти и по останалите преписи, образувачи южнославянската редакция на Кириловото житие.

Житието на Методий Лавров публикува по неговия най-стар препис, намиращ се в т. нар. Успенски сборник, пергаментен ръкопис от XII в. Приведени са много поправки и варианти по останалите седем преписа на житието, обнародвани от Бодянски. Впрочем в книгата си Лавров използва извършената от него текстоложка работа, намерила място в първата публикация на житието, която той прави през 1898 г. — „Житие святого Мефодия и похвальное слово св. Кириллу и Мефодию по списку XII в.“ (Москва, 1898; поместено е и в Чтения ОИДР, 1899 г., т. 189, кн. 2, с. 149—158). Понеже в книгата си „Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности“ Лавров говори необичайно малко по този въпрос, ще приведем някои негови мисли от краткия му предговор към изданието от 1898 г. Той отдавна чувствувал нуждата от „доступного издания сводного текста этих весьма важных для истории славянского просвещения памятников“ (т. е. пространните жития на Кирил и Методий — бел. Б. А.). Лавров констатира факта, че при условията, при които са работили Шафарик и Миклошич, са останали непривлечени към изготвените от тях издания някои преписи на житията, даващи материал за допълнително изнасяне на варианти. „Принимая во внимание эти обстоятельства, мы давно думали заняться приготовлением к печати обоих житий отдельными выпусками. В настоящее время нам представился благоприятный случай начать этот труд с жития Мефодия... В отдельном издании, удерживая все особенности старого списка, мы сочли лучшим разделить текст на главы, как это сделано было Шафариком, и внесли в текст необходимые поправки, оговорив чтение рукописи в примечаниях. При этом мы воспользовались исправлениями текста, предложенными как Шафариком, так и Миклошичем... Мы составили к издаваемым текстам полный указатель слов, но отлагаем его печатание до второго выпуска, в который должно будет войти житие Кирилла. В предисловии к нему представим и замечания о языке житий и особенностях некоторых отдельных списков. Здесь же ограничиваемся несколькими заметками в дополнение и отчасти исправление двух примечаний к тексту“ (стр. II—III). Специално подчертаване заслужава мисълта на Лавров: „Незначительное число вариантов, которыми, по нашему мнению, исчерпаны важнейшие уклонения списков, свидетельствует о том, как строго переписчики придерживались оригинала“ (с. III).

Най-ново, последно издание на текст на Кириловото житие по неиздаван по-рано препис се появи през 1960 г., когато бе публикуван Хилендарският препис на житието от 1625—1626 г., № 444 от сбирката на Хилендарския манастир. Изданието бе осъществено от Fr. Grivec и Fr. Tomšić. *Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes.* Zagreb, 1960, с. 95—143.

Изминаха 120 години, откакто за пръв път изцяло се напечатват от Шафарик през 1851 г. двете пространни жития на Кирил и Методий. За тия 120 години са обнародвани

19 преписа: от тях 16 напечата Бодянски (през годините 1863, № 1—7, през 1864, № 8—12, през 1873, № 13—16), Миклошич обнародва Лвовския първи препис през 1870 г., Лавров напечата през 1930 г. Владиславовия (Загребския) от 1469 г., а Хилендарският препис № 444 бе издаден от Фр. Гривец и Фр. Томшич през 1960 г. (има и фототипно издание от Дж. Сп. Радойчич от 1963 г.). Самият този факт достатъчно хубаво говори за големите заслуги, които Бодянски има по отношение издадените от него жития на Кирил и Методий. Ето защо не е особено справедлива оценката на някои учени (Ягич, Лавров и др.), когато говорят за този му труд, станал изходна база за сериозни научни изследвания. Ягич напр. пише: „Вместо того, чтобы все списки одного и того же памятника после тщательного сравнения издать в виде одного целого, снабженного подстрочными разночтениями всего то, на что стоит обратить внимание, Бодянский поступил так, что напр. паннонское житие Кирилла напечатал рядом по 16 спискам. Таким образом одна эта легенда заняла у него слишком 500 стр., т. е. по крайней мере в 10 раз больше, чем нужно было. Житие Мефодия напечатано по 8 спискам, похвала обоим апостолам по 15 спискам. На этом дело остановилось, оно остается *rudis indigestaque moles*.“¹ Подчертаване заслужава този факт — от житието на Методий, след обнародваните от Бодянски осем преписа, *досега не е печатан никакъв друг текст*. Неговото издание на житието по Успенския сборник е многократно преиздавано. Впрочем това е обяснимо — при наличието на един толкова старинен и надежден препис от житието, какъвто е Успенският препис (XII в.), не е така наложително публикуването на значително по-късни преписи, ако няма съществени разлики в текстовете на преписите. А досега такива преписи не са открити.

II

Общият интерес към живота и делото на Кирил и Методий, показан от българската наука и общественост, намира израз не само в областта на историко-литературни изследвания, но и в археографско-текстологично отношение: издирване и публикуване на средновековни произведения, свързани с тях — славянски, гръцки, латински. В повечето случаи нашата наука само преиздава или превежда обнародвани вече от чужди учени такива творби. По-голям актив има тя спрямо други старославянски съчинения за Кирил и Методий — Солунска легенда, Успение Кирилово, проложни жития, служби, Намумово житие, Климентово житие и пр.

Научният интерес у нас към пространните жития на Кирил и Методий се проявява в три насоки: 1. Издаване текста на житията; 2. Превеждане на житията; 3. Коментар към някои пасажии в житията. До Освобождението, макар доста оживено да се говори и пише за славянските просветители, не е издаден нито веднаж текст или части от текст на пространните жития; не се появява и техен превод. Наистина житията са познати по чужди и български публикации (главно статии в периодичния печат), но нашите културни дейатели от онази забележителна епоха не са намерили възможност да ги напечатат или преведат.² Единствен обширен текст за Кирил и Методий, изграден предимно върху Кириловото житие, обнародва

¹ П. А. Лавров. Житие святого Мефодия и похвальное слово св. Кириллу и Мефодию по списку XII в. М., 1898, с. II.

² Б. Ст. Ангелов. Борба за делото на Кирил и Методий. С., 1969.

Неофит Рилски в своята „Христоматия славянскаго языка“ (Цариград, 1852, с. 269—299), под 11 май: „Житіе и тѣды преподобныхъ отецъ нашихъ Меѳодіа и Кѳнстантіна, нареченнаго Кѳрііаа, епископѣвъ моравскихъ, оучителей славенскихъ, празд. въ .аі. день маіа“. В същност текстът на житието е препечатка от изданието на Димитър Ростовски.

Начало: „Въ лѣта ікѳновѣрныхъ царей греческихъ Льва Арменна и по немъ Міханла Траула, нже и Балбосъ нарицаемый бѣ, таже и сына Мнханлова Феѳіла, бысть въ Солвнѣ градѣ Феесалонійстѣмъ мѣжъ доброденъ и богатъ, именовъ лееъ, чинномъ воинъ, саномъ сотникъ, имѣан подрѣжіе Марію. Той родн снхъ двѣохъ свѣтльннковѣ мїрѣ и просвѣтителѣй странъ славенскихъ Меѳодіа и Кѳнстантіна, нареченнаго послѣжде въ свѣтен сѣхнмъ Кѳрііаа.“

А. П. Гранитски въз основа на „разни източници“ съставил „Житие на святого Кирилла и Методия“ (Букурещ, 1865 г., 16 с. Издал Петър Стоянов Търновец). Главни неговии извори са пространните жития (той редовно говори за „панонский жизнеописатель“ на Кирил или на Методий) и издаденото от Димитър Ростовски общо житие на славянските просветители. Заемките от последното са доста дълги, като спрямо изданието у Неофит Рилски (Христоматия) той само го е променил езиково, написал го е на по-съвременен български език. Това „съчинение“ на Гранитски е изцяло преиздадено от Неофит Рилски — Службы съ житиємъ преподобнаго Йоанна Рылскаго... Белград, 1870, с. 68—88. Колкото и чудно да изглежда, житията не са включени и в първата по-голяма българска антология до Освобождението, съдържаща немалко други творби на нашата стара литература. Става дума за издадената от Любен Каравелов книга „Сокол. Сборник от разни списания за прочитане“ (Букурещ, 1875). В нея има извадки из: Остромирово евангелие, Симеонови сборници, Супрасълски сборник, Йоан Екзарх, Кормчая, Манасиев летопис, Черноризец Храбър, Евтимий Търновски, Чудото с българина, Разказ за Михаил Воин, Паисиева история и др. Двете жития за Кирил и Методий липсват дори с малки извадки из тях.

Така продължава още много десетилетия. Даже в първата по-голяма антология след Освобождението, в която са поместени и творби на старата българска литература, е дадена съвсем незначителна част *само* от житието на Кирил по неговия Рилски препис от 1479 г. — за град Солун, родното място на Кирил, и неговото детство.¹

Най-напред пълен текст на Кириловото житие у нас се появява в превод, а не в неговия старобългарски облик. Направен е от известния наш книжовник Н. А. Начов. Пространните или така наречени Панонски жития на св. Кирила и Методия — обнародван в Библиотека „Приложения на „Църковен вестник“, XXI, 1912, с. 35—84. (Отделен отпечатък, София, 1912, 51 с.). Начов е мислел да даде в превод и двете жития, както добре се вижда от заглавието на книгата му, обаче успял да напечата само превода на Кириловото житие. Преводът се предхожда от един кратък, но стегнат научен предговор, свързан с живота и делото на Кирил и Методий. Въз основа на най-важните научни трудове за Кирил и Методий авторът изказва ценни свои наблюдения и мисли, бележи предстоящи задачи пред българската историческа и филологическа наука, за съжаление и до днес оставащи неосъществени. Не-

¹ Ив. П. Церков. Христоматия по българска литература в две части. Устна и писмена българска словесност. Варна, 1901, с. 220—222.

гова заключителна мисъл е: „Като пушаме на свят настоящето издание от житията на славянските апостоли и първоучители, ние се ласкаем от надеждата, че в скоро време и нашата книжнина ще се сдобие с пълното издание на изворите за тяхната история. На Министерството на народната просвета се пада да вземе почин за издаване в достъпен превод и специално с педагогично назначение по-главните от тия извори... От Св. Синод ще очакваме да издаде в превод за широката публика поне сбирка от важните славянски извори, защото в тях се заключават същевременно паметници от църковна история и църковна словесност. А от Българската академия на науките ще очакваме критично издание в оригинал и превод на пълния кодекс от всички документални и легендарни извори, гръко-славянски, славянски (старобългарски текст — нормуван) и латински, що имат важност за кирилометодиевската история и епоха. Такъв кодекс, излагащ литературата по предмета заедно с възможните български осветления и нови издирвания върху разните му части, ще допринесе много, за да се потикне напред изучаването на една от най-важните епохи на нашата история. С изданието му ще се послужи на историческата наука у нас“ (с. 12).

Ал. Т.-Балан е *първ и единствен* досега измежду българските учени, който обнародва *пълния текст* на двете жития на старобългарски език в книгата си „Кирил и Методий“ (свезка I, С., 1920). Кириловото житие се издава по Лвовския препис от XV в., заето от изданието на Миклошич, а Методиевото житие публикува по най-стария му препис — Успенския от XII в., заето от изданието на П. А. Лавров (1898). Към текстовете са дадени варианти по други преписи, внесени са редица поправки, коментирани са доста пасажки. Изобщо това е първото сериозно научно издание на житията у нас, приготвено от един вещ филолог, страстен поклонник на българската книжовна старина, частно на безсмъртното дело на Кирил и Методий. Уводните му бележки са съвсем кратки, движи се по фактичката страна на въпроса. Център у него е текстът на житията, бележките и коментарът. Балан пише: „Панонските легенди са изпитвали силни възражения против своята достоверност и дори отричане на своята истинност, особито от страна на западни учени, несловенски и някои словенски. Между туй и днес още те стоят като основни извори за живота и дейността на Кирила и Методия, извори съгласни с други достоверни и истински писмени свидетелства за словенските първоучители и за тяхното дело; стоят като разкази, които *допълнят* или *поясняват* някои вести на документи, що досягат времето и дейността на солунските апостоли.

За старата българска книжнина моравско-панонските легенди имат висока стойност: те са най-ранни производи на наша културно-исторична мисъл; те стоят ненадминати от никой друг сетнешен производ откъм обилието на *историчното* и на *културното вещество*, откъм *съзнанието* на автора за словенската просвета, откъм разпоредата и изложението на своя предмет“ (с. 26).¹

¹ Взимайки повод от издадените от П. А. Лавров житие на Методий и обща похвала на Кирил и Методий, Ал. Т.-Балан още през 1899 г. (Периодическо списание, кн. LVIII, с. 657—658) известява: „И аз бях натъкнал да издам за училищца и образователна потреба изобщо у нас житията на нашите славни апостоли Кирила и Методия с надлежния към тях книжовно-историчен увод във втора свезка на „Трим на българската словесност“, ала издателят на тая редица книжки из областта на нашето словесно творчество изпитал, както се види, неочаквана щета от излязлата вече първа свезка от „Трим“, та ми обади да не бързам да продължавам по-натък!... За моята втора свезка би ми послужило сега твърде изгодно изданието на г. Лаврова, понеже е взело пред вид и такива по-предни издания, които за нас в София не са никак достъпни.“

Балановото издание става причина у нас по-често да се отпечатват извадки от житията и да се появяват техни преводи, пълни или частични. Такива извадки, придружени от съответни преводи, намираме в книгата на Божан Ангелов и Минко Генев. Стара българска литература (IX—XVIII в.) в примери, преводи и библиография (С., 1922, с. 35—60), дадени като извлечения из творби на Климент Охридски. Ще отбележим само следните пълни преводи на двете пространни жития, имащи пряка връзка с учебната програма:

1. Д-р В. Сл. Киселков. Панонските легенди или пространните жития на славянските просветители Кирил и Методий. Ямбол, 1923, 55 с. (вж. рецензия от В. Йорданов в сп. „Училищен преглед“, XXII, 1923, Неофициален дял, с. 255—257). Тук трябва да се каже — Киселков е *първият* български учен, който превежда *изцяло* текста и на *двете* пространни жития. Той превел житията „буквално“, защото мисли, че „тъй трябва да се превежда всеки исторически документ“. За пълнота и яснота на мислите Киселков прибавя „някои думи и изрази“, поставени в малки скоби.

2. Д-р В. Сл. Киселков. Жития на светите братя Кирил и Методий (Панонски легенди). Второ издание. Библ. „Стара българска книжнина“. С., 1933, 42 с.

3. Еню Николов и Ан. Балабанова. Св. св. Кирил и Методий (Панонски легенди). Първо издание. — Библ. „Родна реч“, г. I, № 4. С., 1934, 53 с.

4. Н. Лазурин. Панонски легенди. Жития на св. Кирила и Методия. Превел Н. Лазурин. Книгоиздателство „Братство“. Севлиево (б. г.), 62 с. Второ издание. Севлиево, 1939, 62 с.; трето издание. Севлиево, 1946, 80 с.

5. Д-р В. Сл. Киселков. Жития на светите братя Кирил и Методий. Увод и превод от д-р В. Сл. Киселков. Издателство „Хемус“. С., 1940, XX + 68; второ издание, 1942, 86 с.; пето издание през 1945 г. под наслов „Пространните жития на светите братя Кирил и Методий“ (64 с.).

6. Еню Николов. Жития на свети Кирил и Методий. Панонски легенди. Предговор и указател от Еню Николов. — Библ. „Родна реч“, г. I, № 4. Второ издание. С., 1942, 56 с.

Значителни откъси от житията, придружени с богат коментар, са поместени от Ив. Дуйчев в книгата му „Из старата българска книжнина. I. Книжовни и исторически паметници от Първото българско царство“ (С., 1940, с. 7—31, 171—188). Откъси се явяват и в други български издания, предназначени главно за нужди на нашето висше образование. Такива са напр. книгите на: Ст. Стоянов — Мирослав Янакиев. Старобългарски език. Текстовете и речник. С., 1960, с. 3—18.; П. Диневков, К. Куев, Д. Петканова. Христоматия по старобългарска литература. С., 1961, с. 82—95; второ издание, 1967, с. 107—124; П. Диневков. Прослава на Кирил и Методий. С., 1963, с. 17—56; П. Диневков. Старобългарски страници. Антология. С., 1967, с. 187—224; второ издание, 1968; Ал. Бурмов — П. Петров. Христоматия по история на България. С., 1964, с. 129—137.

* * *

Така очертаното състояние по издирването, публикуването и проучването на обширните жития на Кирил и Методий, както и изобщо състоянието на изворознанието за славянските просветители естествено поражда един голям замисъл в науката, една широка

задача — критично издаване на всички средновековни извори за тях. Разбира се, на първо място стоят пространните жития. Тази идея е добре изразена от професорите М. Г. Попруженко и Ст. Романски, които считат, че „е вече крайно време да се пристъпи към едно пълно критично и с подробни коментари издание на източниците за живота и дейността на Кирила и Методия, което да послужи като основа за по-нататъшни изучвания. Досегашните издания, особено сборните, представят обикновено просто препечатване на стари издания на отделни текстове, правени нерядко въз основа на набързо снети преписи, поради което и нелишени от грешки, броят на които при препечатването обикновено се уголемява. Едно ново издание на тия извори, за да има истинска научна стойност и трайно значение като основа за бъдни изучвания, *трябва да почива по възможност върху всички ръкописни текстове на всеки извор* (подчерт. — Б. А.), които трябва да бъдат издирени, и върху непосредно използване самите ръкописни текстове или фотографски снимки от тях. Такава една задача обаче, особено при съществуващите условия, е непосилна за един само човек: в нейното изпълнение трябва да бъдат привлечени по възможност повече лица, които имат присърце изследването на кирилометодиевските въпроси като основни въпроси на славянската филология и на славянската култура изобщо.“¹ Предложение в такъв смисъл те правят в едно от заседанията на IV международен конгрес на византолозите, състоял се в София през 1934 г., а също и в заседание на II международен конгрес на филолозите-слависти във Варшава през същата година. Избрана е специална „Комисия за издаване източниците за живота и дейността на Кирила и Методия“, в която са включени професорите: М. Вайнгарт, В. Погорелов, Фр. Дворник, М. Кос, И. Свенцички, Й. Вайс, Й. Курц, Ст. Слонски, И. Огиенко, Ст. Ившич, Ал. Т.-Балан, Йор. Иванов, Юрд. Трифонов, М. Г. Попруженко и Ст. Романски.

Първа печатна проява на комисията е обнародваният от М. Г. Попруженко и Ст. Романски. Библиографски преглед на славянските кирилски източници за живота и дейността на Кирила и Методия (изд. БАН. С., 1935, 68 с.). Авторите имат за цел: 1. Да приготвят списък на известните преписи на славянските източници за живота и дейността на Кирил и Методий, писани с кирилица, с посочване и на съчиненията, в които те са издадени или просто използвани, както и книгохранилищата, в които се намират. 2. Да подтикнат други учени за попълване на празнотите и поправяне на допуснати грешки в техния труд. По такъв начин „ще се получи пълен и точен списък на всички преписи на текстовете, от които ще трябва да се направят пълни фотографски снимки — необходима предпоставка за едно издание, което ще отговаря на всички изисквания на науката“ (с. 6).

Крайна цел на комисията е: „След като се направи същото и за останалите текстове — глаголически, както и гръцки и латински, — чиито списъци ще бъдат изработени от други, ще може да се пристъпи по предварително изработен план и към самото *критично издание* на изворите — крайна цел на начинанието“ (с. 6).

За съжаление, както немалко и други големи научни планове, и този толкова важен замисъл не е бил осъществен. Неговото реализиране щеше решително да придвижи проучванията върху кирилометодиевската проблематика.

¹ М. Г. Попруженко и Ст. Романски. Библиографски преглед на славянските кирилски източници..., с. 3; Ст. Романски, Izveštaj Komisije za izdavanje Ćirilo-metodskih izvora. — Одговори на питања. Допуне. III меѓународни конгрес слависта (словенских филолога), № 3. Београд, 1939, с. 31.

* * *

Казаното дотук добре разкрива зараждането и развитието на научния интерес към прочутите пространни жития на Кирил и Методий. Напълно естествено е, че най-напред този интерес се изразява в издирване и обнародване текста на житията: търсят се нови преписи, съпоставят се с познати вече преписи, изнасят се разночетения към публикуваните текстове. Но редом с този важен момент от историята на изучаването на пространните жития върви и тяхното превеждане на един или друг език или тяхното широко популяризиране. Този интерес се обуславя както от ускореното развитие на славистичната наука от втората половина на XIX в. насам, така и от развитието на университетското образование изобщо. Появяването на разните преводи на тия жития има за цел преди всичко да улесни тяхното проучване, а така също и да ги направи достъпни за по-широк кръг читатели. Тези преводи почват да се появяват твърде рано — наскоро след първите публикувания на текста. Сега вече имаме преводи на латински, немски, френски, чешки, полски, сръбски, хърватски, руски, унгарски, гръцки, та даже и на татарски. Някои от тези преводи са обработени научно, със съответни критични бележки и коментари; други имат по-популярен характер. Но тук ние не си поставяме за задача да навлизаме в подробности по този въпрос; това може да бъде предмет на специално разглеждане.

Пространно житие на Кирил Философ

С оглед на различни задачи пространното житие на Кирил Философ и през средновековието, и в ново време е широко използвано. Този факт е причина през средните векове то да получи значително голямо разпространение, а по-късно непрекъснато да задържа вниманието на учените, да бъде предмет на разнообразни изследвания. Доскоро в науката бяха известни 29 преписа.¹ Днес обаче въз основа на допълнителна археографска работа виждаме, че броят на пълните преписи от житието е по-голям — сега познаваме около 50 преписа. Това число е съвсем условно, защото сме твърдо уверени, че по-системното и пълно преглеждане на запазените сбирки от старославянски ръкописи, особено на сбирките в СССР, безусловно ще изнесе вести за още преписи както от Кириловото, така и от Методиевото житие. Тези занимания ще дадат допълнителни вести и за поместени в ръкописите извадки от житието на Кирил освен тези, които сега познаваме, проникнали още повече в старославянската книжовна традиция (а може би ще се намерят извадки и от Методиевото житие, каквито сега не знаем). По независещи от нас причини ние нямаме възможност да поработим с ръкописните сбирки с оглед на тази специална и много важна научна задача. Сочените от нас нови вести са събирани непосредствено от ръкописите по време на занимания с тях във връзка с други задачи или са взети от чужди публикации. Ясно е, че археографските издирвания следва да продължат.

И сега познатите вести свидетелствуват за значителна популярност на Кириловото житие, известно на български, сръбски, руски и румънски книжовници по пълни или частични преписи от него. Много широко е географското проникване на това ценно старобългарско произведение: Балканския полуостров (България, Сърбия, Света гора), Румъния, Русия, Литва, Ватикана, Полша, Германия и др.

Понеже текстът на Кириловото житие е доста дълъг и засяга някои подробности, станали отпосле неособено интересни за книжовниците, последните въвели нова практика — преписват не цялото житие, за което е нужно повече хартия и време, а само избрани части

¹ М. Г. Попруженко и Ст. Романски. Библиографски преглед на славянските кирилски източници..., с. 27—33.

Тук са посочени общо 34 преписа от Кириловото житие, но в същност те са 29, защото: № 4 и № 21 са един и същ препис — Vat. Slavo 12; № 25, ръкопис от XIV в., намиращ се в Румянцовския музей (№ 2513), съдържа само малки извадки из Житие Кирилово; № 26 — чети-миней от сбирката на Миханович в Загреб е все още неуточнен, дори и спорен; № 28 и № 34 са един и същ препис (от сбирката на Николски, познат още и под името Касианов); № 30 е своден текст, изготвен от Лавров и напечатан в книгата му „Кирило та Методій“. Київ, 1928, с. 238—294.

от него, избирани съобразно интересите на самия книжовник или лицето, за което даден ръкопис се приготвява. Така се появяват многобройните извадки из житието, намерили място в славянски ръкописи от XIV в. насам, но станали любима практика през XVI—XVII в. Срещат се предимно в сборници със смесено съдържание, сборници с жития на светци, а също и в съчинения с летописен характер, а нерядко се свързват и с „Азбучната молитва“ на Константин Преславски. На този факт из живота на Кириловото житие като литературна творба е обърнато внимание много отдавна, още в първите сериозни научни изследвания върху Кирил и Методий (напр. от Шафарик и Бодянски). Въпреки това обаче досега те не бяха изнесени на едно място, за да се види, макар и съвсем непълно, тяхното разпространение. Това ние правим в настоящото издание, като подчертаваме, че изнесените тук вести още по-непълно отразяват реалната картина на разпространението, отколкото при пълните преписи от Кириловото житие. Извадките са далече по-много от посочените от нас, чийто брой може да се увеличи чувствително чрез допълнително преглеждане на старославянски ръкописи или чрез използване на посочки в досегашни научни публикации, главно описи на ръкописни сбирки. Ние няхаме възможност за този специален преглед да работим в богатите руски библиотеки и музеи, поради което предложеният списък е съвсем условен. В случая нашата цел бе не пълнота в това отношение, а да се обърне внимание на този важен момент из живота на Кириловото житие. И колкото по-старинни извадки бъдат открити, толкова по-ценни са те, защото спомагат за опровергаването на все още изказваното, дори и в най-ново време мнение за късен произход на житието. Най-често срещани извадки са: спорът с патриарх Аний, надписът върху Соломоновата чаша, що е философия, пренията със сарацини, хазари, диспутът във Венеция и др. Някои от тези извадки понякога се дават тясно преплетени с руската история.

Познатите днес преписи на Кириловото житие определено говорят за наличие на две групи, две редакции — южнославянска и руска. От втората редакция са запазени повече преписи. Големи различия в текста на двете редакции няма. И този факт облекчава значително научните занимания с житието, понеже може широко да бъдат използвани постиженията на предишни учени, особено техни археографски и текстологични наблюдения. От южнославянската редакция днес са известни преписите:

1. Загребски от 1469 г., включен в големия панегирик на Владислав Граматик, писан през 1469 г. Печатан от П. А. Лавров.
2. Рилски от 1479 г., поместен в друг голям панегирик на Владислав Граматик, писан през 1479 г. Печатан от Шафарик и др.
3. Лвовски първи препис, по ръкопис от XV—XVI в. Печатан от Миклошич и др.
4. Хилендарски от 1625—1626, № 444 от сбирката на Хилендарския манастир. Печатан от Гривец и Томшич, издаден фототипно от Д. Сп. Радойчич.
5. Хилендарски втори препис, по копие от който, намиращо се в архива на Димитър Ростовски, е публикуван от Бодянски, № XVI.
6. Хоповски препис от 1598 г. *Неиздаден*.
7. Ръкопис № 135 от сбирката на Румънската академия на науките (по-рано в манастира Нямцу). *Неиздаден*.
8. Лвовски втори препис, XVIII в. *Неиздаден*. Има връзка с втория Хилендарски препис: правени са от един и същ ръкопис.

Безспорен научен интерес представлява съпоставката на двата преписа на Владислав Граматик от 1469 и 1479 г. Интересно е да се види доколко един и същ книжовник се е придържал към оригинала, от който е преписвал, какви разлики — текстови, речникови, правописни — се наблюдават в преписите му. Ще повторим — този факт е важен, защото щом в книжовната дейност на Владислав Граматик, високообразован и активен наш книжовник, само в промеждутък от десет години са извършени такива промени, то напълно естествено е да очакваме по-големи промени от книжовниците, живели след него.

Впрочем такава съпоставка е извършена твърде отдавна от Дж. Даничич. Почти на цели шест печатни страници той изнася по-важните различия в текста на двата Владиславови преписа.¹ Само няколко от тях са по-големи и по-важни в смислово отношение. Между тях е и пасажът, свързан с пребиваването на Кирил Философ на планината Олимп в манастира Полихрон, за който ще стане дума малко по-нататък.

Ние считаме южнославянската редакция за по-близка (ако не изцяло, то поне в някои отношения) до старобългарския оригинал на Кириловото житие, поради което издаваме нейния най-стар днес познат препис — преписа на Владислав Граматик от 1469 г., който изобщо е *най-старият датиран препис на житието*. Дали е правен по неизвестен старобългарски препис, или по препис от Търновската школа, или по Ресавската школа, не може да се каже. Важно е друго — очевидна е неговата връзка с по-стар български препис, съхранил по-първични пасаж и изрази. Извънредно важен е оня пасаж, в който се говори за пребиваването на Константин-Кирил Философ в манастира Олимп — пасаж, намиращ се *само в този препис* на житието; той липсва дори и в преписа от 1479 г. на Владислав Граматик. Пасажът гласи: „Въ Олимпѣ же шедѣ къ Мѣѡдѣѣ, братѣ своемѣ, тамо живѣше и мѣтвѡу творѣ без прѣстанѣа къ боу, тѣкмо кнѣгамн бесѣдоуѣ. Нѡщѣ вѣо и днѣ вѣнѣ съ братѡу своимѣ въ снѣ впражняашѣ се. Нѣ снѣ свое житѣе чѣстнѣ оуправляѣ, и възхожденѣа же въ срѣцн своеѣ полагаѣ, и къ трѡудом' же трѡуды прилагѣ, кѣамн еже по бсѣ въ добродѣтѣамъ прѣвоуспѣваашѣ. Нѣ о снѣхъ вѣо нѣна възселнко.“

Какво означава това? Дали въпросният пасаж е добавка на Владислав Граматик, която той счел за нужно да отстрани във втория си препис, или наистина се е намирал в първообраза? Без да обърне особено внимание на него, този факт бе изнесен от Дж. Даничич още през 1869 г.²

Дълго време след това остава някак незабелязан. Едва през 1923 г. В. Сл. Киселков се спира на въпросния пасаж, като го коментира в положителна насока. След привеждане на текста той пише: „И вместо да ни се определи по-точно, какви са били тия трудове и беседи с книгите, писачът прекъсва мисълта си, като току след горния пасаж е по-

¹ Даничич дава такава характеристика на изнесените различия: „Život je Ćirilov u ovom rukopisu onaj isti što ga je štampao Šafarik po drugom rukopisu istoga Vladislava, deset godina mlagjemu. Ali je gdješto u ovom rukopisu drugačije nego u Šafarika. Neke su izmeđju tjih razlika po sve neznatne, a neke su upravo pogreške (kojih ima i u štampanom), ali najviše njih popravlja i popunja ono što je štampano a sve su potrebne za posao kojim bi se pripravilo bolje izdanje ovoga djela. Za to mislim da će dobro biti da ih približim sve osim onijeh koje se tiču pravopisa. Brojevima ću pokazati stranu i vrstu gdje je što u Šafarika; do njih biće riječi koje su u Šafarika, a za njima odvojene zrcnima (:) biće riječi koje ima naš rukopis mjesto onijeh“ (D. Daničić. Rukopis Vladislava Gramatika. Starine, I, 1869, c. 55).

² D. Daničić. Пос. съч., с. 57.

ставил „Нъ о снхъ ꙗко ннѣ въсѣанко“, без да се подозира, че всички, които четат тия редове, ще жаят задето той не ни е оставил в самото житие по-пълни вести за живота и книжовните занимания на Кирил и Методий на Олимп. Заключителните думи само издават, че авторът им е възнамерявал да говори повече по въпроса по-късно, ала е забравил да изпълни обещанието си, или пък в някой друг свой труд¹. Иван Гошев през 1938 г. счита, че това е „интересна добавка към тоя пасаж“. Въз основа на нея той е склонен да приеме, че на Олимп „светите братя са замисляли и подготвяли своето бъдеще велико дело“².

Според нас въпросният пасаж е автентичен и заслужава много по-голямо внимание, отколкото досега му е отдавано. Той е напълно в духа на житието, допълва с нови подробности душевното състояние и заниманията на Кирил Философ и на брат му Методий, изяснява въпроса за техните книжовни занимания, по-точно — въпроса за изнамиране на славянското писмо и за превода на богослужебните книги на старобългарски език. Особено внимание заслужава заключителната фраза на този пасаж: „Нъ о снхъ ꙗко ннѣ въсѣанко“ — т. е. засега само толкова, което означава, че авторът живее с мисъл за необходимост от изнасяне на повече подробности по този толкова важен момент от живота на неговите прославени учители Кирил и Методий³. Това той може да направи на друго място (в същото или в друго съчинение, не е ясен замисълът), а казаното тук, макар и твърде кратко, е достатъчно, понеже вярно изразява основните занимания на Кирил Философ — „тъкмо книгамн бесѣдоує“.

В настоящото издание на Кириловото житие е положен текстът на Владиславовия препис от 1469 г. като най-старинен датиран препис и като най-ранен представител на южнославянската редакция. Използувахме фотокопия от преписа. При изданието са взети под внимание наблюденията на предишните издатели на житието, главно Бодянски и Лавров, особено приведените от Лавров разночетения по около 20 преписа. Освен тези разночетения взехме под внимание и няколко други преписа, на времето останали непознати на Лавров, а именно:

1. В ръкописен чети-миней от 1490, № 1385 от сбирката на Софийския събор в Новгород (сега в Ленинград — ГПБ).
2. В ръкописен чети-миней от 1494, № 619 (503) от сбирката на Соловецкия манастир (сега в Ленинград — ГПБ).
3. В ръкопис № Q. 10 от сбирката на Вяземски, XV—XVI в. (сега в Ленинград — ГПБ).
4. В ръкопис № 1335 от сбирката на Софийския събор — Новгород, XVI в.
5. В ръкопис № 1455 на същата сбирка, XVI в.
6. В ръкопис № 1307 на същата сбирка, XVI—XVII в.
7. В ръкопис № 620 (501) от сбирката на Соловецкия манастир, XVI в. (сега в Ленинград — ГПБ).

¹ В. Сл. Киселков. Славянските просветители Кирил и Методий. Живот и дейност. С., 1923, с. 49; Славянските просветители Кирил и Методий. С., 1946, с. 140.

² Ив. Гошев. Светите братя Кирил и Методий. С., 1938, с. 22.

³ Ще припомним мисълта на Черноризец Храбър в края на сказанието му: „Сжтъ же ннѣ отвѣти, ꙗже ннѣ речемя, а ннѣ нѣтъ времени“.

8. В ръкопис № 145 от сбирката на Н. С. Тихонравов, XVII в. (сега в Москва — ГБЛ).
9. В ръкопис № Д. 242 от Архангелската сбирка, XVII в. (сега в Ленинград — Академична библиотека).
10. В ръкопис № 80 от сбирката на Вилненската публична библиотека, XVII в.
11. В ръкопис № 342 от сбирката на Общество истории и древностей российских, XVI в. (Москва — ГБЛ, ф. 205).

Съпоставката на всички познати преписи свидетелствува не толкова за съществени смислови, синтактични и речникови различия, колкото за морфологични и особено правописни отклонения. Ето защо при изданието на житието ние по принцип не вземахме под внимание тези морфоложко-правописни разлики, а се стремяхме да доловим и отразим различия, които засягат смисъла, съдържанието на житието. Такива отклонения, доколкото сме забелязали при работата си, сочим както по изнесените от Лавров варианти, така и по ония нови преписи, от които имахме фотокопия. Правим уговорка — Лавров изнесе достатъчно много варианти по преписите *от руска редакция*, поради което ние даваме сравнително малко варианти от тях. По начало тези преписи, от XVI в. насам, *не изнасят нещо съществено ново*. От друга страна, по принцип предпочитаме да изнесем варианти по *по-старинни преписи* — до XVI в., защото по-чувствителните отклонения са нещо естествено за по-късните преписи. Не навсякъде е използван при разчетения № 1385 на Новгородската Софийска библиотека, понеже е твърде повреден и носи следи на лошо редактирана работа. Същото се отнася и за Соловецки № 619.

При подготовката на текста на житието по Владиславовия препис от 1469 г. по две причини са взети под внимание *всички преписи*, спадащи към южнославянската редакция: 1) защото техните различия (става дума само за смислови и речникови, доколкото ги има) са по-важни, като възхождащи към неизвестен старобългарски ръкопис, и 2) защото досега бяха сочени малко варианти от тази редакция — само по втория Владиславов препис от 1479 г. (наричан още Рилски препис) и по втория Львовски препис от XVII—XVIII в. Ние сега отчитаме и вариантите по *останалите преписи* на тази важна редакция. Възприемаме подялбата на текста на XVIII глави, дадена още от Шафарик — първия издател на житието, и после възприета от почти всички учени. Спазваме възприетите вече в том първи от събраните съчинения на Климент Охридски правила за издаване на текстовете: запазване на титлите и надредните букви, отстраняване на разните диакритични знаци и ударения, внасяне на сегашен правопис (главни букви, точка, запетая, нов ред и пр.). Отначало към основния текст даваме варианти по редица преписи, а след превода отделно даваме коментар на думи, фрази, имена, събития, историческа обстановка и пр.

Пълни преписи на Кириловото житие

1. Препис в сборника на Владислав Граматик от 1469 г. (Загребски панегирик), писан в манастира „Света Богородица“ в Жеглигово, в подножието на Скопска Черна гора. Намира се в Загреб — Югославянската библиотека, № III. а. 47. Житието е на листове

722—736: Житіє н жнзнь блженнаго вчителя нашего Кѡнстантіна фїлософа, прѣваго наставника словенскоу ѣзыку.

Начало: Бѣ млтвѣын н щедрѣн, ождаен покааніе члѣско, да быше вѣсн спсєнн былн...

За сборника най-напред пише Д. Даничич в Starine, I, 1869, с. 44—85 (за самото житие с. 55—60).

Издание: П. А. Лавров. Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности. Л., 1930, с. 39—66.

2. Препис в Рилския сборник (панегирик) на Владислав Граматик, писан през 1479 г. също в Жеглиговския манастир. Сега се съхранява в Рилския манастир. Житието е на листове 571—584: Житіє н жнзнь блженнаго оучителя нашего Кѡнстантіна философа, прѣваго наставника словенскѣ ѣзыкѣ.

Начало: Бѣ млтвѣын н щедрѣн, ождаен покааніе члѣско, да быше вѣсн спсєнн былн...

Издания: P. J. Šafařík. Památky děvního písmenictví jihoslovanův. V Praze, 1851; II издание, 1873, с. 1—32; О. М. Бодянский. Чтения ОИДР, 1873, кн. I, с. 399—433, № XIII; Fr. Miklosich. Chrestomathia palaeoslovenica... Vindobonae, 1861, с. 55—78; Die Legende vom heiligen Cyrillus. Wien, 1870, от глава XV на житието до края, с. 228—229; Fr. Pastrnek. Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. Praha, 1902, с. 154—215; използван от Ал. Т.-Балан. Кирил и Методи, I, 1920, с. 29—67; П. А. Лавров. Материалы..., с. 39—66, използван за варианти към Загребския препис; Ив. Гошев. Светите братя Кирил и Методий, 1938, с. 9—55 (най-автентично издание на текста).

3. Препис в руски чети-миней за октомври, № 1385 от сбирката на Новгородската Софийска библиотека (Ленинград — ГПБ), около 450 листа, осмина, полуустав, от 1490 г. Житието е под 14 октомври, на листове 147—174: В тонъ днѣ памѣ н житіє блженнаго вчителя нашего Константіна философа, прѣваго наставника словенскѣ ѣзыку (Вж.: Д. И. Абрамович. Софийская библиотека, II, 1907, с. 295).

Начало: Бѣ млоствѣн н щедрѣ, жадаа на покааніе члѣ, да быша спсєнн всн былн...

4. Препис в голям руски чети-миней за октомври, № 619 (503) от сбирката на Соловецкия манастир (Ленинград — ГПБ), края на XV в. (1494), полуустав, под 14 октомври, на листове 197—237: Памѣ н житіє блженнаго оучителя наше Кѡнстантіна философа, прѣваго наставника словенскѣ ѣзыку (Вж.: Описание рукописей Соловецкого монастыря, II, 1885, с. 382—383).

Начало: Бѣ млтвѣн н щедрѣ, жадаа на покааніе члѣ, да быша спсєнн вѣсн былн...

5. Препис в ръкопис на Московската духовна академия, № 19, от средата на XV в. (Москва — ГБЛ, ф. 173), голям формат, полуустав, под 14 февруари, л. 365—389: Житіє н жнзнь н подвѣзн, нже вѣ стѣ оца нашего Кѡнстантіна философа, прѣваго наставника н оучителя словенскѣ ѣзыкѣ.

Начало: Бгъ млтнвын н щедръ, жадаа на покаяніе члче, да быша спсєнн вєзн былн...

Издания: Бодянский. Чтения ОИДР, 1863, кн. II, с. 3—32, № I; J. Perwolf. Prague, 1871, с. 1—38; П. А. Лавров. Материалы, с. 1—39 (сравнен с оригинала). Използуван от Миклошич за варианти в Die Legende.

Към пространното житие на Кирил в този препис е поместена следната допълнителна статия: Се же вѣдн вѣдомо вѣсѣмн ꙗзыкы н вѣсѣмн люмн, ꙗко рѣскын ꙗзыкѣ нн ѡквѣв же прѣа вѣры сѣа стѣа, н грамота рѣскаа ннкым же ꙗвлена, но токмо самѣмъ бгомъ вѣсѣдръ-жнтелемъ оцмъ н снѡмъ н стѣмъ дхѡмъ Владимѣровъ дхъ стѣн вѣдохнвалъ вѣрѣ прѣатн, а крѣченн ѡ грекѣ н прочѣн народъ црковнын. А грамота рѣскаа ꙗвналаса, бгомъ дана, вѣ Корсѣнн рѣсннв. ѡ неа же навчнса фнлосоѡ Константннъ, н ѡтѣдѣ сложнѣз н напнсавѣ кннгы рѣскымъ ꙗзыкомъ, н евренстѣн грамотѣ тогда же нзвече ѡ самараннна вѣ Корсѣнн. Тѣн же мѡужъ рѣсннъ жнвалше бгѡвѣрно, постѡ н добродѣтелю вѣ чнстѣн вѣрѣ, єдннъ оуєднннѣвса. Н тѣ єдннъ ѡ рѣскаго ꙗзыка ꙗвнса прѣже крѣтанъ, н невѣдѡ ннкым же ѡквѣв єсть. То же бы вѣ днн Мнханла црѣа і Нрнны бгѡвѣрныа. Н посланъ бы фнлосоѡ Константннъ вѣ Моравѣ Мнханла црѣмъ моравѣскомѣ кнзю, прѣснѣвшѣ фнлосоѡа. Н тамо шѣ, навчн моравѣ, н лахы, н чѣхы н прочаа ꙗзыкы, н вѣрѣ оутѣрднѣз вѣ нн правѡвѣрнѡю, н кннгы напнсавѣ рѣскы ꙗзыкомъ. Н добрѣ навчнѣз. Н ѡтѣдѣ ндѣ вѣ Рнмъ. Н тѣ рѣзболѣса н облечеса вѣ черны рнсы. Н нарекоша нма ємѣ Кврнла. Н вѣ тон болестн прѣставнса.

Потом же многомъ лѣтѡ мннвешн, прнше Взнтѣ вѣ моравѣ н вѣ чѣхы, н вѣ лахы, рѣзрѣвшн вѣрѣ правѣю н рѣскѡю грамотѣ ѡврѣже, а латннзскѡю вѣрѣ н грамотѣ поставн. Н правѣа вѣры єппы н попы нсѣсѣче, а дрѣгѣа рѣзгнѣа. Н ндѣ вѣ рѣсскѡю землю, хотѣа н тѣ вѣ вѣрѣ прнвѣстн. Н тамо вѣвѣнъ бы Взнтѣ, латннзскын нскѣпѣ.

6. Препис в руски чети-миней за октомври, от края на XV в., полуустав, № 193 (591) от сборката на Волоколамския манастир (Москва — ГБЛ, ф. 113). В края на ръкописа, на листове 307—330 е дадено Кириловото житие под 14 февруари: Памѣ н жнѣ блаженѣаго вчнтѣла нашѣа Костантннна фнлосоѡа, прѣвааго наставннка словѣнзскѣ ꙗзыкѣ. Вж. Йосиф. Опись рукописей, перенесенных из библиотеки Йосифова монастыря... М., 1882, с. 243).

Начало: Бгъ млтнѣз н щедръ, жадаа покаяніе члче, да вѣша спнн всн былн...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1863, кн. II, с. 162—187, № VI. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф, Лавров.

7. Препис в руски сборник, XV в., от сборката на Савайтов (Ленинград — ГПБ?), заедно с похвала на Кирил Философ, под заглавие: Памѣ н жнѣ блаженѣаго вчнтѣла нашѣа Костантннна фнлосоѡа, прѣвааго наставннка словѣнзскѣ ꙗзыкѣ (Вж.: П. Саввайтов. Похвала св. Кириллу, соч. еп. Климента. — Кирилло-Мефодиевский сборник. М., 1865, с. 313). Саввайтов посочѣа нѣколко варианта спрямо печатанія от Горски текст в „Москвитянин“ (1843, ч. III, № 6, с. 405—434).

Начало: Бгъ млтнѣз н щедръ, жадаа на покаяніе члче...

8. Препис в ръкописен сборник, № 1288 (478) от сбирката на Новгородската Софийска библиотека (Ленинград — ГПБ), 174 листа, четвъртина, хубав полуустав, XV в., руска редакция, под 14 февруари, на листове 25—82: Житіе бл̄жна̄ оца̄ н̄шего̄ н̄ оуч̄тла̄ Кон̄стан̄тина̄ ф̄лософа̄, пр̄ваго̄ наставника̄ словен̄скв̄ яз̄ыкоӯ.

Начало: Б̄гъ̄ м̄лтнѣвъ̄ н̄ щед̄ръ̄, жадаа̄ на̄ покааніе̄ ч̄лчѣ̄, да̄ быша̄ сп̄сенн̄ всн̄ н̄ в̄ разв̄м' н̄стнн̄нын̄ пр̄ншлн̄...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1863, кн. II, с. 39—65, № II. Използуван за варианти от Миклошич. Die Legende, Перволф. Prameny, Лавров. Материалы.

9. Препис в ръкописен сборник на манастира Нямцу в Румъния, № 66 (33), XV—XVI в., сръбска редакция, голям формат (Библиотеката на Румънската академия на науките, № 135). Житието е под 14 февруари, на листове 128—153: Паметь̄ н̄ житіе̄ бл̄женаго̄ вч̄тла̄ на̄шего̄ Констан̄тинъ̄ ф̄лософа̄, пр̄ваго̄ наставника̄ словенскоӯ к̄зыкв̄.

Начало: Б̄ъ̄ м̄лтнѣвъ̄ н̄ щед̄ръ̄, ождаа̄е̄ покааніе̄ ч̄лчѣско̄...

Не е издаван. За него говори и обнародва малки извадки А. И. Яцимирский. Известия ОРЯС, V, 1900, с. 1269; Славянские и русские рукописи румынских библиотек. Сборник ОРЯС, т. LXXIX, 1905, с. 705—706.

10. Препис в руски чети-миней за октомври, до-Макариевска редакция, полуустав, XV—XVI в., № 9 от сбирката на Олонецката семинария, включена в състава на Румянцовския музей, № 1770, както обикновено се отбелязва в научни публикации (сега в Москва — ГБЛ, ф. 212). Житието е под 14 октомври, на листове 77—96: В'̄ тонже̄ д̄нь̄ памать̄ н̄ житіе̄ бл̄женаго̄ вч̄тла̄ на̄шего̄ Кон̄стан̄тина̄ ф̄лософа̄ (sic), пр̄ва̄ наставника̄ словенскоӯ яз̄ыкоӯ.

Начало: Б̄гъ̄ м̄лтнѣвъ̄ н̄ щед̄ръ̄, жадаа̄ на̄ покааніе̄ ч̄лчѣ̄, да̄ быша̄ сп̄сенн̄ всн̄ былн̄...

За преписа пръв съвсем накратко извести А. Е. Викторов в „Отчет Московского Публичного и Румянцевского музеев за 1876—1878 г.“ Москва, 1879, с. 62, а после П. А. Лавров го използва за варианти в своите „Материалы...“

11. Препис в руски ръкописен сборник, XV—XVI в. (началото), голям формат, полуустав, № Q. 10 от сбирката на Вяземски (Ленинград — ГПБ), листове 245—264: Пам̄а̄ н̄ жне̄ бл̄женаго̄ вч̄тла̄ на̄шего̄ Констан̄тина̄ ф̄лософа̄, пр̄ваго̄ наставника̄ словен̄скв̄ аз̄ыкв̄.

Начало: Б̄гъ̄ м̄лтнѣвъ̄ н̄ щед̄ръ̄, жадаа̄ на̄ покааніе̄ ч̄лчѣ̄, да̄ быша̄ сп̄нн̄ всн̄ былн̄...

12. Львовски първи препис, в ръкописен сборник, XV—XVI в., съставен от три отделни ръкописа (всичко 196 листа, осмина), различни почерци, полуустав, № 8 от сбирката на Петрушевич в Львов (по-рано се намирал в манастира „Св. Онуфрий“ в Львов), сръбска редакция. Листовете, на които се намира житието, са от XVI в. Житието е на листове 173—196: Паметь̄ н̄ житіе̄ бл̄женаго̄ оуч̄тла̄ на̄шего̄ Констан̄тина̄ ф̄лософа̄, пр̄ваго̄ наставника̄ словен̄скоӯ к̄зыкв̄ (Вж.: Іл. Свенціцкий. Опис рукописів Народного дому з колекції Ант. Петрушевича, І. У Львові, 1906, с. 69—70).

Начало: Б̄ъ̄ м̄лтнѣвъ̄ н̄ щед̄ръ̄, ождаа̄е̄ покааніе̄ ч̄лчѣско̄, да̄ быше̄ всн̄ сп̄сенн̄ былн̄...

Текстът на житието не е пълен — стига до момента, когато Кирил отива във Венеция, където спори с римските духовници (гл. XVI).

Издания: Fr. Miklosih. Die Legende, с. 214—228 (на с. 230—246 превод на латински език); Fr. Pastrnek. Dějiny, с. 154—215 (с латински превод под линия); Ал. Т.-Балан. Кирил и Методи, I, с. 29—67.

Преписът е използван от Шафарик за варианти в Památky; вж. още J. Vašica — J. Vajs. Soupis, с. 142—143, 163.

За този препис украинският учен Яков Ф. Головацки още през 1837 г., 20 септември, известява П. Шафарик, като му праща подробно описание на ръкописа, в който се намира Кириловото житие, а също и снимки от него, включително и снимки от житието на Кирил (вж. Korespondence P. J. Šafařka, I, 1927, с. 280—282). Самият Головацки съобщава за него и в печата — „Коротка ведомость о рукописях славянских и русских, находящихся в книжници монастыря св. Василия Великого у Львова“ (вж. сп. „Русалка Днестровая“, Будим, 1837, № 20, с. 124; вж. още Бодянский. О времени происхождения..., с. LXXII).

13. Препис в голям руски ръкопис — следовен псалтир, XV—XVI в., полуустав, разни почерци, № 50 от сбирката на Архангелската семинария (Ленинград — БАН), с много миниатюри и разни други съчинения. Между последните е и пространното Кирилово житие под наслов: Житіє н жнзнь н подвѣзн нже въ стѣхъ ѿца нашего Константина философа, прѣва наста н оучѣла словенскоу ѣзыкоу. (Вж.: А. Е. Викторов. Описи рукописных собраний в книгохранилищах Северной России. СПб., 1890, с. 11. Викторов не сочи листове, на които се е намирало житието. През 1966 и 1971 г. не можахме да намерим ръкописа в Ръкописния отдел за справка). Лавров нарича този препис „Антониево-Сийски“.

Начало: Бѣ мѣтнвы н щедръ, жадаа на покааніє члѣ, да быша спсєнн всѣ былн...

Преписът не е издаден. Копие от него се съхранява в архива на Бодянский (ГБЛ — Москва, ф. 36, папка II, ед. 11). Копието има 12 листа, изпратено от А. Е. Викторов, 1877 г., 19 април. Ръкописът имал около 600 листа и съдържал: псалтир (с рисунки), библейски песни, Слово за иноческия живот от Григорий Цамблак и др. Преписът съдържа цялото житие с добавка в края, свързана с руската история.

14. Препис в голям руски ръкописен сборник със смесено съдържание, 614 листа, фолио, началото на XVI в., № 957 от сбирката на Погодин (Ленинград — ГПБ).

Л. 393—410: Мѣца ѿверлаа въ .дѣ. днѣ жнтіє блжѣнаго вчнтєла ншего Курнаа философа, прѣваго наставннка словенска ѣзыкоу, составнвшѣ грамотѣ.

Начало: Бѣ мѣтнвы н щедръ, жадаа покаанна члѣ, да быша всн спнн былн...

15. Препис в руски ръкописен тържественник, първата половина на XVI в., голям формат, 495 листа, № 1131 от сбирката на Погодин.

Л. 296—330: Мѣца ѿверлаа въ .єі. (sic) днѣ пама н жнтіє стго н блжен'наго оучн-тєла нашего Константина философа, прѣваго настав'ннка слованскоу ѣзыкоу.

Начало: Бѣ мѣвѣ н щедръ, жадаа покааніє члѣ, да быша спсєнн всн былн...

16. Препис в руски чети-минеи за октомври, Макариевска редакция, № 1318 от сбирката на Новгородската Софийска библиотека (Ленинград — ГПБ), 463 листа, голям формат,

полуустав, XVI в. (1541 г.), две колони. Житието е под 14 октомври, на листове 292—299: Памать н житіе блаженнаго учителя нашего Константина философа, прьваго наставника словенскому языку (Вж.: Д. И. Абрамович. Софийская библиотека, II, 1907, с. 33).

Начало: Бгъ мѣтнѣзъ н щедръ, жадаа на покааніе члче, да быша спсєнн всн былн...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1864, кн. II, с. 225—251, № VIII. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф, Лавров.

17. Препис в голям чети-миней за февруари, № 179 от сбирката на Чудовия манастир в Москва (Москва — ГИМ), руска редакция, около 1553 г., две колони, на листове 642—656: Житіе учителя словенскѣхъ языкѣхъ Киріла философа.

Начало: Бъ мѣтнвын н щедрын, жадаа покааніе члча, да быша спсєнн всн былн...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1864, кн. II, с. 328—355, № XI. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф, Лавров.

18. Препис в южнославянски ръкописен сборник (Панегирик) от 1598 г. от сбирката на манастира Хопово (Фружка гора — Сърбия). Житието е под 14 февруари, на листове 305—331: Памѣ н житіе блаженнаго учителя нашего Константина философа, прьваго наставника словенскому языку.

Начало: Бъ мѣтнѣзъ н щедръ, вжндае покааніе члчско, да быше всн спєнн былн...

19. Препис в голям руски сборник (около 1070 листа), XVI в. (1598), голям формат, дребен полуустав, № 1356 от сбирката на Новгородската Софийска библиотека (Ленинград — ГПБ), листове 520—559, под 14 февруари: Житіе блаженнаго отца нашего учителя Константина философа, прьваго наставника словенскому языку (Вж.: Д. И. Абрамович. Софийская библиотека, III, 1910, с. 19).

Начало: Богъ многствѣзъ н щедръ, жадаа на покааніе чловѣчє...

20. Препис в чети-миней за февруари, № 311(9) от сбирката на Чудовия манастир (Москва — ГИМ), голям формат, руска редакция, от 1600 г. Житието е на листове 368—399, под 14 февруари: В тонъ днь житіе учителя словенскѣхъ языкѣхъ Киріла философа.

Начало: Бъ мѣтнвын н щедрын, жадаа покааніа члча, да быша спсєнн всн былн...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1864, кн. II, с. 363—398, № XII. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф, Лавров.

21. Препис в ръкописен сборник, полуустав, XVI в., № 57/1134 от сбирката на Кирило-Белозерския манастир (Ленинград — ГПБ, ф. 351), на листове 27—87.

22. Препис в голям руски ръкописен чети-миней за октомври, № 620 (501) от сбирката на Соловецкия манастир, полуустав, XVI в., под 14 октомври, на листове 212—244: Въ тонже днь памать н житіе блаженнаго учителя нашего Константина философа, прьваго наставника словенскѣхъ языкѣхъ (Вж.: Описание рукописей Соловецкого монастыря, II, 1885, с. 390).

Начало: Бгъ мѣтнѣзъ н щедръ, жадаа на покааніе члче, да быша спсєнн всн былн...

23. Препис в чети-миней за февруари, № 626 (509) от сбирката на Соловецкия манастир (Ленинград — ГПБ), XVI в., полуустав, голям формат, под 14 февруари, на листове

107—121: Житіє блжен'наго вчнтела нашего Кирила философа, прьваго наставника словенскѣ ѣзыкѣ (Вж. Описание рукописей Соловецкого монастыря, II, 1885, с. 417).

Начало: Бгъ млтвын н щедрѣн, жадаа покаанна члчѣ, да быша спсєнн былн...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1873, кн. I, с. 434—466, № XIV. Използуван за варианти от Лавров.

24. Препис в руски ръкописен сборник, XVI в., едро унциално писмо, четлив почерк, № 264 от сбирката на Николски (Ленинград — БАН), известен в науката под името Касианов препис. Житието е дадено под 14 февруари, на листове 272—318: Житіє блженаго вѣца нашего н оучнтела Константина философа, прьваго наставника словѣнскоу (sic) ѣзыкоу.

Начало: Бгъ млтвѣз н щедрѣз, жадаа на покааніє члчѣ, да быша спнн былн всн...

Използуван за варианти от Лавров. Материалы...

25. Препис в руски ръкопис, XVI в., № 342 от сбирката на Общество истории и древностей российских (Москва — ГБЛ, ф. 205), полуустав, малък формат, всичко 26 листа, на които са поместени житието и похвалата на Кирил Философ. Житието е на листове 1—24, под 14 февруари, с наслов: „Житіє блженаго вѣца нашего н оучнтела Константина философа, прьваго наставника словѣнскѣ ѣзыкѣ (Вж.: Е. И. Соколов. Библиотека импер. Общества истории и древн. российских, вып. II, с. 50).

Начало: Бгъ млтвѣз н щедрѣз, жадаа на покааніє члчѣ, да быша спнн былн всн н в разумѣ истиннын прншан.

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1873, кн. I, с. 467—497, № XV. Използуван за варианти от Лавров. Материалы...

26. В голям руски ръкописен псалтир и сборник, XVI в., № F. I. 738 от сбирката на ГПБ — Ленинград (или № 44 от сбирката на Буслаев). (Вж.: И. А. Бычков. Каталог собрания Ф. И. Буслаева... СПб., 1897, с. 121).

Л. 415—426: Житнє н жнзнь н подвєзн, нже вѣ стѣхѣ вѣца нашего Константина философа, прьва наста н оучтла словенскоу ѣзыкоу.

Начало: Бъ млтвын н щедрѣз, жадаа на покааніє члчѣ, да быша спсєнн всѣ былн н в разумѣ истин'ын прншан...

27. В голям руски ръкописен чети-миней за месец октомври, средата на XVI в., в две колонки, № 175 от сбирката на Синодалната библиотека в Москва (ГИМ). (Вж.: А. В. Горский и К. Н. Невоструев. Описание Великих четых миней Макария митрополита всероссийского. С предисловием и дополнением Е. В. Барсовым. Чтения ОИДР, 1884, кн. I, с. 32; Т. Н. Протасьева. Описание рукописей Синодального собрания. Часть I. М., 1970, с. 193).

Л. 481—495: Памать н житіє блжн'наго оучнтела ншго Констан'тина философа, прьваго наставника словенскоу ѣзыкѣ.

Начало: Бгъ млтѣз (sic) н щедрѣз, жадаа на покааніє члчѣ, да быша спсєнн всн былн...

28. Препис в руски ръкописен чети-миней за октомври, № 1335 от сбирката на Новгородската Софийска библиотека (Ленинград — ГПБ), 451 листа, голям формат, полуустав, XVI в. Житието е под 14 октомври, на листове 220—240: Памать н житне блаженнаго оучителя нашего Константина философа, перваго наставника словенскъ языка (Вж.: Д. И. Абрамович. Софийская библиотека, II, 1907, с. 258).

Начало: Бгъ млтнвѣз н щедръ, жадаа на покаяніе члчѣ, да быша спсєні всн быан...

29. Препис в руски ръкописен сборник, № 1455 от сбирката на Новгородската Софийска библиотека (Ленинград — ГПБ), XVI в., четвъртина, полуустав, под 14 февруари, на листове 123—156: Житне блаженнаго оца нашего оучителя Константина философа, прѣваа, наставника словенскъ языка (Вж.: Д. И. Абрамович. Софийская библиотека, III, 1910, с. 229; Летопись занятий Археограф. комиссии за 1864, вып. III. СПб., 1865, Отдел III, с. 43).

Начало: Бгъ млтнвѣз н щедръ, жадаа на покаяніе члчѣ, да быша спсєні всн быан н в раззѣ истиннын прншан...

30. Препис в руски ръкописен сборник, XVI—XVII в., осмина, едро четливо писмо, № 1307 от сбирката на Новгородската Софийска библиотека (Ленинград — ГПБ), под 14 февруари, на листове 157—209: Житне блаженнаго оца нашего оучителя Константина философа, прѣва наставника словенскъ языка...

31. Препис в голям руски ръкописен сборник, около 800 листа, осмина, XVII в., полукурсив, две колони, без края на житието. Намира се в Ленинград — БАН, Архангелска сбирка, № Д. 242, на листове 428—449: Житне блаженнаго оучителя нашего Константина философа, перваго наставника словенскъ языку.

Начало: Бгъ млтн[вѣз] н щедръ, жадаа покаяннн члчя, да быша спсєні всн быан...

32. Препис в руски сборник, XVII в., 245 листа, скоропис, № 849 (959) от сбирката на Соловецкия манастир, л. 59—73: Памать н житне блаженнаго оучителя нашего Константина философа, перваго наставника словенскъ языка.

Начало: Бгъ млтнвѣз н щедръ, жадаа на покаяннє члчѣ, да спсєні всн быан н в раззѣ истиннын прншан...

Копие от преписа се намира в архива на Бодянски, № 91, изпратен му от А. С. Павлов (Вж.: Е. И. Соколов. Библиотека импер. Общества истории и древностей российских. Вып. II, с. 614).

33. Препис в голям руски ръкописен чети-миней за октомври, № 621 (502) от сбирката на Соловецкия манастир (Ленинград — ГПБ), XVII в., едро писмо, под 14 октомври, л. 224 сл.: Памъ н житне блаженнаго оучителя нашего Константина философа, перваго наставника словенскъ языка.

Начало: Бгъ млтнвѣз н щедръ, жадаа на покаяннє члчѣ, да быша спсєні всн быан...

Използуван за варианти от Лавров.

34. Препис в голям чети-миней за октомври, Макариевска редакция, № 987 от сбирката на Московската Синодална библиотека (Москва — ГИМ, по-рано е бил притежание на Московския Успенски събор), XVII в., два стълбца, под 14 октомври, на листове 443—457: В то́н дѣнь пама́ н жтїе́ бѣ́женнаго вѣ́чла́ нашего Ко́нста́нтина фило́софа, прѣ́ваго наставни́ка словѣ́скоу я́зыкоу.

Начало: Бѣ́гъ ма́тнѣвъ н ще́дръ, жа́даа на покая́нїе члѣ́въче, да бы́ша спсе́ни вси бы́ли...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1863, кн. II, с. 130—156, № V. Издаден също във „Великие миней четии, собранные всероссийским митрополитом Макарием“. Октябрь, дни 4—18. Издание Археографической комисси. СПб., 1874, столб. 976—1010. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф, Лавров.

35. Препис в голям чети-миней, Макариевска редакция, притежание на Московската синодална библиотека (Москва — ГИМ, преди това бил в сбирката на Московския Успенски събор), № 991, XVII в., голям формат, две колони, полууставно писмо, под 14 февруари, на листове 455—466: В то́нже дѣнь жтїе́ оучи́теля словѣ́скоу я́зыкѣ Ки́рлла фило́софа.

Начало: Бѣ́гъ ма́тнвыи н ще́дрын, жа́даа покая́нїа члѣ́ва, да бы́ша спсе́ни вси бы́ли...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1863, кн. II, с. 97—123, № IV; вж. още *архимандрит Йосиф*. Подробное оглавление Великих четних миней всероссийского митрополита Макария, хранящихся в Московской Патриаршей (ныне Синодальной) Библиотеке. М., 1892, столб. 481. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф, Лавров.

36. Препис в руски чети-миней за октомври, № 14/1253 от сбирката на Кирило-Белозерския манастир, а после в сбирката на Петербургската духовна академия (Ленинград — ГПБ), XVII в., руска редакция, под 14 октомври, на листове 93—122: Па́мать н жтїе́ бѣ́женнаго оучи́теля нашего Ко́нста́нтина фило́софа, прѣ́ваго наставни́ка словѣ́скоу я́зыкѣ.

Начало: Бѣ́гъ ма́тнвыи [н] ще́дръ, жа́даа на покая́нїе члѣ́ва, да бы́ша спсе́ни вси бы́ли...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1864, кн. II, с. 285 сл., № IX. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф, Лавров.

37. Препис в чети-миней за февруари, XVII в., № 702 от сбирката на Царски, л. 426—463: Въ то́нже дѣнь жтїе́ оучи́теля словѣ́скоу я́зыку Ки́рлла фило́софа (Вж.: П. Строев. Рукописи славянские и российские, принадлежащие Ивану Ник. Царскому. М., 1848, с. 757; Леонид. Систематическое описание собрания Уварова, II, 1893, с. 334; № 1042 от сбирката на Уваров).

Начало: Бо́гъ мно́гстввыи н ще́дрый, жа́дая покая́нїа нашего...

38. Препис в ръкописен чети-миней от XVII в., № 80 от сбирката на Публичната библиотека във Вилно (сега в Библиотеката при Литовската академия на науките — Вилно, ф. 19, № 80), руска редакция, полуустав. Житието е под 14 февруари, на листове 487—505, дадено като глава 69 в ръкописа: Жтїе́ бѣ́женна вѣ́чла́ нше́ Ки́рлла фило́софа, прѣ́ва наставни́ка словѣ́скоу я́зыкѣ, наста́внїше́ гра́мотѣ (Вж.: Ф. Добрянский. Описание рукописей Виленской Публ. библиотеки. Вильно, 1882, с. 122).

Начало: Бѣ́гъ ма́тн н ще́ръ, жа́даа покая́нїа члѣ́ва...

39. Препис в руски сборник, XVII в., едро четливо писмо, не е запазен изцяло, № 145 от сборката на Тихонравов (Москва — ГБЛ, ф. 299). Житието също не е запазено изцяло — липсват началните му листове; сега заема листове 1—51, като започва със споровете на Кирил Философ със сарацините (гл. VI). След житието е поместена похвалата за Кирил от Климент Охридски.

40. Препис в ръкопис от XVII в., № 63 от сборката на Московската духовна академия (Москва — ГБЛ, ф. 173), голям формат, полуустав, под 14 февруари, на листове 99—120: Житіє оучителя словенскѣ языка Кирила философа.

Начало: Бгъ мѣтнвын н щедрын, жадаа покааніа члѣа...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1863, кн. II, с. 67—92, № III. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф, Лавров.

41. Препис в чети-миней за февруари, № 674 (411) от сборката на Троицко-Сергиевата лавра (Москва — ГБЛ, ф. 304), руска редакция, полуустав, писан около 1630 г., под 14 февруари, на листове 108—140: Житіє оучителя словенскѣ языка Кирила философа.

Начало: Бгъ мѣтнвын н щедрын, жадаа покааніа члѣа, да быша спин вси были...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1864, кн. II, с. 292—319, № X. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф, Лавров; вж. Иларий. Описание славянских рукописей, III, 1879, с. 25. У Бодянски погрешен № 874 (411).

42. Препис в руски ръкопис, полууставно писмо, от края на XVII в., 31 листа, голям формат, № 330 от сборката на Ундолски (Москва — ГБЛ, ф. 310). Целият ръкопис заема съчинения за Кирил и Методий — пространно житие на Кирил и обща похвала на Кирил и Методий. Житието е дадено под 14 февруари, на листове 1—28: Житіє блаженнаго оца нашегѡ н оучителя Константина философа, първагѡ наставника словенскѣ языка.

Начало: Бгъ многствѣн н щедрѣ, жадаа на покааніе члѣче...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1863, кн. II, с. 192—221, № VII. Използуван за варианти от Миклошич, Перволф.

Бодянски сочи № 161 от сборката на Ундолски, впоследствие променен на № 330. В сега познатия опис на сборката на Ундолски в № 161 няма никакво съчинение за Кирил. А като се съпостави печатаният от Бодянски текст с текста на ръкопис № 330 от същата сборка, се установява пълно покритие. Особено важни в случая се оказаха дадените в ръкописа няколко заглавия и немалкото глоси по белите му полета.

43. Препис в руски ръкописен сборник, XVII в., № 636 от Рогожската сбирка (ГБЛ — Москва, ф. 247), малък формат, полукурсивно едро хубаво писмо. Глава първа е пропусната, текстът на житието е разделен на пет глави.

Л. 137—185: Стаго н блаженнаго Константина философа, во иноческо чинѣ Кирила, наставника словенскѣ языка. Повченіа многа различна о правовѣрїи н извѣщанїе безбожны агаранѣ н нечестны жидѡвѣ н самаранѣ н ѡпадши латинѣ обличенїе.

Начало: В Селвнѣстѣ градѣ бѣ мѡжѣ нѣкто добронравенѣ н бога, именемъ Левѣ, предержан санѣ хрѡварескѣ постратнго. Бѣ жѣ благоверенѣ н праведенѣ, сохранила заповѣди бжїа исполнѣ...

44. Препис в чети-миней от 1625—1626 г., № 444 от сбирката на Хилендарския манастир, под 14 февруари, л. 105—139: Памѣть н житіе блженнаго оучителя нашего Константина философа, прѣваго наставника словенскихъ языкѣ.

Начало: Бѣ мѣтнѣв н щедрѣ, ѡжндаѣ покааніе члвчѣско...

Издания: Fr. Grivec — F. Tomšič. Konstantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes. Zagreb, 1960, с. 95—143. Грижливо издание, с различетения, латински превод и коментар; Д. Сп. Радочић. Хилендарски рукописи. Нови Сад, 1963, с. 6—73 (фототипно). Откъси печата Пор. Успенский в „Труды Киевской духовной академии за 1877 г.“, кн. 10, с. 92—109; Второе путешествие... Восток христианский. М., 1880, с. 167—168. Копието на Кириловото житие, използвано от Димитър Ростовски, вероятно е по този хилендарски ръкопис.

45. Препис в голям руски ръкопис „Календарь или житія святыхъ“, края на XVII в. по който има много бележки от Д. Ростовски, принадлежащ на Московската синодална типография (Москва — ЦГАДА ф. 381), № 57, по-рано под № 1603, а нов № 420, на листове 182—198: Памѣ н житіе блженнаго вчителя нашего Константина философа, прѣваго наставника рода российскомѣ н всемѣ языкѣ словенскомѣ. Списано з библіотекн Хилендарской лавры сербской, мѣца февра в' .дл. дѣ.

Начало: Бѣ мѣтнѣв н щедрѣ, ѡжндаѣ покааніа члвчѣскаго, да быша всн спсены были...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1873, кн. I, с. 498—532, № XVI. Използуван за варианти от Лавров.

Веднага след това — извадка от общата похвала на Кирил и Методий, тук само частта от писмото на папата до края. Има явна връзка с втория Лвовски препис (вж. Лавров. Материалы..., с. XXIII—XXVII, 36—37). Навярно има пряка връзка с Хилендарския препис в ръкопис № 444.

46. Лвовски втори препис в руски ръкопис от XVII—XVIII в. (воден знак от 1697 г.), 38 листа, голям формат (f), дребно скорописно писмо, № 9 от сбирката на Петрушевич в Лвов (по-рано бил в сбирката на Базилианския манастир „Свети Онуфрий“ — Лвов). Житието е на листове 1—34, под 14 февруари (след него е поместена извадка из общата похвала на Кирил и Методий): Памѣ н житіе блженнаго вчителя нашего Константина философа, прѣваго наставника рода российскомѣ н всемѣ языкѣ словенскомѣ. Списано з библіотекн Хилендарской лавры сербской мѣца февра .дл. день (Вж.: Л. Свенцицкий. Опис рукописів Народного дому... I. У Львові, 1906, с. 70—75).

Начало: Бѣ мѣтнѣв н щедрѣ, ѡжндаѣ покааніа члвчѣскаго...

Малка част напечатана Свенцички. Използуван за варианти от Шафарик. Památky. По този ръкопис Шафарик обнародва извадка от общата похвала на Кирил и Методий — „Přidavek z rk. Lvovského II“ (с. 25—27); препечатана от Лавров. Материалы, с. 37—39. Вж. още А. И. Яцимирский. Описание южнославянских и русских рукописей. Сборник ОРЯС, ХСVIII, 1921, с. 743, 745; J. Vašica — J. Vajs. Soupis, с. 162. Най-ранно известие за този препис дава украинският учен Яков Ф. Головацки — „Коротка ведомость о руко-

писях славянских и русских, находящихся в книжници монастыря св. Василия Великого у Львова“ (сп. „Русалка Днестровая“, Будим, 1837, № 14, с. 126; вж. още Бодянский. О времени происхождения... с. LXXII). Копие има в архива на Бодянский (ГБЛ — Москва, ф. 36, папка II, ед. 25).

След извадката из общата похвала е написана такава добавка: „Иакоже нѣци прѣ-
пирася о сложеніи въкъзъ, нже сложназ стѣ Кириазъ во азъкъ словескни не во Цариградѣ,
но камо на ннѣ мѣсте. Ажа ѣ, а не истина, но во Цариградѣ близъ стѣ аплъ цекви. Н тѣмъ
прежде дано, кто проснѣзъ, а нѣкто нны напредн не проснѣ, толнко князя рускне, имена нхъ
сѣа: Ротиславъ Моравскн, Стопокъ Твровскн и Коцланъ, кня паноскн. Помощникъ нмъ бысть
на тоѣ время былъ црь Мнханъ во Цариградѣ, а патрѣхн не имене, акоже свидѣстеветь
(sic) котакіонъ его на сѣверѣ, на юзѣ и на западѣ конечно. ∞ ∞ ∞

с. Никифоръ патриархъ . . .

Цариградъ.“

Този текст, с незначителни разлики, се намира и в преписа на Д. Ростовски, № 57 (1603), нов № 420 (сега в Москва — ЦГАДА, ф. 381), издаден от Бодянский под № XVI. Въпросният текст е обнародван от Лавров. Материалы, с. XXIV.

47. Препис в руски ръкописен сборник, № 1647 от сбирката на Барсов (Москва — ГИМ), края на XVII — началото на XVIII в., скоропис, на листове 82—99: Мѣца февралѣ въ .дѣ. днѣ житіе учителя словеску азъкъ Кирила философа.

Начало: Бгъ млтнвын и щерын, жадаѣ покаянія члвчя, да быша спсєнн всн были . . .

48. Препис в славянската сбирка на Ватиканската библиотека — Vat. Slavo 12, XVIII в., скоропис, листове 82—105: Мѣца февралѣ во .дѣ. [днѣ] жытне блжнаго оучителя нашего Кирила философа, първаго наставника словескомъ азъкъж, составнѣшагѣу граммѣтѣу.

Начало: Богъ многнвын [н] щедръ, желалъ покаянія члвчя, да быша всн спсєнн были . . .

Части от този прѣпис обнародва Лавров. Материалы, XXI—XXIII. За варианти е използван от Гривец — Томшич.

* * *

Считам за необходимо да посоча и някои прѣписи на Кириловото житие, за които става дума в научната литература, но не са дадени по-точни вести за тях. Направените от мене усилия не доведоха до уточняване, което след време може да се постигне от други изследователи на делото на Кирил и Методий.

1. Прѣпис в руски ръкопис, неуточнен номер от сбирката на Е. В. Барсов (Москва — ГИМ), с неуточнени сведения (XV—XVI в.?). За него Лавров изтъква: „... по древности не уступає старшим спискам житія. Он находится в ближайшей близости к группе 2, 7 и 15 по изданию Бодянского, а там, где от них отклоняется, близок к 1 списку Бодянского. В нем есть чтение первостепенной важности“ (Материалы . . ., с. XX; сочи и доста разночтения, с. XXI). Може би тук става дума за същия ръкопис, посочен в настоящия труд под № 26? За този ръкопис Лавров споменава и в книгата си „Кирило та Методій“, с. 382.

2. Препис в чети-миней, Макариевска редакция, използван за варианти от Шафарик, но без уточнени данни за местонахождение, време, листове. С копие му услужил руският събирател на ръкописни старини Т. Ф. Болшаков, който направил преписа през 1849 г., 16 август. Житието има наслов: *февраль .дѣ. В тойже дѣнь (sic) памать н житіе блаженнаго учителя нашего Константина философа, нареченнаго Кирила, перваго наставника словенску языку* (Вж. А. И. Яцимирский. Описание южнославянских и русских рукописей заграничных библиотек, с. 744; J. Vašica — J. Vajs. *Soupis*, с. 105, 223).

Начало: *Богъ млостнѣвъ н щедръ, жадаа покааніе чловѣча . . .*

3. Препис в книжата на Бодянки, по неуточнен ръкопис, с наслов: *Житіе блаженнаго Кирила философа, учителя словано, составившаго грамотоу н н рвскому языкоу мѣрвално, чехо н ляхо* (Вж. О. М. Бодянский. О времени происхождения славянских письмен. Москва, 1855, с. XXVI. Копието е в архива на Бодянки, Москва — ГБЛ, ф. 36, папка II, арх. ед. 15. — вж. Е. И. Соколов. Библиотека императ. Общества истории и древн. рос. Вып. II. Чтения ОИДР, 1906, кн. 1, с. 603).

Начало: *Бгъ млтн н щедръ, жадаа покааніа члвча, да быша всн . . .*

За него Бодянки пише: „В списке, принадлежащем мне, снятом другими, теперь уже не помню с чьего: *Житіе блаженнаго Кирила философа . . .* В конце его-то находится известное место о творениях Кирилла на греческом, переведенных на славянский Мефодием, помещенное во всех прочих, доселе известных мне, списках в середине самого жития, после одного прения у козарского кагана. За тем следует тотчас приписка о Войтех (как и в списке Московской духовной академии № 19), которого подробно исчисляются деяния в чехах, уграх и ляхах. Судя по языку и выходкам против езуитов и польских панов, ясно, что это известие составлено во время унии“ (с. XXVI—XXVII).

4. Препис в ръкопис от сбирката на Общество любителей древней письменности (ГПБ — Ленинград), без уточнени данни. Използуван за варианти от Лавров. Материали, с. XIX.

5. Препис в чети-миней от XV—XVI в., в ръкописите, събрани от Миханович и останали в Загреб. По наличието на такъв препис има спор в науката. Първоначално е посочен от В. Ягич (Вопрос о Кирилле и Мефодии в славянской филологии, 1885, с. 37), после повторено известие у Пастрнек (Dějiny, с. 7—8). П. А. Лавров обаче в рецензията си за труда на Пастрнек (вж. Византийский временник, X, 1903, с. 517) отбелязва, че посочването не е точно, че той не е можал да намери такъв препис. Издирването би трябвало да продължи. Впрочем дали вестта не се отнася за № III. с. 22, в който е поместена похвала за Кирил Философ? За препис на пространното Кирилово житие, свързан с името на Миханович, не говори и Вл. Мошин (Čirilski rukopisi Jugoslavenske akademije. I. Zagreb, 1955).¹

¹ В черновите материали на митрополит Макарий под наслов „Указатель славянорусской литературы“ (сега в Ръкописния отдел при Академичната библиотека в Киев, № 103 (Аа., 185) покрай другите познати пре-

Извадки из Кириловото житие

Извадки в пергаментен сборник, българска редакция, XIV в. (около средата), два тома, сега подвързани заедно, № 93 от сбирката на А. Попов (Москва — ГБЛ, ф. 236; Музеен № 2513). Във втория том на ръкописа има кратки извлечения из Кириловото житие, гл. III и IV, на лист 18. Те са печатани от К. Ф. Радченко. Отчет... (вж. Университетские известия. Киев, 1898, кн. 4, с. 48). Препечатва ги П. А. Лавров. Материалы, с. XXVIII. За извадките Лавров дава такава характеристика: „Как можно видеть, эти отрывки дают тот же текст, что и известные списки жития, представляя иногда лишние варианты. Можно жалеть, что эти выписки так незначительны; но всё же они проливают свет на болгарские списки XIV в.“ (с. XXIX).

В този ръкопис има още една извадка из житието, досега непозната на науката. Тя се намира на листове 42^b—43^a и гласи:

Константина философа

ТНХЪ НА СЕБѢ ЯВЛѢЖ УБРАДЪ, С ТѢМН БЕСѢДОВАШЕ, ТАЖЕ БѢХЪ ПОЛЪЗНАЯ, ОУКЛАНѢЖ СЯ
 ѿ ОУКЛАНѢЖИХЪ СЯ ВЪ СТРѢПТЫ, ... КАКО БЫ ЗЕМЪЛЬНЫМИ НЕМАЯ ПРѢМѢН'ШОУ ИЗВѢТНТИ НС
 ТѢЛЕСИ И СЪ БМЪ ЖИТИ ПАКЪ — Гл. IV.

Ѿ ПОЖЖЕННИ БГЪТЪСТВА И ЧЕСТИ ѿВѢЩА: ДАРЪ ОУБО ВЕЛИИ ТРѢБОУЩИМЪ ЕГО, А МНѢ
 БОЛЕ ОУЧЕННА НѢСТЬ НИЧТОЖЕ, НИЖЕ РАЗОУМЪ СЪБРАВЕ, ПРѢДЪНЕ ЧЪСТИ БОГАТЪСТВА ХОЩЕ
 ИСКАТИ — Гл. IV.

писи на Кириловото пространно житие се говори и за препис, намиращ се у един „санктпетербургски търговец Кузмин“.

Много материали — пълни преписи на пространните жития на Кирил и Методий, бележки за техни преписи из разни ръкописни сбирки, преписи и бележки за проложни жития, Херсонска легенда, Успение Кирилово и др. — се намират в посочения вече архив на О. М. Бодянки (ГБЛ — Москва, ф. 36, папки II, III, IV, V и др.). Едни от тях са издадени от Бодянки, други частично са използвани, а трети са останали непубликувани. Всички те заслужават по-обстойно проучване, някои може и да се обнародват, понеже са по ръкописи, за които днес не знаем где се намират и изобщо дали са запазени.

От тези материали тук ще съобщя само за един препис на Успение Кирилово (папка II, ед. 7; втори препис на Успение Кирилово има в същата папка под ед. 12). То има наслов: Житіе и жнзнь прѣбна ѿца нашего Кирѣла философа. Бл҃гн ѿ.

Начало: Сего прѣбнаго ѿца нашего Кирѣла ѿчество имѣше трѣславнын и великин градъ Солунь, въ нѣже и родиса. Родо съ българинь, ѿ бл҃говѣрнын и бл҃гочестивы руднтелен родиса...

Обнародването или използването на този препис може да стане на друго място, а тук искам да изнеса само казаното за него от И. С. Некрасов, който изпратил копието на Бодянки през 1870 г.: „Этот список краткого жития Кирилла находится в самом конце рукописи Херсонской [духовной] семинарии, под № 30, в 24 долю листа. Эта рукопись содержит в себе каноны и молитвы, сказания апокрифические, как отрывок из Пален о болезни Адама, Сказаніе како Марія Клеопа бѣ сестра бѣж. Рукопись эта по моему скорее относится к первой, чем ко второй половине XVI века. На самом конце ее, под житием Кирилла, находится следующая приписка: Сіе мѣлена и... исписа радѣ вѣн много грѣшнн Никифо днѣ ѿ свѣае градъ при гл҃н ѿ Петрава [sic] рода ѿ мѡуѣвскон земан и при мнтро[полита] Настасіа. И свършиш мѣ н ѿка днѣ. И сътвори сѣ книга Нлѣ снѣ Крнмоген.“

И пакы ѡвѣтъ. Ничто же нѣсть мнѣ слажде на семь свѣтъ, нъ за стѣ тронцѣ и жнвоу быти и оумрѣти (Гл. VI), іако же глѣтъ велнкын Васнаніе: Нема възлюбленіемъ него, толма разумѣваще познаваемы. И до него станеть всеко желаніе и надъ нъ не можетъ възыти, и ѡкрѣти его можетъ ѡбрати. Нѣсть бо ничтоже выше, ни боле, ни было, ни бждеть. Сам же са тѣкъмо свѣсть. Выпроси не Въвѣль Васнана:

Что нѣсть оуста въ прѣмждрости? Он же рѣ: Двѣдъ мнрнын и сладка оубо мнрская слова, горекъ же зѣло мнр, нже нмь ѡдрѣжнмь нѣсть крѣтнѣ. Нна нѣсть сласть тѣлесная и нна бесплѣтнаго нѣства. И аще кто въкоупѣ ѡбои хоцетъ нмѣти, то вънемлащнхъ нѣсть, никтоже бо не можетъ двѣма гнома работати.

Извадите, обнародвани от Радченко и Лавров, понеже се намират в български пергаментен ръкопис от XIV в., считаме за полезно да препечатаме и в настоящото издание. Текста заемаме от Лавров заедно с неговите добавки. Те са из III, V и VI глава и гласят:

Кнрнль, еше маломъ възрастомъ сы, въ себѣ помышль жнтнѣ сего прѣльсть (такого чтения нет в списках жития) и ѡкаіаше (нет дополнения, или же са, как в списках жития), глѣ: Тако (вм. таково Ж.) не жнтнѣ се (опущено: да) въ радостн мѣсто печаль биваетъ (без приставки: прн). Ѡ сего днѣ по ннѣ са пѣтъ нмѣж, нже не сего лочышнн, а въ малѣе жнтенствѣн (вм. род. пад.) свонхъ днн не нжднѣж. — Гл. III.

Црѣ съ петрѣцн (вм. патрнкнн), оубѣждѣ фнлософа, посла на керсь двнгшаго, тако рѣкъ: „Аще можешн прѣпрѣтн юношѣ сего (сравни наше примечание к сводному тексту жития в „Збірник Істор. филолог. Від. Україн. А. Н.“, с. 246), то пакы столь свон прѣнмешн“. Он же, оузрѣвъ фнлософа юна тѣломъ, а не вѣды въ немъ стара оума, и нже бѣхѣ посланн с ннмъ, и рѣ к ннмъ: „Вы подножнѣ моего нѣсте достоннн, то како се (в сп. жития нет) азъ с' вамн хошѣ прѣтнса“? Фнлософъ к нему ѡвѣща: „Не людьскаго ѡбычаѣ дрѣжн, но заповѣдн бжнѣ зрн; іакоже бо н ты нсн ѡ земля и дшѣж (такое чтение объясняет: доушею в сп. Влад. Грам.) бгмь съставленъ, тако н мы всн. То на земля зра, члѣче, не грѣдыка.“ — Гл. V.

Пакы фнлософъ рѣ: „Бгъ нашъ іако пжчнна морьская іе. Прркъ же глѣтъ ѡ немъ: „Родъ него кто исповѣсть? Въземлетъ бо са ѡ земля жнвотъ него“. Сего же рад[н] нсканна мнози възодатъ въ пжчннѣ тѣж. И сланын оумомъ, помощнѣ него, богатство разумное прнемлаше, плаважть (с опущением: прѣ) и възвращажтса, а слабнн іако н въ нзгннлѣхъ (вм. съгннлюхъ Ж.) кораблнхъ покоушажтса прѣплочтн — ѡвы нстѣпажть (I), а дрочн съ трочдомъ іедва ѡдыхажть, немощнож лѣностнѣж влажннса.

Творць бо сы всѣчьскнмъ между англн и скоты члѣка нѣсть створнль; сломъ и смысломы ѡлжнвы ѡ скота, а гнѣвомъ и похотнѣ ѡ англѣ. — Гл. VI.

Рѣшѣ же нмѣ: „Како ты все сн оумѣкешн?“ Фнлософъ рѣ: „Члѣкъ іетерѣ, почрѣнѣ водѣ въ морн, (н) въ мѣшыцн нмѣаше (вм. ношаше. Ж). ж н велчашеса (вм. грѣдіашеса, хвалаше са. Ж.), глѣ къ странннкомъ: „Внднте ан водѣ, іежже нктоже не нмать, разѣвѣ

мене?" Прише же едннъ мжжь помор'ннкъ, ре к нему: „Ненствова ли (са надо дополнить, в житии ненствоъ ли са) дѣкши, хваласа тьмо в смьдаши мѣшци? А мы сего пачинж нмамы“. Тако н ендѣсте (у Радченка, если не опечатка, то описка, вм.: въ дѣте), а в насъ сѣтъ все хждожьства нзышла. — Гл. VI.

Извадка — спор със сарацините — в руски ръкописен сборник, XIV—XV в., № 94 от сбирката на Новгородската Софийска библиотека (Ленинград — ГПБ), л. 33—36: Константина философа стазане съ срачнны н съ болгары (Вж.: Н. И. Петров. Описание рукописных собраний, I, М., 1891, с. 152).

Начало: Нъ н ерачннскын начальникъ лъжин пророкъ Бохмнтъ нъз еднаго колѣна родомъ...

Препис-извадка, започва с диспута на Кирил във Венеция и свършва с погребението му в Рим. Намира се в руски ръкописен сборник, XV в., № 13. З. 21 от сбирката на Яцимирски (Ленинград — БАН), л. 22—27: Сло нже во стѣхъ ѡца нашего Кирила.

Начало: Въ натоу же бывшу ему, собраша на нь еппи н попове н вси черноризци яко вранн на соколъ.

Извадка — „Толкованіе о потыи Соломонн“ — в руски ръкопис „Палея“, № 729 (1902) от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра (Москва — ГБЛ, ф. 304), XV в., полуустав, четвъртина, на листове 203—205 (Вж. Илариѳ. Описание славянских рукописей, III, 1879, с. 118).

Извадки — спорове на Кирил с патриарх Аний, с хазари, евреи и триезичници, смърт — в руски хронограф от 1494 г., л. 441—447, № 453 от сбирката на Румянцов, Москва — ГБЛ. Напечатани са от М. Погодин като приложение към книгата на Й. Добровский. Кирилл и Мефодий славянские первоучители. М., 1825, с. 108—120 (Вж. още А. Востоков. Описание рукописей Румянцовского музеума, с. 730).

Извадка — „Толкованье о потирн Соло“ — П. А. Лавроц (Материалы..., с. XLVI) напечатана по ръкопис № 8 от сбирката на Барсов (Москва — ГИМ).

Извадка — пренията на Кирил — се намира в руски хронографичен сборник, края на XV — началото на XVI в., № 1435 от сбирката на Погодин (Ленинград — ГПБ), на листове 441—445.

Тълкование на надписа на Соломоновата чаша — в голям ръкописен сборник, № 1450 от сбирката на Новгородската Софийска библиотека (Ленинград — ГПБ), XVI в., осмина, полуустав, листове 233—234 (Вж.: Д. И. Абрамович. Софийская библиотека, III, 1910, с. 209).

Начало: Есть въ Цариградѣ, въ святѣн Софін потирь.

Извадка за Соломоновата чаша — в голям руски ръкописен сборник от сбирката на Новгородската Софийска библиотека, XVI в. (Вж.: И. И. Срезневский. Сведения и заметки, № XV, с. 96).

Начало: Есть же въ Цариградѣ въ стѣн Софн потиръ ѡ драгаго камени Соломона дѣла.

Извадка за Соломоновата чаша — в украински ръкописен сборник, XVI в., № 119 (Аа 1285) от сбирката на митрополит Макарий (Киев — Централна библиотека при Украинската академия на науките), листове 189—190.

Извадка — „*Ŭ жнтіа Константіна философа*“ (случката с фулския народ, за Соломоновата чаша) — в руски ръкописен сборник, № 644 (850) от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра (Москва — ГБЛ, ф. 304), XVI в., листове 448—450 (Вж.: Иларий. Описание славянских рукописей, III, 1879, с. 502).

Откъслек в руски ръкописен сборник, № 770 (1554) от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра (Москва — ГБЛ, ф. 304), XVI в., полуустав, л. 136—137: „В конце отрывок от жития Кирилла Философа“ (Вж.: Иларий. Описание славянских рукописей, III, М., 1879, с. 188).

Извадка — случката с фулския народ, отсичането на дървото, Соломоновата чаша. Намира се в голям руски ръкописен сборник, № 643 (830) от сбирката на Соловецкия манастир (Ленинград — ГПБ), XVI в., малък формат, едро писмо, на листове 448—449: *Ŭ жнтіа Константіна философа* (Вж.: Описание рукописей Соловецкого монастыря, II, 1885, с. 502).

Начало: *Познанте ба, сътворшаго вы.*

Откъслек в руски ръкописен сборник, № 793 (1639) от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра (Москва — ГБЛ, ф. 304), XVI в., полуустав, преминаващ към скоропис, листове 426—427: *Кирила философа, учителя словенска, нже бесѣдова съ нимъ мужъ Козаринъ, посланъ отъ козаръ мужъ коваренъ* (Вж.: Иларий. Описание славянских рукописей, III, 1879, с. 227).

Извлечение в руски ръкописен пролог, XVI в., голям формат, № 9 от сбирката на Почаевската лавра (Киев — Централна научна библиотека при Украинската академия на науките), на листове 131—134: *Бъ то днь слово ѡ жнтіи стго Кирила архієпа учтла словенскаго, рѣскимъ ѣзыкомъ* (Вж.: В. Березин. Описание рукописей Почаевской лавры. Киев, 1881, с. 11).

Начало: *Бъ Натѡх же бывшъ емѡ, събраша наъ єппи і попове.*

Извадка в голям руски ръкопис — „Тереблянски пролог“, септемврийска половина, XVI в., без начало и край, полуустав, № IX. А. 44 от сбирката на Народния музей — Прага. След краткото Кирилово житие (л. 391—392) е поместена на листове 392—396 извадка из пространното житие (глави XVI—XVIII), под 14 февруари: *Слово ѡ жнтіи стго Кирила архієпа, учтла словенскаго рѣскимъ ѣзыкомъ.*

Начало: *Бъ Натѡ же бывшъ емѡ, събрашеса наъ єппи и попове вси, черноризци ѣко врани на соколъ.*

Целият текст на извадката, заедно с краткото житие, е обнародван от Ю. А. Яворский. Новые рукописные находки в области старинной Карпаторусской письменности XVI—XVIII веков. V Praze, 1931, с. 105—109; вж. още J. Vašica — J. Vajs. Soudis staroslovanských rukopisů Národního musea v Praze. Praha, 1957, с. 38.

Извадка в руски ръкописен пролог, XVI в., фолио, № 26 от библиотеката на Василянския манастир в Лвов, под 14 февруари, на страници 861—869 съкратено е предадено

съдържанието на житието: от споровете на Кирил във Венеция до погребението му в Рим. Без начало, без наслов.

Извадка — от спора на Кирил във Венеция до края на житието — в сборник поучения, XVI в., две колони, фолио, полуустав, № 15788 на Националния музей в Лвов, под 14 февруари, на листове 315—318. Извадката е дадена след краткото Кирилово житие; тя има заглавие: Слово второе тогоже архнеппа и учителя словенскаго рвскимъ языкомъ Кирила философа.

Начало: Въ Натохже бышоу емоу, събрашася на нь еппи и попове вси и черноризци яко враны на свколь.

Извадка — пренията на Кирил — се намира в руски ръкописен сборник, съдържащ слова и жития, първата половина на XVI в., № 1934 от сбирката на Погодин (Ленинград — ГПБ), л. 22—27.

Извадка в голям руски ръкописен сборник със слова и жития, XVI в., полуустав, две колонки, голям формат, намиращ се в ГБЛ — Москва, ф. 218 — Собрание Отдела рукописей, № 1132, л. 97—102: кратки бележки за създаването на азбуката от Кирил Философ, за кръщението на руската земя, извадки от Кириловото житие и др. (Вж.: Записки Отдела рукописей. Выпуск 26. М., 1963, с. 297).

Начало: В лето 6303 (!) Константин философ, нарицаемый Кирил, сътвори грамоту словенскимъ языкомъ, глаголемую антицу...

Извадка в „Тълковен псалтир“ с тълкувания от Атанасий Александрийски, руски ръкопис, XVI в., полуустав, № Д. 24 от Архангелската сбирка (Ленинград — БАН), на листове 234—243: Првнје Кирила философа з'жиды. — Извлеченията са: обяснение на понятието философия, спор с патриарх Анис, отиване във Великоморавия, диспут във Венеция, болест, смърт в Рим. Съдържа добавки за покръстването на русите (Вж. А. Е. Викторов. Описи рукописных собраний в книгохранилищах Северной России. М., 1890, с. 73).

Подобни текстове, особено по повод покръстването на русите, се срещат често в руски ръкописи, предимно в летописи и в жития на княз Владимир (Вж.: М. Погодин. Кирилл и Мефодий. М., 1825, с. 108—120; О. М. Бодянский. О времени происхождения славянских письмен. М., 1855, с. 97, 105; В. Истрин. Из области древнерусской письменности. — ЖМНП, ч. 355, 1904, с. 343—344; А. Востоков. Описание рукописей Румянцовского музея. СПб., 1842, с. 730; ръкопис № 4713 от сбирката на Ив. Франко, XVI—XVII в., с. 452 (Киев — Институт Шевченко) и др.

Извадки — спорове с патриарх Аний, със сарацини, евреи, триезичници, тълкуване надписа на Соломоновата чаша — в т. нар. Креховска палей, XV—XVI в. Те са обнародвани от Ив. Франко. Апокрифи і легенди з українських рукописів. Том I. У Львові, 1896, с. LV—LXII, 294—295.

Извлечение от житието на Кирил в ръкопис под име „Криница“ — неустановено местонахождение, XVI в. От него има 11 фотокопия в сбирката на Вяземски, № F. 131 (Ленинград — Библиотека „Салтиков-Щедрин“). Извлеченията са дадени след „Азбучната молитва“ на Константин Преславски.

Извадка — за славянската писменост — в голям, много интересен руски ръкописен сборник от XVI в., намиращ се в Държавна библиотека „Ленин“ (Москва, ф. 178, № 3271, л. 46). За сборника вж. изследването на И. М. Кудрявцев. Сборник последней четверти XV — начала XVI в. из Музейного собрания. Материалы к исследованию. Записки Отдела рукописей, т. 25, М., 1962, с. 220—288.

W ХВАТЬ НА СЛОВЪН'СКВЮ ГРАМОТѢ

Нѣциѣ же начаша хвалити словѣнскыя кнѣгы, гдѣже яко не достоят ни которомъ же языку нмѣти азбѣко своихъ, рекше кнѣгъ своихъ, развѣ еврѣи, и грек и латини, по Пилатовѣ писанію, еже на крѣстѣ написа г҃ни. Се же вслышавъ папѣж римскын, похвалъ тѣхъ, нже ропшѣ на кнѣгы словѣнскыя, рка (sic): Да са исполнит кнѣжное слово, яко да восхвалятъ ба истиннаго вси азыци. Другое же: Всеи възглютъ азыки разанчнымъ величнѣ бж҃а, яко же дастъ имъ дхъ стынъ вѣщевати. Да аще кто хвалитъ словѣнсквю грамотѣ, да вѣдѣтъ влѣченнъ ѿ цркви дондеже исправатса. Тѣ бо сѣтъ волци, а не овци. Вы же, чада бж҃а, поелваша те вѣчнѣа и не ѿрните наказаніа црковнаго, якоже вы наказалъ Мефодіи, вчѣлъ вашъ.“

Извадка — що е философия — в руски ръкопис, XVI—XVII в., скоропис, № 191 от сбирката на Румянцовския музей (Москва — ГБЛ, ф. 256), на лист 1: Кнр҃и словенскни въпросни бысть ѿ логоѣта, что есть философия (Вж. А. Востоков. Описание рук. Румянцовского музеума, с. 238).

Препис-извадка — що е философия — в руски ръкопис, XVIII в., скоропис, № 192 от сбирката на Румянцовския музей, на лист 194: Блаженны Константин философъ въпросни бысть ѿ схоластикѣа голоѣта (вм. логоѣта), вараснхнѣа кнѣта, что есть философия (Вж.: А. Востоков. Описание, с. 240).

Извадка — що е философия — в голям руски ръкопис — „Беседи върху евангелието“ от Григорий Двоеслов, № 247(71) от сбирката на Соловецкия манастир (Ленинград — ГПБ), XVI—XVII в., пулуустав, л. 271 (Вж.: Описание рукописей Соловецкого монастыря, I, 1881, с. 381).

Препис в руски ръкописен пролог, намиращ се в библиотеката на епископския капитул в Перемисъл — Полша, № 269, фолио, XVI—XVII в., под 14 февруари; след краткото Кирилово житие, на листове 379—383 е дадена голяма част от житието, именно глави XVI—XVIII: Въ то днѣ слово ѿ житіа стго Кирила архнепска, учителя словенского рвскыи языкомъ.

Начало: Въ Нѣтъѣ (в ръкописа стои погрешно лѣтъѣ) же бывшѣ емѣ, събрашасѣ на ны епкпи и поповѣ вси и чрънорици и яко врани на соколы.

Извадка в руски ръкописен служебен миней, XVI—XVII в., намиращ се в Москва — ГБЛ, Музейное собрание, № 3176, листове 109—114 об. Тук в същност са съчетани две съчинения — отначало изцяло е дадено познатото кратко Кирилово житие, а след това извлечение из обширното житие на Кирил, по-точно неговият завършек: пребиваване на

Кирил във Венеция, спор с триезичниците, отиване в Рим, среща с папата, смъртта и погребението на славянския учител. Този текст изцяло е обнародван от Б. Ст. Ангелов. Из старата българска, руска и сръбска литература, кн. II, 1967, с. 25—35.

Извадка — пренията на Кирил — в руски ръкописен тълковен псалтир, средата на XVII в., № 101 от сборката на Погодин (Ленинград — ГПБ), л. 323—329.

Извадка — диспут с патриарх Аний — в руски ръкописен сборник, XVIII — началото на XIX в., № 33. 15. 260 (Сев. 747) от сборката на Академичната библиотека — Ленинград, на листове 139—140 (Вж.: В. И. Срезневский. Описание рукописей и книг, собранных для имп. Академии наук в Олонецком крае. СПб., 1913, с. 416).

Извадка — за философията — в руски ръкописен сборник, полуустав, XVII в., № 409 от сборката на Царски (Уваров № 1830, Москва — ГИМ), л. 207—208: Блаженный Константинъ философъ вопрошенъ бысть ... (Вж.: П. Строев. Рукописи славянские и российские. М., 1848, с. 492—493).

Извадка — за философията — в руски ръкопис, съдържащ съчинения на Йоан Дамаскин, № 694 от сборката на Царски (Уваров № 222), XVII в., полуустав, л. 117: Книжа Слоvenskijъ вопрошенъ бысть ... (Вж.: П. Строев. Рукописи славянские и российские, с. 744).

Извадка — за философията — в руски ръкопис, съдържащ съчиненията на Дионисий Ареопagit, XVII в., № 107 от сборката на Московската Синодална библиотека, л. 412: Ѡ философинъ (Вж.: Горский и Невоструев. Описание, II, 1859, с. 5).

Извадка — за философията — в руски ръкописен сборник, XVII в., № 298 от сборката на Шибанов (Москва — ГБЛ, ф. 344), листове 194—199. Не разполагам със заглавието и началната фраза.

Кратка извадка — за философията — в руски ръкопис, съдържащ съчиненията на Йоан Дамаскин, XVII в., № 612 от сборката на Егоров (Москва — ГБЛ, ф. 98), на лист 84: Блаженный Константинъ философъ вопрошенъ бысть ѡ схоластикѣ логофета.

Извадка — за философията — в руски ръкописен сборник, XVII в., № 88 от сборката на Болшаков (Москва — ГБЛ, ф. 37), лист 37 (Вж.: Г. П. Георгиевский. Рукописи Т. Ф. Большакова. Петроград, 1915, с. 78).

Откъслек — „Толкованіе стго Кирила философа учителя словенскаго ѡ коубкѣ Соломоновом достаточнѣ выложено“ — в руски чети-миней, XVII в., № 80 от сборката на Публичната библиотека във Вилно (сега в Библиотеката при Литовската академия на науките), на лист 518.

Извадка от житието — неговата втора част, от спора на Кирил във Венеция до края — в руски ръкописен пролог, XVII в., № 28 от сборката на Петрушевич в Лвов, 9 к., полуустав, на к. 2—6: Во тожь дѣ слово ѡ житіа стго Кирила архиеппа и учителя словенскаго, рускимъ языко оучивша (Вж.: Іл. Свенціцкий. Опис рукописів Народного дому ... I, 1906, с. 77).

Начало: Въ Нѣто бѣвшѣ стѣмъ Кирилъ, собравшася на него епископи и попове в'си и чуждо-рнзици яко в'ранн на соколь.

Извлечение — за философията — в руски ръкопис, XVII в., съдържащ Диалектиката на Йоан Дамаскин (Вж.: Описание рукописей Вяземского, СПб., 1902, с. 260).

Извлечение — за философията — в руски ръкопис, № О. LVIII от сборката на Вяземски (Вж.: Описание рукописей Вяземского, с. 543).

Извадка — за философията — в руски ръкописен сборник, № 225 (203) от сборката на Антониево-Сийския манастир (Ленинград — БАН), XVII в., скоропис, под наслов: Кирилъ словенскій вопросимъ бысть отъ логофета, что есть философія (Вж.: А. Е. Викторов. Описи рукописных собраний Северной России, с. 107).

Извадка — за Соломоновата чаша — в руски ръкописен сборник от 1622 г., № 1868 (40) от сборката на Уваров (Москва — ГИМ), л. 30 (Вж.: Леонид. Систематическое описание собрания Уварова, т. IV, 1894, с. 203).

Извадка — за Соломоновата чаша — в руски ръкописен сборник, XVII в., № 1888 (157) от сборката на Уваров (Москва — ГИМ), л. 167—171 (Вж.: Леонид. Систематическое описание собрания Уварова, IV, 1894, с. 251).

Препис — извадка за Соломоновата чаша — в руска ръкописна „Палея“, XVII в., четвъртина, полуустав, № 297 от сборката на Румянцовския музей (Москва — ГБЛ, ф. 256), без посочени листове (Вж.: А. Востоков. Описание рукописей Румянцовского музеума, с. 421).

Препис — извадка за Соломоновата чаша — в руски сборник, скоропис, XVII в., № 367 от сборката на Румянцовския музей (Москва — ГБЛ, ф. 256), л. 88—89 (Вж.: А. Востоков. Описание рукописей Румянцовского музеума, с. 538).

Извадка — от разчитане надписа на Соломоновата чаша до служба на славянски език, извършена от Кирил и Методий в Рим. Намира се в руски сборник с полемически съчинения № 267 (820) от сборката на Московската Синодална библиотека (Москва — ГИМ), XVII в., на листове 69—73: Ѡ житна стго ѡца ншго Константина, нареченнаго Кирила, учителя словенска языка и болгарска философа (Вж.: Горский и Невоструев. Описание, II, ч. 3, М., 1862, с. 296).

Горски и Невоструев посочват: „В повествовании есть разность от других списков жития. Напр. здесь сказано, что царь греческий, получив от Ростислава Моравского прошение о присылке переводчиков, собрал в азбуке русской собор, что Кирилл составил свою азбуку из 40 букв, которые и исчисляются: Се же есть буква словенска, и болгарска, еже есть руска“ (Вж.: Б. Ст. Ангелов. Из старата българска, руска и сръбска литература, кн. II, 1967, с. 29).

Извлечение из житието на Кирил в руски хронограф, XVII в., № 1363 от сборката на Уваров, глава 110, на лист 681: „Ръчи Кирила философа съ жнды“. Статия любопытная. В ней собрано все, что уцелело в отрывках из спора св. Константина (Кирилла) с патриархом иконоборцем Иоанном, с сарацинами и с жидовскими равинами у хазар

о чем, как известно, было цельное сочинение св. Кирилла, написанное по гречески в 8-ми словах, переведенное на славянский язык братом его св. Мефодия“ (Вж.: Леонид. Системат. описание собрания Уварова, III, 1894, с. 50—51).

Извадка — що е философия — в сборник, състоящ се от четири различни ръкописа, XVII в., скоропис, № 1560 от сбирката на Погодин (Ленинград — ГПБ), на лист 79: Кирилъ словенскѣи вопросимъ бысть ѿ логофета, что есть философіа... (Вж.: А. Ф. Бычков. Описание рукописных сборников, ч. I. СПб., 1882, с. 209).

Извадка — що е философия — в сборник, началото на XVIII в., скоропис, № 1592 от сбирката на Погодин (Ленинград — ГПБ), л. 113: Кирилъ словенскѣи вопрошенъ бысть от логофета (вм. логофета), что есть (философіа) (Вж.: А. Ф. Бычков. Там там, с. 231).

Извадки — в руски ръкопис „Устав на Йосиф Волоцки“, № 305 (329) от сбирката на Соловецкия манастир (Ленинград — ГПБ), XVII в., разни почерци, на листове 246—250: Мѣца октябръ .дѣ. днь. Память н житіе блаженнаго учителя нашего Константина философа, перваго наставника словенскому языку. — „Въ Селунстѣмъ градѣ бѣ мужъ етеръ н богатъ, именовъ Левъ“; на листове 251—252: „Преніе со Анніемъ патріархомъ“, приписываемое св. Кирилу“ (Вж.: Описание рукописей Соловецкого монастыря, I, 1881, с. 471).

Извадка — спорове на Кирил с патриарх Аний, със сарацини, хазари, триезичници — в руски сборник от 1618 г., № 119 от сбирката на Овчинников (Москва — ГБЛ, ф. 209), на листове 31—40: Книгы Константина философа, перваго наставника словѣскоу языку.

Извадка — пренията на Кирил — се намира в руски хронограф, XVII—XVIII в., № 1442 от сбирката на Погодин (Ленинград — ГПБ), л. 175—181.

Извлечение — за философията — в руски ръкопис, съдържащ Диалектиката на Йоан Дамаскин, XVIII в., от сбирката на Вяземски (Ленинград — ГПБ). (Вж.: Описание рукописей Вяземского, СПб., 1902, с. 379).

Извлечение — „Преніе Кирилла философа з жнды“ — в ръкописен руски сборник, XVIII в., № F. CXI от сбирката на Вяземски (Вж.: Описание рукописей Вяземского, с. 116).

Извадка — „Преніе св. Константина философа, учителя словенска, со еретники, срацнны н жнды о вѣръ Христовѣ“ — в руски ръкописен сборник, № 461 от сбирката на Царски (= Уваров № 1971), XVIII в., голям формат, скоропис, листове 294—295 (Вж.: П. Строев. Рукописи славянские и российские, с. 576).

Извадка — „Преніе Кирилла философа словенскаго з жнды“ — поместена в руски Тълковен псалтир, XVIII в., от сбирката на Щукин (Москва — ГИМ), на листове 278—281 (Вж.: А. И. Яцимирский. Опись старинных славянских и русских рукописей собрания Щукина, I, М., 1896, с. 9).

Извадка в руски ръкописен сборник, XVIII, малък формат, № 23. 1. 5 от сбирката на Колобов (Ленинград — БАН, ф. 10), листове 234—242: Мѣца маіа въ .дѣ. днь. ѿ житіа прѣпѣнаго ѿца Мефодіа н Константина.

Начало: БѢХЪ ЖЕ ТАМО И ХРИСТІАНЕ, ШЕНТАЮЩІИ ПОСРЕДЪ САРАЦИНОВЪ, И БѢХЪ НА ДВЕРЕХЪ НУХЪ НЗВЕНЪ НАПИСАНЫ ДЕМОНСКІА ОБРАЗЫ.

Изложени са споровете на Кирил със сарацините.

Извлечение — спорове на Кирил с хазарите — в руски ръкописен сборник, осмина, XVIII в., № 157 от сбирката на А. Попов (Москва — ГБЛ, ф. 236, музеен № 2543), листове 272—278.

В старите славянски ръкописи често името на Кирил Философ се използва в разни компилации, като се преплитат различни произведения. Нему се приписват творби, които нямат нищо общо с книжовните му занимания. Всичко това е хубав израз на славата на Кирил, с която той се е ползувал през средновековието, израз на авторитета му. Като илюстрация на тази практика тук ще изнесем следното компилативно съчинение, в което център е Кирил Философ. Тук се преплитат моменти из пространното му житие, старобългарското стихотворение „Азбучна молитва“, покръстването на Русия — княз Владимир, изнамиране на руското писмо, князете Борис и Глеб и пр. Понеже компилацията е доста дълга, а и други нейни преписи са печатани, пасажите из Кириловото житие само ще маркираме. Изцяло ще дадем другите пасажи и съчинения. (Ръкопис в Ленинград — БАН, Арханг. Д. 24, л. 234—243).

Прѣніе Кирила философа з' жи́ды

Костантинъ философъ, нарецаемъи Кирилъ, сотвори́лъ грамотоу словенскѣи языко, глаголемую антицю, въ дни Муханла цара греческаго и въ дни княза Рюрика новгородьскаго, егѣо сномъ рвскаа земаа пренде. Греческую грамотоу сотвори́ша съмъ мѹ: Паллнмъ (sic), Ка, Млан, Сисѣи, Снмо, Епархѣи, Дѣвиннсъ.

Снце рѣ стын Кири

- а. Азъ слово снмъ молю сѣа бгѣоу.
- б. Бже всеа тварн знжителю.
- в. Виднмы и невиднмы.
- г. Гда дѣа послан жневшаго.
- д. Да вѣднет ми въ сѣи слово.
- е. Еже вѣдн на (в)спѣ все.
- ж. Жневши въ заповѣдѣ ти.
- з. Слово бо є светна'никъ жнзни.
- и. Законъ твои свѣтъ стезѣ.
- н. Нже ншетъ евальскаго словеси.
- и. И проси дары твоя.
- [и.] И прѣати словенско плема.
- к. Къ крщению бо вѣратнша сѣа вси.

л. Люди твоа нареци хота[ше].

м. Мати твоен просаши, бже.

н. Но мнѣ простран'но да слово.

в. Оче н снѣ н стын дше.

п. Просаши помощин ѿ тебѣ.

р. Рвцѣ свои выпрь въздѣющн прно.

с. Снлв пріати н мдртъ ѿ тебѣ.

т. Ты бо даешн достонны снлв.

у. Оупостась же цѣлншн.

ф. Фараина ма злобы нзбавн.

х. Хервенмьскв мн мысль дажѣ.

ѡ. О честныа н пресвтыа трца.

Печаль мою на радость преложн.

ц. Цѣломудрено да начнв п'сати.

ч. Чюдеса твоа преднв'на сѣло.

ш. Шестева по сѣдвю оучтла моего.

Именн его [н] дѣлв послѣдвв.

ѣ. Ядѣ сътворио евлское слово.

Хвалв воздаю престѣн трци въ едно бжтѣ.

ю. Юже поють агган н вса возрастѣ.

а. Языкѣ новѣ хвалв въздаю.

Ѡцю н снв н стому дхоч.

Емѹ чть н слава ѿ всеа теарн.

Н дыханіа в нѣпрвбродомыа вѣкн, амннь.

Пото же мало лѣтъ мннв, крщена бы рвскаа земля въ дни баговѣрнаго княза Владимера, сна Стославаа, внвкв Нгорева н Ѡлгнна, положнша первое начало в рвскон землн, а правнвкв Рюрнкова, в лѣ рсчѣ.

Что есть фнлософя? Т. — бжтамѣ члческамѣ бытіамѣ...

Еретн рече: Не возможно тебѣ прндѣати со мною. Фнлософѣ рѣ...

Сн фнлософѣ съ бжію помощю всю гордыню жндовьсквою на землю ннзверже, а срачнньсквою на ѡ мора поверже.

Егда Константннѣ фнлософѣ сію грамотѣ сотвори н предасть ю моравѣ, члхѣ н ллхѣ н прочн языко, пото рвсн. Роствщв бжію оученію, злы дѣлаво, не терпа того, вше въ свом сѣсвды латннв, нача многнн злнн възвездати. Н събравше еппн н поповѣ н черьнцн латыньскыа акн враны на сокола, въздвнгоша трнязычнвю ерѣ, глше...

Въ лѣто ст. н .93. [= 869] Кврѣ филосо, оучѣль словенскѣ языка, мѣа фврѣ въ дѣ. днѣ, бы .м. н два лѣта, н многы просвѣти оученіи бжтвенным, къ гоу ѡнде, н положе бы въ Римѣ въ цркен стго Климента.

Сѣ вѣдн вѣдомо всеми языки н всеми люми, яко рвскы языкъ ни ѡ квдѣ прѣа вѣры сѣа стѣа н грамота рвскаа никѣ же явлена, но ток'мо самѣ бгомъ вседръжителемъ ѡцмъ н сммъ н стѣ дхомъ. Владимеръ дхъ стѣн въдвхнѣ вѣрѣ прѣати крщніе ѡ грѣкъ н прочіи нардѣ црквеныи. А грамота рвскаа явена са бгмъ дана в' Корсвни рвснѣ. ѡ неа наоучн са философъ Константѣ н ѡ тѣдѣ, сложнѣз н напнсавѣ кннгн рвскы языка. Еврѣнстен грамотѣ тогда нзѣы ѡ самаранна в' Корсвни. Тон моу рвснѣз жнваше блоговернѣно постѣ н добрымъ дѣтемъ въ чтѣ вѣрѣ. Едн вѣдннѣ са тон еднѣз ѡ рвскаа языка явен прѣ хртіанн н невѣдо никѣ же ѡ квдѣ е. То бы въ днѣ Мханаа црѣа н Нрны блоговерныа. Н посла бы филосо Константѣ в моравѣ Мханао црѣ моравскомѣ кнзю, проснѣвш философѣ. Н тамо шѣ, наоучн мора [вѣ] н лахн н чахн н прочіи языки, вѣрѣ оутвѣрдн в нн правовернѣю, н кннгн напнсавѣ рвскы языка, н добрѣ наоучнѣз. Н ѡ тѣдѣ [нде въ Римѣ, н тѣ] разболѣ са н влече са в черны рнзы, н нарекоша нма емѣ кврѣ Кнрнѣз. Н в' тон болестн преставн.

Потомъ многы лѣто мнѣвшн, прншѣ Взнтѣ в моравѣ, н в чахн н в лахн, раздрѣвш вѣрѣ правѣю н рвскѣю грамотѣ ѡвѣрѣ, а латынскѣю н вѣрѣ н грамотѣ поставн. А правѣа вѣры еппы н попы нсѣче, а дрѣгѣа разгна. Нде в рвскѣю землю, хоте н тѣ в' вѣрѣ прнвестн, н тамо вѣзѣнъ бы н Взнтѣ н латынскы еппы.

Н по Мханаѣ црѣн бы црѣ Рамѣ (sic) н прн того црѣтѣ кртѣса рвскы црѣ Владимеръ въ градѣ Корсвни, ндѣже н кннгн шѣрѣтоша са, рвскы языка писаны тоу, н крщніе шѣрѣте са, яко Іль. Н тѣмъно на горѣ Сннанствѣ зако н грамота дана бы Монсеви. Монсен людн наоучн, но Нсвѣз Навгннѣз законъ внесе въ Іерламъ.

Улѣ чудо! Онамо Монсен н съ Ісусѣо зако н грамотѣ, н попы в'ведоста въ землю ерамьскѣю, людн наоучнста н Скннїю прннесе н прочаа. Се же того чуднѣе н днѣнѣе, яко еднномѣ Владимеръ дасть бгъ прннести в рвскѣю землю вѣрѣ н крщніе, н грамотѣ н кннгы, шѣретеныа евалїе н фаалты, н попы н Климентовы моїцн, н вса сосѣды црквеныа, н нконы н кртѣ. Н прншѣ, вса людн рвскыа земан кртн.

Улѣ чудо, яко вторын Іерламъ явен Кыѣ на землю, вторын Мннсен Владимеръ явен са. Унѣ стѣнны законъ въ Іерламѣ внесе, ѡвѣчающн ѡ ндо, а снн чтѣю вѣрѣ н крщніе стѣе в'вода в' жнзнь вѣчнѣю. Унѣ къ еднномѣ бгѣ велаше в' закон прнѣтн, сѣн вѣрою н крщніемъ всю землю рвскѣю прнведѣ к' прѣтѣн трѣѣ, къ ѡцѣ н снѣ н стѣмѣ дхѣ. Н доброднѣтѣю (sic) полвчн жнзнь вѣчнѣю н людн томѣ навчн н въ црѣтѣо нбное в'веде. Унамо къ едннѣ аплѣмъ ре гѣ: Не бон са малѣе мое стадо. Здѣ къ всѣ то рѣно. Унамо четѣре на десѣть днн н трн Монсѣн зако даѣз н преставн н на горѣ погрѣбе бы. Здѣ л. лѣ н трн въ стѣмъ крщннн бы вѣрѣ чтѣ, соблаѣ заповѣдн гна, сврѣшнѣз н прѣставн, в рѣцѣ бжн дшю свою прѣда.

Тѣло его чтно положено бы въ црквен стѣна бѣа, ю самъ созда. Н бы вторын Костаньтинъ в рвскон земан Владнмеръ.

В стаа цра Костантине н Владнмере, помоганта на съпротнвенѣа сродникѣ ваю н людн нзбавнта ѡ всакоа бѣды, н грѣскѣа н рвскѣа. В мнѣ грѣшнѣ помолнта са къ бгѡу, ѣако нмвшн дрѣзновеніе бгѣ, да спасв са ваю мѣтвамн. Н молю вы са н мн са дѣю писаніемъ грамотнцн сеа малыа, ю похваллаа ваю, писѣ недостонны хвды оумо, н невѣжественымъ смысло. Вы, стаа цра Костантине н Владнмере, молаца в на, в людѣ свон, прнмѣта на мѣтв бгѣ стѣю ваю снв Борнса н Глѣба, да всн вквпѣ възможете га оумолнтн с' помощью сналы крта чтнаго н с мѣтвамн прѣтѣа бѣа гжа ншеа н со всѣмн стѣмн.

Преправки на Кириловото житие

1. Преправка в руски ръкопис, XVII в., № 1094 от сбирката на Ундолски, четвъртина, незапазен изцяло — останали са само седем листа, на които е поместено едно общо съчинение, посветено на Кирил и Методий. Това съчинение е сглоба от пространното Кирилово житие и неговата похвала, разбира се, с известни съкращения. То има наслов: ...†. Ді. Прѣставленіе і похвала стѡмв ѡцу Костантннв, нареченаго Кнрїла, вчтла словескв азыкв і болгарскв фїлософа, створено Кліметѡ.

Начало: Се повѣдаю ва, холуб'цы, свѣтозарнаа памѣ блжена ѡца нашѣ Кнрїла, новаго апла н вчтла всѣ страна рѣкн.

Роженіе блжена.

В Селустѣ граде вв мѣ нек'то, добородѣ і бога, именѣ Левъ.

След житието идва похвалата, която започва така: Тако слава се Кнрїла, н блговѣрїе і красотю восїа на ако солзн'це, бѣсѡвскю леств прѡгонаа.

Целият текст е обнародван от А. Е. Викторов в „Записки императ. Одесского Общества истории и древностей“, XII, 1881, с. 49—59. Копие на Викторов се съхранява в Киев — Централна библиотека при Украинската академия на науките, Ръкописен отдел — ф. Одесское Общество истории и древностей, № V. 803.

2. Преправка от Димитър Ростовски, края на XVII в., в неговата прочута „Книга житій святыхъ“, под 11 май, с наслов: Въ тойже день жнтіе н трѣды преподобныхъ отецъ нашихъ Меѡдіа н Кннстантїна, нареченнагв Кнрїлла, епїскопвѣ моравскнхъ, оучнтелей славіанскнхъ. Посочени са и изворите на преправката: „в разлнчныхъ харатейныхъ четїй сокращеннѣ“. За тази преправка на житието Бодянски казва, че е „собственно только житие Кирилла, а из жития Мефодия весьма мало, по крайности, в сокращении“ (вж. О времени происхожденія . . ., с. LXXIII).

3. Препис от тази преправка има в руски ръкописен миней, XVIII в., № 170 от сбирката на Шибанов (Москва — ГБЛ, ф. 344).

Л. 119—135: В тонже день жнтнѣ н трѣды преподобныхъ оцѣ нашихъ Меѡдіа н Константїна, нареченнаго Кнрїлла, епїповѣ моравскнхъ, учнтелей славенскнхъ.

Начало: В лѣта нконоворныхъ царей греческнхъ лѣва Арменїна н по немъ Мнханаа Трапалаго, нже н Балбосъ нарыцаемын бѣ . . .

нехотѣи . рече же естествомудрости . сеестраннобуди .
 Димудростъ . наемому . сътворенъ сесте . сидѣти . прѣмому
 древо . паче снца . наше . приведеши . себе . имже .
 тоу . подруге . шмнѣга . гдн . бавишксе . ю . егда
 вбдаше . набуение . смежное . епѣ . аше . паче . васт . сѣ . се .
 ниса . вѣснѣга . хъ . паметию . ссорото . немли . наконд
 нноу . билин . Единноу . же . шднен . накоже . о . бичан
 . с . богатише . глаумане . не . шворити . ловитвом . н . ка
 де . с . саврѣстни . ксвоими . наголи . крагдн . свон . в . дѣмь
 не . каже . поустни . в . а . трасе . шкрѣта . посвотрению .
 е . хѣ . на . в . зетан . и . занесе . его . о . троиске . шпото . го . в
 оумане . и . пѣдаль . в . п . да . на . да . дн . не . дѣсть . ниче . го . ж
 х . ко . ле . в . е . м . б . о . свон . ма . ма . тн . в . а . н . б . а . не . х . о . те . е . му . на
 в . е . спо . у . ти . ж . н . те . н . с . ко . в . и . в . е . щ . е . н . о . у . д . о . б . о . в . о . л . о . в . и .
 на . ко . же . дре . в . ле . о . в . о . л . и . па . д . и . ка . хъ . е . ле . н . е . м . в . а . д . а . в . е . т . а
 ко . не . се . го . кра . го . у . с . б . о . с . е . к . е . ж . е . по . мы . с . л . и . в . а . ж . н . т . и . а . с . е .
 со . у . е . ст . хъ . о . ка . а . ше . гла . е . па . ко . во . ли . не . ж . н . т . и . е . с . e . да . на
 ра . до . ст . н . и . м . б . ст . о . пѣ . да . ль . при . в . ы . в . а . е . ш . с . e . го . д . не . по . н . и . се
 по . у . т . ь . и . му . ю . и . же . не . се . го . ло . у . ч . ы . ш . и . н . дв . а . м . а . в . e . ж . н . т . и . a .
 с . e . го . с . во . е . д . н . и . н . е . ж . а . н . а . хъ . и . по . у . т . а . е . с . e . н . и . м .ь . с . e . г . а . ш . e .
 в . а . до . м . хъ . с . во . е . м .ь . о . у . т . e . с . e . n . з . во . у . e . т . ь . и . с . н . и . г . а . м .ь . с . i . t . g . r . i . g . o .
 r . i . a . b . o . s . a . i . v . a . зна . мѣ . н . и . e . и . с . т . и . н . о . e . с .ь . т . в . о . р . и . a . v . на . ст . ы . н . e .
 и . п . ш . хъ . в . а . d . x . e . сто . м . xъ . г . r . i . g . o . r . i . u . на . п . и . с . а . в . e . н . ц . e . xъ . о . g . r . i .
 g . o . r . i . e . . т . а . l . ш . у . а . х . e . . а . д . ш . e . n . a . g . g . e . l . e . . т . i . m . t . b . a . u . ч . и . s .
 s . b . i . n . . a . p . r . e . l . ѣ . d . а . n . e . s .e . o . y . с . t . i . d . x . ш . t . в . o . d . i . c . o . б . a . n . n . i . s .e .
 r . a . f . i . m .ь . b .a . про . с . л . а . в . л . а . ю . н . в . с . e . л . и . n . e . s .e . про . с . а . в . ѣ . ш . a . н . ь .
 + т . р . а . в . ы . e . в . б . o . r . и . с . a . z . a . n . i . e . m .ь . . т . i . b .ь . m .ь . e . и . м . e . n . e . при . п . а . д . a .
 + ш . a . i . s .t . e . b . i . t . l . o . б . o . в . a . ю . n . a . t . r . o . ю . при . н . и . . и . б . o . u . d . n . i . n . o . u .
 + т . n . т . e . л .ь . и . про . с . а . в . ѣ . т . n . t . e . л .ь . . т . a . c . o . v . a . d . a . v . e . ш . a . в . a . ш . e . .
 + b . o . ш . a . ж . e . в . o . m .n .o . g .a . б . e . с . a . б .ы . . но . у . м .ь . в . e . л . и . n . e . м .o . g .a . i .
 o . u . ч . и . t . n . г . a . б .и .н .ь . в .о .у .ч .а . н .и .e . в .e .л .и .c .o .v .a . t .e . . o . t .e .d .
 n .a .n .t .e . n .e . k .e .c .o .n . k .e . t .o .y . o .u .m .b .e . г .p .a .m .a .т .и .c .i .m . . н .и .c .n .i .
 m .x . ш .ь . мо . л . а . щ . e . n . на .но . го .у . e . му . па . да . e . н . в . а . д . e . s .e .
 e . m .ь . до . б . р . ѣ . на .о .у . т . и . т . и .и . х . o . u . d . ѡ . ж . e . с .т . в . г .p .a .m .a .т .и .ч .ь .
 s .i .c .o .m .o .y . . o .n .a . ж .e . п .a .д .a .n .t .ь . c .в .o .n . по .г .р .e .к .ь . . e .т .e .c .e .
 n .i .n .o .y . . ю .н .и .ш .e . не . т .p .o .у .ч .а .н .e .e . ш .p .e .c .л .ь . e .c .m .a . n .i .c .o .
 п .o . ж .e . o .u .ч .и .t .и . c .e .m .ь . в . e . в .e .c .e . м .o .e . d .n .i . ж .н .т .и .a . . т .a .k .a .
 ж .e . o .t .p .o .c .k .a . с .ь .e .л .ь .a .m .и . мо . л . a . щ . e . n . г .л .а .e . . в .z .m .и .v .a .c .o .y .
 m .o .g .o . t .e .c .t .ь . ш .o .m .o .y . ѡ .ч .а . m .o .e .g .o . e . ж .e . m .i .n . d . o .c .т .o .n .и .т .ь .
 a .n .a .o .u .т .и .e . . не . в .e .c .k .o .т .ь . и .ш .o .y . . ж .e . по .c .л .о .у .ш .a .т .и .т .e .g .o .
 ш .ь . d .ь . в .a .d .o .m .a . c .в .o .n . и .z .m .a .t .ь .a . пр .e .б .ы .в .a .д .и .ш .e . . д .a .в .e .
 o .b .o .i .k .a . ж .e . л .a .n .и .e . c .e .l .a . c .в .o .e .g .o . . z .a .c .i .c .o .v .e . ж .e . b .e .c .a .

твори болю боуши хсе нго . о разоумь боу его и мударь си
 иже на жнбалоу чени е же е традстворено жанимь . олаи
 шде цркъ естроителъ иже на рнцарнсе азршдѣ . послд
 аннго . да севи съорема оучилъ . о троеви же оуе мшдъ
 се . да до стпю поупи се и тпъ и на поустн по слави се млатъ
 е и творн кагоу ган . бѣ шде на шн ханги мпти . и же вѣ
 творнла чени в сауьска да сашво . и пра мударь стпю свою
 со да дѣ тла . да обла да е тп бою са твореннми в аоми
 да жамн соу шдео в асрдн твон трѣ стпюль пра мударь стп
 да разоумь н тпю н вола твоя . не поусе . а тѣ е смь
 раба твоя . не н рабн н стпюне . не асе нд твоче со
 ломъ мю мпшвоуи славь . не в ставъ . рете о мнмь .
 егда же приндн са црн градъ . в о да ше его оучителю мь
 да се оучитп . на в тп рн мче на в н сь град мпнскн . и про
 чнхъ н стпасъ оученн . на оучн же се о мнроу . и рн шн
 тпн . ноу лъ вѣ . ноу фотн дн дн чнцѣ . не в сѣ мь фило соф
 се в н мь оученн мь . не сн мже н рн тп рнскн . на рн тп мпн
 скн . на стп рон мн . и моу ескн . не в сѣ мь прочн мь
 ела нн се в н мь коу дъ жв ствѣ . тп дн се же на в н чѣ в сѣ .
 не со же в н е дн н о шн н хъ на в н сн оу тп . не со ретн бо се
 са прна е жани мь са оучн . а р оу гд а р оу гд прѣ сп бн дн шн
 и мже се оу ченн х оу дъ жв ств о мь са в рѣ шдѣ . в е шн шѣ
 оу ченн а . тп н хъ ш е р а зъ на се бѣ н а в л а дѣ са тп мн сн н
 мн же р е шѣ полъ сн бѣ . оу с л а н н сѣ ш оу с l a n n ю шн
 хсе в с л а шѣ . о н а тп з н ю е d n n a c o m a t p a e n d n . н с a
 н o b n v d n t o z e m l a n n ы n n e s n a d p r n o b r a b l a . н н з n t n
 ш n t l a s e s e g o . н ж n t n c a b g o m a . • в н а в жѣ е г o
 тп дн с o b a e o y c i a л o g n f e . д а с t a e m o y в л a d t a n a в s e m b
 с o n n m d o m o m a . н в а ч р e v o y п o l a t p o y c d a p z n o b e n n e m b
 в o x o d n t n . т a ж e н a z п р o c n e g o e d n n o n п o c n xъ . г л a e
 ф i л o c o ф e . х o t e xъ o y в e d a t n t n o n e t t e ф i л o c o ф i a .
 о н a ж e c e c o p ш o y m n p e t e a g n e . б ж n m b н т a ч e c k ы m
 в n e m b p a z o y m b . e n n c o m o ж e т a c k п р n e g a n ж n t n e e
 e s t . н c o ж e p e t e л a n o o y t n t t e t a c k . п o w e p a z d n n o
 п a k n o б ы t n e c a t p o r ш o m o y n . c e g o ж e п a t e в o z a m e n
 н в o п p a d n o c e m b . т o л n c a m o y ж e в e л n c k n t e o t a m b .
 о н e ж e c a t t в o p n e m o y d t e n n e ф i л o c o ф e c k o . в a m d a t e
 c л o в e c e xъ в e л n c k p a z d m b c k a t a d a . б a ч n e t o t t e m b
 п р e b e v a d e n e в e l n n o y g a ж d e б o y . т o л n c o п a t e л a m b e
 з n a n в d c a m b б a в л a ш e . н c o n n n w s t m b в d ж e л a t n
 н x o t t n n п р e c в o n t n e e . н c a n n e d l a n o b o v n . п р e n n o a
 т n d e c o n c a p p o ж n n o y c o b e n e n a t e ж e п o z s d o б p o d t b

аному того пребыванію . Слѣбоудъма его съпрѣста въ
 амбнше всѣх . на гѣѣ въсакоу чѣсть творе емоу
 инд . глаголющаго дааше емоу . Онъ же не пріемаше .
 Единюже нѣкогда поснхъ рече емоу . твои разумъ
 и мударствѣ . шноуданъ ину . ноудити мѣлабншнть .
 индъ шѣрь ила мѣ аховноу ю , гоже шѣкрасна иа иже
 краснѣу неогатѣу . ироддобра ивалнса . аще хоцешн
 въподружіе снотндамъ . шцра же ннѣ велію чѣсть и
 кнеже пріимн , нболшдн там . въсакобѣ штрадннѣ
 боудешн . **С**вѣщав же емоу філософъ рече .
 да рѣоубѣ велнсь прѣбвощнмъ е , а мнѣ боаше шѣ
 ннѣ ннупто же е . ннже разумъ свѣравъ . прѣддннѣ
 чѣстн неогатѣст ва хоцѣ некапн . Слышав же
 логѣѣ шѣтѣаго , шѣсацрѣ рече . Свѣфілософъ
 юнын неловнть жнтіа сего . да не шпучетнмъ его шѣ
 щннн . нѣпострншше его , шданднмъ на поповъ ствомоу
 жѣу . да боудетъ в нвалтнкарѣ оупатрїарха въстѣн
 софнн . Еда по нѣ таісаго оудрѣжнмъ . еже нѣсто
 рнше емоу . малюже сднннн въсемъ прѣбывѣ . на дѣко
 морѣ шѣ , шдѣрѣсе тѣан въ монастнрн . некадше жѣго
 шѣстѣ мѣцѣ , еда бан обрѣтѣшоше . немогше же бо прн
 ноуднтн вътоу слову жѣу . оумолншей оутнтелнмъ
 столь прѣстн , ноучнтн філософн тѣемъ цѣнстрѣ
 нннѣ , свѣсакоу слову жѣу нпомощнн . ннѣ прѣстѣ .
Бѣше же вътѣа вѣмѣна днннсо патрїархъ юснстантннѣ
 града ересь ннѣшнѣборноу въцрнградѣ възвнглъ ,
 гла не творнтѣ чѣстѣ стѣнн ннѣшнѣ . нѣсвѣравше
 съборъ овлнчншей , нко не правоглнть . нсвѣрншн
 его съпрѣстола . Онъ же рече . на саіемъ менъ згнѣше
 а мѣ прѣбвѣше мене . неможе тѣбо е ннктоже протннн
 пнн словѣ семъ мѣнѣ . црѣ же свѣпатрїакнн оустранѣ
 філософа , посландѣ рече пому . аще можеши
 юношѣ сего прѣпрѣстн , таісы столь шѣ он прнмешн .
Онъ же оузрѣвъ філософа юна тѣлѣш , ннже бѣхоу
 посланн сднннѣ . рече сднннѣ . всѣнъ поножіа мѣго
 нѣстѣ ашннѣ , нсакоду въвднн хошовсе прѣстн .
 філософъ же сднннмоу рече . нелюсаго шѣтѣаго
 жнсе , нвъаповѣднн бѣжнхъ зрн . нкоже бѣ всн тѣ
 шѣземлѣ , на шѣю бѣгомъ сѣстѣавннѣ , тѣако нмѣавѣн
 нназемлѣю зѣу тѣе , невазана шѣансе . Таісы же
 днннсо шѣвѣща . непобноіе въсѣсень цѣтѣтнн сапн .
 ннспѣарца наво не сацгнѣтнн , нко го нншѣу нѣвогѣго

720

нѣторѣ • Філософъ же шѣща емоу • самъ на двѣ книги
 обрацаше тѣмъ • рѣчи въ соумъ вѣстѣ дшдснѣмъ шимъ
 тѣмъ же и • Онь же рече • на старость • Філософъ же
 рече • да дадею тѣмъ брама гонимъ шѣщади • на тѣмъ
 нѣмъ на духовноу • Онь же рече • на духовноу • Фі
 лософъ шѣща • нѣмъ тѣмъ силѣмъ хоше шѣщади • да
 не ганнама тѣмъ прѣтѣмъ • не бѣе вѣрѣмъ шѣщади
 тѣмъ и шѣмъ • ни же на воискоу тѣмъ гонимъ • по
 срамъ же тѣмъ старца • ни на мѣ обративъ емоу •
 нрече • рѣчи мѣ гонимъ • како ирѣтоу разо реннѣ соумъ
 не слади мѣмъ емоу • много срамъ емоу • авѣи • аще икоу
 на идопрѣсен соумъ и писана боудѣ • чѣстѣ ие тѣмъ
 рече не стѣмъ итѣмъ • Філософъ же шѣща • чѣстѣ
 рече чѣстѣ ирѣтѣ и мѣтѣ • наще едина чѣстѣ емоу
 боудѣтѣ • оуже своего не мѣмъ шѣщади • днѣи на
 тѣмъ шѣмъ шѣщади мѣмъ шѣщади подобно того емоу
 боудѣтѣ писано • не мѣмъ шѣщади • ни рѣи сѣмъ
 и же видѣтѣ • нѣ правдо шѣщади • тѣмъ старца
 рече • како се не слади мѣмъ ирѣтоу емоу на писана • авѣи
 шѣмъ и нѣмъ ирѣтѣмъ • икоу на же дѣне боудѣтѣ на
 писана и мѣмъ • емоу же боудѣтѣ шѣщади • не тѣмъ
 ии тѣмъ • Філософъ же шѣща • вѣсѣи нѣмъ
 ирѣтѣ повѣмъ и мѣтѣ шѣщади хѣоу ирѣтоу • днѣи мѣ
 не и мѣмъ вѣсѣи едина шѣщади • старца же рече •
 боу рѣи соумъ ирѣтѣмъ емоу • не стѣмъ ирѣтѣмъ вѣсѣи
 повѣмъ • како вѣи тѣмъ ирѣтѣмъ емоу • Філософъ
 же противоу се мѣмъ шѣщади • аще и рѣи мѣмъ не стѣмъ
 ирѣтѣмъ и нѣмъ ирѣтѣмъ емоу • правдо и прѣмъ • нѣ
 рѣи мѣмъ не вѣсѣи емоу • сирѣмъ мѣмъ шѣщади • прѣтѣмъ
 же силѣмъ не мѣмъ шѣщади тѣмъ старца • змѣмъ и прѣтѣмъ
 Поси хъ же агарани • на рѣи мѣмъ емоу • вѣмъ игоше
 хоу мѣмъ едина шѣщади емоу • тѣмъ прѣтѣмъ • глагоше • како
 вѣи хрѣстианѣ едина шѣщади мѣмъ емоу • рѣи мѣмъ емоу
 тѣмъ на тѣмъ • глагоше • како шѣщади и нѣмъ шѣщади • аще
 можѣтѣ сѣмъ ирѣтѣмъ • послѣ тѣмъ ирѣтѣмъ мѣмъ
 иже мѣмъ глагоше **С**е мѣмъ • и прѣтѣмъ •
 вѣмъ же тѣмъ Філософъ • ирѣтѣмъ мѣмъ •
 вѣмъ же емоу рече • и прѣтѣмъ емоу рече емоу •
 славишишили Філософъ • чѣмъ глагоше сѣмъ ирѣтѣмъ
 агарани на нѣмъ емоу • тѣмъ же мѣмъ емоу тѣмъ
 ии славоу нѣмъ емоу • шѣмъ прѣтѣмъ емоу • и рѣи
 сѣмъ ирѣтѣмъ вѣсѣи емоу • славишишили емоу

шѣньнъ и стѣи дѣхъ . тѣ да по дѣстѣ стѣи блгѣтѣи не люба
 славоу хъ . и не исодоу га гдѣ блгѣтѣи не люба . ед
 трѣи и каменни побѣждѣша . и блгѣтѣи не люба . ед
 спобѣлѣ не бо мѣ цѣтѣи . Слышавъ же се . шѣтѣи .
 С радостію и доу хѣ христіане коу нѣ брѣ . что бо и мнѣ
 сла да чаше насѣмъ свѣтѣ . нѣ постѣи трѣи жи воу бы
 стѣи ноу мѣ стѣи . прѣ послаше же сѣи мѣ дѣсу гѣ стѣи и
 гнѣ шѣ рѣи поллшоу . До шѣ шѣ мѣ же нѣмъ тѣмъ . ви
 дѣше страннѣи и гноу еныи вѣци и шѣтѣи борнѣи аггарѣи .
 ед блгѣтѣи не люба . ю же блгѣтѣи хѣ стѣи творѣи на пороу гани
 и прѣ мѣ хъ вѣстѣи нѣ же вѣ блгѣтѣи стѣи и хѣ жи воу стѣи
 христіанѣи вѣ мѣ стѣи оу нѣ . о сѣ рѣ блгѣтѣи си хѣ не ма
 ло . блгѣтѣи хѣ стѣи вѣ стѣи вѣ стѣи на пѣи да и вѣ стѣи да
 на дѣ рѣ стѣи вѣ стѣи христіанѣи . и прѣ творѣи и роу гдѣи стѣи .
 и вѣ прѣи шѣ фѣлосѣи фѣ глѣи шѣ . до же шѣи на фѣлосѣи фѣ
 разоу мѣ стѣи . что и знаменіи еѣ . о нѣ же рѣ стѣи . блгѣтѣи
 вѣ стѣи вѣ стѣи вѣ стѣи . и мнѣи нѣко христіанѣи поу ва
 ноу стѣи жи воу стѣи . о нѣ же не моу стѣи жи тѣи стѣи
 вѣ стѣи вѣ стѣи вѣ стѣи . о нѣ же се го знаменіи не
 вѣ стѣи да . ед блгѣтѣи стѣи вѣ стѣи вѣ стѣи . **На оу нѣ**
же стѣи дѣше аггарѣи моу драу едѣ . на казанѣи сѣи .
 жнѣи мѣ на казаніи е мѣ до во лѣи . гнѣи мѣ стѣи . и доу
 номѣи . и прѣи тѣи мѣ оу чѣніи е мѣ . не коу ша не шѣ е го вѣ стѣи
 шаа хѣу глѣи шѣ . вѣи да шѣи на фѣлосѣи фѣи да не оу нѣ
 да . и како же прѣи сѣи ма хѣ мѣ прѣи не сѣи да мѣ блгѣтѣи оу нѣи
 шѣи да . и оу нѣи мѣи мѣи блгѣтѣи оу нѣи да . и вѣи да рѣи жнѣи мѣи поу
 коу нѣи . и нѣко же прѣи стѣи оу нѣи шѣ . да вѣи хѣи хѣи како
 дрѣи же шѣ . оу нѣи шѣ . оу нѣи како . и како же гоу нѣи коу нѣи
 дрѣи оу нѣи . тѣи како дрѣи жнѣи стѣи и стѣи рѣи стѣи . **К** сѣи жнѣи
 фѣлосѣи фѣи шѣи да . вѣи да шѣ . и како и поу чнѣи како стѣи
 моу нѣи ка . прѣи сѣи же глѣи стѣи оу нѣи мѣ . роу нѣи е го и стѣи
 сповѣи стѣи . и вѣи да мѣи стѣи оу нѣи шѣи да . и вѣи да мѣи жнѣи шѣи стѣи е го .
 се го рау нѣи не ка нѣи да . мнѣи шѣи вѣи поу чнѣи стѣи поу нѣи вѣи хѣи стѣи .
 и не ма нѣи оу нѣи мѣи . по моу нѣи стѣи е го . боу гдѣи стѣи творѣи стѣи
 прѣи е ма нѣи шѣи . по блгѣтѣи вѣи нѣи вѣи стѣи да ю тѣи се . да едѣи стѣи
 разоу мѣи . и како и вѣи стѣи глѣи стѣи и како рау нѣи по коу нѣи стѣи
 прѣи стѣи . и оу нѣи по та да нѣи стѣи . роу нѣи шѣи же едѣи стѣи рѣи стѣи
Е вѣи да шѣи да хѣи . не моу нѣи оу нѣи мѣи како стѣи вѣи да ю тѣи се .
 како же и како стѣи поу нѣи да ю тѣи се . е же моу нѣи стѣи прѣи сѣи
 чнѣи стѣи вѣи стѣи . ма нѣи вѣи стѣи . и тѣи вѣи стѣи рау нѣи стѣи како
 шѣи стѣи вѣи стѣи . и тѣи вѣи стѣи рау нѣи стѣи како стѣи вѣи стѣи
 вѣи стѣи вѣи стѣи . и тѣи вѣи стѣи рау нѣи стѣи како стѣи вѣи стѣи
 вѣи стѣи вѣи стѣи . **Е** гдѣи стѣи вѣи стѣи вѣи стѣи .

124. А дити гнидъ . нѣша пѣнъ ови пѣнѣ пѣтѣ нишии мѡу хъ . там
 нѣси е помѡщи . нѣко бо оу бѣдныи ча . дѣиу принесо мѡужь
 нѣси еи брѣмѣ вѣсако еи даи . нѣ еси та златни еси . нѣ бо у хвалу
 еи да еси оу вѣсѣ снхъ . **Б**о оу ли бѣ же шѣ исѣме фидиу
 брѣтѣ своесѡу . там же живѣше . и мѡтѣ оу творе еси зрѣти
 нѣ исѣ боу стѣ мѡи ки гами бѣсѣ доуе . нѣ шѣ и днѣ вѣноу еси
 брѣтѣи своимъ вѣсѣи оу брѣжнѣдѣше . нѣнче свое жити еи ча
 стнѣ оу правде . нѣ вѣсѣ оу ждѣ нѣ же вѣсѣ рѣнѣкѡе полагаде . и
 нѣ троудѡе же троудѣи прилагаде . вѣли еи же по еси зрѣ вѣдо
 брѣдѣ тѣлѣи прѣ боу еси бѣдѣше . нѣ оу си хъ оу бѡи нѣ вѣсѣ лико
 нѣдѡше же тогда посланничи исѣ оу гратѣ еси мѡи оу оу оу
 глатѣше . нѣ еси оу правдѣи днѣго бѡи нѣ емѣ . нѣ же нѣ вѣсѣ
 ни . нѣ по мѡу еси еси днѣ нѣ вѣсѣ стоисѣ . дѣ шѣ бы ча еси оу днѣи
 ни нѣ дрѣ же еси . Еврѣи еси нѣ еси нѣ вѣсѣ нѣ вѣсѣ нѣ вѣсѣ
 прѣ еси . дѣ рѣчнѣи нѣ дрѡу еси вѣсѣ еси . мнѣ рѣ дѣ еси
 дрѣ рѣи нѣ еси еси оу ждѣ нѣ нѣи глатѣше . нѣ еси вѣсѣ рѣ нѣ дѣ
 вѣ рѣи нѣи вѣсѣ еси . Сѣ гора дѣи послѣ хъ исѣ вѣмѣ .
 прѣ вѣю ли бѡе нѣ дрѡу жѣ дрѣ же еси . **Е**рѣи еси вѣсѣ
 еси ни . нѣ рѣ вѣ оу бѣ дрѣ жѣи . нѣ вѣ шѣ го еси вѣсѣ дрѣ
 шѣ еси . прѣ си мѡу жѣ и нѣ жнѣ шѣ . дѣ шѣ прѣ прѣ
 еси нѣ еси рѣчнѣи . вѣ шѣ вѣсѣ рѣи нѣ мѣ . тогда вѣсѣ
 нѣ дрѣ рѣи фѣлѡсѡфа . нѣ брѣтѣ еси . еси дрѣ еси оу дрѣ
 еси оу нѣ рѣтѣ глатѣ . нѣ дрѣ фѣлѡсѡфе еси дрѣ еси мѣ . нѣ дрѣ
 рѣи еси вѣ нѣ вѣтѣ оу еси нѣ трѣи чи . еси помѡщи нѣе . нѣ нѣ
 ни еси то же нѣ мѡу жѣ дрѣи нѣ еси го творѣти . **О**на же рѣтѣ
 дрѣ вѣсѣ нѣи вѣсѣ . нѣ дрѣ еси оу рѣтѣ ча оу дрѣ еси нѣ дрѣ
 нѣ шѣ нѣ бо еси бѣзвѣсѣ . еси же нѣ повѣлѣ бѣдѣше гѣ оу
 тѣ нѣ еси мѣ нѣ оу нѣи . шѣ вѣ шѣ дрѣ еси рѣтѣ . дрѣ еси тѣ
 хѣтѣ бѣ нѣ творѣти . дрѣ рѣ глатѣи . нѣ дрѣ еси оу дрѣ жѣ
 оу вѣсѣи нѣ еси . чѣ еси нѣ дрѣ еси дрѣ еси оу помѡщи нѣ
 еси еси поу тѣ нѣи еси . нѣ дрѣ еси нѣ дрѣ . нѣ дрѣ еси поу
 дрѣ еси еси нѣ еси дрѣ и еси глатѣ . нѣ еси мѣ еси нѣ дрѣ жѣи глатѣ
 мѣтѣи еси . шѣ по гора дрѣ мѣ вѣсѣи . **С**амарѣи нѣ же
 нѣ еси оу поу жнѣ бѣше . нѣ дрѣ еси еси нѣ мѡу . еси дрѣ еси
 еси нѣ . нѣ дрѣ еси еси нѣ самарѣи еси . нѣ дрѣ еси оу .
 нѣ дрѣ еси оу нѣ дрѣ фѣлѡсѡфа . дрѣ дрѣ еси вѣ дрѣ мнѣ .
 нѣ дрѣ мѣ оу еси дрѣ жѣи . нѣ дрѣ дрѣ дрѣ дрѣи . чѣ дрѣи нѣ
 дрѣ еси нѣ дрѣ еси дрѣ еси . бнѣ дрѣ еси самарѣи нѣ . вѣ дрѣи
 дрѣ еси глатѣи нѣ рѣтѣ . дрѣ еси нѣ оу нѣ дрѣ вѣ дрѣ оу . вѣ
 дрѣ дрѣ еси нѣ дрѣи нѣ дрѣ . **С**ноу еси дрѣ еси дрѣ еси
 нѣ дрѣ еси дрѣи нѣ мѣ . нѣ дрѣ еси дрѣ еси оу еси нѣ дрѣ еси
 оу шѣи еси нѣ мѣ нѣ дрѣ . нѣ дрѣ еси дрѣ еси глатѣи нѣ дрѣ

едемъ . не съдѣва въ сонмѣ . и не мѡу рѣти прѣмѣ . свои съсѣдѣ
 прикладѣ разнѣе писемь , гласнѣдѣ гласнѣдѣ . и не бѣу
 мѡтвѡу дѣ рѣ же , въскрѣснѣ чѣстѣ не каже бѣти . и
 днѣ мѡдѡ хѣсе емоу бѣ хвалешѣ . слышѡмъ же мѡтвѡу
 и сѡименѣтѣ еше въ мѡри лежить . и по мѡмъ не рече . а гѣ рѣ
 бѣи , не тѣмъ сѡименѣтѣ надѣе се , и ко шѣ рѣти гѣдѣи мѡ
 и нѣ мѣстѣи мѡра . оубѣ жѣ же дѣ рѣ еписѣпа и вѣ сѣи рѣи въ сѣ
 и гѡвѣи и мѡмѡу жѣи . и въ сѣдѣ шѣ вѣ корѣ гѣи и до шѣ мѣ
 сто , оубѣи шѣ шѡу се мѡри белѣи . и до шѣ шѣ нѣ дѣ шѣ ко пѣ
 ти по шѣ . нѣ дѣ е бѣ шѣ бѣ гѣоу хѣнѣ мѡмѡго и ко шѣ мѣ
 ло мѡмѡго . и по сѣмъ нѣ вѣ шѣ е стѡе мо шѣ . еже въ дѣ мѡ
 сѣ вѣи ко шѣ чѣ стѣи не сла вою вѣ етѣ гѣ рѣ дѣи , вѣ сѣо мѡ
 вѣ гѣ рѣ дѣ , и ко же ти шѣ вѣ оубѣ рѣтѣи и егѡ .

Ико зарсе сын же воевода седон , шѣ обѣ стѡу при кѣ стѡ
 рыи хрѣ стѣ и дѣ сѣи гѣ рѣ дѣ , и оплѣ тѣ се о нѣ мѣ . еже
 дѣ бѣ же фѣ лѡсѡ фѣ , не лѣ нѣ се нѣ дѣ сѣи мѡу . бѣ сѣ дѣ
 вѣ же сѣи мѣ . но учѣи тѣ лѣ нѣ дѣ слѡ вѣ сѣ прѣ гѡ лѣ жѣ емоу оубѣ
 ти егѡ . и оубѣ шѣ сѣе тѡ мѡу нѣ дѣ сѣи нѣ . бѣ вѣ сѣи
 же се фѣ лѡсѡ фѣ вѣ сѣо мѡу шѣ . и вѣ прѣ вѣи чѣ мѡтвѡу шѣ
 рѣ шѣ емоу . нѣ па до шѣ нѣ нѣ оубѣ гѣри и ко вѣ вѣ чѣ сѣи оубѣ
 хѡ пѣ шѣ оубѣи тѣ егѡ . о нѣ же не оубѣ жѣ се . и нѣ оубѣ
 сѡе мѡтвѡу , гѣи по мѡ лоуи тѣ мѡ зѡ вѣ . бѣ бѣ вѣ сѣи
 и оубѣ слѡу жѣ бѣ . о нѣ же оубѣ рѣ шѣи , по вѣ и нѣ сѣ мѡ тѣ рѣ
 оубѣ сѣ рѡ ти шѣ се . и нѣ чѣ шѣ сѣ лѣ нѣ ти се емоу . и сѣ рѣ шѣ
 оубѣи тѣ лѣ нѣ дѣ слѡ вѣ сѣ шѡу етѣ егѡ , шѣ по шѣ ти шѣ емоу
 тѣ дѣ сѣо не вѣ сѣи дѣ рѡу жѣи мѡу . бѣ сѣ гѣ рѣ вѣ сѣо рѣ дѣ
 по шѣ ти се и тѣ и сѣ зарсе сѣ гѡ , нѣ мѣ шѣ ти се егѡ егѡ и сѣ лѣ
 сѣ сѣ лѣ вѣ рѣ тѣ , и сѣ вѣ сѣи сѣи гѡ рѣ . по сѣ лѣ шѣ же сѣо зарсе
 тѣи воу емоу мѡу жѣ а лоуи сѣ вѣ зарсе оубѣи , и же сѣ гѣ dѡ
 нѣ дѣ се сѣи мѣ , и рѣче емоу . кѣ ко вѣ гѣ шѣ оубѣ чѣ лѣ и шѣ
 не сѣ вѣи тѣ чѣ рѣ и нѣ оубѣ , вѣ и нѣ оубѣ мѣ сто , шѣ и нѣ оубѣ
 жѣ поро дѡу сѣ дѣи мѣ . фѣ лѡсѡ фѣ же и сѣи мѡу рѣче .
 вѣ оубѣ шѣ вѣ сѣо чѣ лѣ мѣ сто и нѣ сѣо же оубѣ гѡ нѣ емоу шѣ
 и гѣ рѣ dѡ вѣ оубѣ гѣ рѣ шѣ емоу , и рѣ дѣ егѡ . о нѣ же рѣче
 пѣ сѣи . бѣи оубѣ шѣ и гѣ rѣ dѣ рѣ же шѣ вѣ рѡи сѣу , шѣ и нѣ
 прѣи тѣ чѣ гѣ лѣ тѣ . мѣи же не тѣ dѣо . нѣ шѣ прѣ сѣи шѣ мѡу
 до шѣ ти и сѣо по гѣ шѣ шѣ и гѣ нѣ сѣи мѣи , не гѣ рѣ шѣ шѣ oубѣ
 нѣи и сѣо же шѣ . рѣче же фѣ лѡсѡ фѣ и сѣи мѣ . шѣ вѣ шѣ
 и сѣ eмоу . шѣ сѣ рѣ шѣ шѣи мѡу жѣ a нѣ gѣ , и сѣ и нѣ sѣ mѡ
 рѣи гѡи гѣ dѣ tѡ и mѣ mѣ , и mѣ шѣ нѣ eмоу вѣ rѡу eнѣ dѣ bѡ
 и rѣче , ии . рѣче же eмоу , тѣ dѣ oнѣ gѣ tѣ bѣ tѣ cлѡ . и шѣ
 бѣи по гѣ шѣ ти шѣ вѣ sѣ dѣ cлѡу мѡу dѣ рѣ шѣ ти и sѣ oубѣ шѣ шѣ .

вете самима . что сѣ прѣдгадѣте . вѣдѣше мѣсто ермѣ сѣкоу
 шень и . и жрѣтвы прѣстѣли соуть . на дѣе шѣ сѣбѣ шѣ . Е же
 соуть прѣци прорѣканѣ ома . ала хѣ а б ѣ м ѣ вѣ шѣ . не
 мое воли вѣдѣе . глѣтѣ гѣ вѣсе дѣржатель . жрѣтавѣ шѣ
 роу сѣ вѣ шѣ не шѣ е мѣ мѣ . Зѣннѣ шѣ вѣсто кѣ сѣлнѣ до зѣлѣдѣ
 нѣ мѣ мѣ олдѣнтѣ сѣ вѣ зѣ шѣ цѣ хѣ . и на вѣ сѣ дѣ шѣ мѣ шѣ сѣ дѣ шѣ
 прнноснтѣ сѣ и мѣ ннѣ мое мѣ оу . и жрѣтвѣ чнѣтѣ . Зѣннѣ вѣ шѣ
 нѣ мѣ мѣ вѣ зѣ шѣ цѣ глѣтѣ гѣ вѣсе дѣржатель . о ннѣ жѣ
 глѣдѣше . сѣ шѣ сѣко жѣ глѣ шн . вѣ сѣнѣ зѣ шѣ цнѣ хѣ о шѣтѣ вѣ шѣ ннѣ
 бѣ шн . нѣ о б рѣ зѣ ннѣ вѣ г рѣ дѣ шѣ е р м ѣ ц ѣ . рѣчѣ фѣ лѣ о шѣ фѣ .
 дѣ сѣ дѣ шѣ мѣ шѣ ннѣ глѣтѣ . ~~о ннѣ~~ шѣ сѣ по сѣ лѣ оу шѣ ннѣ шѣ по сѣ лѣ шѣ
 шѣ . по вѣ сѣ мѣ оу х рѣ ннѣтѣ зѣ а кѣ о нѣ . нѣ оу дѣ шѣ прѣ дѣ бѣ шѣ вѣ шн
 шѣ о рѣ тѣ рѣ мнѣ нѣ гѣ . дѣ о мѣ рѣ фѣ іѣ е шѣ мѣ e d . нѣ шѣ поу шѣтѣ ннѣ до
 рѣ сѣ е ф рѣ а f . дѣ шѣ e z ѣ цнѣ . о ннѣ жѣ сѣтѣ нѣ вѣ шѣ
 мѣ ннѣ бѣ вннѣ сѣ . шѣ e s ѣ vѣ d . кѣ рѣ ннѣ шѣ шѣ шѣ шннѣ мѣ . тѣ a nнѣ e z ѣ
 кѣ nѣ рѣ cѣ nнѣ . нѣ вѣ шѣтѣ вѣ сѣ e z ѣ мнѣ . нѣ вѣ шѣтѣ хѣ о шѣтѣ vѣ
 сѣ a vѣ o nѣ e z ѣ шѣ nнѣ прѣ o шѣ шѣ шѣ ннѣ . нѣ по шѣтѣ zѣ a kѣ o nнѣ шѣ mѣ e s t ѣ o u
 прѣ cнѣ вѣ шнѣ vѣ шннѣ . рѣ e z ѣ zѣ a x ѣ a r iѣ d . рѣ nнѣ s e s t ѣ vѣ
 dѣ шнѣ s iѣ o nнѣ . сѣ cѣ рѣтѣ vѣ o nнѣ г рѣ dѣ шѣтѣ sѣтѣ e z ѣ kѣ o шѣтѣ sѣ . vѣ zѣ
 e s t ѣ nѣ ж рѣтѣ bѣ cѣ шѣ e l iѣ nнѣ . nнѣ dѣ rѣ mнѣ nнѣ . nнѣ dѣ sѣ . по шѣтѣ
 бнѣтѣ o рѣ o u жѣ e s t ѣ e f rѣ mѣ . nнѣ o nнѣ шѣ e r mѣ a . nнѣ vѣ zѣ gлѣ mнѣ rѣ
 e z ѣ шѣ . nнѣ вѣ шѣтѣ e gѣ o шѣ c rѣ nнѣ zѣ mнѣ dѣ e s o nнѣ vѣ cѣ e l iѣ nнѣ nнѣ .
 nнѣ zѣ e s t ѣ vѣ жѣ e rѣчѣ . nнѣ o sѣ o u dѣ шѣтѣ sѣ nнѣ sѣ шѣ o u dѣ . nнѣ vѣ o шѣ
 шѣ e s t ѣ nнѣ o u e gѣ dѣ o nнѣ dѣ жѣ прнѣ dѣ e mѣ o u жѣ e s t ѣ dѣ шѣтѣ sѣ . nнѣ
 чѣ a nнѣ e z ѣ vѣ sѣ mнѣ . cѣ nнѣ vѣ dѣ . nнѣ dѣ e s t ѣ vѣ e s t ѣ nнѣ dѣ e s t ѣ vѣ
 шѣ nнѣ . kѣ o gѣ nнѣ o gѣ жѣ nнѣ . dѣ nнѣ nнѣ vѣ rѣчѣ шѣ dѣ g rѣ dѣ nнѣ
 o u tѣ nнѣ . sѣ a mѣ dѣ e s t ѣ nнѣ e l ѣ dѣ o u жѣ nнѣ o u mнѣ nнѣ . e жѣ nнѣ tѣ tѣ
 рнѣ s tѣ nнѣ dѣ e s t ѣ nнѣ dѣ e s t ѣ vѣ lѣ tѣ . zѣ a tѣ e s t ѣ nнѣ vѣ dѣ nнѣ e s t ѣ
 tѣ vѣ s tѣ vѣ . kѣ o nнѣ жѣ e l iѣ nнѣ sѣ mнѣ nнѣтѣ жѣ e l ѣ o nнѣ vѣ o u c rѣтѣ vѣ o . e жѣ
 dѣ nнѣ iѣ l ѣ nнѣ tѣ nнѣ vѣ dѣ nнѣ sѣ nнѣ . zѣ a bнѣ dѣ шѣ . рннѣ mѣ sѣ o . fѣ
 лѣ o sѣ fѣ жѣ vѣ dѣ pѣ o nнѣ . kѣ a mѣ nнѣ o u e s t ѣ rѣ gнѣ nнѣ sѣ o dѣ g o rѣ kѣ
 рѣ o u cѣ iѣ tѣ vѣ sѣ sѣ e . kѣ tѣ o nнѣ s tѣ . zѣ a bнѣ dѣ шѣтѣ . по mѣ zѣ nнѣ nнѣ .
 tѣ a sѣ sѣ жѣ e rѣ cѣ o шѣ . dѣ dѣ шѣ sѣ e gѣ o sѣ a zѣ dѣ e rѣ cѣ sѣ nнѣ bнѣ vѣ
 mнѣ o u жѣ прншѣ шѣ a nнѣ sѣ o жѣ e t ѣ lѣ e s t ѣ . kѣ sѣ o rннѣ mѣ sѣ o c rѣтѣ vѣ
 dѣ o sѣ e l ѣ dѣ rѣ жнѣ vѣ lѣ tѣ vѣ o . zѣ a bнѣ dѣ fѣ lѣ o sѣ fѣ . nнѣ dѣ rѣ
 жнѣтѣ vѣ . mнѣ mѣ o шѣ a o b ѣ nнѣ nнѣ sѣ o жѣ nнѣ pѣ o u dѣ . по шѣ b rѣ dѣ
 nнѣ sѣ mнѣ mѣ . nнѣ a шѣ e s t ѣ vѣ c rѣтѣ vѣ o . nнѣ rннѣ mѣ sѣ o . nнѣ xѣ vѣ o . nнѣ sѣ o nнѣ
 рѣчѣ t rѣ sѣ . vѣ zѣ vѣ nнѣ e s t ѣ bѣ nнѣ e s t ѣ vѣ c rѣтѣ vѣ o . nнѣ жѣ vѣ vѣ fѣ sѣ l
 nнѣ e s t ѣ vѣ dѣ e s t ѣ . nнѣ c rѣтѣ vѣ o e gѣ o l nнѣ dѣ nнѣ nнѣ mѣ nнѣ o s tѣ a nнѣ s tѣ e .
 nнѣ nнѣ tѣ nнѣ nнѣ nнѣ vѣ e s t ѣ vѣ sѣ dѣ c rѣтѣ vѣ o . nнѣ tѣ s tѣ a nнѣ vѣ o e s t
 sѣ . nнѣ x rѣ sѣ o s tѣ a mѣ sѣ o b a nнѣ vѣ c rѣтѣ vѣ o e nнѣ nнѣ . nнѣ x e s t ѣ mнѣ mнѣ nнѣ
 nнѣ nнѣ dѣ e mѣ . dѣ rннѣ mнѣ nнѣ . nнѣ a шѣ lѣ pѣ nнѣ e s t ѣ dѣ xѣ . o nнѣ tѣ .

73
 241
 ОВЪ ШЕРО . НИИ ШИНОГО С . НИКА ПЛАМЕНЕ , ВЪХВОИМЪ РОУИ
 НИЖЕ И ПЕРЕСИКАЛА НАВАНЕТИ ГЛИСАВАМЪ . ОСТАВИТЕ ИМЕ
 ВАШЕ ВЪЗНОШЕСТЬ И ЗАБРАННЫМЪ МОИ . ВАДЖЕ ИЗЪБИТИ ГЪ
 ДРАКОТЪ ДАЮЩИМЪ ЕМОУ , НАРЧЕ ИМЕНОВО , ЕМЕ БЛАВЕНОВОУ
 ДЕТЬ ПОВАБЕНЪ ЕМЛИ . БЛАВЕНЕ ГЪ БАНЪТИ ИИНАГО . НИКАНОУ
 ШЕНСЕ НА ЕМЛИ , ИСАНОУТЪСЕ Е ПОЛИНЪНЫИ . НЕСАВРАШИ
 ЛДАНСЕ ОУПЪТЬ ВЪ СЪ ПРДСЬ ПРОВЕЧЕНІА ОУЖЕ . НАВЪРЕННА
 ОУЖЕ ; НИКАНОУ СКАЗОВЕ РОЖЪСТВО ЕГО ШДЫ . ГЛИ СИЦЕ .
 ОЕ АВА ОУТРЕ ВЪ ПРІИМЕ , ИРОДИТЬ СНА . И НАРЕКОУТЬ
 ИМЕ ЕМОУ ЕМАНОУЧА . ИЖЕ И СКАЗАМО СНАМИ БЪ . А
 МИХІА РЕЧЕ . И ПЪІ ВІ ФЛАСЕ МЕЗЕМЛИ ІОУДША НИКАНОУЖЕ
 МЪШІИ СІИ ВЪ ВЛІСАХЪ ІОУДША . НИТЪ ВЪ БОМНИХЪ ЗІДЕТЬ
 ВЪЖДЪ . ИЖЕ ОУПАСТЬ НА ДИМОУ ІИЛА . НИ СХЪДЪ ЕГО
 ИСАНИ ШАНІКЕ СІА . СЕГО РАДИ АДЪСТЬЮ ДОВОГЪ МЕНЕ РА
 ХАНШОМ , ИРОДИТЬ . НИ ЕРЕМІАДЖЕ . БА ПРСОСИТЕСЯ
 ИКАДИТЕ ДЖЕ РОДИ МОУЖЬСКИ СЫНОТЬ , ГЛАСЕ ВЕЛІ ДНЪТЬ
 НА СКОЖЕ НЕ БЫЕТИ ИНЪ . НА ТЪТО ТЪБЕНО БУДЕТЬ ІА СІСВУ
 ІИ СЕГО СПЕЕТЪ . НИКАНОУ РЕЧЕ . ПРЪЖЕ ДАЖЕ БОЛЕШІА
 ИРОДИ . ПРЪЖЕ ДАЖЕ НЕ ПРІНА . РОЖЪСТВА НЕ ГОДЪ
 ВЛАТЪНИ ИЗЪБЖА . ИРОДИ МОУЖЬСКИ СЫНОТЬ . ПА СІСВІТЕ
 ІОУДИ РЕКОШЕ . ДЪІ ЕСМЪ ШІ СІМЪ , БЛАВЕНЕ СІМЪ .
 БЛАВЕНІ ШЪЕМЪ НАШИМЪ НОВЕМЪ . СЪІЖЕ И ПЕТЕ . СІА
 ЗАВЖЕ ИМЪ ОСИХЪ РЕЧЕ . БЛАВЕНІ ШЪАВШЕГО , ИНОНИ
 УТОЖЕ И ПЕТЕ ТЪІ СЕХЪ ВАДЪ БОУ . ОНОГО ЖЕ И ПЕТЕ
 НЕ ДОНАЕ . СИЦЕ СІИ . БЛАВЕНЪ ГЪ БЪ СІМЪ ШОВЪ . ДІСА ФЕ
 ТОВУ ГЛА , ШІ ИНОГО ЖЕ МЫ ЕСМЪ . ДА РА ДПРОСТРАДИТИ ГЪ
 ИА ФЕТА . НА ДЪ СЕЛІТЕ СЕ ВЪ ЖМАНІА СІИ ШВА . ИШ ПРІІ
 ЖЕ ИШІИ НХЪ ІСІНІ ГЪ СІА ЗДЕ ИМЪ , НЕ ОСТАВИ НХЪ ДОНАЖЕ
 РЕКОШЕ ІА МЫ , ГЛАСЕ ТАКО И НИКОЖЕ ТЫ ГЛІШИ . РЕКОШЕ
 ПАКА . КАКО ВА ОУПОВАНІЕ ИМОУШЕ НА ЧЛІА , И ПВОРИТЕ
 СЕ БЛАВЕНІ БЫТИ . ДІСІ ГЫ ПРІКАНИ ПАЮТЬ ТЪ ДІСОВАГО .
 ШЕШІА ФІЛАСЕ ФЪ . ПРІКА СІА И ДВАРЪ , НА БЛАВЕНЪ ,
 РЕКОШЕ СІИ , СІА Ш БЛАВЕНЪ . ФІЛАСЕ ФЪ РЕЧЕ .
 ИМЫ НА ПТОГО ОУПОВАЕ . НА МЪЖЕ И СІИ . РЕЧЕ БО ВЪ ДАМЪ
 НЕШТА СІА МИ РАМО СГО НА МЪЖЕ ОУПОВА . ЧЛІА ЖЕ ТЪ . ХЕ
 И НІБЪ . АНЖЕ ОУПОВАЕ НА ПРІСТА ЧЛІА , ИМЫ ТОГО ПРІКА
 ТА ПВОРИМЪ . ПА СІ СІЖЕ И НОУ ПРІ ПЪТЮ ПЕ НАЛОЖИШЕ
 ГЛІШЕ . КАКО ВЪ ХРІСТІАНОЕ ОБРЪЗАНІЕ ШМЪЩЕ ПЕ ,
 ДХУ НЕШАРЬ ГШОВЕГО , НА ПО ЗАКОНУ СІА КЪ ТАВШОУ ТЪ .
 СІА ШІА ФІЛАСЕ ФЪ . ИЖЕ ОУБЪ РЕЧЕ ІСАВРАДЪ ПРЪБЕ .
 СЕ БОУДИТЪ НАМЕНІЕ МЕЖДА ИНОИ ПОВОЮ , ПЪІ НЕ ВАРШИ
 ІЕ ПРІШЪ , Ш ПТОГО ДРЪЖАВШЕИ ДАЖЕ ДО СЕГО . ДПРОЧЕ

не дасть ми милоути . нъ ісрщеніе намъ въ дасть .
 рекоше же оуни . да чесо ради и нин прѣвоу годи
 ше боу , того знаменіа не приемише . нъ авраамъ
 съвѣща философа . нисоторыи бо шти мѣлаиетъ
 двою жену имѣвъ , нъ тѣсмо авраамъ . нисоради
 оудато го оубрѣдасть . прѣдъблѣди не прѣстоу па
 ти его дади . нъ прѣвоу сдѣрѣстима дамоу
 шбраза даи прочини въ тѣ ходити . нисако шбоу
 тѣкоже сѣтвори , оу трапливъ жилю стегнаго .
 даи чѣтыри жены поитѣ . рахумѣ же виноу
 его же тѣ сѣтвори . нарече имѣ емоу іаилъ . смръ .
 оумъ зрѣ ба . кто моу боу не мѣлаиетъ се приемише
 коже мѣ . авраамъ же того не разоумѣ . тѣкоже
 въпрѣсише боудене . како вы идѣшомъ се ісакъ
 че , тѣвори тѣсе боу угражающе . съвѣща фило
 софа . прѣвоу се мѣоучитѣ рахѣ блити имена , что
 ие ісакъ нѣ что ие іаилъ . нисако сѣмѣ традоути . не по
 стоу пади тѣ на хрѣстіаны . десе тѣ шимѣ въ даи
 бѣхитѣ , осемъ шбразѣ лежеть . рѣпрошоу же
 оубѣви азъ . шбрази иже въ горѣ мшѣ ісакъ
 нѣю нѣкесе , или шбразѣ шбраза , ихоудожъ
 стѣіемъ сѣдѣла тѣрѣкла даи шбраза ісакъ , моу
 смѣ , нѣорѣстими . и хѣроуіимъ и рѣдныи . и пои
 же тѣ тѣко сѣтвори , нарече мѣтѣ . того ради
 дрѣвоу иоу смѣ нѣорѣстѣ чѣтѣ тѣворитѣ , нисако
 тѣсе , днѣ боу давшомъ въ тѣ вѣрѣ тѣко шбраза .
 тѣкоже же нѣ соломоу нѣ ісакъ . пои же нѣ ісакъ
 хѣроуіимскыи нѣ агѣлскыи , и нѣ мношѣ шбраза
 имѣашѣ . тѣкоже и мѣ хрѣстіаны , оубоже шти
 бѣи шбразы тѣворимъ . нисимъ побѣдоу въ авраамъ
 пѣчѣсть . шдѣлаиетѣ авроѣ шѣтѣ шѣскыи шбраза
 хоулетѣ ш ісакъы окроу чѣе сѣисакъ нѣ зѣрѣнѣ ш
 рѣше же ісакъ . како вы ісакъи моу нѣ да ісакъи
 ісакъи оуше , не прѣтиантѣ се боу . съвѣща даи мѣ
 прѣвоу за даи тѣ за по вѣдаи оуше , въ сѣ ісакъи
 ісакъи ісакъи ісакъи . въ сѣ шѣтѣ шѣскыи шѣтѣ
 даи ісакъи ісакъи , сѣвѣтѣ ісакъи ісакъи ісакъи . нѣ
 бѣ въ шѣтѣ ісакъи , ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи .
 ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи , малонѣ ісакъи ісакъи
 ісакъи . сѣвѣтѣ шѣ рѣте ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи
 ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи
 ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи ісакъи

въ малъ положихомъ. **С**елни **С**дмемтирдан. Анти
 христъ сбрашении снхъ бсбдъ исхити нестьхъ. въ
 книгѣ его **О**брещетье. Елико прѣложи оучитель нашъ
 друшество мѣшдѣе. **Р**аздѣли нашъ словесъ. и тоу
 христу словесноу силу **С**еже блгсти, ико н пламень
 горещи на противны. **Н**ателныи же мѡужіе,
 сладкаго его и похвалъ словеса слышавше. рекоше се
 нмѡ. **Б**гомъ еси само посланъ, насъ зааніе наше. и въ
 се книги шимъ бондъице, вѣсе еси похинуу гдаль. до
 сыти вѣсѣхны наслаждъ медоточныи словеса шестымъ
 книгѣ. нъ мы есмы не книжна чедъ. **С**емѡужъ вѣрѣ
 іисоу тѣ шѣ еси. па чѣже аще хощеши по сеи шѣрѣти
 ашамъ нашимъ, вѣсако неправн притудни. **С**е же
 намъ починѡ **Е**же те въ прашдѣ. и тѣко раздѡше похити
Сбрашешесе въ друугын днѣ. рекоше емоу глѡше.
 покажи намъ чѣстныи мѡужѣ притудни оумѡ вѣрѣ
 нже и лоутиши вѣсе. **С**вѣшдѣишии философѣ.
Малъ жена да вѣстѡ оучранѣисого, вѣ чѣстивели
 чѣ илюбима стѡ. сѡгрѣшаше маже нмѡ. и згнѡ
 іа шѣмаке шѣла. живешемаже мнѡ гдаль пѣтѡ.
 дѣти сѣтвористѡ вѣни шѣтѣ. сѣбѣ рашишесе дѣти
 іисебѣ сѣвѣтѣ творахов, и кинмсеши поутѣ вѣмѣ
 стнмъ пасы въ прѡвѣчннѣ. **О**вѣженхъ снчѣ, друу
 гын нмѡко. **Д**руугын друго. тѣко сѣвѣтѣ твора
 шѣ, іисоторѡмѡ оубѣ сѣвѣтѣ аши тѣстѡ дѣти. недо
 брѣишѡмоули. **Р**екоше же они. чѣсорѡдн и чѣглѣ
 ши. **С**вои бѣ сѣвѣтѣ сѣже добришии творитѣ. сѣ
 чнны тѣкоже, и нннннѣ. **С**е же же іисоу раздѣи
 добрѣишии шѣнхъ. **Р**ече же философѣ. шѣгнѣ іисоу
 шдѣтѣ лѡпѡи сѣбѣрѣ. **Д**уліко оумѡ шѣтѣ се лѡжѣ
 шѣкопѣтнны. **Р**ѡчѣтѣ же ми. шѣчѣсого бы прѣвѣстѣ
 нѣ. **Н**е шѡндѣтѣ іисоу іисоу пладѡ сладкаго. и по хѡтѣнѣ
 лѡжѣтѣ. **О**ни же рѣше, тѣкоже. **Ф**илософѣ же
 рече. **Д**адѣ бѡудѣтѣ іисоу медѡ нѡшоу, или стѡдѣ
 поу вѡдоу пѣшоу. **П**рѣши въ рѣтѣ глѣтѣ емоу. **Е**ше
 мнѡ се медѡ нѡждѣ и исцѣлѣши. **Д**нже коудѣ шѡду
 пѣла. **С**тоудѣннѣсе вѣдѣи нѣнѡл, **Н**а гѣ нѡмъ рѣ
 стѡвѣ исцѣлѣши. **Д**руугын же врачѣ не тѣко глѣтѣ.
 нъ прѡтн нѡмъ врачѣство заповѣдѣтѣ. **В**ѣмѣ
 мѣсто, **Г**орисѡ епѣише постнсе. **Д**вѣтѣ поудѣнѡ по мѣ
 стѣ, **П**о пѣсѣи гореще. **К**оторын оубѣ шѡбѡн хѣтрѣ
 едѣтѣ. **Ш**вѣшдѣше вѣси. **И**же прѡтн нѡмъ врачѣсе

мръ оштинъ патансеви и жинитъ въ се дасонныи • на писане
 мръ и книги каганъ, и чевы • дасо посланыи енаишма дма
 таководо, и жени есага христѣанскѣ дваръ, славои нѣшим
 спомощу • ни зѣшашеи дасотѣи нестимна дваръ, пове
 сѣхъ иртинисе вѣстѣ своєю волню • надѣющеи нѣи до
 спомощу • есмѣ же вѣснѣи приидеи твоюмоу
 чѣтѣву • и готови на службу твою, и може потребеши •
 Промаже же философъ каганъ • дадше ема даръ мнѣ
 нѣ не прѣстѣи, глѣ • да жѣ мнѣ елико и маши патѣи нѣи
 прѣсѣ заѣ • сѣи мнѣ болшеи вѣстѣ хѣ даршѣ • сѣбравъ же нѣ
 довою спомъ, и вѣдше емоу • ни де радѣуеи вѣ поучѣи •
 да шѣ же бѣзводный мѣстѣ поустыинный, же жѣу нѣмо
 жаху ирѣпѣти • обрѣтше же вѣ слатинѣ вѣдъ, и нѣмо
 жаху ирѣпити, бѣше бѣи нѣко жѣтѣ • разшѣи же се
 вѣстѣ нѣ сапѣи вѣдѣи, рече и мѣи вѣдѣи братѣ своѣмѣ •
 не трѣпаюу бѣ же жѣу да поучѣи вѣдѣи • и же бѣи вѣ
 трѣбѣ прѣблжѣи и нѣтѣи горѣи оуи вѣдѣи вѣ слатинѣ оу •
 пѣи нѣ мѣстѣ и нѣ мѣ оу тѣху сѣтворити • поучѣи же нѣ,
 обрѣтшеи слатинѣ и мѣ вѣдѣи, не стѣу дѣи • и пѣи вѣдѣи,
 прѣсладнѣи вѣдѣи, творѣи тако свои мѣ рабѣ • вѣ
 хѣи нѣтѣ же вѣ хѣ рѣдѣ сѣ архѣи пѣи, рече и сѣи мѣ философъ •
 сѣтворити мѣтѣ оу и чѣ, тако же бѣи мѣи чѣи мѣи сѣтво
 рѣи • вѣ прѣшѣи мѣи жѣи сѣи оубѣи, чѣи сѣи сѣтво
 рѣи • вѣ вѣдѣи философъ • вѣи стѣи оу за оу тѣи нѣдѣи
 и нѣ кагану • и нѣ стѣи нѣи • е же нѣи, славои сѣи мѣи сѣи
 вѣшѣи • бѣше же вѣ филицѣи е зѣи чѣи доу тѣи вѣи •
 сѣ рѣсѣ же сѣи чѣи шѣи • и поим же трѣбѣи тѣи вѣрѣху •
 и рѣи чѣи оубѣи то го и мѣи але зѣи дѣи • же нѣи сѣи оу полоу
 нѣдѣи оубѣи прѣи стѣи оу пѣи нѣи сѣи нѣи, ни сѣи трѣбѣи зѣи •
 Слѣи шѣи же тѣи философъ • нѣлѣи нѣи сѣи по тѣи оу дѣи нѣи
 дѣи • и стѣи вѣи сѣи нѣи, глѣи сѣи нѣи • елики нѣи оу тѣи
 вѣи чѣи доу оуи сѣи нѣи сѣи дѣи, и сѣи нѣи вѣи сѣи нѣи оуи зѣи мѣи
 нѣи сѣи оу • тако и вѣи сѣи нѣи тѣи вѣи • и вѣи и же и сѣи нѣи сѣи
 дѣи оу хѣи дѣи вѣи • е же и готови на сѣи же жѣи нѣи, и сѣи
 и сѣи мѣи нѣи зѣи тѣи вѣи тѣи оуи нѣи • вѣи вѣи шѣи же оуи •
 мѣи сѣи оу тѣи мѣи нѣи сѣи нѣи и нѣи сѣи тѣи нѣи, и нѣи оуи чѣи есѣи
 прѣи мѣи • и нѣи оуи обрѣтѣи вѣи сѣи прѣи шѣи нѣи мѣи • да жѣи
 и нѣи пѣи чѣи, и нѣи адмѣи оуи глѣи • и сѣи оуи сѣи мѣи сѣи тѣи нѣи, е го
 нѣи вѣи рѣи зѣи дѣи ни сѣи оу же сѣи тѣи оуи нѣи • да же бѣи вѣи рѣи зѣи нѣи тѣи
 и сѣи сѣи сѣи тѣи оуи нѣи, то глѣи же сѣи мѣи тѣи оуи зѣи нѣи • и нѣи
 мѣи сѣи оу тѣи мѣи нѣи сѣи да вѣи дѣи тѣи до сѣи оуи чѣи нѣи • вѣи вѣи
 жѣи нѣи мѣи философъ • вѣи оуи вѣи нѣи глѣи нѣи тѣи • да вѣи ка

Апостолъ възвѣстѣ Епископа новитицеама тѣковаго . ѿвѣстѣ на
 въсестраны добръ законъ неходитъ . Сѣбра въсѣбъ
 црѣ . и призва къ константиноу философа . нествори слышати
 рѣчьє . и рече . въмѣте проудна соудѣ философа . нѣ посто
 ба нѣ тѣкѣ тѣмѣнѣти . Сѣмѣ рѣчьє неможе тѣ нѣ нѣнѣсто жѣ
 несправити наскоже тѣ . ѿвѣща же философа . и проудна
 соудѣ и больнѣ тѣмѣнѣ . сѣрадѣстѣмѣ нѣ доу тѣмѣнѣ . аще и мѣдѣтѣ
 боуисѣвъ а дѣ зѣисѣ соудѣ . глѣже црѣ конимѣ . а фѣрѣ монѣ
 ѿщѣ мѣнѣ . и нѣнѣ мѣнѣ си нескѣше тѣго нѣ соудѣ сѣрѣнѣ
 нѣско а зѣмогутѣ ѿбрѣсти . философа же рече . несто
 може тѣ навѣдѣ бесѣдѣ писати . и нѣ еретикѣско и мѣсѣ
 сѣрѣсти . ѿвѣща емоу пакы црѣ . неварданѣ ноумѣ
 соудѣмѣ . аще тѣ хѣшеши . може тѣ сѣ тѣсѣтѣ бѣдѣти .
 иже нѣдѣтѣ а дѣтѣ прѣсѣци мѣсѣ зѣмѣнѣнѣ . и ѿвѣрѣде
 тѣмѣ соудѣнѣмѣ . ѿвѣща же философа . по прѣвомѣ ѿвѣчѣнѣ
 на мѣтѣ соудѣсѣ вѣдѣтѣ . не нѣнѣ мѣнѣ поспѣши мѣсѣ . въсѣ
 рѣже гѣ емоу мѣнѣ . послѣуша мѣтѣмѣ соудѣ рабѣ . и дѣ
 сложи писмѣнѣ . и нѣдѣтѣ бесѣдѣ писати еу лѣскоу . еме
 ико нѣнѣтѣ слово . не слово тѣ ѿбѣ . нѣ бѣтѣ слово . и прѣтѣ .
 сѣ зѣвесѣнѣ же сѣ црѣ . и проуднѣдѣ сѣ соудѣ мѣсѣтѣнѣсѣ .
 и покла его сѣ дарѣ мѣнѣмѣмѣ . пѣсѣдѣ и сѣрѣтѣ сѣсѣдѣ соудѣ
 Епископа сѣнѣ . бѣ хѣтѣнѣ вѣдѣскому да бѣ и вѣрѣдѣмѣ
 и спѣнѣнѣнѣ прищѣлѣ . и на болѣнѣ сѣчѣнѣ вѣ зѣвѣнѣ . вѣдѣ
 вѣ рѣчѣ тѣмѣнѣ и пѣдѣнѣ . сѣтворѣнѣнѣнѣ спѣнѣнѣ тѣсѣмѣ
 проше сѣнѣ вѣнашѣ дѣтѣ мѣлѣ боуисѣвъ вѣдѣшѣ е зѣисѣ .
 его же не бѣтѣ несправѣ было . нѣ тѣсѣмѣ вѣсправѣ дѣтѣ .
 а дѣнѣ прѣчѣтѣтѣсѣ великѣнѣхѣ е зѣицѣхѣ иже слабѣ вѣ соудѣ
 е зѣисѣ . и послѣдѣхѣ мѣтѣ тѣго . емоу же нѣ бѣ мѣнѣ сѣ . мѣ
 фѣ тѣнѣнѣ и вѣрѣтѣрѣнѣ . и сѣнѣ жѣнѣ сѣтѣмѣ философа . нѣ
 прѣимѣ дарѣ болѣнѣнѣ хѣстѣнѣ . пѣче вѣдѣского зѣлѣтѣ нѣрѣ
 бра . и сѣмѣнѣ дѣраго . и богѣтѣстѣмѣ прѣходѣщаго . и
 подѣнѣнѣ сѣмѣнѣмѣ спѣшно . ноу тѣврѣнѣ рѣчьє вѣсѣтѣмѣ сѣчѣ
 вѣ зѣисѣ дѣтѣ . ѿвѣщаго епископа нещѣрѣнѣ . нѣ вѣсѣ подѣнѣ
 гѣнѣ мѣлѣнѣтѣсѣ . нѣ нѣтѣсѣ по нѣспѣтѣнѣмѣ поупѣ . а дѣнѣ
 прѣнѣдѣнѣ подѣнѣгѣ тѣмѣнѣ вѣ бѣ жѣнѣ рѣчѣмѣ . прѣимѣши
 сѣмѣ мѣзѣдѣ вѣ тѣго мѣсѣтѣ . и нѣ сѣнѣ вѣтѣсѣ нѣ вѣ боудѣщѣнѣ .
 зѣавѣсѣдѣше хѣтѣсѣсѣ вѣрѣвѣдѣти вѣдѣ бѣ нашего . ѿнѣнѣ
 и до конѣтѣнѣ . и пѣмѣ своего оспѣдѣлѣ прѣчѣнѣмѣ родѣмѣ
 покѣнѣ великомѣ црѣ конѣстѣнѣнѣнѣнѣ . Дошѣ соудѣ
 емоу морѣнѣ . сѣ великѣ соудѣ хѣстѣнѣ прѣсѣтѣ горѣтѣнѣ сѣдѣ
 ноу тѣмѣнѣсѣ сѣбра . и вѣдѣдѣтѣ емоу учѣтѣнѣ . вѣ
 сѣсѣрѣже вѣсѣ црѣсѣвѣнѣнѣнѣнѣ прѣсѣмѣнѣ доучѣнѣ . утѣрѣнѣ

БЛАГОСТИ ВАША БЛАЖЕНА ЗАПОВѢДА ВАМЪ . НЕ СЪЗВѢДАМИ БЪЮУ
 ВЪ СЪДНИИ . ДО СКОНТАНІА БЪКА ДЛИНЬ . ИМАРИСО ПДЪС
 ШЪШЕ ВЪ ДМИРЬ ВАШЪ . И ПРОПОВАДЯТЕ ЕУХІЕ ВЪ СЕМЪ ТЪДНИ .
 И ИЖЕ НЕ БУДЕТЬ ИСКУПИТЕСЯ , СПЕЕНЬ БУДЕТЬ . НЕ СЪТРАВДЕНИ
 ЖЕ . ОБОУЖЕНЬ БУДЕТЬ . ЗАМЕНИДЖЕ ВЪ ТРОИЦЪШИНЬМЪ
 СІА ПОСЛАДЯТИ . ИМЕНЕМЪ МОИМЪ ВСЕМЪ ИЖЕ ДНОУ . ЕУХІЕ
 ВОЗГЛАЮТЬ НОВЫ . ГЛѢТЪЖЕ И СЪВѢДЪМЪ ПДЪСЕМЪ ЗАКОНОУ ХОИТЕ
 ЛЕМЪ . ГОРЕ ВАМЪ ІСНИГОУІЕ И ФАРИСІИ УПОСРИТИ . ИЖЕ
 ЗАТВАРЯТЕ ЦРПТАІЕ ИМЕНЕ ПРЪТІА СЕМЪ . БУВЪШЕ НЕ ВЪ ДУХЕ ДНЪ
 ИХОТЕЩІИ ВЪЗНИТИ ВЪНІЕ НЕ ОСТАВАТЕСЯ . И ПДЪСІИ
 ГОРЕ ВАМЪ ІСНИГОУІЕ , ИЖЕ ВОЗГЕТЕ ІСНИГОУІЕ РАЗОУМЪШЪ
 И СДМИ НЕ ВЪЗНИДОУТЕ . ИЖЕ НИТИХОТЕЩІИМЪ СЪЗРАНИДЪШЕ
 КЪ СРІИ . ИТОМЪ ПДЪВЪРЪТЕ . ВЕЛЮЖЕ ВЪ СЕМЪ ВАМЪ СЛАТІ
 ЕУХІЕ . ПАЧЕЖЕ ДА ПРОВАДЯТЕ . БОЛИ БЪ ПРОВАДЯТИ
 НЕЖЕЛИ ГЛѢТИ ЕУХІЕ . РАЗЪВЪ АЩЕ НЕ СКАЗУЕТЕ . ДА ИЩЕ
 КАНІА ЗДАНИЕ ПРІКЛМЪ . И ИЖЕ БРАТІЕ , АЩЕ ПРІИДОУ
 ІСЪВАМЪ . И ВЪ ЕУХІЕ ГЛЮ . КОУНЪ ВАМЪ ПОЛОУДОУТОРЪ
 АЩЕ ВАМЪ НЕ ГЛЮ . ВЪ СЪВЛИНІЕ НЕ БРАЗОУМЪШЕ . ИЛИ ВЪ ПРЪ
 ТЪСТВАИ . ИЛИ ВЪ ИДУЧЕНІИ . ИЖЕ ЧЕ БЪ ЗЛА СНА ДНЪ БЪ
 ШНА Д ГЛѢ ДА ИЩЕ . АЩЕ ПІИЩАИ , АЩЕ ЛМ ГОУСАИ . АЩЕ
 РАЗЪВЪСТАІЕ ПИСЕИ НЕ ПОДАДЕТЕСЯ . ІСЪКО РАЗЪВЪСТАІЕ
 ПИСЕАНІЕ , ИЛИ ГОУДЕНІЕ . И БЪ АЩЕ БЪ ЗЛА СНА ГЛѢШЕ
 БЪ ДА ДЕТЬ , ІСЪТО БУГОТОВАИТЕСЯ НА БРАТІА . ПДЪСІИ НАИ
 ЕУХІЕ . АЩЕ НЕ РА . УМНА СЛОВА СКАДАТЕСЯ , ІСЪКО РАЗЪВЪ
 СТАІЕ ГЛѢ МОЕ . БУДАТЕСЯ ВЪ ВЪЗДЪХЪ ГЛЮЩЕ . ТОЛИ
 КО ОУБЪ АЩЕ СЛОУТИТЕСЯ РОДЪ СЪ СЛАДНОИ ВЪ ДМИРЪ
 И ИЖЕ ДНІИ ЖЕИХЪ БЕЗГЛАДЕНЬ . АЩЕ НЕ ВЪ ТЪМЪ СІИ ГЛѢШЕ
 БУДУ ПОБЪНЬ ГЛЮЩЕМОУ МНѢ ВЪ РАВЪ . И ГЛѢТИ МНѢ
 ВЪ РАВЪ . ПДЪСІИ НАИ . ПОИЖЕ ЕСТЬ РЕВНИТЕЛИ ДХ
 ВНИИ . ІСЪ СЪЗДАНИЕ ЦРПТИ ПРИНОСИТЕ , ДА ВАИ И БЪ ВАИ
 ПЪМЪЖЕ ГЛѢТИ ЕУХІЕШЪ , ДА МОЛИТЕСЯ , ДА СКАЗУЕТЕСЯ .
 АЩЕ МІТВОУ ТВОРЪ ЕУХІЕШЪ , ДА ХЪ МОИ МОЛИТЕСЯ . Д
 ОУМЪ МОИ ВЪЗПЛАДАИ . ЧТО УБЪ . ПОМОЛИТЕСЯ ДХ . ПОМО
 ЛИТЕСЯ НОУМЪ . ПОИ ДХЪМЪ , ПОЮЖЕ НОУМЪ . АЩЕ БЛАДИШИ
 ДХЪМЪ ИСПЛЪННЕ МЪ БЪ ПТО НЕ РАЗОУМНАГО , ІСЪКО РІТЪ
 ДЛИНЬ ПО ПТВОЕМОУ ПРОШЕНІЮ . ПОИЖЕ НЕ ВЪ ДЕТВА ЧТО
 ТЛѢШИ . ТІА ОУБЪ ДО БРЪХЪ ВАДИШИ , НЪ АРОУГЫИ НЕ ВЪИ
 ТЕСЯ . ХВАЛЮ БЪ МОЕГО ОУБЪСЯ , ПАЧЕЖЕ ЕУХІЕ СІА ГЛЮ .
 НЪ ВЪ ЧРІСНИ . Е . СЛОВЕСИ ХОЩЕ ОУМЪ МОИМЪ ГЛѢТИ . Д
 ИНИИ НА ОУЧЮ , НЕЖЕЛИ ТЪМЪ СІИ СЛОВЕСЪ ЕУХІЕШЪ .
 БРАТІЕ . НЕ БЪТИ КЪ ВАИТЕ ВЪ МЪ , ИЖЕ ЗЛОБОЮ МНѢ БЪ
 ТЕ . ОУМЪ ЖЕ СЪВРАШЕНІИ БУДАТЕСЯ . ВЪЗДІСО ПЪН

стхити словесама словенскыи оученикы . иже соже стхити се .
 и въ паше литургіи въ цркви стго аплапетра , словенскыи
 събикъ . и въ дроугын днь паше въ цркви стгы петрониди .
 и въ дроугын днь , въ цркви стго андреа . и въ дроуга пакы .
 оубелниааго оучителя въ селннскыаго павла апа цркви .
 и въ оунишъ паше словесовеще словенскы . и на въ тръби
 пакы литургіи на стын гробо его , и моуше на поможя
 археніа еписпа . единого соуцрашсама еписп . и на мѣста
 едъ вналогникарѣ . и философъ же не прѣстааше , ашииши
 хвалю боу въ даведе савонноученикыи о семъ . римля
 неже не прѣстааше и доуше савоннѣму , и въ прашаише его
 ои хже аше хотѣаше исто . не казаніе соугоубо и трагоубо
 шадпрошеніи хъ свой пріемлюше шниго , радостни въ
 свое паке въ въ кращаахоуседомы . **Ж**идови же
 нѣисин , пакы соже приходе стпесааше се събикъ . и гла
 емхъ еанною , нѣ оуже еше пришла хс , почисла дѣлномъ .
 ои не аже елигы пррчи , пакы шадвы и магы родни се . по
 тытѣ же емоу философъ въ идѣлѣ шадма , пороDOMъ .
 екагда емоу потѣнкоу пакы пришелье . и селнско аштай
 штолдониди . и на оучивъ шпоусти его . и постиго
 шей мнѣ шн проуды , и въ болѣнь въ паде . и трѣпещу
 емоу ехумнишгы днн . еанною внабвъ бжіе таваніе ,
 на хетъ пѣтннече . орекшнхъ мнѣ въ домъ гнъ въ
 нидемъ , въ веселнсе ахъ мон , не рце въ зрадовасе . и
 окаясе въ чѣтныи рнзы , пакы прѣбысть въ сѣ днь тытѣ
 лесе , глн . шселъ нѣ семъ ахъ , ни црн слоуга , ни иному
 ни комхъ же на землн . нѣ тытѣ мо боу въ сѣ дрѣ жителю .
 не въ , не въ хъ , не емъ въ въ кы адина . **В**зоутѣ же
 днь , въ стын мнншескыи шбразъ о блѣчсе . не въ тѣ
 шдѣ въ тѣхъ пріемъ на речеи нмѣ ксуріалъ . и въ томъ ш
 бразѣ прѣбысть днн . и . и пакы же прнблнжнсе чадъ ,
 а пакы прнметъ и прѣстааше въ въ чѣнда жилищѣ .
 въ въ нго рочѣ свои ксбоу , и въ творн млтквоу сѣлазамн ,
 глн снче . **Г**и бемон , и же еси въ сѣ аштелскыи чнны , и
 бесплатныи еналы сѣстааша . нѣ оже распѣль и землн
 основаль , и въ сѣ оушд шн въ штн а въ бѣтнн прнвѣзъ .
 и же въ сѣ гдѣ послоушд еи творешнхъ волю твою , и же
 шнхъ се тебе . и храиешнмъ гдѣ повѣдн твоѣ . послѣдн
 мое млтвы . и въ трн стпн стпадо гдѣ храни . емхъ же бѣ
 прнстааша мене не слашнмаго и не ашнндо раба бо .
 и гдѣ авнн къ божныи и поганескыи глѣшкы . глн шнхъ
 пакы хоулов . и поповѣи при ехъ о чнныи въ рѣ **Е**рсе .

Загребски (Владиславов) препис от 1469 г.

Л. 7226

Житіе и жнзнь блженнаго вунтелеа нашего Кѡнстантина фїлософа, прьваго наставника словенскоу языкоу.

Л. 723

I. Бгъ млтвнын и щедрин (Пс. 102, 8; 110, 4; Иоил. 2, 13), ождаен покааніе члвско,¹ да быше всн спсени были и въ разоумь истиннын пришан (I Тим. 2, 4), — не хоцетъ въ смръти грѣшннкоу, нъ покаанію и жнвотъ² (Йезек. 33, 11), аще и нанпаче прилежнтъ³ на забвоу — нъ не оставлае члва рода ѡпасти ослабленіемь и въ сьблзнь неприазнннкоу прїнті и погыбноути, нъ на кождо лѣто⁴ и времена не прѣстаеь блгть творе намь мнво, іакоже нспрѣва, даже и до ннѡ, патрїархы же прѣвѣе и ѡцы, и по тѣхъ прркы, и по снхъ аплы и мнкы и праведныннн моужїи и оучтелеи, нзбрѡе нхъ ѡ мнвогметѣжнагоб житїа сего. Знаетъ бв гъ свое, нже его соутъ, іако рече: „Щецѣ мое гласа моего слыше, и азъ знаю кѣ, и нменемъ възываю кѣ, и по мнѣ ходеть, и азъ даю нмь жнвотъ вѣчнын“ (Йоан 10, 27—28). Еже сзтвори и въ наше родн,⁵ въздвнгъ намь оучтелеа сего,⁷ нже просвѣти языкъ нашъ, слабостїю умраунвшїи вми свон, паче же льстїю дїаволю, не хотѣвшїи въ свѣтѣ бжїнхъ заповѣден ходнті (Пс. 77, 10; Ис. 42, 24; Барух 4, 13). Житїе же его явлѡе,⁸ по малоу сказаемо, іаковъ же бѣ, да нже хоцетъ, се слыше, повнті се емоу, вьдрость прїемлае, а лѣнность ѡмѣтае, іакоже рече апль: „Повнн мнѣ быванте, іакоже и азъ хощу“ (I Кор. 4, 16; 11, 1).

II. Въ Солоунѣцѣмь градѣ бѣ моужь нѣкын¹ добророднь и богатъ, нменемъ лѣвъ, прѣдрже самъ драгаскын² по стратнгѡ. Бѣше же блговѣрнь и [праведнь],³ сзхранѡе вьсе заповѣдн бжїе истннно,⁴ іакоже нногда іувѣ. [Жнвнн же сз подроужїемь свонмь]⁵ и родн седмь отрочнщъ, ѡ ннхъ же бѣше младѣвшїи⁶ седмыи Кѡнстантїнъ фїлософъ, наставникъ и оучтелеа нашъ. Егда и родн мтн, вьдаше его донанци да и ѡдонть.⁷ Отроче же не вьсхотѣ⁸ кетн тоужь сзсць ннкакоже, развѣ мтернын, дондеже и ѡдоено бысть. Се же бысть по сзмотренїю бжїю, да боудеть добра корене добраа ѡрасль [нескврнномь млѣкомь вьздоена была].⁹ По семь же добраа та роднтелеа сзвѣщавше се не сзходнті се ктомуу,¹⁰ нъ тако жнста о гн¹¹ лѣ дї, даже до смръти разлоученїа¹² ннкакоже прѣствплъше того сзвѣта. На соудъ же томоу блгоуственомь моужь¹³ хотецв нтн, плака се мтн отрока сего, глѡщїи: „Несрѣгѣ о вьсе, развѣ о млнцн семь едннѡ, како нмѡ бытн оустроенъ“. Онъ же рече: „Вѣроу мн нмн, женѡ, надѣю се на бѡ, іако датн нмать емоу ѡца и стронтелеа таковаго, нже и стронть и вьсе хрїстїаны.“ Еже и сзвѣи се.

III. Седмымъ же лѣтомь сын, отрокъ вндѣ сзнь и повѣда и ѡцоу и мтерн, рече, іако: „Стратнгъ сзбра вьсе двѣце нашего града и рече кз мнѣ: „Нзверн севѣ ѡ ннхъ, юже хоцешн подроужїе и на пвмощъ сзврсть севѣ“. Азъ же, сзгледавъ и сзмотрнвъ вьсѣхъ, вн-

дѣхъ ѣдному краснѣншому въсѣ, лицемъ свѣтъшв се и оукрашенъ велии монѣсти златни и внерѣ и въсею оутварію¹, енже бѣ нме Софія, срѣчь прѣмоудрвствъ. Н сію нзбрахъ“ (срв. Прем. 8, 2 и 9). Слышавше же словеса сіа, родителіа его рекоста къ ннемоу: „Сноу, храни законъ ѡца твоего и не ѡврьзи наказаніе мѣре твоее (Прит. 6, 20). Свѣтланнк' бѣ заповѣдь законъ и свѣтъ (Прит. 6, 23). Ръци же прѣмоудрвсти: „Сестра ми бѣудн“, а моудрвствъ знаемоу сътвори себѣ“ (Прит. 7, 4). Сідет' бѣ прѣмоудрвствъ иаче санца (срв. Прем. 7, 29). Н аще прнведеші ю себѣ, нмѣе тоу² подружіе, ѡ мнѡга зла нзбавиши се ею“ (срв. Прем. 8, 2; 10, 9).

Егда и въздаше на оученіе книжное,³ сръбаше иаче въсѣ свѣченнкы⁴ въ книгахъ паметію [и хитростію] скорою велии,⁵ іако и дневою быти.⁶ Еднною же ѡ ден, іакоже обычан іе богатнше, глаумленіе творити ловнвою, нзыде съ свръстннкы свонми⁷ на поле, крагвн⁸ свон възъмь. Н іакоже поусти н, вѣтръ се вбрѣтъ по сзмотренію бжю и възетъ н и занесе его. Отрок' же ѡ того въ оумыніе и печаль възпадъ и два дни не іастъ ннчесоже.⁹ Члколюбіем' бѣ свонмь мѣтнвын бѣ, не хотѣ¹⁰ емоу навыкнути житенскын вѣщен, оудобъ оуловн н. Н іакоже древаліе оуловн Плакідъ еленемъ въ ловѣ, тако и сего крагоуе. Въ себѣ же помыслнвъ житіа сего соуетв, окааше,¹¹ глаіе: „Таково ли іе житіе се, да въ радостн мѣсто печаль прнбывае? ѡ сего дне по ни' се поутъ нмоу, нже іе сего лоучьшн, а въ мавѣе житіа сего свое дни не нжданв“.

Н поучае се снмь,¹² свѣдѣше въ домъ своемь, оуче се нзбоуствъ книгамъ стго Грігоріа бгословва. Знаменіе кртное сътворнвъ на стѣнѣ и пухвалъ стѡмъ Грігорію напнсавъ снцевъ: „ѡ, Грігоріе, тѣлѡ члче, а дшею аггеле. Ты тѣлѡ члкъ сын, аггель іавн се; оуста бѣ твоя іако єдннъ ѡ серафїмъ бѣ прославляю и възселеню просвѣщають правые вѣры сказаніемь.¹³ Тѣмже н мене, прнпадающа к тебѣ любовію и вѣроу, прнмн и бѣудн ми оучнтель и прѡсвѣтнтель“. Таковаа завѣщаваше.¹⁴

Въшь же въ мнѡгы бесѣды и оумь велн,¹⁵ не могы разоумѣти глѣбннь, въ оумыніе велико възпаде. Странн'же нѣкон¹⁶ бѣ тоу, оумѣе граматікю, н къ нмѣв шь, молаше н, на ногоу емоу падае и въздае се емв, добръ наоучнтн и¹⁷ хоудвжствъ граматнчскомоу. Онъ же талантъ свон погрѣбъ [срв. Мат. XXV, 18], рече къ ннемоу: „Юнѡше, не троужан се; ѡрекль есмь¹⁸ ннкогоже оучнтн семв въ все мое дни житіа“. Паки же отрокъ съ слъзамн молаше н, глаіе: „Възмн възсоу мою честь ѡ домоу ѡца моего, еже ми достонтъ, а наоучн ме“. Не възхотѣвшоу же послушатн его, шѣдь въ домъ свон, въ мѣтвѣ прѣбывааше, да бн обрѣлъ желаніе срца своего. Въскорѣ же бѣ сътвори волю боещнхъ се его (по Пс. 144, 19).

О разоумѣ¹⁹ бѣ его и моудрвсти и прнлежннмь оученін, еже бѣ растворено въ ннѣмь, слышавъ црѣвь стронтель, нже нарнцает се логѡфе, посла за него, да се бн съ црѣмь оучнлъ. Отрокъ же, оуслышавъ се, [съ] радостію поути се іетъ. Н на поути поклон' се, мѣтвѣ сътвори къ гоу, глаіе: „Бѣ ѡць нашнхъ и гн мѣтн, нже сътворнлъ еси късачьскаа слѡво, и прѣмоудрвстію своєю сзздавъ члка да обладаетъ тобою сътвореннымн твар'ми (Прем. 9,

1--2), дажѣ мнѣ соущію възскран твоѣ прѣстолю прѣмудрѣсть (Прем. 9, 4), да разоумѣю, что не воля твоя²⁰ и спсѣу се (по Прем. 9, 10 и 19). Азъ бѣ есмь рабъ твоѣ и снѣ рабыни твоеѣ“ (Прем. 9, 5; Псал. 115, 6). И къ семѣ прочее Соломоню мѣтѣу нзглавь и възставь, рече амннѣ.

IV. Егда же прінде къ Црнградѣ, въздаше его оучителемъ да се оучитъ. И въ три мѣце навыкъ граматикю и прочинхъ кѣтъ се оученин. Наоучи же се Омнроу, и геометри, и оу лѣва, и оу Фотѣ діалектицѣ,¹ и възсѣмь філософъскыи оучениемъ; къ снмъ же и риторикѣ, и аритметикѣ, и астрономѣ, и мѣсикѣ и възсѣмь прочинмъ еллинъскыи оудѣжѣство. Также навыче възса, іакоже бѣ едно ѿ ннхъ навыкнѣти;² скоростъ бо се съ прилежаніемъ сѣлоучи, дѣоудѣа дѣоудѣ прѣспѣваціи, нмъ же се оученіа оудѣжѣствомъ³ сѣвершаю. Вецише⁴ оученіа тнхъ ѡбразъ на сѣбѣ іавляе, съ тѣмн [вѣсѣдоваше]⁵, съ ннмъ же бѣше ползѣнѣе, оукланѣе се ѿ оукланіаціи се въ злѣвѣ,⁶ она тѣчию една сѣматрае и дѣе,⁷ како бѣ въ мѣсто земельнѣ неснаа прѣобрѣвъ,⁸ и нзыти⁹ ѿ тѣлесе сего и жити съ бѣгомъ.

Видѣвъ же его такова соуща, логѣе дасть емоу власть на възсѣмь¹⁰ своимъ домомъ и въ црѣоу полатоу съ дѣрзновеніемъ възходити. Таже и възпроси его едною по снхъ, глѣе: „Філософѣ, хотѣхъ оубѣдѣти, что несть філософіа“. Онъ же скорѣ оумѣ рече авіе: „Бжннмъ и чѣльскыи вециемъ разоумѣ, еанко може чѣкъ прѣвланжити се бѣвѣ, іакоже дѣтелію оучитъ чѣка, по ѡбразѣ и по побію быти сѣтворшомоу н“. Сего же паче възлюбн и възпраша и о семѣ толнкѣ мѣжѣ велнкѣ и чѣстѣнѣ. Онъ же сѣтвори емоу вченіе філософъско, въ малѣ словесехъ велнкѣ развѣмъ сказаѣ.

Въ чнстотѣ же прѣбывае и велъмн оугаждае боу, толнкѣ паче любѣнѣн възсѣмь бывааше,¹¹ іако и мнѣсѣмъ възжелѣти и хотѣти прѣсвѣтити се къ нѣмѣ любовію, и ревновати до конца прѣтнвоу своѣи силѣ, еже по бѣвѣ дѣбрѣдѣтелъномоу того прѣбыванію, сѣлаѣ бо развѣмъ его сѣпрѣста възлюбнше възн.¹¹

И логѣе възсакоу чѣстѣ творе емѣ говѣннѣ, злато мнѣго дааше емоу, онъ же не прѣемааше. Едною же нѣкогда по снхъ¹² рече емоу: „Твоѣ разоумѣ¹³ и мѣдрѣсть ѿноудѣ нзлнха мѣдрѣтъ мѣ любнти те. Ннѣ¹⁴ дѣшѣрѣ нмамъ дѣхѣвною, юже ѿ крѣстна нзѣхѣ, краснѣ и богатѣ, и рода дѣбра и велнка. Аще хоцѣши, въ подѣроужіе сію ти дамъ. ѿ црѣ же ннѣ велію чѣстѣ и кнежіе¹⁵ прѣннн и болшѣю чан, възкорѣ бѣ стратнѣ боудѣши“. ѿвѣщавъ же емоу філософъ, рече: „Дарѣ оубѣ велнкѣ трѣвоушнмъ не, а мнѣ болшее вченіа ннчтоже не [ннѣ]¹⁶, нмъ же разоумѣ сѣбравѣ, прѣдѣнне чѣстн и богатѣства хоцѣ нскати“. Слышавъ же логѣе ѿвѣтъ его, шѣ къ црѣ,¹⁷ рече: „Сѣ філософъ юннн не любнть житіа сего; да не ѿпоустнмъ его ѡбщннн, нзъ пострнпъше его, ѿдаднмъ на поповѣство и сѣвѣвѣ, да боудѣтъ внѣлотнкарѣ оу патрїарха въ стѣнѣ Софїн, еда¹⁸ понѣ тако его оудѣржнмъ“. Еје и сѣтворише емоу.

Мало же съ нннн¹⁹ въ семѣ прѣбывѣ, на ѣское море шѣ, сѣкрѣ се таи въ монастырѣ. Нскаше же его шѣсть мѣць, едѣа и обрѣтоше. Не могъше же его прѣноудѣити въ тоу слоужѣвѣ,

оумолнше и оучителнын столь прѣвѣтн и оучити фѣлософѣн твзем'це и страннѣе, съ вѣсакою слоужбою и помощію. И сіе пріеть.²⁰

V. Бѣше же въ та времена Анис патриархъ Квинстантіна града ересь нквнворноуо въ Цриградѣ възвнглъ, гак¹: „Не творите² чѣсть стын нквнн.“ И събравше съборъ,³ обланчнше н, іако неправо глѣть, и съгнаше его съ прѣстола. Онъ же рече: „Наснліем' ме нзыгнаше, а не прѣпрѣвше мене; не может' бо се никтоже протнвѣтн словесемъ монмъ“. Црь же съ патрѣкин, оустронкѣ фѣлософа, посла на нь, рекъ томв⁴: „Аще можеш юношв⁵ сего прѣпрѣтн, пакы столь свон прїнемеш“. Онъ же, оузрѣвъ фѣлософа юна тѣлв,⁶ [а не вѣдын стара оума въ немъ] и нже бѣхоу послани съ нимъ, рече къ нимъ: „Въсн поножіа моего нвсте дѣшны, и како азъ съ вамн хошоу се прѣтн?“ Фѣлософ' же къ нѣмоу рече: „Не люскаго вѣбчана дръжн се, нз заповѣдїн бжїнхъ зрн. Іакоже бв еси ты ѡ землѣ и дшею вгомъ съставленъ, тако и мы вѣсн. И на землѣ зрѣ, члчѣ, не вѣзнашан се“⁷. Пакы же Анис ѡвѣща: „Не побно іѣ въ есенъ цвѣтъ нскатн, нн старца на вонскоу гнатн, іако юнвшв нѣкоего Нестора.“⁸ Фѣлософ' же ѡвѣща емоу: „Самъ на се вныи обрацаешн⁹ ты. Рѣцн, въ коюю вѣств дша сннвншїн тѣлесѣ іѣ?“ Онъ же рече: „На старость“. Фѣлософ' же рече: „Да на кою те бранъ гоннмъ, ѡвѣщан:¹⁰ на тѣлеснѣ нли на дховноу?“ Онъ же рече: „На дховноу“. Фѣлософъ ѡвѣща: „Ннн ты¹¹ сплнѣн хоцешн бытн, да не ган намъ тацѣ прнтѣчь. Не безъ времена бв цвѣтьць нїремъ, ннже на вонскоу тебе гоннмъ“.

Посрамль же се тако старьць, и ннамо обратн бесѣдоу и рече: „Рѣцн мн, юнвшѣ, како кртоу, разореннв соущв, не кланїаем се емв, нн лобзаемъ его. А вы, аще нквнн¹² и до прѣсен соущїн писана боудѣ, чѣсть іен творещѣ не стыднте се“. Фѣлософ' же ѡвѣща: „Четырн бв честн кртѣ нмать, и аще єднна честь его не боудеть,¹³ оуже своего не іавлїаетъ вѣраза. А нквнн тькмо ѡ лица іавлїаетъ вѣразъ подобїю¹⁴ того, егоже боудеть писано. Не азвова бв лица, нн рысїа зрнтѣ, нже внднтѣ, нь прѣваго вѣразъ“. Пакы старьць рече: „Како се кланїаемъ кртоу безъ напнсанїа, а бывшемъ и ннѣмъ кртвмъ? Нквнн же, аще не боудеть напнсана нменѣ, егоже боудеть вѣразъ, не творите іен чѣстн“. Фѣлософ' же ѡвѣща: „Вѣсакын бв кртѣ побѣнъ нмать вѣразъ хѣоу кртѣ, а нквнны не нмоу' вѣсе єдннъ вѣразъ“. Старьць же рече: „Боу рекшоу къ Мннсеоу: „Не сътворишн вѣсакого побїа“ (Исх. 20, 4). Како вы, творещѣ се, кланїаете се?“ Фѣлософ' же протнвѣзу семоу ѡвѣща: „Аще бн рекль „Не сътворишн ннкаковаго¹⁵ же подобїа“, право бн прѣвль. Нз рекль іѣ: „Не вѣсакого“, снрѣчь недѣшннѣс'. Протнвѣ же снмъ не могу ѡвѣщатн,¹⁶ старьць змльча и посрамн се.

VI. По снх' же агаранн, нарнцаемын сарацннны, възвнгоше хоула на єднно бжтвѣ стые тронце, глѣюще: „Како вы, хрїстїанѣ, єдного бѣ менещѣ, размѣщаете и пакы на трн, глѣюще, іако ѡцѣ и снѣ и дхѣ іѣ? Аще можете сказатн іавѣ, послїете къ намъ¹ моужѣ, нже могоу глатн ѡ семъ и прѣпрѣтн ны“. Бѣше же тогда фѣлософъ кд. мь лѣтвмъ.

Събор' же сътвори црь и прнзвавъ его, рече емоу: „Слышншн ан, фѣлософѣ, что глѣють скврьннын агаранн на нашоу вѣроу? Ты же², іако стые тронце сын слоуга и оученнкъ, шѣ

Л. 7256 протнѣн се нмѣ. Н бѣ, съвршитель сынъ законъ вещей, славимъ въ тронѣхъ || ѿць н снѣ н стынъ дхъ — тѣ да подасть ти бгѣть н слоу въ словесехъ, н яко другаго дѣда⁸ явнтъ те на Голѣфа, съ трѣмъ каменѣмъ побѣжѣша, н възвратнтъ те къ намъ, спобль несномъ црѣвию“. Слышавъ же се, ѿвѣща: „Съ радостію ндоу за хрїстіанскою вѣрв. Чтв бо ꙗко мнѣ сладчанше на семь свѣтѣ, нз по стѣнъ тронѣхъ живоу быти н оумрѣти?“ Припослаше же съ нимъ ассургрїта н Геворгіа Полашоу.⁴

Дошѣшмъ же нмѣ тамо,⁵ видѣше странные н гноусные вещи, ѿ бгоборныхъ агаранъ съдѣавшее се тоу, юже бѣхоу сътворанъ на пороуганіе н посмѣхъ въсьмь, нже въ благочстїнѣхъ Хъ живоущїи хрїстіанѣхъ въ мѣстѣхъ онѣхъ, оскорбляюще снхъ немало.⁶ Бѣхоу бв въразы бѣсѣвскыя⁶ написанъ вънѣдѣ на дѣрехѣхъ въсь хрїстіанъ, нгрнъ твореще н роугающе се. Н въпросише фїлософа, глающе: „Можеш ли, фїлософе, разумѣти, что ꙗко знаменіе се?“ Онъ же рече: „Бѣсѣвскыя въразы въждоу н мню, яко хрїстіанъ тоу въноутрѣ живоутъ. Онн же, не могуще жити съ нимн, бѣжеть вънѣ ѿ ннхъ. А ндеже сего знаменїа нѣ вънѣдѣ, съ трѣмъ соутъ въноутрѣ“.

На обѣдѣ же сѣдеще агаранн, мударая чедь, наказана кнжнымъ наказаніемъ доволнѣ⁸, гевмнтрїн н астрономїн н прочїимъ ученїемъ, нскоушающе его, въпрашаахоу, глающе: „Видиши ли, фїлософе, дивное чудо, како же прркъ Махѣмѣ принесе намъ бгѣоу въсть ѿ ба н обратн мншгы людн, н всн дръжнм се по законуу, нчесоже прѣстоупающе. А вы Хъвъ законъ дръжеще, овѣ снще, овѣ ннако; якоже годѣ ꙗко комвждо васъ, тако дръжнтѣ н творнтѣ“. Къ снмъ же фїлософъ ѿвѣща: „Бѣ нашъ яко н поучнна несть морскаа. Прркъ же глаеть о немъ: „Родъ его кто исповѣсть? Въземлетъ бо се ѿ земли живуть его“ (Ис. 53 8). Сего радн нсканїа мншшн въ поучннѣ тоу въходеть н снлын оумнмъ, помощію его, богатство развнное прїемлюще, прѣплаваю н възрацаютъ се; а слабїи разумнѣ,⁹ яко н въ сгннлѣхъ кораблн, покоушаютъ се прѣвнтн, н овн потаплиають се, другїи же съ трѣдѣхъ едва ѿдыхаю, немошною лѣностію влающе се. Ваше же ꙗко лѣтно¹⁰ н оудовно, еже може прѣскочнтн въсакъ, малъ н велнкъ; нѣ бв кромѣ люскаго обычаа, нз еже можете дѣати. А нчесоже несть

Л. 726 вамъ лишнше¹¹ заповѣдалъ. Егда бв нѣ вамъ || въстегнвалъ гнѣва н похотн, нз попоустнвалъ, въсте¹² въ коую вы нмать върннотн пропасть. Съмыслнн да разумѣваеть. Хс же не тако, нз ѿ ннзоу тешкое горѣ възводнтъ вѣроу же н дѣтелїю бжїею. Творецъ бв сынъ въсачьскынъ, межоу аггелы н скоты члкъ ꙗко сътворнлъ: слово н съмыслѣ ѿлучнвъ ѿ скота, а гнѣвѣн н похотїю ѿ аггелъ. Н еже се честн кто прнблнжае, тѣ паче тѣмъ се прнчещаетъ, вышннхъ ли нннжнхъ.“

Въпросише же его пакы: „Како вы едннмоу боу соущв, въ трн славнтѣ н? Скажн, аще вѣсн. ѿца бв нарицаете н сна н дха. Аще тако ꙗко,¹³ да н женоу емоу даднтѣ, да се ѿ того мншшн бвшн расподеть“. Къ снмъ же фїлософъ ѿвѣща: „Не ганте тако хоулы бесчстныя.¹⁴ Мы оубв добрѣ навнклн есмы ѿ прркъ н ѿ ѿць н оучнтель тронѣхъ славнтн, ѿца н слово н дхъ, трн вшвстасн въ едннѣ соущствѣ. Слово же тѣ въпальн се въ дѣвн н

родн се нашего радн спсєніа, ѡкоже н Мах'метъ, вашъ прркъ, свѣтел'ствоуѣ, напнсавъ снцє: „Послахъ дхъ нашъ къ дѣтн, нзволшє да роднтъ“ (Алкоран, сура 19, 17). Ѡ сєго азъ вамъ възвѣщаю¹⁶ о тронцн“.

Снмн же словєсн пораженн, на друугаа възвратнше се, глюще, ѡко: „Тако іє, ѡко же глєшн, друугє.¹⁶ Да ащє Хс бѣ вашъ іє, пвѣто не творнтє, ѡкоже повелѣваєтъ?“¹⁷ Пнсано бѣ іє въ євал'скыи хъ кнїга молнтн за врагы н добро дѣлатн немавндєщїи вѣ н гонєщїи нмь, н лантѣ обрѣшатн бїющїи (Мат. 5, 44; Лук. 6, 27—29). Вы же не тако, нз протнвнаа, друугїа острнтє на творєщє вамъ таковаа“. Фїлосѡф' же протнвоу снмь ѡвѣща: „Двѣма заповѣдма соущєма въ законѣ, кто законъ свѣршає, явлѣаєт се: нже лн єдннѣ свѣршнтѣ, нан нже обѣ?“ Ѡвѣщашє же онн: „Ідѣвѣ,¹⁸ ѡко нже обѣ“. Фїлосѡф' же рєчє: „Бѣ рекль іє: „Молнтє се за обндєщє“ (Лук. 6, 28). Тѣжє рекль іє пакы: „Болшєє сєє любєє не можєт нктоже явнтн на сємь жнтїи, нз да свою дшв положнтъ кто за друугы“ (Іоан 15, 13). Друугъ же радн мы се дѣємь, да не съ тѣлеснымн дша нхъ плѣнкєна бѣдє“. Пакы же възпроснше єго н рєкошє¹⁹: „Хс іє далъ дань за се н за нны;²⁰ вы же како не творнтє того дѣлъ? Н юже ащє вранєшє сєбє, како понѣ данн не даєтє снцєвѣ²¹ велнкоу н крѣп'коу єзыкоу нзмана'т'скоу за братїю вашѣ н друугы? Мало же проснмь: тѣкмо єдннго златнка. Н дон'дєже стонтъ вѣса зємліа, хранїи мнрѣ межоу собою, ѡко ннѣ нктоже“. Фїлосѡф' же ѡвѣща:²² „[Ащє кто въ слѣдѣ оучнтєліа ходѣ, хоцєтъ въ тон же слѣдѣ ходнтн, воньже н онъ, друугын же, сѣвѣтъ н, свѣратнтѣ н, друугъ лн ємоу єсть, нан врагъ?“ Онн же рѣша: „Врагъ“²². Фїлосѡфъ же рєчє: „Єгда Хс дань даєтъ, коє црѣво вѣ: нзмана'т'ско лн нан рнм'ско?“ Ѡвѣщашє онн: „Рнм'ско явѣ.“²³ Онъ же рє: „Тѣм же не пѣваєтъ намъ зазнратн, понїєже рнмліанѣ вѣсн даємь дань“.

Л. 7266

По снх' же н ннаа мнѡга възпросєнїа възпроснше єго, нскоушающє о вѣсѣ хоудожєствїи, ѡже н самн оумѣахѣ. Сказа же нмь вѣса. Н ѡкоже нхъ прѣпрѣ [н ѡ снхъ]²⁴, пакы рєкошє къ нємоу: „Како ты вѣса сїа оумѣєшн?“ Фїлосѡф' же рєчє: „Члкъ нѣкын, почрѣпъ въ морн вѣдѣ, въ мѣшцн ношаашє ю н хѣлашаашє сє,²⁵ глїє къ странннкѣ: „Внднтє лн вѣдоу, юже нктоже не нма, кромѣ азъ?“²⁶ Прншѣ же єдннѣ моужѣ поморннкѣ, рєчє къ нємѣ: „Не стѣдншн лн сє,²⁷ сїа глїє, хѣлає сє тѣкмо о смрѣдєщїи нмь сємь мѣшцн? Мы же сєє поучнноу²⁸ нмамы“. Тако н вы творнтє. А ѡ на соутъ вѣса хоудожєства нзѣшла“.

Н по снх' же показашє ємоу, нгрн²⁹ творєщє, врьтограда нсажєнѣ³⁰ н нєкотогаа ѡ нже въ нємь показѣющїи хъ сє,³⁰ нногда ѡ зємліє нзннкоующа. Н ѡкоже сказа нмь, како сє бѣ вѣє, пакы показашє ємѣ вѣсє богѣтѣство н храмнны, оукрашєны златомъ н сѣбрѣмъ, н камєнїємъ драгы н вєсрѣмь, глюще: „Внждѣ, фїлосѡфє, днєвноє чюдо, снла велнка н богѣтѣство мнѡго Амєр'мнїно,³¹ влкы срацнн'скаго.“ Рєчє же къ ннмь: „Не днєвно сє іє;³² боу же хѣлаа н слава, свѣвор'шомоу сїа вѣса, н давшомоу та на вѣтѣшенїє члкъмь. Того бѣ соутъ, а не нного.“³³ Н ѡко оубѣ ѡ нєго сїа оуслышашє, разгнѣваашє сє н на свою обѣчнѣє злѣвоу обрѣтнвшє сє, оумьслншє оуморнтн єго отравлєнїємь. Н оубѣв растѣорнвшє іадѣ сѣмрѣтннѣ, въз-

ДАШЕ ЕМОУ НСПНТН.³³ НЪ БЪ МЛТНВЫН, РЕКЫН³⁴ ВЪСЪМЪ, НЖЕ ВЪ ТОГО НСКРЪННЪ ВЪРОВАШИН:³⁴ „АЩЕ Н СЪМРЪТНО ЧТО НСПЈЕТЕ, НЕ НМАТЬ ВЪ ВРЪДНТН“ (Марк. 16, 18),³⁵ СЪХРАНН ТОГО НЕВРЪЖДЕННА Ѡ ПАГОУБНА ОНО НАПОЕНІА Н НА СВОЮ ЗЕМЛЮ ЗРАВА ВЪЗВРАТН Н ПАКЫ.³⁵

Л. 727 VII. Таже по сн вбо¹ не по мнѡсѣ врѣмenni, ѡрек² се вѣсего житїа сего, сѣдѣ на єдннѡ мѣстѣ безмалѣи н себѣ самомѣ тѣкмо взнємалє. Н на оутрѣшннн днѣ ннчесоже не оставлїає,² ѡ нх³ же томѣ на пнщѣ тѣлесноую вєрѣстн когда оуавчааше се что,² нѣ ннщнмѣ раздаває вѣсе н на бѣ надеждѣ вѣзлагѣ,³ нже на вѣсакѣ днѣ о вѣсѣ печет се (срв. I Петр. V, 7). Єднною же на стын нѣкоторын же⁴ днѣ слоусѣ емоу тоужещѣ, іако: „Ннчесоже не нмамы на сѣн днѣ чтннн“, онѣ же рече емоу: „Прѣпнтавын нногда інлтѣнн вѣ поуустынн“ (според Исх. 16, 1—36), тѣ нма н намѣ зде датн пнщѣ. Нѣ шѣ, прнзовн понѣ є. ннщнн моужѣ, чанѣ бжїє помощн“. Н іако бѣ обѣдннн чѣ,⁵ абїє прннесе моужѣ нѣкын⁶ брѣме вѣсакое іады н десетѣ златнкѣ. Н боу хвалѣ вѣздастѣ о вѣсѣ снхѣ.

Вѣ Олнм'вѣ же шѣ кѣ Меѡвдїѣ, братѣ своемѣ, тамо жнѣвшє,⁷ н млтѡу творє⁸ без прѣстанїа кѣ боу, тѣкмо кнїгамн бесѣдоує.⁹ Нѡщѣ вбо н днѣ выноу сѣ братѡ своимѣ вѣ сн впражнїааше се. Н снцє своє житїє чѣстнѣ оуправлїає, н вѣсхужденїа же вѣ срїцн своє полагѣє (Псал. 83, 6), н кѣ т, оудом⁷ же трѡуды прнлагѣє, велнн єже по бѣ вѣ добродѣтѣлє прѣоуспѣвааше. Нѣ о снхѣ вбо ннїа вѣсєанко.⁹

VIII. Прндоше же тогда¹ посланннцн² кѣ црїю грѣчьскомѣ ѡ козарѣ, глїоше іако: „Нспрѣва єднного бѣ знаємѣ, нже є на вѣсѣмн, н томоу се кланїає на вѣстокѣ, да вѣбнчѣє³ стѡудннє ннн дрѣжещє. Єврєнє ноудєт⁴ ны вѣроу нхѣ н дѣтєлѣ прїєтн, а срїцннн ѡ дрѡугѣє стѣранн, мнрѣ дающє н дары мнѡгѣ, стѡужают⁵ ны [на свою вѣроу].⁵ глїоше іако: „Вѣра наша добрѣннїнн є вѣсѣ єзыкѣ“. Сєго раднн послахѡ⁶ кѣ вамѣ, прѣвѣю⁷ лѣбовѣ н дрѡужєв дрѣжещє — єзыкѣ бѣ велїн соущїнн н црѣтѡ ѡ бѣ дрѣжнтє — н вашєго сѣвѣта вѣпрашающє, прѣснмѣ моужа кнїжна ѡ бѣ; да ащє прѣвпрн єврєє н срїцннн, вашѣ вѣроу, прннѣмѣ.“⁸

Тогда вѣзыскавѣ црѣ фїлосѡфа н обрѣтѣ єго, сказа ємѣ козар'скоую рѣчь, глїє: „Ндн, фїлосѡфє, кѣ людѣ снмѣ н сѣтворн слѡво н ѡвѣтѣ о стѣн тронцн, сѣ помощїю єє. Нн' бѣ ннктоже не може дѡннно сєго творнтн“. Онѣ же рече: „Ащє велншн, влїѡ, на такоѣ рѣчь сѣ радостїю ндоу — прѣшь н бѡсѣ, безѣ вѣсєго, єгоже не повєлѣваашє⁹ гѣ оученнкѡм⁷ сн носнтн“. ѡвѣщав⁸ же црѣ, рече: „Ащє сє ты хотѣл бн¹⁰ [о себѣ] сѣтворнтн, добрѣ глїєшн; нѣ црѣкою дрѣжавѡу вѣды н чѣстѣ, чѣстнѡ ндн сѣ црѣкою помощїю“.

Абїє же поути сє кєтѣ н Хєр'сѡна дошздѣ, наоучн сє тоу жндѡв'скѡн бесѣдѣ н кнїгамѣ, н осємѣ чєстн прѣвложн граматнкїє, ѡ того разѣмѣ вѣспрїємѣ. Самараннн⁷ же нѣкон тоу жнѣваашє н прнхѡдє кѣ ннємоу, стѣваашє сѣ ннмѣ. Н прннесе кнїгы самаран'скєє н покѡза емоу. Н нспрошь єє оу ннєго, фїлосѡфѣ затѡрн сє вѣ храмннѣ н на млтѡу сє прѣвложн. Н ѡ бѣ разѣмѣ прїємѣ, ч'татн начєтѣ кнїгы вєс порока. Вндѣв⁸ же [сє] самаранннѣ, вѣзѣпн велїємѣ гласїѡ

и рече: „Вънстноюу, нже въ Ха вѣроую, въскорѣ дхъ стѣн прїемлю и блгть“. Сноу его абїе кршшшв се и сам' се крѣти по нїемь.

Л. 7276 И обрѣт' же тоу еѡліе и фалтнрѣ, роуш'кы писменѣ писано,¹¹ и члка обрѣтъ, глѡща твою бесѣдою; и бесѣдовавъ съ ннмь и слоуу рѣчи прїемь, своен бесѣдѣ прнкладае разнчіе писменъ, гласнаа и сѣгласнаа, и къ боу матвоу дръже, въскорѣ начеть чнстн и сказовати. И днвалаахв се емоу, ба хвалеше.

Слышав' же, іако стѣн Кланмен'тъ еше въ морн лежнтъ, и помолнв се, рече: „Вѣрвю бвн и стѣмь Кланмен'тъ надѣю се, іако вебрѣстн его нмамь и нзнестн нз мора“. Оувѣжъ же архїепкпа, и съ клнросѡ вѣсѣ и говѣннннмн моужмн, и вѣсѣдше въ кораблїе, ндоше на мѣсто. Оутншнвшоу се морю велмн, и дошъше, начеше копати, поюше. И абїе бысть блгооуханїе¹² мнвого, іако и кадїло мнвого. И по семь іавнше се стѣе моцн, еже вѣзмше съ велнкою чѣстїю и съ славою¹³ вѣсѣ гражань, вѣнесоше въ градъ,¹³ іакоже пнше въ обрѣтенїи его.

Козар'скын же воевода съ вон шѣ, обѣстоупн нѣкоторын¹⁴ хрїстїан'скын градъ и оплетѣ се о нїемь. Оувѣдѣв' же фїлосовфъ, не лѣне се, нде къ нїемоу. Бесѣдовав' же съ ннмь и оучнтелнаа словеса прѣложн емоу, вкротн его. И обѣща се томоу на кршнїе,¹⁵ [ннкоєгаже пакостн сѣтворѣ людемь тѣмь].

Взвратн же се фїлосовфъ въ свон поутъ. И въ прѣвын чѣ матвоу творешв емоу, нападоше на нь оугрн, іако вльчч'кы вїюше, хотеше оубнтн его. Онъ же не оужасе се, нн оставн своєе матвѣ, „Гн, помлоун“¹⁶ тѣкмо зовы. Бѣ вѡ окончал' юже слоужбв. Онн же, оузрѣвшн н, по бжїю сзмотренїю¹⁷ оукротнше се и начеше кланатн се емоу. И слышавше оучнтелнаа словеса ѡ оустъ его,¹⁸ ѡпоустнше и съ мнрѡ, тако и съ вѣсею друужнною.¹⁸

Л. 728 IX. Вѣсѣд' же въ корабль, поутн се іетъ козар'скаго на Мевт'ское езеро и Капїнскаа¹ врата Кзав'канскын горь. Послаше же козарїе протнвоу емоу моужа лоукава [н]² заскопнвъ, нже бесѣдоу сзннде се съ ннмь³ и рече емоу: „Како вы зълъ обнчан нмате и ставнте цра нного въ нного мѣсто, ѡ нного рода? Мы же по родоу се дѣнемь“. Фїлосовф' же къ нїемоу рече: „Бѣ оубв въ Саоула мѣсто, ннчесоже оугодна емв' дѣюща, нзѣбра дѣда, оугагдающа емв, и родъ его“. Онъ же рече пакы: „Вы оубв кнїгы дръжеше въ роукв, ѡ ннхъ вѣсе прнт'че глїете. Мы же не тако, нз ѡ прѣсен вѣсе моудрвстн, іако поглазшьше, нзноснмь іе, не грѣдеше се о писанїи, іакоже вы“. Рече же фїлосовфъ къ нїемв: „Ѡвѣщаю тн къ семоу: Аще срешешн моужа нага и глїе, іако „мнвогы рнзы и злато нмамь“, нмѣшн лн емв вѣроу, внде его нага?“ И рече: „Нн“. Рече же емв: „Тако и азъ тебѣ глїю: Аще лн ешн погльтнль вѣсакв мвдрвстѣ, іакоже хвалншн се,⁵ || тѡ скажн мн, колнко родвѣв іе ѡ Адама⁶ до Мѡисеа, и колнко лѣтъ которынжо родъ дръжалъ іе?“ Не могы же къ семв ѡвѣщатн, оумльча.

Дошъшоу же емоу тамо, егда хотѣхв на обѣдѣ сѣстн оу кагана, вѣпроснше же его, глїюше: „Каа іе тѡа чѣсть, да те посаднмь на своѣ чннв?“ Онъ же рече: „Дѣда нмахъ велнка и славна сѣлѡ, нже блнзъ цра стоаше. И данноу емоу велїю чѣсть ѡвѣргъ,⁷ нзѣгнанъ

БЫСТЬ, И НА СТРАНУ ЗЕМЛЕ⁸ ШЬ, ОБИИЩА, И ТАМО МЕ РОДН. АЗ' ЖЕ ДЪДНЮЮ ЧЪСТЬ ПРЪЖНЮЮ⁹ НИЩЕ, НЕ ДОСТНГО⁸ НИЩЕ ПРІЕТН, АДАМОВ' БУ ЕСМЪ ВЪНОУКЪ". ѠВЪЩАШЕ ОНН: „ДѠННО И ПРАВО ГЛѠШН, ГОСТН“. Ѡ СЕГО ЖЕ НАЧЕШЕ НА НИЕМЪ ЧЪСТЬ ТВОРНТН.

КАГАН' ЖЕ, ВЪЗЪМЪ ЧАШВ, РЕЧЕ: „ПІАМЪ ВЪ НМЕ БѠ ЕДННОГО, СЪТВОР'ШАГО ВЪСОУ ТВАРЬ“. ФІЛОСВФ' ЖЕ, ВЪЗЪМЪ ЧАШОУ, РЕЧЕ: „ПІЮ ВЪ НМЕ БѠ ЕДННОГО И СЛОВЕСЕ ЕГО, СЪТВОР'ШАГО СЛВѠ ВЪСОУ ТВАРЬ, НМ'ЖЕ НБСА ОУТЕРЪДНШЕ СЕ, И ЖИВОТВОРЕЩАГО ДХА, НМ'ЖЕ ВЪСА СНЛА НХЬ СТОИТЬ“ (Псал. 32, 6). ѠВЪЩА КЪ НИМОУ КАГАНЬ: „ВЪСЕ РАВНО ГЛѠЕМЪ О СЕМЪ, ТЪКМО РАЗАНЧНО ДРЪЖИМЪ: ВЫ БО ТРОИЦВ СЛАВНТЕ, А МЫ БѠ ЕДННОГО, ОУЛВЧ'ШЕ КНІГЫ“. ФІЛОСВФ' ЖЕ РЕЧЕ: „СЛВВО И ДХЬ КНІГЫ ПРОПОВѠДОУЮ. АЩЕ КТО ТЕБѠ ЧЪСТЬ ТВОРНТЬ, ТВОЕГО ЖЕ СЛОВЕСЕ И ДХА НЕ ВЪ ЧЪСТН НМАТЬ, ДРОУГЫН ЖЕ ПАКЫ ВЪСЕ ТРОЕ ВЪ ЧЪСТН НМАТЬ, КОТОРЫН ОУБВ Ѡ ОБОЮ ЧЪСТНѠН ІЕ?“ ОНЬ ЖЕ РЕЧЕ: „НЖЕ ВЪСЕ ТРОЕ ВЪ ЧЪСТН НМА“. ФІЛОСВФ' ЖЕ ѠВЪЩА: „ТЪМ'ЖЕ МЫ БОЛШЕ ТВОРНМЪ, ВЕЩ'МН СКАЗВЮЩЕ И ПРРКЫ ПОСЛОУШАЮЩЕ. РЕЧЕ БУ НСАІА: „СЛОУШАНТЕ¹⁰ МЕНЕ, ІДКВВЕ, ІНЛЮ, ЕГОЖЕ АЗЪ ЗОВВ. АЗЪ ЕСМЪ ПРЪВЫН, АЗЪ ЕСМЪ ВЪ ВЪКЪ; ННІА ГЪ ПОСЛА МЕ И ДХЬ ЕГО“ (Ис. 48, 12 и 16). Іоудене же, стоеще окрѠть его, рекоше емоу: „РЪЦН ОУБВ, КАКО МОЖЕТЪ ЖЕН'СКИН ПОЛЬ БѠ ВЪМЪСТНТН ВЪ ЧРЪВО, НАН'ЖЕ НЕ МОЖЕ НН ВЪЗРѠТН, А НЕЖЕЛН¹¹ РОДНТН Н?“ ФІЛОСВФ' ЖЕ, ПОКАЗАВЪ ПРЪСТО НА КАГАНА И НА ПРЪВАГО СЪВѠТННКА ЕГО, РЕЧЕ: „АЩЕ КТО РЕЧЕ, ІАКО ПРЪВЫН СЪВѠТННКЪ НЕ МОЖЕТЪ ЧРЪДНТН КАГАНА, ПАКЫ ЖЕ РЕЧЕ: ПОСЛѠДНІН РАБЪ СЕГО МОЖЕТЪ КАГАНА И ЧРЪДНТН И ЧЪСТЬ ЕМВ СЪТВОРНТН, ЧТО НМАМЪ НАРЕЦІН ЕГО, СКАЖНТЕ МН: НЕИСТОВА ЛН НАН СЪМЫСЛНА?“ ОНН ЖЕ РЕКОШЕ: „Н СЪЛАВ НЕИСТОВА“. ФІЛОСВФЬ ЖЕ КЪ НИМЪ РЕЧЕ: „ЧТО ІЕ Ѡ ВНДНМЫЕ ТВАРН ЧТНѠШН ВЪСѠ?“ ѠВЪЩАШЕ ЕМВ: „ЧЛКЪ, ПО ВЪРАЗВ БУ ВЖІЮ СЪТВОРЕНЬ ІЕ“. ПАКЫ ЖЕ КЪ НИМЪ РЕЧЕ ФІЛОСВФЬ: „ДА КАКО НБСОУ ТРЪСНОВЕНН, НЖЕ ГЛѠЮТЬ: „НЕ МОЖЕТ СЕ ВЪМЪСТНТН ВЪ ЧЛКА БѠ?“ А УНЬ И ВЪ КОУПННВ СЕ ВЪМЪСТН, || И ВЪ УВЛАКЪ, ВОУРЕЮ И ДЫМѠ ІАВЛЪ СЕ МУССЕВ (СПОРЕД ИЗХ. 19, 17—18) И ІУБВ (СРВ. ІОВ 38, 1 И 40, 1). КАКО МОЖАШЕ ННАКО БОЛЕЩІН НЦѠВАНТН СЕ?¹² ЧЛЧЬСКОУ ВЕВ РОДВ НА ИСТАВНІЕ ПРНШЬШВ, Ѡ КОГО ЛН БИ ПАКЫ ОБНОВЛЕНІЕ ПРІЕЛЪ, АЩЕ НЕ Ѡ САМОГО ТОГО¹³ ТВОРЦА? ѠВЪЩАНТЕ МН. И АЩЕ ВРАЧЬ, ХОТЕ ПРНЛОЖНТН ПЛАСТНРЬ БОЛЕЩІНМЪ, ПРНЛОЖНТ' ЛН СЕГО ДРЪВЕВ НАН КАМЕНН, НАН НН?¹⁴ И ІАВНТ' ЛН Ѡ СЕГО ЧЛКА НЦѠВѠВША? И КАКО МУССН ДХѠМЪ СТЫН ВЪ СВОЕН МЛТВѠ РЕЧЕ, РОУЦѠ ПРЪСТѠРЬ: „ВЪ ГРОМѠ КАМЕНІН И ГЛАСѠ ТРОУБЕНЪМЪ (ПО ИЗХ. 19, 16) НЕ ІАВЛАН НН СЕ КТОМОУ, ГН ШЕДРІН, НЪ ВЪСЕЛН СЕ ВЪ НАШЕ ОУТРОБЫ, ѠНЕМЪ НАШЕ ГРѠХЫ“ (ПО ИЗХ. 34, 9). АКѠЛА БУ ТАКО ГЛѠЕТЬ“. И ТАКО РАЗЫДОШЕ СЕ СЪ ОБѠДА, НАРЕКШЕ ДНЬ, ВЪ НЪЖЕ БЕСѠДВЮТЬ О ВЪСѠХЬ СНХЬ.

X. СЪД'ШЕ ЖЕ ПАКЫ СЪ КАГАНѠ, РЕЧЕ ФІЛОСВФЬ: „АЗЪ ВЕО ЕСМЪ ЧЛКЪ ЕДННЪ ВЪ ВАСЪ, БЕЗ РОДА И ДРОУГЪ; О БЪѠ ЖЕ СЕ СТЕЗАЕМ', ЕМОУЖЕ СОУТЬ ВЪ РОУКѠ ВЪСАЧЬСКАА, И СРЦА НАША. Ѡ ВАС ЖЕ, НЖЕ СОУТЬ СНАННН ВЪ СЛОВЕСѠ, БЕСѠДОУЮЩНМЪ НАМЪ, ІАЖЕ РАЗОУМѠЮТЬ, ДА ГЛѠЮТЬ, ІАКО ТАКО ІЕ; А НХ'ЖЕ НЕ РАЗОУМѠЮТЬ, ДА ВЪПРОСЕ, СКАЗАЕМН.“¹ ѠВЪЩАШЕ ЖЕ ІОУДЕН И РЕКОШЕ: „МЫ ДРЪЖИМЪ ВЪ КНІГАХЬ И СЛВВО И ДХЬ. СКАЖН ЖЕ НАМЪ, КОТОРЫН ЗАКОНЬ ДАСТЬ БѠ ЧЛКѠ ПРЪВЪЕ: МУССЕВЪ ЛН НАН НЖЕ ВЫ ДРЪЖНТЕ?“ ФІЛОСВФ' ЖЕ РЕЧЕ: „СЕГО ЛН РАДН ВЪПРАШАЕТЕ,² ДА ПРЪВЫН ЗАКОНЬ ДРЪЖНТЕ?“ ѠВЪЩАШЕ ЖЕ ОНН: „ЕН, ПРЪВЫН БУ ПОБѠЕТЬ“.

Л. 7286

Філософ' же рече: „Аще хоцете пръвѣн законъ дръжати, тѣ ѿ обрѣзанія оуклоните се свѣтно.“³ Рекоше же онн: „Чесо радн снце глѣшн?“ Філософ' же рече: „Скажнѣ мн истинно,⁴ въ обрѣзаніи ли ꙗко пръвѣн законъ данъ или въ необрѣзаніи?“ Ѡвѣщаше онн: „Мннмъ, ꙗко⁵ въ обрѣзаніи“. Онъ же рече къ нимъ:⁶ „Не Ноеви ли бѣ законъ дастъ прѣвѣ, по заповѣданіи и ѡпаденіи Адамовѣ, за вѣтѣ нарицае законъ? Рече бѣ къ нимъ: „Се азъ въздвнжъ законъ мой с тобою и съ сѣмене твоемъ и възсее землѣ“ (Бит. 9, 9), трѣмъ заповѣд'мъ дръжн. Н: „Въса раднѣ, ꙗко и зеліе травное, елико на нѣси и елико на земли, и елико въ водахъ (според Бит. 9, 3), развѣ мяса, въ крѣви дша его, не раднѣ“ (според Бит. 9, 4, Лев. 17, 14, Втор. 12, 23). Н: „Нже пролѣтъ крѣвь члѣка, да пролѣтъ се своя его въ нѣе мѣсто“ (Бит. 9, 3—6). Что глѣте протнвоу семуу пръвѣн законъ дръжати?“ Іоуден къ нѣмоу ѡвѣщаше: „Пръвѣн законъ Моисеѣвъ дръжнмъ; сего же нѣ бѣ нареклъ закона, нъ за вѣтъ, ꙗкоже и прѣвѣ заповѣдъ члѣкоу въ рани. Н къ Аврааму ннако: обрѣзаніе, а не законъ. Нно бѣ ꙗко законъ, нно же за вѣтъ. Различно бѣ ꙗко творѣцъ нареклъ овоѣ“. Філософъ же ѡвѣща къ нимъ: „Азъ оубѣ о семъ скажѣ снце, ꙗко законъ се нарицае за вѣтъ. Бѣ бѣ гла къ Аврааму: | „Даю законъ мой въ плѣти ваше, нже и знаменіе нарече, ꙗко боудѣ межю мною и тобою“ (Бит. 17, 7—13). Тѣже пакы къ Іереміи възпѣтъ: „Послоушанѣ за вѣта сего, и възглѣшн бѣ, рече, къ людемъ іоудеѣмъ⁸ и жнвоущнмъ въ іерлѣмѣ. Н речешн къ нимъ: Тако глѣтъ гѣ бѣ інлѣевъ: Проклетъ члѣкъ, нже не послоушае слово за вѣта сего, нже заповѣдъ ѡцѣмъ вашнмъ въ днн, въ нжеже нзведохъ ꙗко ѿ землѣ египтъ'скыѣ“ (Іерем. 11, 2—4). Ѡвѣщаше іоуден къ нѣмоу: „Тако и мы дръжнмъ, ꙗко тако нарицает се законъ за вѣтъ; и елико се нхъ дръжа по законъ Моисеѣвъ, възн боу вгоднше. Н мы, дръжеще се по нѣмъ, непшоуѣ тако быти, а вы, възвнгушен ннъ законъ, попраете бжнн законъ“. Філософ' же рече къ нимъ: „Добрѣ творнмъ;“ аще бѣ бн Авраамъ не кель се по обрѣзаніе, нъ дръжалъ Ноевъ за вѣтъ, не бн се друугъ бжнн нареклъ (Яков 2, 23). Н Моисн же послѣдн пакы, напнсаѣ законъ, прѣваго не дръжа. Такоже и мы по снхъ ѡбразоу ходнмъ, и ѿ бѣ законъ пріемше, дръжнмъ, да бжнн заповѣдъ тверда прѣбывае. Давъ бѣ Ноеви законъ, не сказа семуу, ꙗко „друугн нмамъ дати“, нъ въ вѣкы прѣбывающн въ дшоу жнвоу (Бит. 9, 16). Ннже пакы Аврааму ѡвѣтованія давъ, не възвѣстн емъ, ꙗко „друугн нмамъ дати Моисеѣвы“. Тако вы дръжнѣ законъ,¹⁰ а бѣ Іезекіилемъ възпѣтъ, ꙗко: „Прѣставляю н, а ннъ вамъ дамъ“ (според Іезек. 11, 19 и 36, 26). Іереміа бѣ рече ѡвѣ: „Се днѣ гредоу, глѣтъ гѣ, и за вѣщаю дшмоу іоудевѣ и домоу інлѣевъ за вѣтъ новѣ — не по за вѣтъ, еже за вѣщахъ къ ѡцѣмъ вашнмъ, въ днн пріем'шоу мн роукъ нхъ нзвестн ꙗко ѿ землѣ египтъ'скыѣ, ꙗко тнн не прѣбывше въ за вѣтъ моемъ, и азъ възненавндѣ нхъ, ꙗко се за вѣтъ мой, нже за вѣщаю домоу інлѣевъ. По днѣхъ онѣхъ рече гѣ: „Даю законъ мой въ помышленія нхъ и на срѣцнхъ нхъ напншоу н; и боудѣ нмъ въ бѣ, и тнн боудѣтъ мнѣ въ людн“ (Іерем. XXXI, 31—33). Н пакы тѣже Іереміа: „Тако глѣтъ гѣ: Останѣте на поутѣ н внднѣ,¹¹ [н възпроснѣ на стѣзе гнѣ вѣчныѣ и внднѣ] кын ꙗко поутѣ истнннын, и ходнѣ по нѣмоу, и обрѣщете

Л. 7296

очнищеніе дшамъ вашн. Н рѣше: „Не ндѣмъ.“ Поставихъ въ ва блюстеліе: „Послвшанте гласа трубы“. Н рѣше: „Не послушаемъ“. Сего ради вслышнте¹² езыци н пасоушин стада въ нхъ“ (Йер. 6, 16—18). Н абіе: „Слыши, земліе: се азъ навождѣ на людн сіе злѣ н плодъ ѡвращенія нхъ, зане словесъ мои не възнесе н законъ мой, нже пррци проповѣдаше, ѡрнуоуше“ (Йерем. 6, 19). Не тькмо же смь едннѣмъ скажѣ, іако законъ прѣстанѣ, нз н ннѣмн вннамн [ѡ пррокъ]¹³ іавѣ“. Ѡвѣщаше къ ннѣмоу іуден: „Взсакъ жндовннъ се вѣсть възнстнпоу, іако нматъ быти тако, нз не оу іѣ време еше прншло о Помазаннѣмъ“. Філософъ же і рече къ ннмъ: „Что сіа прѣлагаете, вндеше, іако іерлмъ сзкрвшенъ іѣ н жрѣтвы прѣстали соутъ, н възсе сіе сзбы се, еже соутъ пррци прорекан о ва? Малахія бѣ іавѣ възпїеть: „Нѣ мое воіе въ васъ, глїеть гъ възседрѣжнтель; жрѣтвъ ѡ роукъ вашн не прїемлю. Зане ѡ възстокъ слнща до западъ нме мое славнт се въ езыцѣхъ н на възсакѡ мѣствѣ кадїло¹⁴ прнноснт се нменн моемоу н жрѣтеа чнста. Зане веліе нме мое въ езыцѣ, глїеть гъ възседрѣжнтель“ (Малах. 1, 10—11). Онн же глїаше: „Се, іакоже глїешн,¹⁵ възн езыци хотеть блвнн быти н обрѣзанн въ градъ іерлмсцѣ“. Рече філософъ: „Да како мѡвн глїеть: „Аще послушающе послушаете, по възсемоу храннте¹⁶ законъ, н боудѣтѣ прѣдѣлы вашн ѡ мора Чрмнаго до мора Філістїмска, н ѡ поустынїе до рѣкы Ефрафа“ (според Изх. 23, 22, 31 и Втор. 11, 22—24)). А мы езыци, о нѣмъ же сѣме Аврааміе блвнн се, ѡ іесевѣ корене нзшїшнмъ (според Ис. 11, 1), чааніе езыкъ нареченнъ (според Бит. 49, 10) н свѣтъ възсе земліе (според Ис. 49, 6) н възсѣхъ островъ,¹⁷ славою бжїею просвѣщенн не по тѡ законъ, нн мѣстоу. Пррци велнн възпїють. Рѣ бѣ Захарїа: „Раѡн се зѣлѡ, дзшн сіѡннѣ; се црѣ твои гредеть к тебѣ кроткѣ, възсѣдѣ на жрѣвѣцѣ вслн, сна іарьмннча“ (Зах. 9, 9). Н пакы: „Потрѣвнтѣ оуружїе ѡ Ефрема н конь ѡ іерлма, н възглїѣ мнрѣ езыкѡ. Н власть его ѡ кран земліе до коньць възселенннѣ“ (Зах. 9, 10). Іакоже же рече: „Не оскоудѣветъ кнесь ѡ іуды, нн вожѣ ѡ стегноу его, дондеже прїнде, емоуже щеднт се, н тѣ чааніе езыкѡмъ (Бит. 49, 10). Сн възса вндеше скончана н сзвршена, кого нного жднте? Данїлн' бѣ рече, ѡ аггела наоученъ, седмѣдетъ нѣль до Хд нгоумѣна, еже іѣ четыри ста н деветьдетъ лѣтъ, запечатлѣтн вндѣніе пррчѣства¹⁸ (Дан. 9, 24). Коѣ же лн вн се мннтъ желѣсноѣ црѣтво (Дан. 2, 40), еже Данїлн мѣннтъ въ нквнѣ?“ Ѡвѣщаше: „Рнм'ско“. Філософъ же възпросн іѣ: „Камень, оустрѣгын се сз горы без роукы члѣьскыѣ“ (Дан. 2, 45), кто іестъ?“ Ѡвѣщаше же: „Помазаннн“. Пакы же рекоше: „Да аще сего сказа[емъ] прркы н ннѣмн вѣщмн оуже прншїша, іакоже глїешн, како рнм'ское црѣтво доселѣ дрѣжн влѣьство?“ Ѡвѣща філософъ: „Не дрѣжнтѣ тѡ,¹⁹ ннмошло бѣ іѣ, іакоже н прочаа, по ѡбразѣ нквнномѣ. Наше бѣ црѣтво нѣ рнм'ско, нз Хѣѡ, іакоже рече прркъ: „Вззвнгне бѣ несное црѣтво, нже въ вѣкы не нстлѣветъ, н црѣтво его людѣ нннмъ не оставнт се; н истнннтѣ н нзвѣветъ възса црѣвїа, н тѡ станѣ въ вѣкы“ (Дан. 11, 44). Не хрїстїанское лн бѣ црѣтво іѣ нннѣ н Хѣѣмъ нменѣ нарицаемо? А рнмліане ндѡлѣ прнлежаахѣ. Сїн же оувъ ѡ сего н ннѣ ѡ нного езыка н племене, въ Хѣѡ нме црѣтѣво, іакоже н прркъ Нсїа іавлїаетъ, глїѣ къ вамъ: „Оставнсте нме ваше въ сытость нзѣбраннымъ мон; васъ же нзвннѣтѣ

Л. 730

гъ, а работающинъ емоу нарече нме ново, еже блавно боудеть по всен земли. Блавет' бв ба истиннаго, н кльнуощен се на земли, кльнуот се вгомъ нбннъ" (Ис. LXV, 15—16). Не съвършшла ли се соуть възсѣ прркъ пророченіа оуже, гавѣ реннаа о Хѣ? Исаіа бв сказоуѣ рождѣство его ѿ двѣхъ, глѣ снще: „Се двѣа въ чрвѣхъ прїимѣ н роднтъ сна, н нарекутъ нме емоу еммануула, нже ꙗко сказаемо: с нами бѣ“ (Ис. VII, 14; Мат. I, 23). А Мнхеа рече: „Н ты, Віолееме, земли Іудѣа, никакоже меньшн еси въ вѣкахъ Іудѣа; не тебе бв ми нзидеть ввждь,²⁰ нже оупасеть люди мое Інаіа, н нсхвды его нсквнн ѿ днїн вѣка.“ Сего радн дастъ ю до врѣмене ражающю н роднтъ“ (Мих. V, 2—3; Мат. II, 6). Иеремїа же: „Взпроснте ю н внднте, аще родн мужьскын поль, іако велен днѣ тѣ, іакоже не бысть ннѣ, н лѣто тѣсно боудеть іакввв, н ѿ сего спсет се“ (Йерем. XXX, 6—7). Н Ісаіа рече: „Прѣже даже болещїа не родн, прѣже даже не прїнде рождѣства ꙗко годь,²¹ болѣзнн нзвѣжа, н родн мужьскын поль“ (Ис. 66, 7).

Паки же іуден рекоше: „Мы есмы ѿ снма блавно сѣме, блавенн шцемъ нашнмъ Ноємъ, вы же нвѣсте“. Сказав' же нмъ о снхъ, рече: „Блавеніе шца вашего нно ничтоже нвѣсть, тькмо хвала боу, оного же ничтоже не донде.²² Снще бв ꙗко: „Блавень гѣ бѣ снмвѣ“, а кѣ Афетоу гла, ѿ нкоже мы есмы: „Да распространнтъ гѣ Нафета н да възсѣант се въ жнлнща²³ снмвѣа“ (Бит. IX, 27). Н ѿ пррк' же н ѿ ннхъ кнїгъ сказа нмъ;²⁴ не оставн нхъ дондеже рекоше самы, іако: „Тако ꙗко, іакоже ты глѣшн“. Рекоше паки: „Како вы, оупованіе нмоуше на чѣка, н творнте се блавенн быти, а кнїгы проканнаютъ таковаго?“ Шѣща філосовѣ: „Проклет' ли ꙗко двѣдъ нан блавень?“ Рекоше онн: „Сѣлау блавень“. Філосовѣ же рече: „Н мы на того оуповаѣ, на нь же н онѣ. Рече бо въ шуалмѣ: „Нѣу чѣкѣ мнра моего, на нь же оуповаѣ“ (Пс. 40, 10). Чѣкѣ же тѣ Хс ꙗко н бѣ. А нже оуповаѣ на проста чѣка, н мы того проклета творнмъ“.

7306 Паки же нмоу прнт'ю приложнше,²⁵ глаше: „Како вы, хрїстіане, обрѣзаніе ѿмѣняете, а Хоу не ѿвергшоу его, нѣ по закону скончавшоу тв?“ Шѣща філосовѣ: „Нже оубв рече кѣ Авраамѣ прѣвѣ „Се боудн знаменіе междѣ мною н тобою“ (Бит. 17, 10), тѣ н съвършн ꙗко прншѣ, ѿ того дрѣжавше ꙗко даже до сего, а прочее ꙗко не дастъ ꙗко мнмонти, нѣ крїеніе намъ въздасть“. Рекоше же онн: „Да чесо радн ннїн прѣвѣ оугоднше боу, того знаменїа не прїемше, нѣ Авраамн?“ Шѣща філосовѣ: „Нн которнн бв ѿ тѣ іавлїает се двою женоу нмѣвѣ, нѣ тькмо Авраамѣ. Н сего радн оуда того оурѣзаетъ, прѣдѣль даѣ не прѣстоупатн его далее, нѣ прѣвомоу съверстїю Адамовоу вѣразъ даѣ прочнмъ въ тѣ ходнтн. Н іакввв оубв такоже сѣтвори, оутрапанѣ жнлоу стѣгна его (според Бит. 32, 25), занѣ четнрн жены поетѣ. Развмѣв' же вноу, оуже тв сѣтвори, нарече нме емоу Іналь, снрѣчь „оумъ зрѣ ба“. К томоу бв не іавлїает се, прнмѣшѣ се кѣ женѣ. Авраам' же того не разоумѣ“.

Паки же възпроснше іудене: „Како вы, ндѣломъ се кланїающе, творнте се боу вгажающе?“ Шѣща філосовѣ: „Прѣвѣ се наоучнте раздѣлантн нмена, что ꙗко нквнн н что ꙗко ндѣль. Н тако сѣматрающе, не постоупанте на хрїстіанн. Десет' бв нменѣ въ вашѣ езыцѣ о сѣмѣ вѣ-

разъ лежеть. Въпрошоу же оубо вы н азъ: *Вбраз* ли, юже въ горѣ *Mwvch* скуню ннзнесе,²⁶ нли *вбразъ вбраза* н *хоудожствіемъ сздава*, *прккладнь вбразъ*, *кльнын*, н *оусмы*, н *орьстнмн*,²⁷ н *хероувімъ нзреднын*? (според *Изх.* 26, 1—37; 35, 11—18; 36, 8—22). Н понеже тѣ тако сзтворн, наречемъ ли вы того *радн древоу*, н *оусмѣ*, н *орьстѣ*²⁸ чьсть творнте н кланяете се,²⁹ а не боу, давшомъ въ тѣ време такоу *вбразъ*? Такоже же н о *Соломѣннн црквн*, понеже *нквны хероувім'скы* н *аггел'скы* н *нны мнѣгы вбразы нмѣаше* (според II *Паралип.* V). Такоже н мы, *хрїстіаны*, *оугожѣшн бн*³⁰, *вбразы творнмъ*, н *снмъ побнвю въздаваемъ пвчьсть*,³⁰ *ѡдѣлающе доброе ѡ бѣсѣв'скыи вбразъ*. *Лоулетъ* бо *кнїгы*, *жрощее сны свое* н *дъщерн бѣсѣ*,³¹ [н *гнѣзъ бжнн проповѣдають*, такоже *дрѡугыа хвалать*, *жрощаа сны своа* н *дъщерн*].³² Рѣше же *тоуден*: „*Како вы свнннѡу н заеунѡу іадоуше*, не протненте се боу?“ *Ѡвѣща* къ нмъ: „*Прѣвомъ завѣтѣ заповѣдающѣ* *вса снѣсте*, *іако н зеліе травно* (по *Бит.* 9, 3), *вса бо чнста чнстыи соутъ*, а *осквернненныи сзвѣсть* *іе* *осквернненна*“ (*Тит.* 1, 15). Н бѣ бо въ *тварн* глѣть, *іако*: „*Се, вса добра с лѡ*“ (*Бит.* 1, 31), *вашего же радн лаком'ства* мало нѣкое ѡ ннхъ ѡнеть. „*Сзвѣсть* бо, *рече*, *іакѡвѣ* н *насытн се*, н *ѡврѣже се възлюбленнын*“ (*Второз.* 32, 15). Н *пакы*: „*Сѣдоше людіе іастн н пнтн н възсташе нгратн*“ (*Изх.* 31, 6).

Ѡ многа же оубо се мы, *вкращьше*,³³ || въ малѣ *положнхѡмъ селнкѡ* *паметн радн*. А нже *хошеть сзврѣшеннын снхъ бесѣдъ* *нскатн* н *стыхъ*,³⁴ въ *кнїга* его *обрешеть* *іе*, *єлнко прѣложн оучнтель нашъ архіепкпѣ Меѡѡдіе*,³⁵ *раздѣль* *іе* *на* *всмь словесъ*. Н *тоу* *взрнтъ* *словесѡу* *снлоу ѡ бжїе блгтн*, *іако* н *пламень горенїи* *на протненые*.

Начелнын же *моужїе*,³⁶ *сладкаа* его н *побнаа* *словеса слышавше*, *рекоше* къ нмъ: „*Бгѡмъ* *єсн* *само посланъ* *на сздаанїе наше*. Н *все кнїгы ѡ нѣго навѣкѣ*, *все єсн* *по чнѡу глалъ*, *до сытн възвх'* *ны наслажѣ медоточнын словесъ ѡ стын кнїгъ*. *Нз* *мы єсмы некнїжнаа чедъ*, *сеѡу* *же вѣрѣе*, *іако ты ѡ бѣ єсн*.³⁷ *Паче* *же*, *аще хошешн* *покон вѣрѣстн дшамъ* *нашнмъ*, *всако* *нсправн прнтчамн*, *скажн* *намъ* *по чннѣ*, *єже* *те* *взпрашае*.“ Н *тако* *разыдоше* *почнтн*.

XI. *Сзбравше* *же* *се* *въ* *дрѡугын днѣ*, *рекоше* *єѡу*, *глѡше*: „*Покажн* *намъ*,¹ *чьстнын* *моужѣ*, *прнтчамн* *н* *оумѡ* *вѣрѣ*, *іаже* *іе* *лоучьшїи* *всѣ*“. *Ѡвѣща* къ нмъ *філосѡфъ*: „*Малъ* *жена* *два бѣста* *оу* *цра* *нѣкоего* *въ* *чьстн* *вєанцѣ* *н* *любнма* *зєлѡ*. *Сзгрѣшьшєма* *же* *нма*, *нзбгнав'* *іа ѡ* *землїе*, *всаа*. *Жнєшєма* *же* *мнѡгаа* *лѣта* *таѡ*, *дѣтн* *сзтворнста* *въ* *ннщетьє*. *Сзбырающе* *же* *се* *дѣтн* *къ* *себѣ*, *сзвѣтъ* *творѡхоу*,² *кннм'* *се* *бн* *поутѣ* *взмѣстнлн* *пакы* *въ* *прѣвын* *чннѣ*: *овѣ* *же* *нхъ* *снще*, а *дрѡугын* *ннако*, а *дрѡугын* *дрѡугоіако* *сзвѣтъ* *творещє*. *Кѡ* *торѡмъ* *оубо* *сзвѣтѣ* *дѡнтъ* *стоатн*? *Не* *добрѣншѡѡу* *ли*?“ *Рекоше* *же* *онн*: „*Чєсо* *радн* *снще* *глѣшн*? *Сѡн* *бо* *сзвѣтъ* *къ* *жѡ* *добрѣншїи* *творнтъ*.³ *Срацнны* *такѡже* *н* *нїн* *ннѣ*.⁴ *Скажн* *же*, *кѡн* *разѡмъ* *іе* *добрѣншїи* *ѡ* *снхъ*?“⁵ *Рече* *же* *філосѡфъ*: „*Ѡгнь* *нскѡушаєтъ* *златѡ* *н* *срєбѣрѡ*, а *члкъ* *оумѡ* *ѡсѣкає* *лъжѣ* *ѡ* *нстнны*. *Рѣцѣте* *же* *мн*: *ѡ* *чєсѡго* *бѣ* *прѣѡе* *паденїе*?⁶ *Не* *ѡ* *вн* *дѣнїа* *ли* *н* *плѡда* *сладкаго* *н* *похѡтѣнїа* *на* *бжтѡ*?“ *Онн* *же* *рѣше*: „*Тако* *іе*“. *Філосѡфъ* *же* *рече*: „*Да* *аще* *боудеть* *кѡѡу* [*пакѡсть*]“, *медъ* *іадоу*, *нли* *стѣденоу* *вѡдоу* *пнѣшоу*, *прншъ* *врачь*, *глѣть* *ємъ*: „*Єще* *мнѡго* *меда* *іаждъ* *н* *нсцѣлѣвешн*“, а *нже* *боудє* *вѡдоу* *пнѣшъ*: „*Стоу*

7316 ДЕНЬЕ СЕ ВЪДЫ НАПНВЪ, НАГЪ НА МРАЗЪ СТАВЪ, НСЦЪЛЪЕШН“. Дрѹгын же врачъ не тако гаеть, нз протнвно врачевство заповѣдаеть: въ меда мѣсто, горкое піюще, постн се, а въ стоуде-
наго мѣсто, теплое и горещее. Которын оубв ѡ окою хытрѣе врачюе? Ѡвѣщаше възн: „Нже протнвнаа врачевствъ || заповѣдае. Горестію бв жнтіа сего похвѣтное сластн достонтъ оумрът-
вытн н смѣреніемъ грьдость, протнвнымн протнвнаа врачююще. Н мы бв гліемъ, іако дрѣво, нже прѣвѣе трѣнь сзтворнтъ, напоследькь сладькь плодь приплоднтъ“. [Паки же ѡвѣща флосовфъ: „Добрѣ рекосте“,⁸ Хвѣ бв законъ остроотою⁹ іавладе бжїа жнтїа, потом же въ вѣч-
нын жнлнша стократнцею плодь приноснтъ.

Еднн' же ѡ ннхъ,¹⁰ срацнн'скою злобоу добрѣ вѣдын, възпросн фїлосовфа: „Рзцн мн, гостн, како вы Мах'мета не дрѣжнтѣ? Ть бв іе велмн Х̄а похваалнл въ своѣ кнїгахъ глѣ, іако ѡ двы се іе роднл, сестры Мувсеовы, [според Коран 19, 29] прркъ велнкъ (според Коран 3, 40), нже¹¹ н мрътвые іе възкрѣшалл, н възсакыє єзы нсцѣвалл сллоу велією“ [Коран 3, 43]. Ѡвѣща же фїлосовфъ кз нмѣм: „Да соуднт' ны кагань. Глн же: Аще іе прркъ Мах'мѣ, тв како нмѣмъ Данїна вѣроу? Он' бв рѣ: „До Х̄а възсакѣ вндѣніє пррчства¹² прѣ-
станеть“ [според Дан. 9, 24]. Ть же по Х̄ѣ іавл се, како можетъ прркъ бытн? Аще бв того пррка наречемъ, тв Данїна ѡвержемъ“. Рекоше же мнвшн ѡ ннхъ: „Данїна, еже іе глалл, дх̄омъ бжїнмъ іе глалл. Мах'мета же възн вѣмы, іако лъжь іе н пагоубннкъ спсєнію възсѣхъ, нже іе добрѣншеє блєдн свое на злобоу н стоудодѣаніє нзбелєл“. Рече же прѣвын сзвѣтннкъ ѡ ннхъ кз прнїатєанє срацнн'скѡ: „Бжїєю помощію гость сь възсоу грьдыню жндѡв'скєю¹⁴ на землю ннзвѣрже, а вашоу на онь поль рѣкы прѣвѣрже іако сквѣрнноу“. Рече же н кз възсѣ людемъ: „Іакоже далл іе бѣ [власть]¹⁵ на възсѣмн єзыкы црю хрїстіан'скомѣ н моудрѣствъ сзвѣршєннѣ, тако н вѣроу въз нн, н кромѣ іеє ннктоже можетъ жнєвта вѣчнаго жнтн. Бѣ же слава въз вѣкы.“¹⁶

Рече же фїлосовфъ сз слъзамн кз възсѣмъ: „Братїє н шцн, н дрѹгшн н чєда, се дасть бѣ рззвмъ възсакѣ н ѡвѣть достоннѣ. Аще лн іе н єще кто протнвє се, да прїндє н прѣ-
прнтъ, нлн прѣпрѣнъ боудє. Н нже послѡушаєтъ сего, да крѣнтъ се въз нмє стыє тронцє. Нже лн не хоцєть, азъ єсмь кромѣ сего грьха, а шнє оузрн самъ¹⁷ въз днѣ соуднын, єгда сѣдє вєт'хын днѣмн соуднтн възсѣмъ єзыкѡ іако бѣ“ (Дан. 7, 9—10). Ѡвѣщаше онн: „Нѣсмь мы сєбѣ врашн, нз помалл, нже можетъ; тако велмн', да се крѣнтъ волюю, нже хоцєть ѡ сего днє. А нже ѡ на¹⁸ на западъ кланїает се, нлн жндѡв'скы мѣтнєв творнтъ, нлн срацнн'скы вѣрѣ дрѣжнтъ, скоро сзмръть прїнметъ ѡ на“. Н тако рззыдоше се сз радостію.

Л. 732 Крѣтн же се ѡ ннхъ тогда до двою стоу чєдїн, ѡвѣр'ше се мръзостїн поган'скын н жєннтѣвѣ незаконнын. Напнсѣ же кз црю кнїгы кагань шцєвы, іако: „Посалл мы єсн, вл̄кѡ, мѣжа таковаго, нже нн сказа хрїстіан'скєю вѣрѣ, слѡво н вєщ'мн стоу соущѣв. Н нзвѣщїше се, іако тв іе истнннаа вѣра, повелѣх̄ѡ крѣтнтн се възсѣмъ¹⁹ своєю волюю, надѣюще се н мы дос-
пѣтн тогѡже. Єсмь же възн мы прнїатєанє твоемоу црѣвоу н готовн на слѡужєв твою, іакоже потребєвєшн“. Прѡваждає же фїлосовфа, кагань даїашє ємѣ дарь мнѡгъ, нз не прїєтъ н, глѣ;

„Дажь мн еанко нмашн пѣнникъ грѣкъ зде. Сіе мн іе болшее въсѣхъ даруеъ“. Събрав' же нх' до двою стоу н въдаше емоу. Н нде, радуе се, въ поуть свон.

XII. Дошѣше же безводный мѣсть поустынный,¹ жежоу не можахъ трѣпетн. Обрѣт'ше же въ слатинѣ вѣдѣ н не можахъ ѡ ние пнтн, бѣше бѣ яко жальч. Разшѣшем' же се въсѣмъ нскатн вѣды, рече къ Мефодію, братѣ своему: „Не трѣплю оубѣ² жежоу, да почрѣпн вѣдѣ сію. Нже бѣ бѣ прѣвѣе прѣложнаѣ инѣтѣнѣ гор'коюю вѣдоу въ сладкоу, тѣн нматѣ н намѣ оутѣхъ сѣтворитн“. Почрѣп'ше же ю, обрѣтоше ю сладкѣ яко н медьенѣ н стоуденѣ. Н пнѣша, прославиѣста бѣ, творещѣ тако свонмѣ рабѣмъ.

Въ Херсонѣ же, вечерае съ архіепкпѣмъ, рече къ нѣмѣ філософъ: „Сѣтвори мн матѣоу, ѡче, якоже бн мн ѡць мон сѣтвориѣ“. Въпрошѣшем' же нѣкоѣ особе: „Чесо ради сѣтвори се?“; ѡвѣща філософъ: „Въстнноу, заоутра ѡндеть ѡ на къ гоу н оставнт ны“. Еже н бы, славеѣ семѣ събывшоу се.

Бѣше же въ фоульцѣ³ езыцѣ доубѣ велен, съраслѣ же се съ чрѣшнѣю, н по нмѣ же трѣбн творахъ,⁴ нарицающе того имене Алѣксан'дрѣ, жен'скомѣ полоу не дающе прнстоупнтн къ нѣмѣ, ннкъ трѣба его. Слышав' же тѣмъ філософъ, не лѣнн се потроуднтн се до нн. Н ставѣ посрѣ нхъ, гла къ нмѣ: „Еланнн соуть вѣчнво моукѣ наследнн,⁵ кланѣвшѣ се нѣоу н землн яко боу, тако н възакон тварн.⁶ Н вы,⁷ нже кланѣете се дрѣвоу, хоудѣн вѣцн, еже іе готоѣ на сѣжеженіе,⁸ како нматѣ нзбытн вѣчнаго ѡгна?“ ѡвѣщаѣше же онн: „Мы сего нѣсмѣ начелн ѡ ннѣ творнтн, нз ѡ ѡць есмѣ прѣвѣлн. Н ѡ того обрѣтаѣ въса прошеніѣ нашѣ, дѣжѣ нанпаче н нмаѣ мнѣгѣ. Н како сіе мы сѣтворнмѣ, егѣ нѣ дрѣзвѣлѣ ннктоже⁹ сѣтворнтн? Аще бѣ дрѣзнетѣ кто се сѣтворнтн, тогдаже сѣмрѣть оузрнтѣ, н не нмамы ктомуу дѣжда вѣдѣтн до кончнны“. ѡвѣща къ нмѣ філософъ: „Бѣ о вѣ въ кнѣга глѣеть, а вы! како ѡмѣщаѣете се его? Нсаіѣ бѣ ѡ лица гнѣѣ възпѣеть, глѣ: „Се гредѣ азѣ събратн въса племена н въсе езыкы. Н прнѣдѣтѣ н взреть славе мою. Н оставлю¹⁰ на нн знаменіе, н послаю ѡ нн спасаемѣ¹¹ въ езыкы — въ Фар'сѣ, н въ Фоудѣ,¹² н Лоудѣ, н Мосѡхѣ, н Фовель, н въ Елладѣ, н въ острова далныѣ, нже нѣсоу слышанн имене моего, н възвѣстѣтъ славе мою въ езыцѣхъ, глѣеть гѣ въсѣдрѣжнтель“ (Ис. LXVI, 18—19). Н пакы: „Се азѣ послаю рнбывѣтн н ловце мнѣгы, н ѡ хльмѣ, н ѡ скаль каменны нзловѣтъ вы“ (Йерем. XVI, 16). Познанте, братіе, бѣ, сѣтворшаго вы. Се евліе нѣваго заветѣ вѣіѣ, въ нѣже се есте н крѣтанѣ“.

Л. 7326

Н тако сладкынн¹³ словесн оувѣщаѣѣ¹⁴ нхъ, повелѣ нмѣ дрѣво посѣщн н сѣжецн. Поклон' же се старѣшннна нхъ н шѣ, лѣзѣ стѣе¹⁵ евліе, такоже н въсн. Сѣвѣше же вѣлн пріемше ѡ філософа н поуще, ндоше къ дрѣвоу. Н възъмѣ сѣкыроу¹⁶ н трндесе н трн кратѣ¹⁷ оударнѣѣ, повелѣ въсѣмѣ сѣщн н нскореннтн его н сѣжецн. Въ тоу же нѣшѣ дѣіе ѡ вѣ дѣжѣ бытѣ н оупон землю.¹⁸ Н съ радостію веліею похваише бѣ, н веселн се о семѣ вѣ сѣлаѣ.

XIII. Філософъ же нде въ Црнгра; н вѣдѣѣѣ црѣ, жнѣѣше¹ въ црѣкѣ стын аплѣ, бѣ моле. Въ стѣн же Софін бѣше² потнрѣ ѡ драгаго камене, Солѣмѣннѣ дѣла, на нѣмѣже бѣхоу³

писмена,⁴ жндов'скимн и самаран'скимн словесн⁵ написана, нх'же не можаше никтоже прочити, ни сказати. Възъмь же философь, прочтѣ и сказа⁶ [и]. Бѣше же сице:⁷ »[Таша моя, уаша моя], проричан, дондеже сице свѣзда въ пнво бодн, гн, прѣвѣнць, б'дѣшв нвщю.«⁸ По сем'же другога словеса:⁹ »На възкоушеніе гнѣ сзтворенаго дрѣва нного, пін и оупін се веселіемь, и възпн аллілоуіа«. И по семь третіе чнсло:¹⁰ »Се кнѣсь, и оузрнтъ въсь сн'мь славоу его, и Дѣдъ посрѣдѣ нхъ«. И по семь чнслау написано ѿ. сѣ и деветоро. Расчѣт' же¹¹ поты'коу философь и обрѣте: ѿ втораго на дѣте лѣта црѣ Соломонна¹² до рождѣства¹³ Хѣва цѣ. лѣ. Се іе чнсла¹⁴ о Хѣ.

733 XIV. Веселещюу же се о бѣѣ философѣ, пакы другога рѣчь причпѣ и трѣд' не мнѣн прѣвѣн. Растислав' бв, морав'скимн кнѣсь, бгомь науучаемь,¹ сзвѣтъ сзтвори сз кнѣшн свонмн моравліанн и посла кз црю Мнханлоу, глѣе: »людѣмь нашнмь поган'ства се ѿверг'шнмь и по хрїстіанскимн се законь дрѣжещнмь, оучнтелѣа не нмамы таковаго, нже бн ны въ свон езыкѣ истиннвю вѣрв хрїстіан'скоую сказаь,² да се и нныѣ страны, зрѣще въ нас, побѣт се намь.² || Да послн ны, влѣкѣ, епкпа и оучнтелѣа таковаго; ѿ ба бв на въсе страны³ добрѣ законь нсходнтъ«.

Сзбрав' же сзворѣ црѣ и причзва Квинстантіна философа, и сзтвори⁴ слышатн рѣчь сію, и рече: »Вѣм' те трюудна соуша, философе, нз потреба іе тебѣ тамо нти; сію бв рѣчь не можеть ннѣ никтоже исправнтн іакоже ты«. Ѡвѣщав' же философь: »Н трюуднѣ сын и большн телѣѣ, сз радостію ндоу тамо, аще нмаютъ боуквы въ езыкѣ свон«. Глѣ же црѣ кз нмѣв: »Дѣдъ мон и ѿць мон, и ннн мнвшн, нскавшѣ того, нвсоутъ обрѣлн, и како азъ могу тв ѿверѣстн?« философь же рече: »Н кто можеть на ввдѣ бесѣдѣ писати и неретнчѣско нме себѣ обрѣстн?« Ѡвѣща емоу пакы црѣ и сз Вардоу, очемь⁵ свонмь: »Аще ты хоцешн, можеть сіе тебѣ бѣ дати, нже и даѣтъ вѣсѣ, просѣщнмь безъ сзмнѣнїа (Мат. XXI, 22) и ѿверѣзаѣ тлькоуощнмь« (Мат. VII, 7; Лука XI, 9).

Шѣ же философь, по прѣвомѣ вѣбычаю на мѣтвоу се вздасть, и сз ннѣмн поспѣшннкы. Въскорѣ же бѣ⁶ емоу іавн, послоушаѣ мѣтвы свон рабѣ, и абїѣ⁷ сложн писмена, и начеть бесѣдѣ писати евл'скоу, еже: »Нсконн бѣ славо, и славо бѣ ѿ ба, и бѣ бѣ славо« (Йоан 1, 1) и прочее.

Взвеселн же се црѣ и прославлн ба сз свонмн сзвѣтннкы. И посла его сз дары мнвгымн, писавь кз Растиславоу епїстолю сице: »Бѣ, хотѣн⁸ въсакомоу да бн въ развѣмь истинннн причпѣль (1 Тим. II, 4) и на болшн се чннѣ възенгль,⁹ вндѣв' вѣрв твою и пвдвнгѣ, сзтвори ннѣа нспльннтн се твоѣмь прошенію,¹⁰ въ наша лѣта іавѣь боуквы въ вашѣ езыкѣ, егоже не бѣ нспрѣва было, нз тькмо въ прѣваа лѣта, да и вы причѣтете се велнкнхъ езыцѣхъ, нже славе ба свон езыкѣѣ. И послахѣ тн того, емоу же іе бѣ іавнѣль се, мвжа чтнѣа и бѣговѣрна, и кнїжна сѣлау философа. И сѣ прїнмн дарѣ болшн и чѣстнѣн пачѣ въсакого злата и сребра, и каменїа драгаго и богатѣства прѣходѣщаго. И подвнгнн се сз ннмь спѣшно и оутвѣрдн рѣчь, възсѣмь срѣцѣ възыскати ба: вѣщаго спсѣнїа не ѿрннн, нз въсе

ПОДВЕННИ НЕ ЛЪВНИТИ СЕ, НЪ КЪТИ СЕ ПО ИСТИННЫИ ПОУТЬ. ДА И ТЫ, ПРИВЕДЪ КЪ ПОДВЕНГѢ ТВОИ
ВЪ БЖІИ РАЗОУМЪ, ПРИИМЕШИ СВОЮ МЪЗДА ВЪ ТОГО МЪСТА И ВЪ СІИ ВЪКЪ И ВЪ БОУДУЩИИ ЗА
ВЪСЕ ДШЕ, ХОТЕЩЕЕ ВЪРОВАТИ ВЪ ХА БА НАШЕГО, Ѡ НИИА И ДО КОНЧИННЫ, И ПАМЕ СВОЮ ОСТАВЛЯЕ
ПРОЧИМЪ РОДОМЪ, ПОБЕНЪ ВЕЛКОМЪ ЦЮ КѢН'СТАТИНОУ.

Л. 733б

XV. ДОШЪШОУ ЖЕ ЕМОУ МОРАВИ, СЪ ВЕЛКОЮ ЧЪСТІЮ ПРИЕТЬ ЕГО РАСТИСЛАВЪ, И ОУЧЕННИКЪ
СЪБРАВЪ, ВЪДАСТЬ ЕМОУ¹ ВЧИТИ КЪ. ВЪСКОРЪ ЖЕ ВЪСЪ ЦРКѢВНЫИ ЧИНЪ ПРИЕМЪ,² НАОУЧИ КЪ СТЪРНИЦИ,
И ЧАСОВНИМЪ, И ВЕРНИ, И ПАВЕРНИЦИ, И ТАНИЕН СЛОУЖБЪ. „И ѠВЕРЪЗОШЕ СЕ, ПО ПРЪРЪСКОМОУ
СЛОВЕСИ, ОУШЕСА ГЛОУХЪ“ (Исайя XXXV, 5) И ОУСЛЫШАШЕ КНИЖНАА СЛОВЕСА, „И ЕЗЫКЪ ИАСЕНЪ БЫ
ГОУГНИВЫИ“ (Исайя XXXII, 4). БЪ ЖЕ ВЪЗВЕСЕЛ СЕ О СЕМЬ,³ А ДІАВОЛЬ ПОСТЫДЪ СЕ.

РАСТЕЩОУ ЖЕ БЖІЮ СЛОВЕСИ,⁴ ЗЛЫИ ЗАВЕНСТНЫИ ИСПРѢВА, ТРЪКЛЕТІИ ДІАВОЛЬ, НЕ ТРЪПЕ СЕГО
ДОБРА, НЪ ВЪШЪ ВЪ СВОЕ СЪСОУДЫ, И НАЧЕТЪ МНѢГЫ ВЪЗЪВЪЗАТИ, ГЛАЕ НМЪ: „НЕ СЛАВЕНТ СЕ БЪ
О СЕМЬ. АЩЕ БѢ БИ ЕМОУ СНИЦЕ ГОДЪ БЫЛО, ТѢ НЕ БЫ АИ МОГЪ СЪТВОРИТИ ДА БЫШЕ И СІИ
ИСПРѢВА, ПИСМЕННИ ПИШОУЩЕ БЕСЪДЫ СВОЕ, СЛАВНАИ БА? НЪ ТРИ ЕЗЫКИ ТЪКМО КЪ ИЗЪБРАЛЪ: ЕВ-
РЕНСКИИ, И ГРЪЧЬСКИИ И ЛАТИНСКИИ, НИИЖЕ СЛАВОУ БОУ ПОБНО⁵ ВЪЗДААТИ КЪ“. БЪХОУ ЖЕ СЕ ГЛЮЩЕН,
ЛАТИНСКИИ СЪПРИЧЕСТНИЦИ, АРХІЕРЕН, ІЕРЕН И ВЧЕННИЦИ. И БРАВ' ЖЕ СЕ⁶ СЪ НИИИ, ИАКОЖЕ ДѢДЪ СЪ
НИИПЛЕМЕННИКЪ, КНИЖНЫИИ СЛОВЕСИ, И ПОБЪЖЪ КЪ, НАРЕЧЕ НХЪ ТРИЕЗЫЧНИКЪ [И ПНАЛЪТНЫ], ИАКО
ПНАЛЪТ ТАКО НАПИСАВШОУ НА ТІТАЪ ГНИ. НЕ ТЪКМО ЖЕ СЕ ЕДИНО ГЛАДХЪ, НЪ И НИИОМЪ БЕСЪСТІЮ
ВЧАДХЪ, ГЛЮЩЕ, ИАКО ПО ЗЕМЛЕЮ ЖИВОУ ЧЛѢЦИ ВЕЛ'ГЛАВЫ; И ВЪСАКЪ ГАДЪ ДІАВОЛНА ТВАРЬ КЪ; И
АЩЕ КТО ОУБІЕТЪ СЪМІЮ, Ѡ. ГРЪХЪ ИЗЪБОУДЕТЬ ТѢКЕ РАДН. АЩЕ АИ ЧАКА ОУБІЕТЪ КТО, ТРИ МИЦН
ДА ПІЕТЪ ВЪ ДРЪВЕНЪ ЧАШИ, А СЪКЛАЕНЕ ДА НЕ ПРИКАСАЕТ СЕ. И НЕ БРАНИАХЪ ЖРЪТЪВЪ ТВО-
РИТИ ПО ПРЪВОМЪ ОБЫЧАЮ, НИ ЖЕННЪВЪ БЕСЪСТНЫИХЪ.⁷

ВЪСЕ ЖЕ СІЕ ИАКО И ТРЪНИЕ ПОСѢКЪ, СЛОВЕСНЫИ ѠГНИЕМЪ ПОПАЛН, ГЛАЕ: „ПОЖРИ БИИ ЖРЪТВОУ
ХВАЛЕНІА И ВЪЗДАЖЪ ВЫШНЕМЪ МЛЪТВЫ ТВОЕ“ (Пс. XLX, 14). „ЖЕНЫ ЖЕ ЮИВТИ ТВОЕЕ НЕ ѠПОУ-
СТИ. АЩЕ БО Ю ВЪЗНАЕНАВНДѢВЪ ѠПОУСТИШИ, НЕ ПОКРЫЕТЪ⁸ НЕЧЪСТЪ ПОХѢТИ ТВОЕЕ, ГЛІЕТЪ ГЪ
ВЪСЪДРЪЖИТЕЛЬ (Малах. 2, 15—16). И СЪХРАНИТЕ СЕ ДХѢМЪ ВАШИИ, ДА НЕ ОСТАВИТЪ КЪЖО
ВАСЪ ЖЕНЫ ЮИВТИ СВОЕЕ“ (Малах. 2, 16). И „СІИ НХ'ЖЕ НЕАВНАДѢХЪ, ТВОРАСТЕ“ (Малах. 2, 13);
„ИАКО [ГДЪ] СЕВЪТЕЛ'СТВОА МЕЖДЪ ТОВОЮ И МЕЖОУ ЖЕНОЮ ЮИВТИ ТВОЕЕ, ЮЖЕ ЕСИ ОСТАВНАЪ; И
ТА ОБЫЦИЦА ТВОА И ЖЕНА ЗАВѢТА ТВОЕ“ (Малах. 2, 14). И ВЪ ЕВЛІИ ГЪ: „СЛЫШАСТЕ, ИАКО
РЕЧЕНО БЫ ДРЕВНИИИ: „НЕ СЪТВОРИШИ ПРЪЛЮБЕН“. АЗ' ЖЕ ГЛЮ ВАМЪ, ИАКО ВЪСАКЪ, ИЖЕ ВЪЗРИТЪ
НА ЖЕНОУ ПОХОТѢТИ КЪ, ПРЪЛЮБЕН СЪТВОРИЛЪ КЪ СЪ НИЕЮ В СРЦІИ СВОЕ“ (Мат. V, 27—28). И ПАКЪ:
„ГЛЮ ВАМЪ, ИАКО ИЖЕ ПОУСТИТЪ ЖЕНОУ СВОЮ, РАЗВЪ СЛОВЕСЕ ЛЮБѢВНАГО, ТВОРИТЪ И ПРЪЛЮБЕН
ДѢАТИ. И ИЖЕ ПОУЩЕННІЮ Ѡ МЪЖА ПОЕМЛІЕТЪ, ПРЪЛЮБЕН ДѢИЕТЪ“ (Мат. V, 32). И АПЪ РЕЧЕ:
„ЕЖЕ КЪ БЪ СЪЧЕТАЛЪ, ЧЛКЪ ДА НЕ РАЗЛОУЧАЕТЪ“ (Мат. XIX, 6).

Л. 734

М. ЖЕ МЦЪ СЪТВОРИ ВЪ МОРАВЪ, И ИДЕ СЪВЕСТН⁹ ОУЧЕННИКЪ СВОЕ. ПРЪИЕТЪ ЖЕ ЕГО ИДОУЩА
КОЦАН, КНЕСЪ ПАНОНСКИИ. И ВЪЗЛЮБЛЪ ВЕЛМИ СЛОВЕН'СКИЕ КНИГЫ НАОУЧИТИ СЕ НМЪ, И ВЪДАСТЬ
ЕМОУ ДО ПЕТ'ДЕТЬ ОУЧЕННИКЪ ОУЧИТИ СЕ НМЪ. ВЕЛІЮ ЖЕ ЧЪСТЪ СЪТВОРЪ ЕМОУ, НИИМО ПРОВОДИ ЕГО.
НЕ ВЪЗЕТ' ЖЕ ТЪ НИИ Ѡ РАСТИСЛАВА, НИИ Ѡ КОЦАА НИИ ЗЛАТА, НИИ СРЕБРА, НИИ НИИОЕ ВЕЩІИ (СПО-

ред Мат. 10, 8—10), положивъ еѣл'ское слово и безъ пище, тъкмо пав'нникъ испрошь¹⁰ [w' обою] ф. съ, и ѡпвстн нхъ.

XVI. Въ Венетин¹ же бывшоу емѡ, събраше се на нѡ² епкпн и попвѣтѣ и чрьноризци тако и вранн на сокола, и възвнгоше трнезычноую ересь, глающе: „Члче, скажи намъ, како еси ты сътвориалъ ннѡ словенемъ кнѣгы и оучиши,³ нх'же нѣ никтоже ннѣ прѣвѣе обрѣвалъ — ни апль, ни рим'скын папа, ни бгославѣ Григоріе, ни Еронимъ, ни Августиннѣ? Мы же трн тъкмо езыкы вѣмъ, нмнже двнтѣ въ кнѣгахъ славнтн бѡ: евренскын, елани'скын, латин'скын“⁴. Ѱвѣща же фѣлософъ къ нмъ: „Не ндетъ ли дѡжъ ѡ бѡ на вѣсе равно? Или сннце такоже не сѡдетъ ли на вѣсе“ [Мат. 5, 45]? Ни ли не дыхаемъ на дѡеръ равно вѣсн? И како вы не стыднтѣ се, трн езыкы мѣнеце тѣчию, а прочинмъ възсѣмъ езыкѡ и племенѣ славнѡ велеце и глаухѡ быти?⁵ Скажнтѣ ми: бѡ твореще немощна, тако немощна сего дати, или завнстанва, тако не хотеща?⁶ Мы же рѡды знаемъ доволны,⁷ кнѣгы оумѣюще и боу славою въздающе къждо своимъ езыкѡ. Нѡвѣ же соутъ си: армѣнн, пер'си, аваз'гн, нверн, соугдн, угот'фы, обрн, твр'си, козарн, аравлане, егупты⁸ и ннѣн мнѡшн. Аще ли не хошете ѡ снхъ разоумѣти, понѣ ѡ кнѣгъ познате соудію. Дѡвѣ бо възпѣтъ, глае: „Понте гѡ вѣса земліа, понте гѡн пѣснь новоу“ (Псал. 95, 1). И пакы: „Взсканкнѣте гоу вѣса земліа, понте и възвесеелнтѣ се и възпонтѣ“ (Псал. 97, 4). И дрѡго: „Вѣса земліа да поклоннтъ ти се и поетъ тебе, и да поетъ же нменн твоемѡ, вышннн“ [Псал. 65, 4]. И пакы: „Хвалнтѣ гѡ вѣсн езыци и похвалнтѣ его вѣсн людіе“ (Псал. 116, 1; 150, 5). И: „Взсако дыханіе да хвалнтѣ гѡ“ (Пс. СЛ, 6). И въ еѣл'н, нже ѡ Іванна,⁹ глае: „Еликоже не пріель нхъ,¹⁰ дасть нмъ власть, да чеда бѣжіа боудѡуть“ (Йоан I, 12). И пакы въ томъ же: „Не о снхъ молю тъкмо, нѣ н о вѣроующнн словесе нхъ радн въ ме, да вѣсн едно боудѡтъ, такоже и ты, шіе, въ мнѣ, и азъ въ тебѣ“ (Йоан XVII, 20—21). Мѡфен же рече: „Дана ми бы възсака власть на нѣсн и на землн. Шѣше оубѡ, наоучнтѣ вѣсе езыкы, крѣще нхъ въ нме ѡца и снѡ и стго дѡха, оучеще не блжстн¹¹ вѣса, елика заповѣдѡ вамъ. И се азъ съ вамн есмъ вѣсе дннн, до скончаніа вѣка, амннѣ“ (Мат. XXVIII, 18—20). И Марко пакы: „Шѣше въ мнрѣ възъ и проповѣднтѣ еѣгліе вѣсен тварн; и нже вѣрветъ и крѣнтъ се, спсень боудеть, невѣровавнн же, осужень боудеть. Знаменіа же вѣровавшнмъ сѡ послѣдѡють: нменемъ монъ вѣсы нжденоу, езыкы възглютъ новы“ (Марк. XVI, 15—17). Глѣтъ же и къ вамъ пакы законовчнтеліемъ¹²: „Горе вам, кнѣгочіе и фдрісен впокрнтн, тако затвараете црѣвіе нѣсное прѣ чѡкы; вы бѡ не възходнтѣ и хотещнн вѣннтн въ нѣ не оставлаетѣ“ (Мат. XXIII, 13). И пакы: „Горе вамъ, кнѣгочіе, тако възестѣ ключе разоумѣніа и самн не вѣнндостѣ, и вѣннтн хотещнмъ възврандѣте“ [Лук. XI, 52]. Кврпн'фіомъ же Павль рече: „Велю же възсѣмъ вамъ глатн езыкѡ, паче же да прорнцаетѣ; волн бѡ прорнцаен, нежелн глѣн езыкы, развѣ аще не сказветъ, да и цркъвн създаніе прнмѣ. Ннѡ же, братіе, аще прнндоу къ вамъ и въ езыкы глаю, коюу камъ полсѡ сътворѡ, аще вамъ не глаю въ явленіе и въ разоумѣніе, или въ пррчествнн, или въ навченнн? Ѱбаче безгласнаа и бездоушнаа гла дающа, аще ннцалаа, аще ли гоуслн,

АЩЕ РАЗНЬСТВІЕ ПНСКѢ НЕ ПОДАСТЬ СЕ, КАКО РАЗВМѢТ СЕ ПНСКАНІЕ НАН ГОУДЕНІЕ? НЕВ, АЩЕ БЕЗГЛАСНЬ ГЛАСЬ ТРѢБА ДАСТЬ, КТО ОУГОТОВИТ СЕ НА БРАНЬ? ТАКО И ВЫ, ЕЗЫКѢ АЩЕ НЕРАЗУМНА СЛОВЕСА ДАСТЕ, КАКО РАЗВМѢТ СЕ ГЛѢМОЕ? БОУДЕТЕ БВ ВЪ ВЪЗДОУХѢ¹³ ГЛЮЩЕ. ТОЛНКО ОУБВ, АЩЕ СЛОУЧИТ СЕ, РОДЬ СЪГЛАСНЫИ¹⁴ ВЪ МНРѢ, И НИ ЕДНИ' ЖЕ НХЪ БЕЗГЛАСНЬ: АЩЕ НЕ ВЪМЬ СНАЫ ГЛАСВ, БОУДѢ ПОВѢНЬ ГЛЮЩОМОУ МНѢ ВАР'ВАРЬ, И ГЛѢН МНѢ ВАР'ВАРЬ. ТАКО И ВЫ, ПОНІЕЖЕ ЕСТЕ РЕВНИТЕЛЕ ДХШЕНЬИ КЪ СЪЗДАНИЮ ЦРКВН, ПРОСИТЕ¹⁵ ДА ВЫ НЗЫВІВАЕ. ТѢМ ЖЕ, ГЛѢН ЕЗЫКВМЬ, ДА МОЛНТ СЕ ДА СКАЗУЕТЬ. АЩЕ МЛТВОУ ТВОРВ ЕЗЫКВМЬ, ДХЪ МОН МОЛНТ СЕ, А ОУМЬ МОН БЕЗ ПЛОДА ІЕ. ЧТО БВВ? ПОМОЛОУ СЕ ДХШ, ПОМОЛОУ СЕ И ОУМШ; ПОЮ ДХШМЬ, ПОЮ ЖЕ И ОУМШ. АЩЕ БЛВНШ ДХШМЬ, НСПЛНІВАЕ МѢСТО НЕРАЗУМНАГО, КАКО РЕЧЕ „АМННЬ“ ПО ТВОЕМОУ ПРОШЕНІЮ,¹⁶ ПОНІЕЖЕ НЕ ВѢДЕТЬ, ЧТО ГЛѢШН? ТЫ ОУБВ ДОБРѢ ХВАЛШН, НЪ ДРОУГЫН НЕ СИЖЕТ СЕ. ХВАЛЮ БѢ МОЕГО, О ВАСЬ¹⁷ ПАЧЕ ЖЕ ЕЗЫКЫ ГЛЮ, НЪ ВЪ ЦРКВН Е. СЛОВЕСЬ ХОЩВ ОУМШ МОНМЬ ГЛАТН, ДА НИИ НАОУЧЮ, НЕЖЕЛН ТЫМН СЛОВЕСЬ ЕЗЫКѢ. БРАТІЕ, НЕ ДѢТН БЫВАНТЕ ОУМШ, НЪ ЗЛОБОУ МЛНСТВЕНТЕ, ОУМЫ ЖЕ СЪВЕРШЕНН БОУДѢТЕ. ВЪ ЗАКОНѢ ІЕ ПНСАНО, ІАКО ННОЕЗЫЧНЫИ¹⁸ И ОУСТНАМН НИЕМН ВЪЗГЛЮ КЪ ЛЮДЕ СИМЬ, И НИ ТАКО ПОСЛОУШАЮ МЕНЕ,¹⁹ ГЛІЕТЬ ГЪ (СПОРЕД Ис. 28, 11—12). ТѢМ' ЖЕ ЕЗЫЧН НѢСОУТЬ ВЪ ЗНАМЕНІЕ НЕВѢРНЫИ, НЪ ВѢРНЫИ, А ПРРЧЕСТВО НЕВѢРНЫИ.²⁰ АЩЕ ОУБВ СЪННДЕТ СЕ ЦРКВН ВЪСА ВЪКОУПѢ, И ВЪСН ГЛЮТЬ ЕЗЫКЫ, И ВЪННДЕ НѢКТО НЕРАЗУМЬНЬ ИЛИ НЕВѢРЬНЬ, НЕ РЕКОУТ'²¹ АН, ІАКО ЗАВ²² СЕ ДѢТЕ? АЩЕ АН ВЪСН ПРРЧЕСТВОЮ И ВЪННДЕТЬ НѢКТО НЕРАЗУМЬНЬ ИЛИ НЕВѢРЬНЬ, ОБЛНЧАЕТ СЕ ВЪСѢМН, И ВЪСТЕЗАЕТ СЕ ІВ ВЪСѢ. И ТАКО ТАНАДѢ СРЦА ЕГО ІАВѢ БЫВАЮ, И ТАКО, ПАДѢ НИЦЪ, ПОКЛОНИТ СЕ БВН, НСПОВѢДѢ, ІАКО „ВЪ ИСТИНОУ БѢ ВЪ ВАСЬ ІЕСТЬ“. ЧТО ОУБВ ІЕ, БРАТІЕ? ЕГДА СЪХОДИТЕ СЕ, КЪЖО БѢ ФАЛМШ НМАТЬ, ОУЧЕНІЕ НМАТЬ, ІАВЛЕНІЕ НМА, ЕЗЫКЪ НМА, [СКАЗАНІЕ НМАТЬ],²³ ВЪСЕ ЖЕ КЪ СЪЗДАНИЮ ДА БЫВАЕ. АЩЕ АН КТО ЕЗЫКѢ ГЛІЕТЬ, ПО ДВѢМА ОУБВ НАН ТРЕМЬ И ПО ЧЕСТН, ЕДННЬ ДА СКАЗВЕТЬ. АЩЕ АН НЕ БОУДЕТЬ СКАЗАТЕЛѢ,²⁴ ДА МЛЧНТЬ ВЪ ЦРКВН, СЕБѢ ЖЕ ДА ГЛІЕТЬ И БВН. ПРРЦН ЖЕ ДВА НАН ТРІЕ ДА ГЛЮТЬ, А ДРОУСІН ДА СКАЗУЮ; АЩЕ АН ИНОМОУ ІВКРЫЕТ СЕ²⁵ ВѢДЕЩОМОУ²⁶, ПРВЫН ДА МЛЧНТЬ. МОЖЕТЕ БВ ПО ЕДННОМВ ВЪСН ПРРЧЕСТВОВАТИ, ДА ВЪСН ОУТѢШЕТ СЕ. ДСН ПРРЧЕСТІИ ПРРКѢ ПОВННОУЮТ СЕ: НѢ НЕСТРОЕНІЮ БѢ, НЪ МНРОУ, ІАКО ВЪ ВЪСѢ ЦРКВА СТЫН. ЖЕНЫ ВАШЕ [ВЪ ЦРКВАХЪ]²⁷ ДА МЛЧЕТЬ; НЕ ВЕЛНТ' ВО СЕ НМЬ ГЛАТН, НЪ ДА ПОВННЮТ СЕ, ІАКОЖЕ И ЗАКОНЪ ГЛІЕТЬ. АЩЕ АН ЧЕСОМВ НАОУЧИТН СЕ ХОТЕТЬ, ВЪ ДОМО СВОИ МОУЖЕ ДА ВЪПРАШАЮ; СРАМНО БВ ІЕ ЖЕНѢ ВЪ ЦРКВН ГЛАТН. НАН ІВ ВАСЬ СЛВВО БЖІЕ НЗЫДЕ? НАН ВЪ ВѢ ЕДННѢХЪ ОБРѢТЕ СЕ? И АЩЕ КТО МНИТ СЕ ПРРКѢ БЫТИ НАН ДХШВЕНЬ, ДА РАЗУМѢТЬ, ЕЖЕ ПИШОУ ВАМЬ, ІАКО ГНІЕ ЗАПОВѢДН СОУТЬ. АЩЕ АН КТО НЕ РАЗВМѢТЬ, ДА НЕ РАЗВМѢВАЕ. ТѢМ' ЖЕ, БРАТІЕ, РАЗУМѢВАНТЕ²⁸ ПРРЦАНІЮ И НЕ БРАННТЕ ГЛАТН ВЪ ЕЗЫКЫ. ВЪСА БЛГОВЕРАЗНО И ПО ЧИНОУ ДА БЫВАЮ“ (1 Кор. XIV, 5—40). И ПАКЫ ГЛІЕТЬ: „И ВЪСАКЪ ЕЗЫКЪ НСПОВѢСТЬ И, ІАКО ГЪ ІС ХС ВЪ СЛВБОУ БОУ ШДОУ, АМННЬ“ (Филип. II, 11). СІИМН ЖЕ СЛОВЕСН И НИИМН БОЛШІИМН ПОСРАМН ІЕ И ІВНДЕ, ОСТАВАЪ НХЪ (ПО Мат. 16, 4).

XVII. И ОУВѢДѢВЪ О НИЕМЬ¹ РИМ'СКИИ ПАПА, ПОСЛА ЗА НЕГО.² И ДОШЫШВ ЕМОУ ВЪ РИМЬ, НЗЫДЕ САМЪ АПОСТОЛІКЪ АНДРІАНЪ³ СЪ ВЪСѢМН ГРАЖАНН, СВѢЩЕ ПОСЕЩЕ,⁴ ІАКО И СТГО КЛИМЕН'ТА

мошн носещѣ,⁴ мнка н папы рнм'скаго.⁵ Н абіе бѣ чюдеса прѣсаавнаа его радн сътвори тоу.⁵ Ослабленъ бѣ чакѣ тоу нсцѣлѣ н ннн мнѣшн ѿ разлнчныхъ недоугѣ нсцѣланше се,⁶ да ѣкоже н паѣнннцн хѣ нарекоше н стго Кланмента, паѣннншн роуць абіе нзбавнше се.⁷

І. 7356 Пріемъ же папа кннги словен'скыѣ,⁸ [светн іе] н положн іе въ цркви стые Маріе, нже нарицает се Фотнда,⁹ н пѣше на нннн стою¹⁰ літургіѣ. По семь повелѣ папа двѣма епкѣма, Фнрмѣсн н Гондрѣух'мѣ,¹¹ стнтн словесіемъ словен'скыѣ оученнкы.¹² Н ѣкоже стнше се, н абіе пѣше літургію въ цркви стго апла Петра словен'скыиъ ѣзыкѣ.¹⁴ Н въ дрѣугын днѣ пѣше въ цркви стые Петронндн,¹⁵ н въ дрѣугын днѣ въ цркви стго Андреѣ. Н ѿ тоудѣ пакы оу велнкааго оучнтелѣа въселен'скаго¹⁶ Павла апла цркви. Н въсоу нѣщѣ пѣше, славословеце словен'скы; н на втрѣн пакы літургію на стынъ грѣбѣ его, нмоуше на помощь Арсеніа епкпа, єдннѣго соуца ѿ седмь епкпѣ, н Анастасіа епелотнкарѣ.

Н філосѡфъ же не прѣстааше дѣнннѣю хѣлаоу боу въздавае съ своиимъ оученнкы о семь. Рнмляне же не прѣстаахѣ ндѣше къ ннѣмъ н въпрашающе его, о нхъже аще хотѣаше кто;¹⁷ н сказаніе соугоубѣ н трѣгоубѣ ѡ въпрошеніихъ своѣ¹⁸ пріемлюще ѿ него, радостнн въ свое пакы възвращаахоу се дома.¹⁹

Жндѡвннъ же нѣкын такоже прнхѡде, стесааше се съ ннмъ н гла емѣ єдннѡю: „Нѣ оуже еше прншьлѣ хѣ по чнслав лѣтнѡмѣ, о ннѣмъ же глѡють прѣрцн, ѣко ѿ двѣи нмать роднтн се“. Почѣтъ же емоу філосѡфъ въса лѣта ѿ Адама по родѡмѣ, сказа емоу потѣн'коу, ѣко прншьлѣ іе, н селнко лѣтъ іе ѿ толн до нннѣ. Н наоучнѣв, ѡпоустн его.

XVIII. Н постнгоше н мнѣшн трѡуды, н въ болѣзнь възпаде. Н трыпецѣ емоу єзѣ мнѡгы днѣ, єдннѡю вндѣвѣ бжіе явлєніе, начеть пѣтн снце: „О рекшнхъ мнѣ: въ домѣ гнѣ възндемъ, възвесеи се дхъ мон н срце възрадова се“ (Псал. СХХІ, 1, XV, 9). Н обльк' се въ чтныѣ рнзы,¹ тако прѣвысть въсь днѣ тѣ, веселе се, глѣ: „ѡселѣ нѣсѣмъ азъ нн црю слоугѣ, нн ннѡмѣ ннѡмѣже на землн, нзъ тѣкѡ боу възсєдрѣжнтелю. Не бѣ, н бѣхѣ, н єсмѣ² въ вѣкы, амннѣ“.

Л. 736 Въ оутрѣн же днѣ въ стын мнншскын ѡбразѣ ѡблѣче се н свѣтъ къ свѣтѣ пріемѣ, нарече сн ннѣ Кврїлѣ. Н въ томѣ ѡбразѣ прѣвысть днѣ н. Н ѣкоже прнблнжн се часѣ да покон³ прнметѣ н прѣставнт се въ вѣчнаа жнлнща, възвннгъ роуць свои къ боу н сътвори мѣтѡу съ слѣзамн, глѣ снце: „Гн, бѣ мон, нже єсн въсе аггелѣ'скыѣ чнны н бесплѣтныѣ снлы съставнлѣ, нѣѡ же распелѣ (Псал. СІІІ, 2) н землю основалѣ (Псал. СІІІ, 5), н въса соуца ѿ небытіа въ бытіе прнвєлѣ, нже възсєгда⁴ [н възсєжде] послоушаєи творєшнхъ волю твою н боешнхъ се тебе, н хрѣнєшнхъ⁵ заповѣдн твоє, послѣшан моє мѣтѡ, н вѣрноє тн стадо съхранн, емѣже вѣ прнставнлѣ мене,⁶ неключнмаго н недѡннмаго раба твоє; нзбавн іе безбожнныѣ н поган'скыѣ зашѣы, глѡшнхъ на те хоулоу,⁷ н погоубєн трѣнєзычнныѣ вѣры єрєсь.⁸ Н възрѣстн цркви твою мнѣжѣствѣ, н въсе въ єдннѡдѣшнн съвѣкоупн, н сътвори нзрєдны людн, єдннѡмыслєще нстнннѣн вѣрѣ твоєи н правѣмъ нспѡвѣданіи, н въздѣхнн въ срца нхъ слово твоєго оуєннєніа.⁹ Твои бѡ іе дарѣ, аще нн прієлѣ єсн недѡннныѣ на проповѣданіє євѣлїѣ хѣ

твоего, подвизающее се¹⁰ на блага дела и творещее оугоднаа тебе. Еже мнѣ въ даль, яко твоѣа тебе предаю; оустрон є снаною твоею десницею и покрыи нхъ кровомъ крнлоу твоею (Псал. LX, 5), да въси въсхвалеть и славеть нме твое, ѡца, и сна и стго дха, амннь“.

Ловзав' же въсе стынъ цѣлованіемъ и рече: „Блаженъ бѣ, нже не дастъ насъ въ ловтвѡу зюубѣмъ невндимымъ врагъ нашихъ, и сътъ нхъ съкроуши, и нзбави ны ѡ нствѣніа нхъ“ (Псал. СХХІІІ, 6, 8). И тако почн о гн, сын мѣ. ма лѣтома, мца февруаріа, въ дѣ. днь, ин'днкта втораго, ѡ сътвореніа же сего мнра „сто[з] лѣто.“¹¹

И повелѣ апостолікъ въсѣмъ грѣкѡмъ, нже бѣхв въ Рнмѣ, такоже же и рнмлянѡмъ, съ свѣщамн съшѣшем се, пѣти на нмъ и сътворити¹² провожденіе емв, якоже быше сътворенн самомв папѣ. Еже и сътворнше.

Меѡвдїе же, братъ его, въпроси апостолнка глаѣ, яко: „Мѣн ны є заклеа, яко нже ѡ нас прѣвѣе прѣнде,¹³ да прннесе его въ свѡи братннн монастырь, и тоу и погребеть“. Повелѣ же папа възложити его въ ракоу и загвоздити гвоздьмн желѣзнымн. И тако дръжа седмь днн, готовает на поуть.

Рекоше же къ апостолнкоу рнм'сцин епкпн: „Поннеже є по мнѡствѣмъ земліа ходнвша, бѣ прнвель его само и зде дшоу еро пріель, зде емоу дѡитъ и погребенв быти,¹⁴ яко чѣстнв моужв“. И рече апостолікъ: „За стыню его и любовь, въ рнм'скымъ обычан прншь,¹⁵ погребѡу и въ моѣ гробѣ, въ црквн стго апла Петра“. Гла же братъ его: „Поннеже мене не слоушасте и не дасте его, аще вн є оугодно,¹⁶ да лежатъ въ црквн стго Климент'а, съ нмъ же є само и прншьль“. Повелѣ же апостолікъ тако сътворити.

И пакы събравше епкпн, и съ въсѣмн люд'мн хотеше и проводити чтно, рекоше: „ѡгвозднеше ракоу, внднмъ,¹⁷ еда что възето боуде ѡ него“. И троужѣше се мнѡго, и не възмогаше ѡгвоздити раку въжемъ повелѣніемъ.

И тако съ ракою положнше и въ гробѣ, одеснѡу странѡ алтара въ црквн стго Климента, надеже начеше¹⁸ мнѡга чюдеса бывати, іаже вндѣвше рнмляне, вѣщнше прнложнше се стынн его и чѣстн. И написавше нквнѡу его на гробѡ его, и начеше стити на нмъ днь и нѡщъ, хвалеше ба, прославляя ющаго тако, нже его славе. Томв бѡ є слава и чѣсть и поклананіе въ вѣкы вѣкѡмъ, амннь.

Л. 7366

РАЗНОЧЕТЕНИЯ И БЕЛЕЖКИ

Глава I

1. Така и в Рил.; в Хил. ожднаа покааніа члвчскаго; в МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1318, Соф. 1335, Соф. 1385, Соф. 1455, Солов. 620, Унд. 330, Барс., Син. 987, Кир. Белоз. жадаа на покааніе чловѣче; в МДА 63, Син. 991, Троиц. 674, Чуд. 179, Чуд. 311, Солов. 509 жадаа покааніа чловѣча, Този израз се среща често в поученіята на Климент Охридски: Братнѣ, прнсно жадаа спсѣннѣ нашего гъ (Поученіе в памет на апостол

и мъченик), жадаа вашѣго спнна (Поучение за Преображение) и др. Среща се и в Синайския молитвослов, и то тъкмо в онази негова статия, която се смята за Климентова творба (҃҃ннѣ надѣ исповѣданнѣмъ сѧ): слышн, уаде, како ти жаждетѣ покааннѣ нашѣго бѣ. Поради това трябва да се предполага, че четенето жадаа покааннѣ уловѣма ще да е най-близо до предполагаемия първообраз. — 2. Така е и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Соф. 1288, Соф. 1455, Барс., МДА 63, Син. 991, Троиц. 674, Чуд. 179, Чуд. 311, Солов. 509, Вяз.; в Льв. I, Соф. 1318, Соф. 1335, Соф. 1385, Син. 987, Солов. 620, Кир. Белоз. покааннѣ (н) жнвотѣ; в МДА 19, Унд. 330, Волок. 591 покааннѣ (н) жнвотѣ. Безспорно четенето покааннѣ и жнвотѣ трябва да се смята за правилно, понеже в класическия стб. език глаголът хотѣти има допълнение в дат.: срв. например мноастыни хотѣж, а не жрѣтѣ (Мат. 9, 13 и 12, 7) в Зогр., Мар., Асем. и в Климентовото поучение за предпразненство на Рождество Богородично; или напр. кѣто естѣ члкъ, хотѣтѣ жнвотѣ (Пс. 33, 13), хотѣшн правѣдѣ моеі (Пс. 34, 17) в Син. псалтир и др. — 3. В Унд. 330 и Барс. мн. ч. прилежатѣ; в МДА 19 приложнѣ, което по смисъл е неподходящо. — 4. Така и в Рил.; във всички други преписи мн. ч. кажда лѣта. — 5. Само тук и в Рил. стои многометежнаго; във всички други преписи многомльвнаго. — 6. Само тук и в Рил. е нашѣ рѣдн; във всички други преписи ед. ч. е нашѣ рѣдѣ. — 7. Така и в Рил.; във всички други преписи стои снцѣ, снцѣ, снцѣвъ, снцѣго. — 8. Така и в Рил.; във всички други преписи трето л. являетѣ. И двата варианта са смислени, но трябва да се предполага, че в първообраза ще да е било являетѣ. Четенето являемѣ (1 л. мн.) изглежда, че се дължи на личното осмисляне от страна на Владислав Граматик.

Глава II

1. В Соф. 1288, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330 и Барс. нѣкто; в Хил., Хоп., Льв. I, Соф. 1335, Соф. 1385, Солов. 620, Солов. 509 етерѣ. — 2. Поради неразбиране повечето преписвачи са изопачили думата, която в първообраза ще да е гласяла *дрѣгарьскын* или *дрѣунгарьскын*. В Хил. е *драгарьскын*; в другите преписи *дрѣгарьскын* или *дрѣунгарьскѣ*. В Соф. 1288, Унд. 330 и Вилн. 80 преведено *сѣтннѣскын*. — 3. Във всички преписи стои *бл҃гоуѣрнѣ* и *правѣднѣ*. Само тук и в Рил. и *правѣдѣмѣ* е пропуснато. — 4. Така и в Рил.; във всички други преписи *вм. истинно стои испльнѣ*. — 5. Само тук и в Рил. е пропусната фразата *жнвын же сѣ подружнемѣ сконмѣ*, която фигурира във всички други преписи. — 6. Вместо *младѣншн* в МДА 19, МДА 63, Соф. 1335, Соф. 1385, Соф. 1455, Вяз., Син. 991, Син. 987, Троиц. 674, Чуд. 179, Чуд. 311, Солов. 620, Солов. 509, Волок. 591, Соф. 1318, Вилн. 80 и Кир. Белоз. стои *мѣзнынѣ*; в Соф. 1288, Унд. 330 и Барс. *мѣзныннѣ*. — 7. Така и в Рил.; във всички други преписи *да бы и (еѣ) дѣла*. — 8. Така в МДА 63, Син. 991, Троиц. 674, Чуд. 179, Чуд. 311, Солов. 509; в МДА 19, Соф. 1288, Унд. 330 и Барс. *хоташѣ*; във всички други преписи *не рачн сѧ*, което изглежда най-близо до първообраза. — 9. Фразата *нескѣрнномѣ млѣкомѣ въздоена была* фигурира във всички преписи; пропусната е само тук и в Рил. Явно е, че е стояла в първообраза. — 10. Така и в Рил.; във всички други преписи цялата тази фраза гласи: *сѣвъшавше сѧ, не сѣоднста сѧ, говаща (говѣща, говѣюща) сѣвъ*. — 11. В МДА 19, МДА 63, Соф. 1335, Соф. 1385, Соф. 1455, Син. 991, Чуд. 179, Чуд. 311, Вяз., Солов. 620, Вилн. 80 след *о гн* има още *яко братѣ и сѣстра*. — 12. Така и в Рил.; във всички други преписи *дондеже я сѣмрѣтъ раздѣвн*. — 13. Във всички други преписи *вкл. и Рил. !)* вместо *томѣ бл҃гоуѣстномѣ мужѣ* стои само *емѣ*.

Глава III

1. Така е и в Рил.; във всички други преписи *вм. оутелѣтѣ стои красотѣю.* — 2. Така е в Рил., Бук. 135, Хил.; във всички други преписи *вм. нмѣтѣ тѣѣ стои нмѣтѣ, което изглежда по-смыслево.* — 3. В Рил., Хил., Лъв. I, Хоп., Бук. 135, Соф. 1335, Соф. 1385, Солов. 620, Солов. 509, Вяз. няма книжноѣ. — 4. Във всички други преписи (*вкл. и Рил.*) *оученикъ.* — 5. В МДА 63, Син. 991, Чуд. 179 и Чуд. 311 *паматѣю и хитростѣю;* в Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330 и Барс. *паматѣю и хитростѣю дѣбром;* в Солов. 509 *паматѣю и хитростѣю скорю;* във Ват. *паматѣю ѣддрю.* — 6. В МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330, Барс., Вяз. *ѣко и днентѣ са есъмь.* — 7. Във всички други преписи (*вкл. и Рил.*) *вм. съ съвѣстѣннѣи своимѣи стои само съ нмѣи.* — 8. В МДА 19, МДА 63, Син. 991, Соф. 1288, Унд. 330, Чуд. 179, Чуд. 311, Барс. *ѣстрѣбь.* — 9. В МДА 19, Соф. 1288, Унд. 330, Барс. *не ѣсть хлѣба;* в Соф. 1385, Соф. 1318, Соф. 1335, Соф. 1455, Солов. 620, Солов. 509, Син. 987, Волок. *не ѣдѣ хлѣба.* — 10. Така и в Рил.; във всички други преписи *не вѣлѣ.* — 11. В Лъв. I и Хоп. *окаашѣ ѣ;* в Соф. 1455 и Вяз. *окаашѣ сѣ.* — 12. Така и в Рил.; но във всички други преписи стои по оучениѣ сѣ нмѣ, което безспорно е по-правилно и по-близо до първообраза. — 13. Така и в Рил.; в МДА 19 *наказанѣмь;* във всички други преписи *казанѣмь.* — 14. В МДА 63, Соф. 1318, Соф. 1385, Син. 991, Син. 987, Чуд. 179, Чуд. 311, Волок., Солов. 509, Кир. Белоз. *ѣзвѣщашѣ;* в МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330, Барс., Вяз. *хѣлѣвашѣ сѣ.* — 15. В Соф. 1455 и в Вяз. *и ѣз оумь вѣлѣи,* което показва правилно разбиране на текста. — 16. В Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330, Барс., Вяз. *нѣкто;* в МДА 63, Хил., Хоп., Лъв. I, Соф. 1318, Соф. 1335, Соф. 1385, Син. 991, Син. 987, Чуд. 179, Чуд. 311, Солов. 620, Солов. 509, Волок., Кир. Белоз. *ѣтерь.* Срв. бел. 1 към гл. II. — 17. Във всички други преписи изразѣт е в пряка реч: в Рил. и Хил. *дѣбръѣ наоучи мѣ;* в МДА 19, МДА 63, Соф. 1288, Син. 991, Унд. 330, Чуд. 179, Чуд. 311, Барс., Солов. 620, Солов. 509, Вяз. *вместо дѣбръѣ стои дѣбръѣ дѣи или дѣбръѣ дѣа,* като обращение на Константина към учителя. — 18. Така и в Рил.; във всички други преписи *пред ннкогѣѣ има ѣноудѣ.* — 19. Така и в Рил.; във всички други преписи *вместо о радѣмь стои о красотѣ.* — 20. Така и в Рил.; във всички други преписи *вм. что не вѣла твоѣа стои что етъ оугодно тѣбѣ.*

Глава IV

1. В ръкописа стои погрешно *дѣачнѣѣ.* — 2. Така и в Рил., Хил., Хоп., Лъв. I, Бук. 135; в МДА 19 *ѣкоже ни ѣдннѣ отѣ ннхѣ навѣчѣ;* във всички останали преписи *ѣкоже бы могѣл кто ѣдно навѣчнѣтѣи ѣ ннхѣ.* — 3. Така и в Рил.; в Хил., Хоп., Бук. 135 *оучѣнѣа и хѣудѣжѣствомь;* в другите преписи *оучѣнѣа и хѣудѣжѣства,* което изглежда по-близо до първообраза, тъй като цялата тази фраза е взета от словото на Григорий Назианзин в памет на Василий Велики: *σπουδῆ γὰρ εὐφροῖα συνέδραμεν, ἐξ ὧν ἐπιστήμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος ἕχουσιν* (Вж. Migne. Pat. gr., т. 36, кол. 525). В МДА 63, Син. 991, Чуд. 179 и Чуд. 311 *оучѣнѣа и хитрѣстѣи.* — 4. Само тук и в Рил. *вѣщѣше;* във всички други преписи *вѣлѣ.* — 5. Тук и в Рил., Хил., Хоп., Лъв. I и Бук. 135 *вѣсѣдѣвашѣ* липсва, което е явен пропуск; във всички други преписи *има вѣсѣдѣвашѣ.* — 6. Така и в Рил.; във всички други преписи *вм. ѣз замѣѣѣ стои ѣз стрѣптѣи,* което малко променя смисъла. — 7. Фразата *она тѣѣю ѣдннѣ сѣматрѣѣ нѣѣѣ се срѣща само тук и в Рил.;* в МДА 63, Соф. 1288, Син. 991, Унд. 330, Солов. 509 и Барс. *помышлѣашѣ како бы;* в другите преписи *изобщо липсва.* — 8. Така и в Рил.; в Хил., Хоп., Лъв. I, Бук. 135 *како бы ѣз земьнынхѣ нѣснаѣ прѣмѣннѣѣ;* в другите преписи *како бы земьнымн нѣвснаѣ прѣмѣннѣѣ.* — 9. Така и в Рил.; във всички други преписи *вм. нзытѣи стои нзѣтѣтѣи.* — 10. Така и в Рил.; във всички други преписи *липсва кѣсъмь.* — 11-11. Във всички други преписи (*вкл. и Рил.*) *този пасаж липсва;* явно е, че той е вмѣкнат от преписвача Владислав Граматик. — 12. Във всички други преписи (*вкл. и Рил.*) *нѣкогѣа по снхѣ липсва.* — 13. Така и в Рил.; във всички други

преписи *вм. разоумъ* *стои красота*. — 14. Така и в Рил.; във всички други преписи то *дъщерь* *нмамь*. — 15. Така и в Рил.; във всички други преписи *кнаженіе*, *кнаженне*. — 16. В Лъв. I *нѣ* *нно*; във всички други преписи *нѣ* *ннѹже* *нно*. — 17. Така само тук и в Рил.; в другите преписи *къ цѣдн*. — 18. Така и в Рил.; във всички други преписи *вм. єда* *стои неган*, *некан*, *некъан*. — 19. Само тук е *съ* *ннмн*; във всички други преписи (*вкл. и Рил.*) *съ* *ннмь*. — 20. Така и в Рил.; във всички други преписи *по* *то* *се прѣть*.

Глава V

1. Тук цялата фраза е малко разширена от преписвача Владислав Граматик; във всички други преписи (*вкл. и Рил.*) тя гласи: *Бѣ же Аннын патрѣархъ ерьсь въздвнглъ, глє*. — 2. Така в Рил., Хил., Хоп., Лъв. I; в другите преписи *не творити*. — 3. Така и в Рил., МДА 63, Син. 991, Соф. 1288, Чуд. 179, Чуд. 311; в другите преписи *вм. съборъ* *стои сѣн'мь*. — 4. Във всички други преписи (*вкл. Рил.*) *рєкъ* *тако*. — 5. В Хил., Лъв. I, Хоп., Бук. 135 *стои юноше*, което е също тъй *вин. падеж* — от среднобълг. *юноша* *вм. стб. юношж*. — 4. В МДА 19, МДА 63, Соф. 1288, Соф. 1318, Соф. 1355, Соф. 1385, Соф. 1455, Син. 991, Син. 987, Чуд. 179, Чуд. 311, Унд. 330, Солов. 620, Солов. 509, Барс. и Вяз. след *юна тѣломь* има още една фраза: *а не вѣдын стара оума въ немъ*. Може да се предполага, че е фигурирала в първообраза. — 7. Така и в Рил.; във всички други преписи *не грьдн (гордн)* *сѣ*. В Соф. 1307 *не* *возносн сѣ*, но на полето нанесена глоса *не гордн сѣ*. — 8. В Соф. 1288, Соф. 1307, Соф. 1455, Унд. 330, Барс., Вяз. *липсва Нестора*. — 9. Така и в Рил.; в МДА 63, Соф. 1318, Соф. 1385, Син. 991, Син. 987, Чуд. 179, Чуд. 311, Солов. 509, Волок., Кир. Белоз. *нщншн*; в другите преписи *вѣрѣташн*. — 10. Така в Рил. и Лъв. I; в другите преписи *липсва вѣвѣшан* — 11. Така и в Рил.; във всички други преписи *стои то ты нынѣ . . .*, което е много уместно и което ще да е стояло в първообраза. — 12. Така и в Рил., Хил., Хоп., Лъв. I; в другите преписи *вместо* *нкона* *стои* *лнцє*. — 13. Така и в Рил.; във всички други преписи *стои оубоудѣть*, което е твърде старинно и което ще да е стояло в първообраза. — 14. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в другите преписи *образъ явалѣтъ* *и* *подовіє*. — 15. Така и в Рил.; в другите преписи *никакоже*. — 16. Така и в Рил.; в Лъв. I, Хил., Хоп., Бук. 135 и МДА 19 *прѣтн сє*; в другите преписи *впрѣтн сѣ*.

Глава VI

1. Така и в Рил.; във всички други преписи *липсва* *къ* *намь*. — 2. Така и в Рил.; във всички други преписи *вм. ты* *же* *стои* *то* *яко . . .* — 3. Така и в Рил.; във всички други преписи след *Дѣда* има още *нова (новаго)*. — 4. Така и в Рил.; в Хил., Хоп., Лъв. I, Бук. 135 *прнставнше* *же* *къ* *немѣ* *асннкритѣ* *и* *Георгіѣ* *Полашѹ*; в другите преписи *прнставльше* *же* *ємоу* *асннкритѣ* *Георгіѣ* *и* *посланиѣ* (*ѣ*, *ѣ*). — 5-5. Този пасаж се среща само тук и в Рил.; във всички други преписи той *липсва*. Изглежда, че е прибавен по-късно от преписвача Владислав Граматик. — 6. Така и в Рил.; в другите преписи *дємон'скыє*. — 7. Така и в Рил.; във всички други преписи *вм. нгрн* *стои* *дывн* *или* *дывъ*, което *откъм* *значение* („глуми, подигравки“) *изглежда* *по-правилно*. — 8. Само тук е *тъй*; в Рил., Хил., Хоп., Лъв. I, Бук. 135 *мѹдраѣ* *уѣдъ*, *кннгъ* *наоучена*; в МДА 19 *ѹмнаѣ* *уѣдъ* *и* *кннжна*, *ѹчѣна . . .*; в другите преписи *мѹдраѣ* *уѣдъ (уѣда)* *и* *кннжна*, *ѹчѣна (наоучѣна)* . . . — 9. Така и в Рил.; в другите преписи *липсва разоумьмь*. — 10. Така и в Рил.; в Хил., Хоп., Лъв. I, Бук. 135 *ѣсно*; в другите преписи *ѹзъко (ѹско)*. — 11. Във всички други преписи (*вкл. и Рил.*) *липсва* *лншьше*. — 12. Така е само тук и в Рил.; във всички други преписи *вместо* *вѣсте* *въ* *кою* *стои* *то* *въ* *кою* (*какоу*, *какою*, *какоюю*). — 13. Само тук и в Рил.; във всички други преписи *вместо* *аще* *тако* *не* *стои (то)* *аще* *тако* *глєте*, което от логическо гледище е по-уместно. — 14. В Соф. 1318, Соф. 1335, Соф. 1385, Солов. 620, Солов. 509,

Син. 987, Кир. Белоз. и Волок. 591 вместо прилагателно съществително стои причастие мещущи. — 15. Така е само тук и в Рил.; в Хил., Хоп., Льв. I, Бук. 135 повъщеніе твою; в другите преписи нзвъщеніе (нзвъщаніе) твою (сътворю). — 16. Само тук и в Рил.; във всички други преписи вместо дружже стои гостн (гостю). — 17. Само тук и в Рил.; в другите преписи вѣлнть. — 18. Във всички други преписи љвѣ липсва. — 19. В Рил. пакы въпросниѣ его рекаѣще; във всички други преписи пакы глаше (глаша, глаша). — 20. Така е и в Рил., Хил., Хоп., Льв. I; в другите преписи вм. н за ны стои н за ны, което в дадения случай е неуместно. — 21. Само тук и в Рил.; в другите преписи снцѣмѣ. — 22—22. Този пасаж, който се чете във всички преписи, липсва тук и в Рил. Ясно е, че той е стоял в първообраза, но Владислав Граматик го е пропуснал и в двата си преписа. Тук го поместваме според преписа в МДА 19. — 23. Само тук и в Рил.; във всички други преписи љвѣ липсва. — 24. Само тук и в Рил.; във всички други преписи след н љкоже нхъ прѣпрѣ има още н ѡ снхъ. — 25. Само тук и в Рил.; във всички други преписи гъдѣше се. — 26. Само тук и в Рил.; във всички други преписи развѣ мене. — 27. Само тук и в Рил.; във всички други преписи нектѡ? ли се дѣвѣши. — 28. В Соф. 1288, Соф. 1335, Соф. 1455, Унд. 330, Вяз., Барс. вместо поучнѣ стои глоубнѣ. — 29. Само тук и в Рил.; във всички други преписи вместо нгрн стои дывѣ или дывы. — 30—30. Тази фраза се среща само тук; във всички други преписи (вкл. и Рил.) липсва. — 31. Поради явно неразбиране разните преписвачи са изопачили по различен начин тази дума: амаврѣнно, амнрѣнно, арменѣнно, амнрѣ и др. — 32. В Соф. 1335, Соф. 1385, Соф. 1455, Солов. 620 и Вяз. погрешно: не двою сѣ ѣ. — 33—33. Тук целият този пасаж е малко разширен. В Рил. разгнѣваше же се, на свою злобу обратше се и даше емѣ љдѣ пнтн; в другите преписи сѣтнѣе на свою се злобу вѣрацьше, даше емѣ љдѣ пнтн; в Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330, Барс. и Вяз. вместо сѣтнѣе стои горше же. — 34—34. Само тук; във всички други преписи (вкл. и Рил.) тези думи липсват. — 35—35. И тук има малко разширение; в Рил. нзбаен н того тогда невѣрѣженна н на свою землю здрава вѣзвратн н пакы; в другите преписи нзбаен н того н на свою землю здрава н вѣзвратн.

Глава VII

1. Думите таже по снхъ ѡ се срещат само тук; във всички други преписи липсват. — 2—2. Този пасаж се намира само тук; във всички други преписи (вкл. и Рил.) той липсва. — 3. Само тук и в Рил.; във всички други преписи стои печаль възмѣтаѣ (според Пс. 54, 23). — 4. Само тук и в Рил.; в другите преписи нѣктоури н же липсва. — 5. Така в Рил., Хил., Хоп., Льв. I, Бук. 135; в другите преписи овѣднѣа гѣднѣа. — 6. В Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330, Барс., Вяз. нѣкто мѡужь; в другите преписи само мѡужь. — 7. Само тук и в Рил.; в другите преписи научѣ жнтн. — 8. Само тук и в Рил.; в другите преписи творнтн. — 9—9. Този важен пасаж се среща само тук; във всички други преписи (вкл. и Рил.) липсва.

Глава VIII

1. В Рил. вместо тогда стои въ то врѣме; в другите преписи изобщо липсва. — 2. Така и в Рил.; в МДА 19, МДА 63, Син. 991, Соф. 1288, Соф. 1385, Соф. 1455, Унд. 330, Троиц. 674, Чуд. 179, Чуд. 311, Барс. и Вяз. покли; в другите преписи слы(сан). — 3. Така и в Рил., Хил. и Бук. 135; във всички други преписи след обываѣ има още свое (своѣ). — 4. Само тук и в Рил.; във всички други преписи ѡстѣть (ѡстѣть, ѡстѣци) ны. — 5. Така е само тук и в Рил.; във всички други преписи след стѡжжѡт' ны има още на свою (върѣ). — 6. Само тук и в Рил.; във всички други преписи стои сег. време слѣмь (слѣмь), което е по-уместно. — 7. Само тук и в Рил.; в другите преписи старѡю; в МДА 63, Соф. 1385, Соф. 1455, Унд. 330, Барс. малко разширено: старѡю помнѣющн дружбѡу н љбовѣ дръжѣщн. — 8. Само тук и в Рил.; във всички други преписи то по вѣшѡ се вѣрѡу нмѣмь. — 9. Само тук и в Рил.; във всички други преписи не вѣлаше. — 10. Само

тук и в Рил.; в другите преписи след хотѣль въ има още о сѣвъ (о сѣвъ), което с оглед на следващата мисъл е много уместно. В Хил. и Бук. 135 стои о сѣвъ, което е явна грешка вместо о сѣвъ. — 11. В Рил. рѣшкымн писмены; в Хил., Хоп., Бук. 135 рѣшскы писмень; в другите преписи рѣшскымн писмены. — 12. Само тук и в Рил.; в Лъв. I, Хил., Хоп., Бук. 135 хрнѣма; в другите преписи конѣ (конѣ). — 13—13. В МДА 19 н всн граждѣне вънесоша ѿ въ градѣ. — 14. Само тук и в Рил.; във всички други преписи нѣкоторын липсва. — 15. Така само тук, в Рил., Хил. и Бук. 135; във всички други преписи след крѣщеніе има още ѿнде, ннкожеже пакостн сѣтворѣ (сѣтвори) людемъ тѣмъ. — 16. В Лъв. I, Хил., Хоп., Бук. 135, Соф. 1318, Соф. 1385, Соф. 1455, Син. 987, Волок. 591, Вяз., Солов. 509 и Кир. Белоз. думите са на гръцки: крѣе еленсонѣ. — 17. Само тук и в Рил.; във всички други преписи повелѣнїю. — 18—18. Само тук е тѣй; във всички други преписи (вкл. и Рил.) ѿпустнше н сѣ въсею дръвнню.

Глава IX

1. В МДА 19, МДА 63, Син. 991, Троиц. 674, Чуд. 179 и Чуд. 311 каспїнскаѣ. — 2. Тук, в Рил., Хил., Хоп. и Лъв. I н е пропуснато. — 3. В Хил., Хоп., Лъв. I и Бук. 135 сѣ ннмъ липсва; в другите преписи въсѣ. дѣѣ сѣ ннмъ. — 4. Само тук; във всички други преписи (вкл. и Рил.) емѣ липсва. — 5. Само тук; във всички други преписи ѿкоже хвалншн сѣ липсва. — 6. Само тук и в Рил.; във всички други преписи ѿ Адама липсва. — 7. Така и в Рил.; в Хил., Хоп., Лъв. I, Бук. 135, МДА 19, Соф. 1385, Соф. 1455, Вяз. славоѣ волею ѿверзгъ; в другите преписи славоѣ велюю ѿверзгъ. — 8. Така и в Рил., Хил., Хоп., Лъв. I, Бук. 135; в МДА 63, Син. 991, Син. 987, Троиц. 674, Чуд. 179, Чуд. 311, Волок. 591 и Кир. Белоз. на странноѣ (странноѣ) землю; в Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330, Барс. и Вяз. нзгнанъ бысть на ннѣ странѣ н землн дошедѣ ѿбннща. — 9. Само тук и в Рил.; във всички други преписи дръвнню. — 10. Така и в Рил., Хил., Хоп., Лъв. I и Бук. 135; в другите преписи стои ед. ч. слѣшан, което е по-правилно, понеже Яков и Израил е едно и също лице. — 11. В същност в оригинала, както и в Рил., е написано погрешно немелн, което не значи нищо. В МДА 19, МДА 63, Син. 991, Троиц. 674, Чуд. 179, Чуд. 311 стои правилно нежелн. В Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330, Барс. и Вяз. ѿ не лн; в Соф. 1318, Соф. 1385, Син. 987, Солов. 509, Волок. 591, Кир. Белоз. агглн. — 12. Така и в Рил.; в Хил., Хоп., Лъв. I и Бук. 135 како можешн нного болеща нсѣвантн; в другите преписи како во можешн нномѣ волащѣ (ѿ) нного цѣвантн (нсѣвантн), което от логическо гледище се явява като най-смислено. Изглежда, че тѣй е стояло в предполагаемия първообраз. — 13. Само тук; във всички други преписи тоѣ липсва. — 14. Това нан нн, което е съвсем неуместно, стои само тук и в Рил.; във всички други преписи липсва.

Глава X

1. Така и в Рил.; в Хил. и Бук. 135 сказаемын; в Хоп. и Лъв. I сказаемыхъ; в Син. 987, Волок. 591, Солов. 509 н сказаемъ; в Соф. 1318 н сказѣемъ; в другите преписи н скажемъ нмъ, което изглежда най-правилно и най-смислено. — 2. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330, Барс. и Вяз. сеѣ лн радн насѣ въпрашаѣте; в другите преписи сеѣ лн радн на се въпрашаѣте, което изглежда най-логично и най-близко до предполагаемия първообраз. — 3. Така и в Рил., Хил., Хоп., Лъв. I и Бук. 135; във всички други преписи ѿноудѣ (ѿннждѣ, ѿннждѣ, отнюдѣ). — 4. Само тук и в Рил.; във всички други преписи вместо нстннно стои непѣтающе (непѣтающе). — 5. Само тук и в Рил.; в другите преписи ѿко липсва. — 6. Само тук; във всички други преписи (вкл. и в Рил.) фнлософѣ рече. — 7. Така и в Рил., Хил., Хоп., Лъв. I и Бук. 135; в другите преписи прѣвын законѣ рѣкше дръжатн, което е напълно уместно. — 8. Само тук и в Рил.; във всички други преписи вместо людемъ стои мѣжемъ, което по-точно отговаря на оригинала (Йерем. 11,2). — 9. Само тук и в Рил.; във всички други преписи добръ дѣемъ. — 10. В МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1318, Соф. 1385, Соф. 1455, Син. 987, Унд. 330, Волок. 591, Барс., Солов. 509, Кир. Белоз. и Вяз. то како въ дръжнтѣ законѣ. — 11. Така е само тук и в Рил.; във всички други преписи след виднтѣ има още н въпркнтѣ на стѣзе

ГНЕ вѣтунѣ и вѣднѣ, което отговаря точно на цитирания тук текст от Йерем. 6,16. — 12. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, което точно съответствува на текста в еврейската библия; в другите преписи стои 3 л. мн. ч. *вслышеть* (*оуслышеть*), което съответствува на текста в гръцкия превод по Septuaginta.—13. Така е само тук и в Рил.; във всички други преписи след *вннамн* има още *ѡ прѣокъ*. В Соф. 1455 и Вяз. но нѣмн многымн *вннамн ѡ прѣокъ*. — 14. Само тук; във всички други преписи (вкл. и Рил.) вместо *кадѣле* стои *тъмѣанѣ*. — 15. В Рил. се ѡкоже *гѣшн*; в Хил., Хоп., Лъв. 1, Бук. 135 *сн ѡже гѣшн*; в Соф. 1385, Соф. 1455 и Вяз. се *ѡже гѣшн*; в другите преписи *сѣ* (*се*) *гѣшн*, което от гледище на смисъла и на логичния ход на спора изглежда най-правилно. — 16. Така и в Рил.; в Хил. по погрешка недописано *хрѣнн*; във всички други преписи стои инфинитив *хрѣннтн*, което е синтактически правилно. — 17. Само тук, в Рил., Соф. 1455 и Вяз.; в другите преписи *ѡтокъ*. — 18. Така и в Рил., Хил., Хоп., Лъв. 1 и Бук. 135; в другите преписи *вѣднѣ и прѣрочство*, което по-точно отговаря на цитирания текст от Дан. 9, 24. — 19. Само тук и в Рил.; във всички други преписи не *дръжнтъ се*. — 20. Само тук и във Рил.; във всички други преписи *нгѣмень*. — 21. Само тук; във всички други преписи (вкл. и Рил.) *рѣждѣство* (*рѣдѣство*), което по-точно отговаря на цитираното място от Ис. 66, 7. — 22. В Син. 987, Волок. 591, Соф. 1315, Соф. 1385, Соф. 1455, Унд. 330, Солов. 509, Кир. Белоз. и Барс. не *ндѣтъ*; в МДА 19, МДА 63, Соф. 1288, Син. 991, Троиц. 674, Чуд. 179, Чуд. 311 не *вѣдѣтъ*. — 23. Само тук; във всички други преписи *сѣла*. — 24. В Рил. *сказакъ нмъ*; във всички други преписи само причастие *сказакъ* (*сказалъ*). — 25. Само тук и в Рил.; във всички други преписи *прѣдложникъ*. — 26. Само тук и в Рил.; в другите преписи *вѣрѣзъ ли скннѣ* (*скннью*), *ѡже вѣдѣ въ горѣ Мѡнсини и нзнесе* (*нзнесе*). — 27, 28. Тук, в Рил., Хил., Хоп., Лъв. 1 и Бук. 135 поради неразбиране е написано погрешно *сръстнн* и *сръстѣмъ* вместо правилното *сръстн* и *сръстѣмъ*, което стои във всички други преписи. — 29. Така и в Рил., Хил., Хоп., Лъв. 1 и Бук. 135; в другите преписи *творнтн* и *кѣанѣтн сѣ*, което от синтактично гледище е по-правилно. — 30—30. Само тук е *тъй*; във всички други преписи *вѣрѣзъ и чѣстъ творнмъ*, но в замяна на това следващите думи и смъ *подѣбнѣю вѣздаемъ почѣстъ* липсват. — 31. Само тук и в Рил.; във всички други преписи *вѣсѡмъ* липсва. — 32. Тук, в Рил., Хил., Хоп., Лъв. 1 и Бук. 135 тази фраза липсва, но изглежда, че се е намирала в първообраза. Взимаме я от МДА 19. — 33. В Син. 987, Соф. 1318, Соф. 1385, Солов. 509, Солов. 620, Кир. Белоз. *нзѣрѣше*; в Соф. 1288, Унд. 330, Барс. *сѣрѣрѣше*. — 34. В Лъв. 1, Син. 987, Соф. 1288, Соф. 1318, Соф. 1385, Соф. 1455, Унд. 330, Кир. Белоз., Солов. 509, Солов. 616, Солов. 620, Вяз. и Барс. вместо *н сѣхъ* стои *нстѣхъ*, *нстѣхъ*, което изглежда по-уместно. — 35. В Соф. 1455, Соф. 1307, Вяз., Солов. 509 след *Мѣѡвдѣ* има още *вратъ Константина философа*. — 36. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в другите преписи *вм. научѣннъ же мѡжѣ* стои *сн* (*сн*, *снѣ*) *же вѣсѣ каганъ козѣрѣскъ съ научѣннъ мѡжн*. — 37. В Син. 987, Волок. 591, Соф. 1318, Кир. Белоз., Солов. 509 *ѡко се тако сн ѡ бѣ*; в другите преписи *ѡко тако сѣтъ ѡ бѣ*.

Глава XI

1. Само тук и в Рил.; във всички други преписи *скажн намъ*. — 2. Само тук и в Рил.; във всички други преписи *дѣахъ*, *дѣашѣ*. — 3. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. 1; в другите преписи след *творнтъ* има още *ннѡго*. — 4—4. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. 1. В МДА 19, МДА 63, Син. 991, Син. 987, Соф. 1318, Соф. 1385, Соф. 1455, Чуд. 179, Чуд. 311, Солов. 509, Солов. 620, Волок. 591, Вяз. *нѡдѣн же свѡн добрѣ* (*добрѣн*) *творѣтъ ннѡго, и ннѣн ннъ*; в другите преписи *нѡдѣн бо* (*же*) *свѡн добрѣн творѣтъ, и сѣрѣцннн такождѣ, и вѣ такождѣ, а ннѣн ннъ*. Изглежда, че във Владиславовите (и изобщо в южнославянските) преписи е пропусната първата част на фразата: *нѡдѣн бо свѡн добрѣн творѣтъ*. — 5. Така и в Рил.; в Хил., Хоп., Бук. 135 *кѡн рѣзѡмъ нмъ добрѣн ѡ снхъ*, което е явно погрешно. В МДА 63, Син. 991, Соф. 1385, Чуд.

179, Чуд. 311, Солов. 620, Троиц. 674 кнѣь рѣзѣмъемъ; в другите преписи кон (да) рѣзѣмъемъ добрѣн ѿ снхъ, което изглежда най-близо до предполагаемия първообраз. — 6. Само тук и в Рил.; във всички други преписи ѿпадѣнїе. — 7. Само тук и в Рил. думата пакостъ е пропусната; 8. Тази фраза е пропусната тук, в Рил., Хил. и Бук. 135, но във всички други преписи я има. — 9. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135 и Лъв. I; в другите преписи стои вин. п. острѣтъ, което безспорно е правилно. — 10. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. I; в другите преписи след ѿ ннхъ има още събѣтннкъ, което навярно е стояло в предполагаемия първообраз. — 11. Само тук и в Рил.; в другите преписи няма нже. — 12. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. I; в другите преписи видѣнїе и профѣство, което по-точно отговаря на цитирания стих от Дан. 9, 24. Вж. и по-горе, гл. X, бел. 18. — 13. Така и в Рил.; в другите преписи жидѣвскымъ. — 14. Така и в Рил.; в другите преписи срацннскѣю. — 15. Тук и в Рил. думата власть е пропусната, което е явно опущение; във всички други преписи тя се намира. — 16. В МДА 19, Син. 991, Соф. 1288, Соф. 1385, Соф. 1455, Унд. 330, Чуд. 179, Чуд. 311, Троиц. 674, Барс. и Вяз. след въ въкъ има още рекоша въси амннъ. — 17. Само тук и в Рил.; в другите преписи няма самъ. — 18. Така и в Рил., Син. 991, Чуд. 179, Чуд. 311 и Троиц. 674; в другите преписи ѿ васъ. — 19. Само тук и в Рил.; в другите преписи няма въсьмъ.

Глава XII

1. Само тук и в Рил.; във всички други преписи пакстыхъ, пакстынхъ. — 2. Само тук и в Рил.; във всички други преписи ѿже. — 3. Както тук, така и в другите преписи тази дума е предадена в разни изопачени форми: фильсцъ, фильсцъ, фланствъ, фнльствъ и др. Тук я предаваме в поправена форма фѣльсцъ според името на съответния град Фула (*Φούλα*). — 4. Така и в Рил., Чул. 179, Чуд. 311, Троиц. 674; в другите преписи дѣлаахѣ, дѣвахъ. — 5. Така и в Рил.; във всички други преписи еланнн сѣтъ въ въноу мѣкѣу шан. — 6. Така и в Рил.; във всички други преписи вместо тако и въсакон теарн стои такон еланнцъ и добрѣ теарн, което е по-смислено от гледище на следващата антитеза (хѣдѣн въци) и което навярно е стояло в предполагаемия първообраз. — 7. Така и в Рил.; във всички други преписи вм. и въ стои то ли въ, което е по-правилно. — 8. Така и в Рил.; във всички други преписи на ѿгнь. — 9. Само тук и в Рил.; във всички други преписи никѣже ѿ насъ. — 10. В повечето преписи стои оставлю, което добре отговаря на гр. *καταλείψω* в съответния текст от Ис. 66, 19. Но в МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330, Барс., Волок. 591 стои поставлю, което изглежда по-близо до еврейския текст. В латинския превод Вулгата, който в много отношения е по-близък до еврейския оригинал, стои *ponam in eis signum*. — 11. Така и в Рил.; в Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. I спасены, а в МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330, Барс., Волок. 591 спасеныа, спасеныа (все вин. п. мн. ч. от страд. причастие съпсены), което изглежда по-правилно, понеже предава точно гр. *καὶ ἐξαποστείλω ἐξ αὐτῶν σωσομένους* в съответния текст от Ис. 66, 19. В другите преписи стои спасенїе, което е осмислено по-свободно. — 12. Така и в Рил., МДА 63 и Соф. 1288, съответно на гр. *Φουδ* от превода на Septuaginta; във всички други преписи обаче стои фѣль, което съответствува на еврейския оригинал. — 13. В Хил., Хоп., Бук. 135 и Лъв. I вм. сладкымн стои гладкымн. — 14. Само тук и в Рил.; във всички други преписи ѿглагълабъ. — 15. Само тук и в Рил.; във всички други преписи липсва стѣе. — 16. В Соф. 1335, Соф. 1385, Соф. 1455 и Вяз. след съкырѣ има още фнлѣсѣфъ. — 17. В Соф. 1335, Соф. 1385 и Солов. 619 само тѣн кратъ (краты). — 18. Само тук и в Рил.; във всички други преписи липсва и ѿпон зѣмлю.

Глава XIII

1. Така и в Рил.; във всички други преписи жнеѣаше безъ мѣвы. — 2. Така и в Рил.; във всички други преписи вм. бѣше стои етъ. — 3. Така и в Рил.; в другите преписи сѣтъ. — 4. В МДА 63, Син. 987, Соф. 1318, Соф. 1385, Соф. 1455, Вяз., Волок. 591, Солов. 619, Солов. 620, Кир. Белоз. стои писмены, т. е. твор. п.

мн. ч. (съгласувано със следващите думи жидовскыи и самаранскыи). — 5. Така и в Рил.; във всички други преписи *грань*. — 6. Така и в Рил.; във всички други преписи след *сказа* има още допълнение *к*. — 7. Така е само тук и в Рил.; в Хил., Хоп., Бук. 135 и Лъв. I *кътъ же снце*; в другите преписи *кътъ же снце пръваа грань*. — 8. Така е и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135 и Лъв. I. В другите преписи тази част от прорицанието гласи: *Чаша моя, чаша моя, прорицан дондеже звезда. Въ пнко бѣдн гн прѣвѣнцѣ, б'дещѣ ношѣю*. — 9. Така и в Рил.; във всички други пр. писи *дрѣвгы грань*. — 10. Така и в другите преписи *третн грань*. — 11. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. I. В другите преписи след *расчѣтъ* же има допълнение *к* (его). — 12. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. I; в другите преписи *царьства Соломона*. — 13. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. I; в другите преписи *вм. рожьства стои царьства*. — 14. Така и в Рил.; в другите преписи *вм. чнсла стои пророчьство*.

Глава XIV

1. Само тук и в Рил.; във всички други преписи *ѡстнмь*. — 2—2. Така е само тук и в Рил.; във всички други преписи фразата гласи: *да се выше и ны (нынѣ) страны, зрѣще, подобнн намъ*. — 3. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. I; в другите преписи след *страны* има още *въсгдѣ*. — 4. В Лъв. I, Хоп. и МДА 19 след *сѣтворн* има допълнение *н*; в Соф. 1288, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330, Волок. 591 и Барс. *его*. — 5. В ръкописа *н ѡмомь*. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135 и Лъв. I, което е явна грешка. В МДА 19, МДА 63, Син. 991, Син. 987, Соф. 1318, Соф. 1385, Чуд. 179, Чуд. 311, Троиц. 674, Волок. 591, Кир. Белоз., Солов. 509, Солов. 619, Солов. 620 е направен опит за друго осмисляне: *сѣ правлю и ѡмомъ свонмъ*. В Соф. 1455 и Вяз. стои *сѣ Вардѣю (сѣ) ѡмь свонмъ*, което изглежда правилно и което по всяка вероятност е стояло в първообраза. В Соф. 1288, Унд. 330 и Барс. *сѣ Вардѣю сѣ дадѣю свонмъ*. — 6. В Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. I има допълнение *к*; в Соф. 1288 *сѣ*; в МДА 19, МДА 63, Син. 987, Соф. 1318, Соф. 1385, Волок. 591, Кир. Белоз., Солов. 509, Солов. 619 и Солов. 620 *ка*. В другите преписи *възвр. мест. са*. — 7. В МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330, Барс. Солов. 509 вместо *абѣ* стои *тогда*. — 8. Така е само тук и в Рил.; във всички други преписи вместо *хотен* стои *нже вѣлнтъ*. — 9. Само тук и в Рил.; в другите преписи *стежалъ*. — 10. Фразата *исплънтн сѣ твоимѣ прошенію* се среща само тук и в Рил.; във всички други преписи тя липсва.

Глава XV

1. Само тук и в Рил.; в другите преписи няма *ѡмѣ*. — 2. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135, Лъв. I; в другите преписи стои *прѣложь*. — 3. В МДА 19, Син. 991, Соф. 1288, Чуд. 179, Чуд. 311, Унд. 330, Троиц. 674 и Барс. след *ѡ сѣмь* има още *вѣлнн*. — 4. Само тук и в Рил.; във всички други преписи *ѡченію*. — 5. Само тук и в Рил.; във всички други преписи вместо *подобно* *кътъ* стои *дѡстѡнтъ*. — 6. В МДА 19, Соф. 1288, Син. 991, Унд. 330, Чуд. 179, Чуд. 311, Троиц. 674 и Барс. вместо *бравѣ* же *сѣ* стои *сѡбравше са*, което е явно погрешно. — 7. В МДА 19, Син. 991, Соф. 1288, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330, Чуд. 179, Чуд. 311, Троиц. 674 и Барс. *вѣзчнслѣныхъ*. — 8. Това отрицателно не *покрываеть*, което стои в повечето преписи, е съвсем безсмислено и погрешно; явно е, че трябва да бъде *покрываеть* (без отрицание!), както е в гръцкия текст на цитираното място от Малах. 2, 16: *ἀλλὰ ἐὰν μισῆσας ἐξήλοσταιλής, λέγει κύριος ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ καλύψει ἀσέβεια ἐπὶ τὰ ἐνθυμήματά σου, λέγει κύριος παντοκράτωρ* („ако направиш жена си и я напуснеш, нечестие ще покрие помисленията ти“). В МДА 19, Соф. 1288, Унд. 330 и Барс. *по-правилно* *покрываеть са*. — 9. Така и в Рил., Хил. и Бук. 135; в другите преписи стои *склнтн, свлтнтъ*. — 10. Само тук и в Рил.; във всички други преписи след *испрошь* има още *ѡ* *ѡвою*.

Глава XVI

1. Поради неразбиране от страна на преписвачите (или поради западнославянско влияние) това име в разните руски преписи е изопачено по различен начин: въ нѣтъхъ, нѣтыхъ, нѣтъцѣхъ, нѣтѣхъ, нѣтѣ и др. — 2. В МДА 19, МДА 63, Син. 987, Соф. 1318, Соф. 1385, Солов. 509, Солов. 619, Солов. 620, Волок. 591 и Кир. Белоз. латннѣстѣн ѣпископн. — 3. Така и в Рил., Хил., Хоп. и Бук. 135; в другите преписи след ѣчнши има допълнение ѣ (ѣ, ѣ). — 4. Така и в Рил., МДА 19, Соф. 1307, Соф. 1455, Вяз.; в другите преписи ѣрек, ѣнны, латнны. — 5. Така и в Рил. и Соф. 1307; в другите преписи няма бытн. — 6. В МДА 19, Син. 991, Соф. 1288, Унд. 330, Чуд. 179, Чуд. 311, Троиц. 674 и Барс. хѣтѣща датн. — 7. В Хил., Хоп., Бук. 135, Соф. 1385, Соф. 1455 и Вяз. липсва довоьны; в другите преписи вместо довоьнн стои многы. — 8. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в другите преписи след ѣгпты има още сѣры; в Син. 987 и Соф. 1318 рѣсн. — 9. Така е само тук; във всички други преписи (вкл. и Рил.) липсва нже ѡ ѡана. — 10. Тук и в Рил., Хил., Хоп. и Бук. 135 този цитат от Йоан 1, 12 е изопачен. В другите преписи ѣнко же прѣнало (или прѣналн) кѣтъ н, което по-правилно предава съответния гръцки текст *δοσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν*. — 11. Само тук и в Рил.; във всички други преписи хрѣнтн. — 12. Само тук и в Рил.; в другите преписи законоѡчителнѣмъ липсва. — 13. Само тук и в Рил.; в другите преписи аѣръ, аѣръ. — 14. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в другите преписи рѣдъ гласныхъ, което изглежда малко по-правилно, понеже предава гр. *τοσαῦτα γένη φωνῶν* (I Кор. 14, 10). — 15. Тук в преписа стои прѣноснѣ, което е явна грешка на перото; във всички други преписи (вкл. и Рил.) стои правилно прѣснѣ. — 16. Само тук и в Рил.; в другите преписи по твоен похвалѣ. — 17. В първообраза ще да е било ѡ васъ или ѡ вѣсѣхъ васъ, съответно на гр. *πάντων ὑμῶν*. В МДА 63, Син. 987, Син. 991, Соф. 1307, Соф. 1318, Соф. 1335, Соф. 1455, Вяз., Чуд. 179, Чуд. 311, Троиц. 674, Волок. 591, Солов. 509, Кир. Белоз. въ вѣсѣхъ васъ, което е по-правилно. — 18. Така е в Рил., Соф. 1288, Унд. 330 и Барс.; в другите преписи нноѣзычннкы, нноѣзычнѣ. — 19. Само тук и в Рил.; в другите преписи н тако не послѣшашѣтѣ мене. — 20. Тук и в Рил. този цитат е обѣркан: изглежда, че са разменени местата на невѣрнынѣмъ и вѣрнынѣмъ. В МДА 19, Син. 991, Соф. 1288, Чуд. 179, Унд. 330 и Барс. тѣмже ѣзыци въ знаменѣ невѣрнынѣмъ сѣтъ, а прѣрѣкъство не невѣрнынѣмъ, но вѣрѣющынѣмъ, което е по-правилно, но малко съкратено. В Чуд. 311, Троиц. 674, Солов. 509, Солов. 619 и Солов. 620 ѣзыцы въ знаменѣ сѣтъ не вѣрнынѣмъ, но невѣрнынѣмъ, а прѣрѣкъство не невѣрнынѣмъ, но вѣрѣющынѣмъ, което е най-близо до гръцкия текст: *αἱ γλώσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις, ἢ δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν* (I Кор. 1, 22). — 21. Така и в Рил., Хил., Хоп. и Бук. 135. В другите преписи стои ед. ч. не рѣчѣтъ лн, което правилно е съгласувано с подлога нѣтъкѣ (ѣтерѣ). — 22. Така и в Рил.; в другите преписи зн. — 23. Тук след ѣзыкъ нматѣ е пропуснато още сказанѣ нматѣ, което стои във всички други преписи (вкл. и Рил.). — 24. Само тук и в Рил.; в другите преписи глагольннка. — 25. Само тук и в Рил.; в другите преписи ѣвнѣтъ сѣ. — 26. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135. В другите преписи стои сѣдѣщѣ, което е по-правилно. — 27. Тук и в Рил. е пропуснато къ црѣкѣхъ, което фигурира във всички други преписи и което навярно е стояло в първообраза. — 28. Само тук и в Рил.; в другите преписи стои рѣкнѣнтѣ, което съответствува на гр. *ζηλοῦτε* (I Кор. 14, 39).

Глава XVII

1. Така и в Рил.; в Хил., Хоп. и Бук. 135 вместо ѡ нѣмъ стои н; в другите преписи липсва. — 2. Само тук и в Рил.; във всички други преписи по нь. — 3. В МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1307, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330, Солов. 620 и Барс. след Андѣлѣнъ има още прѣтнѣкѣ ѣмоѣ. — 4—4. В Соф. 1288, Соф. 1307, Соф. 1455, Вяз., Солов. 619 и Солов. 620 сѣдѣвѣнѣ ѣко не сѣтъ мощн свѣтаго Климента. — 5—5. В Хил., Хоп., Бук.

135 н абѣ бгъ наѣ уюдеса творити; в МДА 19, Соф. 1288, Соф. 1307, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330 и Барс. н тогда бгъ уюдеса наѣ творити; в Соф. 1385, Солов. 619 и Солов. 620 н абѣ бгъ твораше уюдеса. — 6. Само тук и в Рил.; в другите преписи нзбыше, нзбыша. — 7. Само тук и в Рил.; в другите преписи пак нзбыше, нзбыша. — 8. Така е само тук и в Рил.; в Хил., Хоп. и Бук. 135 след словенскыма има още светые; в другите преписи стои глагол сватн, сватн, което изглежда по-близко до предполагаемия първообраз. — 9. Така и в Рил., Хил., Хоп. и Бук. 135; в другите преписи Фатнь, Фатань, Фатнн, което безспорно е стояло в първообраза. — 10. Само тук и в Рил.; в другите преписи светѹю липсва. — 11. Както тук, така и почти във всички други преписи тези две собствени имена са изопачени по различен начин: Формѹсѹ, Фармѹсѹ, Гонрднхѹ, Гондрѹхмѹ, Горднхѹ и др. — 12. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в другите преписи словесѣтьмъ липсва. — 13. В МДА 63, Син. 987, Соф. 1318, Соф. 1385, Солов. 509, Солов. 619, Солов. 620, Волок. 591 и Кир. Белоз. рѹскаѹ ѹченныѹ. — 14. В МДА 63, Син. 987, Соф. 1318, Соф. 1385, Солов. 509, Солов. 619, Солов. 620, Волок. 591 вместо словенскынымъ ѣзыкомъ стои рѹскаѹ. — 15. Така и в Рил., Соф. 1307, Соф. 1455 и Вяз.; в другите преписи стои Петруннан. — 16. МДА 19, Син. 991, Соф. 1307, Соф. 1288, Соф. 1455, Унд. 330, Вяз. и Барс. вместо въселенскаго стои ѹзычьскаго. — 17. В Рил. ѹ нѹже аще нмѣаше кто; в Хоп., Соф. 1288, Соф. 1307, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330, Солов. 619 ѹ въсемъ; в МДА 19 неправилно о семъ; в МДА 63, Син. 987, Син. 991, Соф. 1318, Соф. 1385, Солов. 509, Солов. 620, Чуд. 179, Чуд. 311, Троиц. 674, Волок. 591 и Кир. Белоз. на всѣ. — 18. Само тук; във всички други преписи (вкл. и Рил.) ѹ въпрошенїихъ своихъ липсва. — 19. Само тук; в другите преписи последната фраза радостннъ въ свое пакы възрацаахѹ се домы липсва.

Глава XVIII

1. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в другите преписи въ рнзы своя ѹстныма или въ своя рнзы ѹстныма. — 2. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в МДА 19, Син. 991, Соф. 1288, Соф. 1307, Соф. 1455, Вяз., Унд. 330, Чуд. 179, Чуд. 311, Троиц. 674 и Барс. въхъ н емъ; в други преписи липсва. — 3. В настоящия препис, а така също и в Рил., Хил., Хоп. и Бук. 135 вместо покѹн стои пакы, което е явна грешка; в другите преписи стои правилно покѹн. — 4. В другите преписи след въсѣгда има още и въсѣжде или въздѣ. — 5. В ръкописа хранѣщїимъ, Така и в Рил., Син. 991, Чуд. 179 и Троиц. 674; в другите преписи стои хранѣщїихъ (хранѣщнхъ), което безспорно е по-правилно. — 6. В Хил., Хоп. и Бук. 135 менѣ липсва; в другите преписи ма. — 7. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в другите преписи вместо глаголющїихъ на те хѹлаѹ стои н ѹ всакого многорѹчнѣаго нменн (или н ѹ всакого многорѹчнѣа) н хѹлаѹнаго ѣретнчьскаго ѹзыка, глаголюща на та хѹлаѹ. — 8. В Рил. трнѣзычнѹ върѹ н ерьсѣ; в другите преписи трнѣзычнѹ ерьсѣ. — 9. Така и в Рил., Хил., Хоп. и Бук. 135; в другите преписи вместо ѹченнїѣа стои ѹченїѣа. — 10. Така и в Рил.; във всички други преписи острѣщенѣ се, острашаѣ са. — 11. Както тук, така и в другите южнославянски преписи (Рил., Хил., Хоп. и Бук. 135) е посочена година 6370, т. е. пропусната е цифрата на единиците; обаче в самия ръкопис личи добре, че е оставено празно място за дописване на последната цифра на единиците. Това е явно опущение. Във всички други преписи е посочена година 6377, както е и в похвалното слово за Кирил и в общото похвално слово за Кирил и Методий. При това на втори индикт отговаря именно не 6370, а 6377 година. — 12. В ръкописа сътворнше, Така и в Рил., Хил., Хоп. и Бук. 135; във всички други преписи стои инфинитив сътворити или творити, което безспорно е по-правилно. — 13. Така и в Рил.; в другите преписи на съдѣ ндѣть. — 14. Само тук и в Рил.; в другите преписи лѣжатн. — 15. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в другите преписи рнмскынъ ѹбычанъ прѣстоупнѣа. — 16. Така и в Рил.; в Хил., Хоп. и Бук. 135 лѹбовно; в другите преписи лѹбо. — 17. Така и в Рил., Хил., Хоп., Бук. 135; в другите преписи след виднѣма има още аще естъ цѣлѣ. — 18. В Хил., Хоп. и Бук. 135 след наѹѣше има абѣ; в другите преписи тогда.

*ЖИТИЕ И ДЕЯНИЯ НА БЛАЖЕНИЯ НАШ УЧИТЕЛ¹ КОНСТАНТИН
ФИЛОСОФ, ПЪРВИЯ НАСТАВНИК НА СЛАВЯНСКОТО ПЛЕМЕ*

Милостивият и щедър бог (Пс. 102, 8; 110, 4; Йоил 2, 13), който очаква хората да се покаят, та всички да се спасят и да достигнат до познание на истината (I Тим. 2, 4) — защото той не иска смъртта на грешника, а покаяние и живот (Йезек. 33, 11), макар че човекът твърде много клони към зло — не оставя човешкия род да отпадне поради слабост, да се поддаде на дяволска съблазън и да погине, но през всички времена и години, както отначало, така и сега, не престава да ни прави много благоденния: най-напред чрез патриарсите и отците, след тях — чрез пророците, а подир тях чрез апостолите и мъчениците, чрез праведни мъже и учители, като ги избира от този многометежен живот. Защото господ познава своите люде, които са негови, както е казал: *„Моите овци чуват моя глас, и аз ги познавам и ги зова по име; и те вървят след мене, и аз им давам живот вечен“* (Йоан 10, 27—28). Това той стори и в наше време, като ни издигна такъв учител, който просвети нашето племе,² което поради слабост или по-право поради дяволска измама си беше помрачило разума и не искаше да ходи в светлината на божиите заповеди (Пс. 77, 10; Исая 42, 24; Барух 4, 13 и др.). Прочее, ние излагаме неговото житие, което, макар и накратко, ни показва какъв беше той, та който иска, като слуша това, да му подражава, като възприеме бодростта и отхвърли ленността, както е рекъл апостолът: *„Подражайте на мене, както аз на Христа“* (I Кор. 4, 11; 11, 1).

II. В град Солун имаше един благороден и богат мъж на име Лъв,¹ който заемаше друвгарска длъжност под властта на стратег.² Той беше благоверен и праведен и спазваше напълно всички божии заповеди, както някога Йов.³ Като живееше със съпругата си, родиха му се седем деца,⁴ от които най-малкият, седмият, беше Константин Философ, нашият наставник и учител. Когато майка му го роди, дадоха го на дойка да го кърми; но детето никак не искаше да поеме чужда гръд освен майчината си, чак докато беше откърмено. Това стана по божия промисъл — за да бъде добрата издънка от добър корен отхранена с чисто мляко. След това тези добри родители решиха да не се събират вече, въздържайки се помежду си; и така проживяха в господа като брат и сестра 14 години, докато ги раздели смъртта, без никак да нарушат обета си.

Когато бащата щеше вече да се представи пред божия съд, майката оплакваше това дете, казвайки: „За нищо друго не се грижа, освен за това дете — как ще се устрой“. А той ѝ рече: „Вярвай ми, жено; надея се на бога, че той ще му даде такъв баща и настойчици, който устройва всички християни.“⁵ Това се и сбъдна,

III. Когато беше на седем години, детето сънува сън и го разказа на татко си и на майка си, думайки: „Стратегът събра всички девойки от нашия град и ми рече: „Избери си от тях, която искаш твоя връстница за съпруга и помощница.“ Аз, като се огледах и разгледах всички, видях една най-красива между тях, със светнало лице и богато украсена със златни мъниста, с бисери и с всякакви украшения; името ѝ беше София, сиреч Премъдрост. Нея избрах.“¹ Като чува тези думи, родителите му казаха: „Сине, пази заповедта на баща си и не отхвърляй поуката на майка си (Прит. 6, 20); защото заповедта на закона е светилник и светлина (Прит. 6, 23). Кажу на Премъдростта: „Бъди ми сестра“ и направи мъдростта своя сродница (Прит. 7, 4). Защото Премъдростта сияе повече от слънцето (по Прем. 7, 29), и ако вземеш нея за съпруга, с нея ще се избавиш от много беди“ (по Прем. 8, 2 и 9; 10, 9).

Когато го дадоха на учение, той с бистрата си памет преуспяваше в науката повече от всички други ученици, та беше за почуда на всички.

Един ден, според както беше обичай у богаташките деца да си устройват забавления с лов, излезе и той с връстниците си на полето, като взе своя сокол.² Щом го пусна, яви се по божие усмотрение вятър, грабна сокола и го отнесе. От това момчето изпадна в униние и скръб и два дни не яде нищо. Тъй милостивият бог със своето човеколюбие, като не искаше детето да привикне на житейски удоволствия, лесно го улови: както едно време беше уловил чрез елен Плакида³ по време на лов, така [улови] сега и Константина чрез сокол. А той, като се замисли върху суетата на тоя живот, окайваше го, думайки: „Такъв ли е този живот, та вместо радост настъпва скръб? От днес ще поема друг път, който е по-добър от тоя, и няма да прахосвам дните си в шума на този живот.“ И отдавайки се на наука, той си седеше в къщи и учеше наизуст писанията на свети Григорий Богослов. Нарисува на стената кръстен знак и написа такава похвала на свети Григорий:

„О, Григорие, човече по тяло и ангеле по дух! Ти, бидейки човек по тяло, наистина се явяваш като ангел; защото твоите уста, като устата на един от серафимите, прославят бога и просвещават цялата вселена чрез изяснение на правата вяра. Приеми, прочее, и мене, който коленича пред тебе с вяра и любов, и ми бъди учител и просветител!“⁴

Такива слова изричаше Константин.

Вдълбочавайки се в много от беседите [на Григорий Богослов] и в тяхната голяма мъдрост, като не можеше да разбере дълбочината на смисъла, изпадна в голямо униние. А там имаше един чужденец, който беше опитен в граматиката. Отиде при него, падна в краката му, откриваше му душата си и го молеше: „Научи ме добре на граматическото изкуство.“ А той, *погребвайки своя талант* (по Мат. 25, 18), му рече: „Момко, не си хаби труда; зарекъл съм се до края на живота си да не уча никого на това.“ Но момчето пак го молеше със сълзи на очи: „Вземи целия дял, който ми се пада от бащиния ми дом, но ме научи.“ Но той не искаше да го послуша и Константин си отиде в къщи и пребиваваше в молитва, за да постигне желанието на сърцето си.

Но скоро *бог изпълни желанието на ония, които му се боят* (по Псал. 144, 19). Царският управник, който се нарича логотет,⁵ като чу за неговите дарби, за неговата мъдрост и прилежно учение, което беше вродено у него, прати да го повикат, та да се

учи с царя.⁶ Като чу това, момчето се запъти с радост; и тръгвайки на път, коленичи и отправи молитва към бога, думайки: „*Боже на отците ни и господи на милостта, който си направил всичко със словото си, и с премъдростта си си създал човека да владее над сътворените от тебе твари* (Прем. 9, 1—2)! *Дай ми намиращата се край твоя престол премъдрост* (Прем. 9, 4), *за да разбирам каква е твоята воля и да се спася* (по Прем. 9, 10 и 19). *Защото аз съм твой раб и син на твоята рабиня*“ (Прем. 9, 5).⁷ И като изрече докрай тази Соломонова молитва, стана и каза „Амин!“

IV. Като дойде в Цариград, дадох го на учители да се учи. В три месеца той усвои граматиката и се зае с другите науки: изучи Омира и геометрията, а при Лъва¹ и при Фотия² — диалектиката и всички философски науки, а освен тях и реторика, и аритметика, и астрономия, и музика, и всички други елински изкуства.³ И тъй бързо изучи всички тези науки, като да би изучавал само една от тях.⁴ Защото бързината се съчетаваше с прилежанието, като се надпреварваха взаимно, чрез което се постигат науки и изкуства.⁵ Но още повече от учението той проявяваше своя кротък нрав⁶ и беседваше само с ония, с които това беше по-полезно, като странеше от онези, които имаха склонност към зло. Гледаше и вършеше само едно: как вместо земното да придобие небесното, да излети от това тяло и да живее с бога.

Логотетът, като го видя, че е такъв, даде му власт над целия свой дом и му позволи да влиза свободно в царските палати. А по-късно веднаж го запита: „Философе, бих искал да зная що е философия?“ А той с бързия си ум отговори веднага: „Познаване на Божиите и човешките неща, което учи доколко човек може да се приближи към бога и как чрез дела да стане *образ и подобие* на оногова, който го е създал“ (според Бит. 1, 26).⁷ От това този велик и почитан мъж го обикна още повече и често го разпитваше за тия неща. И Константин му разкриваше философското учение, като изказваше дълбоки мисли с малко слова.

Така той пребиваваше в чистота, и колкото повече угаждаше на бога, толкова по-обичен ставаше на всички, тъй че мнозина силно желаеха с обич да се сдружат с него и да възприемат, според силите си, неговия добродетелен в името на бога живот. Защото всички обикнаха искрено неговата разумност.

А логотетът му оказваше всякакви достойни почести и му даваше много злато, но Константин не приемаше. По-късно веднаж му рече: „Твоят разум и твоята мъдрост отдавна ме карат да те обичам. Ето аз имам духовна дъщеря, която съм възприел от светия купел — красива, богата, от добър и голям род. Ако искаш, ще ти я дам за съпруга. И от царя сега ще получиш голяма чест и княжение,⁸ а в бъдеще очаквай и повече: скоро ще станеш стратег.“ А философът му отговори, думайки: „Наистина, този дар е голям, но за ония, които го търсят; а за мене няма нищо по-велико от науката, чрез която ще придобия мъдрост и ще потърся прародителската чест и богатство.“⁹ Логотетът, като чу неговия отговор, отиде при царицата и ѝ рече: „Този млад философ не обича тоя живот; но за да не го изпуснем за обществото, нека да го подстрижем, да го посветим на духовно звание¹⁰ и да му дадем служба — да бъде библиотекар¹¹ на патриарха в „Света София“, та поне така да го задържим.“ Така и постъпиха с него,

Като прекара малко време с тях на тази служба, той се отдалечи към Тясното море¹² и се скри тайно в един манастир.¹³ Търсиха го шест месеца и едва го намериха. Като не можаха да го придумат да остане на тази служба, помолиха го да приеме преподавателска катедра и да преподава философия на туземци и чужденци, със съответния служебен чин и заплата.¹⁴ Той прие това.

V. По онова време цариградският патриарх Анис¹ беше повдигнал в Цариград иконоборческа ерес, като казваше да не се почитат светите икони. Като свикаха събор,² избличиха го, че говори неправо и го свалиха от престола. А той рече: „Изгониха ме с насилие,³ но не ме обориха; защото никой не може да противостои на моите думи.“ Тогава царят с патрициите подготвиха философа и го пратиха против Аниса, като му рекоха: „Ако можеш да обориш този младеж, ще заемеш отново престола си.“⁴ А той, като видя философа млад на възраст, па и ония, които бяха изпратени с него, а не знаеше, че у него има ум на възрастен човек, рече им: „Всички вие не сте достойни за моето подножие; как ще споря аз с вас?“ А философът му рече: „Не съди по човешка преценка, но гледай Божиите наредби; защото, както ти си създаден от бога от земя и от душа, така и всички ние. Затова, човече, гледай към земята и не се гордей.“ А Анис пак възрази: „Не подобава да се търсят цветя наесен,⁵ нито да се праща на война стар човек — като оня юноша Нестор.“⁶ Философът му отговори: „Ти сам говориш против себе си. Кажни ни: в коя възраст душата е по-силна от тялото?“ Той рече: „На старост“. А философът му каза: „Ами ние на каква борба те караме: на телесна ли или на духовна?“ Той рече: „На духовна“. Тогава философът му отговори: „Щом е тъй, ти трябва да си сега по-силен; тъй че не ни говори такива приказки. Защото ние нито търсим цветя не навреме, нито те караме на бой.“

Като бе посрамен по този начин, старецът обърна разговора на друга страна и рече: „Кажни ми, младежо, защо не се покланяме на кръста и не го целуваме, когато той е счупен, а вие не се срамувате да почитате една икона даже и тогава, когато тя е нарисувана само до гърдите?“ Философът отговори: „Кръстът има четири части, и ако една негова част липсва, той вече губи своя образ; а иконата само с лицето показва образа и подобие на оновова, за когото е нарисувана. Който я гледа, не вижда лице нито на лъв, нито на рис, а вижда лицето на първообраза.“ Старецът пак запита: „А защо се кланяме на кръст без надпис, когато има и други кръстове, а пък не отдавате почит на една икона, ако на нея не е написано името на оновова, чийто образ е нарисуван?“ Философът отговори: „Защото всеки кръст има образ, подобен на Христовия кръст, а всички икони не изобразяват един и същ образ.“ Старецът отново възрази: „Щом като бог е заповядал на Мойсея *„Не си прави никакво подобие“* (Изх. 20, 4), защо вие правите такива подобия и им се кланяте?“ На това философът отговори: „Ако бог беше рекъл *„не прави никакво подобие“*, ти би бил прав; но той е рекъл *„[не прави] всякакво подобие“*, сиреч *„[не прави] недостойно подобие.“*⁷ Като не можа да отговори на това, старецът млъкна посрамен.

VI. След това агаряните, наричани сарацини,¹ повдигнаха хула против единната божественост на света Троица, казвайки: „Как вие християните, признавайки един бог, го превръщате на трима, като твърдите, че има Отец, Син и Дух? Ако можете да обясните

това явно, пратете при нас мъже, които могат да говоря за тези неща и да ни убедят.“

Тогава философът беше на двадесет и четири години.²

Царят събра съвет и като го повика, рече му: „Чуваш ли философе, какво говорят скверните агаряни против нашата вяра? Ти, като си служител и ученик на света Троица, иди и им се противопостави. И нека бог, съвършителят на всяко дело, който се слави в троица — Отец, Син и свети Дух — да ти даде благодат и сила на словото и да те покаже като втори Давид,³ който победи Голиата с три камъка, и да те върне при нас, като те удостои с царството небесно.“ Като чу това, той отговори: „С радост ще отида за християнската вяра. Защото има ли за мене на този свят нещо по-сладко от това — да живея и да умра за света Троица?“ Изпратиха го прочее, като му придадоха и асикрита Георгий Полаша.⁴

Като пристигнаха там,⁵ те видяха странни и гнусни неща, които безбожните агаряни бяха извършили за поругание и присмех на християните, които живееха в ония места благочестиво в името на Христа, и ги оскъряваха твърде много: отвън по вратите на всички християни бяха изписали образи на демони, вършеха разни глуми и ги подиграваха.⁶ Попитаха прочее философа, думайки: „Можеш ли, философе, да разбереш какъв е този знак?“ А той им рече: „Виждам демонски образи и мисля, че вътре живеят християни; демоните, като не могат да живеят с тях, бягат вън от тях. А там, където няма това изображение отвън, те живеят вътре заедно с хората.“

Като седнаха на обяд, агаряните — мъдри и книжовни люди, изучени добре в геометрията, в астрономията и в другите науки, — за да изпитат Константина, запитаха го, думайки: „Виждаш ли, философе, удивително чудо: откак Мохамед ни донесе благовестие от бога и обърна във вярата много народ, всички ние спазваме закона, без да престъпваме нищо; а вие, които държите Христовия закон, го спазвате и изпълнявате един тъй, друг иначе — комуто както е угодно.“⁷ На това философът отговори: „Нашият бог е като морската бездна. За него пророкът казва: *„Кой ще обясни рода му? Защото от земята се взима животът му“* (Ис. 53, 8). За да го намерят, мнозина се впускат в тази бездна; силните по ум, като добиват с негова помощ умствено богатство, преплуват бездната и се връщат; а слабите по ум се опитват да преплуват морето като с изгнили кораби и едни от тях потъват, а други, влачейки се с немошно безсилие, едва си отдъхват с мъка.⁸ А вашето [учение] е лесно и достъпно, та може да го премине всеки — и малък, и голям. Защото в него няма нищо извън човешките обичаи, а има само онова, което всеки може да върши. [Мохамед] в същност не ви е заповядал нищо: щом като не е обуздавал гнева ви и похотта ви, а ги е разпуснал, в каква ли пропаст ще ви хвърли? Нека разумните да разберат! А Христос постъпва не така: той вдига отдолу нагоре онова, което е тежко, и поучава хората чрез вяра и божии добродетели. Бидейки творец на всичко, той е създал човека между ангелите и животните, като със словото и разума го е отличил от животните, а с гнева и похотите — от ангелите. И който към която страна клони, към нея се и приобщава: или към висшите [т. е. към ангелите], или към низшите [животните].“

Отново го попитаха: „Щом като има един бог, как вие го славите в три божества? Кажете, ако знаещ. Защото вие го именувате Отец, Син и свети Дух. Щом е тъй,

дайте му тогава и жена, та да се разплодят от него много богове.“ На това философът отговори: „Не говорете такива безсрамни хули. Ние добре сме научени от пророците и от църковните отци и учители да славим светата Троица: Отец, Слово и Дух — три лица в едно същество. Словото се въплоти в девица и се роди заради нашето спасение, както свидетелствува и вашият пророк Мохамед, който пише така: *„Пратихме нашия дух при дева, като пожелахме тя да роди“* (Коран, сура 19, ст. 17).⁹ Ето, аз от него ви давам обяснение за света Троица.“

Сразени от тези думи, те обърнаха разговора на друга страна и рекоха: „Така е, както казваш, гостенино. Но щом Христос е ваш бог, защо вие не вършите онова, което той заповядва? В евангелските книги е писано: *„Молете се за вашите врагове, правете добро на ония, които ви ненавиждат и ви гонят, и обръщайте бузата си на ония, които ви бият“* (по Лук. 6, 27—29 и Мат. 5, 44). Вие обаче не постъпвате така, а острите и вие оръжните си против ония, които вършат това срещу вас.“ На това философът отговори: „Когато в закона има две заповеди, кой се явява изпълнител на закона: онзи ли, който спазва само едната заповед, или онзи, който спазва и двете?“ Те отговориха: „Разбира се, че онзи, който спазва и двете.“ Тогава философът каза: „Бог е рекъл: *„Молете се за ония, които ви обиждат“* (Лук. 6, 28), но той е рекъл още и това: *„Никой не може да покаже на този свят по-голяма любов от тая — да положи душата си за своите приятели“* (по Йоан 15, 13). А ние правим това за приятелите си, за да не би заедно с телесното им пленение да бъде пленена и душата им.“ Те пак го попитаха, думайки: „Христос е дал данък за себе си и за другите; вие защо не вършите неговите дела? Ако вие не плащате данък за себе си, понеже се браните, защо не давате данък на тъй великия и силен исмаилтянски народ поне за вашите братя и близки? Та ние искаме малко — само по една жълтица. И тогава, докато свят светува, ние ще пазим мир между нас, както никой друг народ.“¹⁰ Философът отговори: „Ако някой човек, следвайки своя учител, иска да върви по същия път, по който върви учителят, а друг го срещне и го отбие от пътя, той приятел ли му е или враг?“ Те рекоха: „Враг.“ Философът продължи: „Когато Христос даде данък, кое царство беше: исмаилтянско ли, или римско?“ Те отговориха: „Разбира се, римско.“ А той им рече: „Щом е тъй, не бива да ни осъждате, задето всички плащаме данък на ромеите.“

След това му зададоха още много въпроси, като го изпитваха по всички изкуства, които и самите те познаваха. Той им обясни всичко. Като ги обори и по тия въпроси, те го попитаха: „Отде ти знаеш всичко това?“ А той им рече: „Някой си човек почерпал малко вода от морето и като я носел в един мех, хвалел се пред минувачите: „Виждате ли, ето вода, каквато няма никой друг, освен мене.“ Но дошъл един крайморец и му рекъл: „Не те ли е срам да говориш така и да се хвалиш с тоя смрадливи мех? Та ние имаме цяла морска бездна!“ Така постъпвате и вие. А всички изкуства са произлезли от нас.“

След това, за да го смаят, показаха му насадена градина, която понякога сама изникваше от земята. Той им обясни как става това. Тогава те му показаха всичкото си богатство — къщи, украсени със злато и сребро, със скъпоценни камъни и бисер, казвайки: „Гледай, философе, дивно чудо: виж колко е голяма силата и колко е несметно богатството на халифа, господаря на сарацините!“¹¹ А той им отговори: „То не е чудно,

трябва да се въздаде хвала на бога, който е сътворил всичко това и го е дал за радост на хората. Всичко е негово, а не на другото.“ Най-сетне те отново изпаднаха в своята злоба и му дадоха да пие отрова. Но всемилостивият бог, който е рекъл: „*Даже и ако изпие нещо смъртоносно, няма да ви навреди*“ (Марк. 16, 18), го запази невредим от тази гибелна отрова и го върна здрав в отечеството му.

VIII. Не след дълго той се огрече от целия този живот и се уедини на едно място в безмълвие, задълбочен само в себе си.¹ Той не оставяше нищо за утрешния ден, а раздаваше всичко на сиромасите, *като възлагаше надеждата си на бога, който всеки ден се грижи за всички* (според I Пегр. 5, 7). Веднаж на някакъв празничен ден, когато прислужникът му се оплакваше, думайки: „На тоя светъл ден нямаме нищо за ядене“, той му рече: „Оня, който едно време нахрани израилтяните в пустинята (според Изх. 16, 1—36), той сега ще прати и на нас тук храна.“² Иди и повикай поне пет души сиромаси и очаквай божията помощ.“ Като наближи време за обяд, неочаквано дойде един мъж и донесе цял товар от всякакви ястия и десет жълтици. А [Константин] въздаде хвала на бога за всичко това.

[Подир това] той отиде в Олимп³ при брата си Методий и остана да живее там, отправяйки непрестанни молитви към бога и беседвайки само с книгите. Денонощно се занимаваше с тях заедно с брата си; водейки достоен живот и *насочвайки в сърцето си пътеките си към бога* (Пс. 83, 6), той прибавяше труд към труд и преуспяваше твърде много в божите добродетели. Но за тези неща засега ще кажем само толкова.⁴

VIII. По това време дойдоха при гръцкия цар пратеници от хазарите,¹ които казаха: „Ние открай време познаваме единаго бога, който е над всичко, и нему се кланяме на изток, но пазим и някои наши срамни обичаи. Евреите ни нудят да приемем тяхната вяра и техните обичаи,² а, от друга страна, сарацините, като ни предлагат мир и много дарове, теглят ни към своята вяра, казвайки: „Нашата вяра е по-добра от вярата на всички други народи.“ Затова, пазейки старата дружба и обич, ние пращаме пратеници при вас — защото вие сте велик народ и владееете царство от бога — като искаме от вас съвет и ви молим да ни пратите учен мъж; ако той обори евреите и сарацините, ние ще приемем вашата вяра.“

Тогавя царят потърси философа, и като го намери,³ разказа му за хазарската молба и му рече: „Иди, философе, при тия хора, говори им и им дай обяснения за света Троица с нейна помощ; защото никой друг не може да извърши това, както трябва.“ Константин рече: „Щом заповядаш, господарю, аз с радост ще отида за тази работа — пеш и бос, без всичко онова, което бог е казал на учениците си, да не носят“ (според Мат. 10, 9—10). А царят му възрази: „Ако ти би искал да направиш това от свое име, добре говориш; но като имаш пред вид царската власт и достойнство, иди със съответните почести и с царска помощ.“

[Константин] веднага тръгна на път. Като стигна в Херсон,⁴ той изучи еврейския език и книжнина⁵ и преведе осемте части на граматиката,⁶ от което придоби по-голямо познание.

Тук живееше някой си самаританин, който идваше при Константина и спореше с него. [Веднаж] донесе самаритански книги и му ги показа. Философът ги измоли от него и като

се затвори в жилището си, отдаде се на молитва. Добивайки просветление от бога, той започна да чете книгите безпогрешно.⁷ Като видя това, самаританинът възкликна с голям глас: „Наистина ония, които вярват в Христа, скоро приемат светия дух и неговата благодат.“ Веднага след това син му се покръсти, а след него се покръсти и самият той.

Там [философът] намери евангелие и псалтир, написани с руски букви,⁸ и срещна човек, който говореше на тоя език. Той влезе в разговор с него и разбра смисъла на речта му, сравнявайки различието на звуковете — гласни и съгласни — със своя говор. И като отправи молитва към бога, скоро започна да чете и да говори [на тоя език]. И всички му се удивляваха и хвалеха бога.

Като чу, че свети Климент още лежи в морето,⁹ помоли се и рече: „Вярвам на бога и се надявам на свети Климента, че ще го намеря и ще го извадя от морето.“ Той убеди архиепископа, и като се качиха на кораб заедно с целия клир и с благочестивите граждани, отидоха на мястото. Щом стигнаха, морето утихна съвсем и те започнаха да копаят, пеейки. Веднага се разнесе голямо благоухание — като от много кадило, и след това се появиха светите мощи. Поеха ги с голяма чест и с прослава от страна на всички граждани и ги занесоха в града, както пише в неговото Обретение.¹⁰

[По това време] хазарският воевода излезе с войска, заобиколи един християнски град и го обсади.¹¹ Като узна това, философът, без да се колебае, отиде при него; побеседва с него и като му наговори поучителни думи, укроти го. Той обеща да се покръсти и се оттегли, без да направи никаква пакост на ония хора.

А философът се върна обратно по своя път.

В първия час [на деня], когато си правеше молитвата, нападнаха го маджари, които виеха като вълци и искаха да го убият.¹² Но той не се уплаши и не изостави молитвата си, а само казваше „господи помилуй“ — защото беше свършил вече службата [на първия час].¹³ А те, като го видяха, по божие повеление се укротиха и започнаха да му се покланят. И като изслушаха поучителните слова от устата му, пуснаха го с мир с цялата му дружина.

IX. Като се качи на кораб, [Константин] пое пътя към Хазарската земя, между Меотийското езеро¹ и Каспийската врата на Кавказките планини.² Хазарите изпратиха да го посрещне един опитен и хитър мъж, който влезе в разговор с него и му рече: „Защо вие имате лошия обичай да поставяте на мястото на един цар друг цар, от друг род? Ние [винаги] правим това според рода.“³ Философът му отговори: „И бог на мястото на Саула, който не вършеше нищо богоугодно, избра Давида, който угаждаше богу, и неговия род.“ Онзи отново запита: „Защо вие изказвате всичките си доводи, като държите Библията в ръка? Ние не [постъпваме] така, а изнасяме всичката си мъдрост от гърдите си, като да сме я погълнали, и не се гордеем с Писанието като вас.“ А философът му отвърна: „На това аз ще ти отговоря така: Ако срещнеш гол човек и той ти каже „Имам много дрехи и много злато“, ще му повярваш ли, като го виждаш гол?“ Хазаринът отвърна: „Не“. Тогава философът му рече: „Така и аз ти казвам [че не ти вярвам]. Ако ти наистина си погълнал всичката мъдрост, както се хвалиш, кажи ми колко родове има от Адама до Мойсея и по колко години е държал всеки род?“ Като не можа да отговори на това, хазаринът млъкна.

Като стигнаха там, [т. е. в столицата] когато щяха да седнат на обяд у кагана, попитаха го: „Какъв е твоят сан, та да те поставим [на съответно място] според сана ти?“ Той рече: „Имах дядо, много велик и славен, който стоеше близо до царя. Но когато отхвърли дадената му голяма чест, той бе изгонен и отиде в чужда земя, обедня и там ме роди. Аз потърсих предишната си прадедовска чест,⁴ но не можах да я постигна, защото съм Адамов внук.“ Те му отговориха: „Уместно и право говориш, гостенино.“ И оттогава почнаха да му оказват почести.

Каганът вдигна чаша и рече: „Да прием в името на единия бог, който е създал всяка твар.“ А философът, като взе чашата си, рече: „Пия в името на единия бог и на неговото Слово, който чрез словото е създал всяка твар, *чрез когото се утвърдиха небесата, и в името на животворящия дух, чрез когото се крепи цялото им воинство*“ (според Пс. 32, 6). Каганът му отговори: „За всичко говорим еднакво, но различно мислим само по това: вие славите троица, а ние само един [бог], придържайки се о Писанието.“ Философът отговори: „Писанието проповядва и Слово, и Дух. Ако някой ти оказва почит, но не почита твоето слово и твоя дух, а пък друг почита и трите [и тебе, и словото ти, и духа ти], кой от двамата те почита повече?“ — „Който почита и трите“, рече каганът. Тогава философът отговори: „Затова ние постъпваме по-добре, като доказваме това с примери, вслушвайки се в пророците. Защото Исая е рекъл: *„Чуй ме, Якове Израилю, когото аз съм призовал: аз съм първият, аз съм във веки; и сега ме проводи господ и неговият дух“* (по Ис. 48, 12 и 16).

Юдеите, които стояха наоколо, му рекоха: „Кажни ни, как може женски пол да вмести в утробата си бога, когото не може даже да погледне, а камо ли да роди?“ А философът, като посочи с пръст кагана и неговия пръв съветник, рече: „Ако някой каже, че първият съветник не може да приеме кагана на гости, а пък след това каже, че последният негов слуга може да приеме кагана и да му окаже почести — как да нарека такъв човек, кажете ми: умен ли, или безумен?“ — „Безумен, и то много безумен“, отвърнаха те. Тогава философът ги запита: „От всички видими твари кое е най-достойно?“ Отговориха му: „Човекът; защото той е създаден *по образ и подобие божие*“ (според Бит. 1, 26). А философът им рече: „Не са ли тогава безумни ония, които казват, че бог не може да се вмести в човека? Та нали той се вмести и в къпина, и в облак, и в буря, и в дим, когато се явяваше на Мойсея и на Йова? (според Изх. 3, 2 и 19, 16—18 и 34, 5; срв. и Йов 38, 1 и 40, 1). Как можеш, когато един е болен, да лекуваш другото? И човешкият род, който е изпаднал в изтление, от кого другото би получил обновление, ако не от самия свой творец? Кажете ми: Ако лекарят иска да постави пластир на някой болен, на дърво и на камък ли ще го постави? И ще направи ли по тоя начин болния човек здрав? А защо Мойсей, подбуден от светия дух, рече в молитвата си, простирайки ръце [към бога]: „Не ни се явявай вече, милосърдний господи, *в каменен гръм и в тръбен глас* (по Изх. 19, 16), *но се всели в нашите утробы и отнеми нашите грехове*“? (според Изх. 34, 9). Така казва Акила.“⁵

И така се разотидоха от обяда, като определиха ден, в който да беседват за всички тези неща.

Х. Като седнаха отново с кагана, философът рече: „Аз съм самичък между вас, без род и без другари; но ние спорим за бога, в чиито ръце е всичко, и нашите сърца. Сега, като говорим, нека ония от вас, които са силни в словото, каквото разберат, да кажат, че е тъй; а което не разбират, да попитат, и ние ще им обясним.“ Юдеите му отговориха, думайки: „И ние признаваме в Писанието и Слово, и Дух. Но кажи ни, кой закон е дал бог на хората по-напред: Мойсеевия ли, или тоя, който вие държите?“ А философът рече: „Затова ли питате, за да спазвате по-стария закон? — „Да, отговориха те; защото трябва да се спазва по-първият закон.“ Тогава философът им рече: „Ако искате да спазвате по-стария закон, откажете се съвсем от обрезанието.“ Те възразиха: „Защо говориш така?“ — „Кажете ми открито, рече философът: първият закон при обрезанието ли бе даден, или преди обрезанието?“ — „Мислим, че при обрезанието“, отговориха те. А той им рече: „След запрещението на Адама и след неговото грехопадение не даде ли бог на Ноя първия закон, като нарече тоя закон „завет“? Защото бог му рече: *„Ето, аз ще поставя моя завет пред тебе и пред твоето потомство, и пред цялата земя“* (според Бит. 9, 9), който се състои в три заповеди. И [още рече бог]: *„Яжте като злак тревист всичко, което хвърчи по небето, и всичко, което е на земята, и всичко, което е във водата* (според Бит. 9, 3); *само месо с кръвта му, [която е] негова душа — него не яжте“* (според Бит. 9, 4, Лев. 17, 14, Втор. 12, 23). И още: *„Който пролее човешка кръв, вместо нея да се пролее неговата кръв“* (Бит. 9, 4). Защо вие, въпреки това, твърдите, че спазвате първия закон?“ На това евреите му отговориха: „Ние държим първия закон — Мойсеевия; а това, [което ти казваш], бог не го е нарекъл „закон“, а „завет“ — както и наредбите на човека в рая нарече „заповед“, и наредбите на Авраама нарече другояче: „обрезание“, а не „закон“. Защото друго е „закон“, а друго е „завет“. Творецът е нарекъл двете неща различно.“ Философът им отговори: „Аз пък по този въпрос ще ви кажа, че законът се нарича още и „завет“. Защото бог рече на Авраам: *„Влагам моя завет във вашата плът“,* който [завет] той нарече още и „знак“, *който ще бъде между мене и тебе“* (според Бит. 17, 7—13). И към Йеремиа той [извика]: *„Чуйте [думите на] тоя завет и кажете на мъжете Юдови и на жителите Йерусалимски; и речи им: „Тъй казва господ бог Израилев: проклет да е оня човек, който не послуша думите на тоя завет, който аз заповядах на бащите ви в деня, в който ги изведох от Египетската земя“* (Йерем. 11, 2—4). Юдеите му отговориха: „Така приемаме и ние, че законът се нарича и завет; но всички ония, които се придържаха към Мойсеевия закон, все угодиха на бога. Тъй че и ние, придържайки се към него, се надяваме да бъде тъй. А вие, като въздигате друг закон, потъпквате божия закон.“ Философът им рече: „Ние постъпваме добре. Ако Авраам не беше възприел обрезанието, а беше се придържал към [първия,] Ноевия закон, не би се нарекъл *божият приятел* (Яков, 2, 3). Също по-късно и Мойсей, след като написа своя закон, не се придържаше вече към предишния закон. Та и ние също постъпваме по техния пример: като получихме от бога закон, спазваме го, та да пребъдва твърдо божията заповед. Защото, когато бог даде на Ноя закон, не му каза, че по-късно ще даде друг, а му каза, че [този завет] ще пребъдва вечно във всяка жива душа (според Бит. 9, 16). Също и по-късно, като даде обет на Авраама, не му възвести, че ще даде друг на Мойсея. И защо вие се придържате към

[Мойсеевия] закон, когато бог е възвестил чрез Йезекилия: „Ще го променя, и ще ви дам друг“ (според Йезек. 11, 19 и 36, 26). А Йеремя е казал явно: „Ето идват дни, казва господ, и ще дам на дома Юдов и на дома Израилев нов завет — не според завета, който дадох на вашите отци в ония дни, когато ги хванах за ръка, за да ги изведем от Египетската земя. Защото те не останаха в моя завет и аз ги възненавидех. Но ето завета, който ще дам на дома Израилев след ония дни, казва господ: ще вложя моя закон в помисленията им и ще го напиша в сърцата им; и аз ще им бъда бог, а те ще бъдат мой народ“ (Йерем. 31, 31—33). И пак същият Йеремя казва: „Тъй казва господ: Спрете се във вашите пътища, разгледайте и разпитайте за вечните божии пътеки, вижте кой е истинският път и тръгнете по него; и ще намерите успокоение за душите си. Но те рекоха: няма да вървим. Поставих пазачи над вас [да ви рекат]: Слушайте гласа на тръбата. Но те казаха: няма да слушаме. И тъй, чуйте, народи, и вие, които пасете стадото сред тях“ (Йерем. 6, 16—18). И веднага след това [добавя]: „Чуй, земя: ето, аз ще направя върху тия хора зло, плод на тяхното отвъръщане [от мене]; защото те не послушаха моите думи и отхвърлиха моя закон, който им проповядваха пророците“ (Йерем. 6, 19). И не само с тези места мога да ви покажа, че Мойсеевият закон ще престане, а и с много още други ясни доводи от пророците.“ Юдеите му отвърнаха: „Всеки евреин знае наистина, че това ще бъде така; но времето за Помазания още не е дошло.“ А философът им рече: „Защо говорите така, когато виждате, че Йерусалим е разорен, че жертвоприношенията са престанали, и че се е сбъднало всичко онова, което пророците са предсказали за вас? Малахия казва много ясно: „Моето благоволение не е вече върху вас, казва господ вседържител; жертви от вашите ръце не приемам. Защото от изток слънце до запад се слави името ми между народите, и на всяко място се принася кадило и чиста жертва на моето име, защото е велико моето име между народите, казва господ вседържител“ (Малах. 1, 10—11). А те рекоха: „Ти казваш това; но [според нас] всички племена ще бъдат благословени и обрязани в град Йерусалим.“ Философът отговори: „Защо тогава Мойсей казва: „Ако ме послушате добре и спазвате закона във всичко, пределите ви ще бъдат от Червеното море до Филистимското море и от пустинята до река Ефрат“ (според Изх. 23, 22 и 31 и Втор. 11, 22—24). А ние, другите народи, ще бъдем благословени в името на Оногова, в когото е благословено и семето Авраамово, който е произлязъл от Йесеевия корен (според Ис. 11, 1), който е наречен „очакване на народите“ (според Бит. 49, 10), и „светлина на цялата земя и на всички острови“ (според Ис. 49, 1 и 6), и ще бъдем осенени от божията слава, но не според този закон и не на това място. Това пророците го казват много ясно. Захария казва: „Ликуйвай от радост, дъще Сионова; ето, твоят цар иде при тебе, кротък, възседнал върху осле, син на подяремница“ (Зах. 9, 9). И продължава: „Тогава ще изстреби оръжието от Ефрема и конете от Йерусалим, и ще възвести мир на народите. И владичеството му ще бъде от краищата на земята до крайните предели на вселената“ (Зах. 9, 10). А Яков казва: „Не ще престане княз от Юда, нито вожд от чреслата му, докато не дойде Омзи, за когото това е запазено; той е упование на народите“ (Бит. 49, 10). Като виждате, че всичко това се е сбъднало и изпълнило, кого друго чакате? Даниил, научен от ан-

гела, е казал: „*Седмдесет седмици [има] до вожда Христа, което значи четиристотин и деветдесет години, за да се потвърдят виденията и пророчествата*“ (според Дан. 9, 24). А как мислите вие: кое е *желязното царство*, за което говори Даниил в съновидението [на Навуходоносора] (според Дан. 2, 40)? — „Римското“, отговориха те. Философът отново ги запитва: „*А Камъкът, който се откъсна от планината без човешки ръце* (Дан. 2, 45), кой е?“ Отговориха му: „Помазаният.“¹ А след това го запитаха: „Ако признаем въз основа на пророците и на други доводи, че той вече е дошел, както ти казваш, защо и досега още римското царство се държи на власт?“ Философът отговори: „То не се държи вече, а е отминало, както [са отминали] и другите, според видението. Защото нашето царство не е римско, а е Христово, както казва и пророкът: „*Ще въздигне бог небесно царство, което няма да се разруши во веки, и това царство няма да бъде предадено на друг народ; то ще съсипе и ще затрие всички царства, а само то ще стои во веки*“ (Дан. 2, 44). Не стои ли сега това именно царство — християнското царство, което се назовава с Христовото име? Ромеите се покланяха на идолите, а християнските царе — едни от един, други от друг народ и племе — царуват в Христово име, както казва и пророк Исаяя, обръщайки се към вас: „*Оставихте името си за поругание на моите избраници; вас ще избие господ, а ония, които му служат, ще ги нарече с ново име, което ще бъде благословено по цялата земя. Защото те ще благославят истинския бог, и ония, които се кълнат на земята, ще се кълнат в небесния бог*“ (Ис. 65, 15—16). Не са ли се сбъднали вече предсказанията на всички пророци, изречени явно за Христа? Исаяя предсказва за неговото раждане от девица, казвайки така: „*Ето, девица ще зачене в утробата си и ще роди син, и ще нарекат името му Емануил, което ще рече „с нас е бог“* (Ис. 7, 14; Мат. 1, 23). А Михей казва: „*И ти, Витлееме, земя Юдова, никак не си най-малък между Юдовите царства; защото от тебе ще излезе вожда, който ще пасе моя народ Израил, чийто произход е от памти века, от вечни дни. Затова той ще ги остави до времето на онази, която има да роди, и тя ще роди*“ (според Мих. 5, 2—3 и Мат. 2, 6). А Йеремя казва: „*Попитайте и вижте: нима роди мъжки пол? Защото велик е оня ден, и няма друг подобен нему; ще бъде усилено време за Якова, но той ще се избави от него*“ (Йерем. 30, 6—7).² Исаяя пък е рекъл: „*Преди още да настъпят родилните болки, преди да дойде времето ѝ за раждане, болките изчезнаха и тя роди син*“ (Ис. 66, 7).

Юдеите подхванаха отново: „Ние сме благословено семе от Сима и сме благословени от нашия отец Ной, а вие не сте.“ Философът им разясни и това, като им рече: „Благословението на вашия отец Ной не е нищо друго освен възхвалява към бога, и никак не се отнася до самия него [т. е. до Сима]. Защото ето как е: [Ной е рекъл:] „*Благословен да бъде господ бог на Сима*“ (Бит. 9, 26), а на Яфета, от когото сме ние, е казал: „*Да разпротрани бог Яфета и той да се посели в жилищата Симови*“ (Бит. 9, 27). Така философът им разясни всичко от пророците и от другите книги и не ги остави, докато сами те не казаха: „Така е, както ти казваш.“

Те пак рекоха: „Защо вие, осланяйки се на човек, се смятате за благословени, когато Писанието проклина такива хора?“ Философът ги запитва: „Давид прокълнат ли беше или благословен? — „Благословен, и то много“, отговориха те. А философът им рече: „Та и ние

се осланяме на оногова, на когото [се осланя] и той. Защото той казва в псалмите си „Човекът, който беше в мир с мене, на когото се уповавах“ (Псал. 40, 10). А този човек е Христос бог.³ А пък който се уповава на обикновен човек, него и ние го смятаме за прокълнат.“

След това те поставиха друг въпрос, казвайки: „А защо вие християните отричате обрезанието, когато Христос не го отрече, а го изпълни според закона?“ Философът отговори: „Онзи, който едно време рече на Авраама: „Това да бъде завет между мене и тебе“ (Бит. 17, 10), той, като дойде, изпълни тоя завет, който завет обаче трая от Авраама до самия него; но той не нареди тоя завет да продължава по-нататък, а ни даде кръщението.“ Те възразиха: „А защо тогава други хора преди това угодиха на бога, макар че не носеха Христовия знак, а Авраамовия?“ Философът отговори: „Защото никой от тях не е имал две жени, а само Авраам; затова бог обряза краекожието му, като с това [му] постави граница, която той да не прекроча по-нататък, и посочи първия брак на Авраама за пример на другите, та и те да вървят по него. Същото направи и с Якова, като повреди жилата на бедрото му (според Бит. 32, 25), защото беше взел четири жени. Той разбра причината, поради която [бог] му стори това, и затуй бог му нарече името „Израил“ (според Бит. 32, 28), сиреч „ум, който вижда бога“; защото след това вече той не се докосна до жена. А Авраам не разбра това.“⁴

Юдеите отново го запитаха: „Защо вие, като се покланяте на идоли, смятате, че угаждате на бога?“ Философът отговори: „Научете се най-напред да различавате имената — що е образ и що е идол. И като разберете, не нападайте християните. Защото във вашия език има десет названия за такова изображение. Ще ви попитам и аз: Скинията, която Мойсей видя на планината и донесе долу на земята, не беше ли образ? И не беше ли образ на тоя образ онова точно подобие, което той изкусно направи от дървени сглобки, и кожи, и вълна, и с изящни херувими? (според Изх. глави 25, 26, 35 и 36). И щом като я направи по тоя начин, да кажем ли, че вие отдавате почит на дървото, и на кожата и на вълната, а не на бога, който тогава посочи тоя образ? Същото е и със Соломоновия храм, понеже и той имаше изображения на херувими и на ангели и образи на много други неща (според 2 Паралип. гл. 5). Та така също и ние християните правим изображения на божиите угодници и им отдаваме подобаваща почит, като отделяме добрите от демонските изображения. Така и Писанието порицава едни, които принасят своите синове и дъщери в жертва на бесовете, и призовава върху тях божия гняв, а възхвалява други, които жертвуват своите синове и дъщери.“

Юдеите пак рекоха: „Не се ли противите на бога, като ядете свинско и заешко месо? (според Лев. 11, 6—7 и Втор. 14, 7—8). Той им отговори: „Първият закон нарежда: „Язте всичко като злак тревист“ (Бит. 9, 3); защото „за чистите всичко е чисто, а на осквернените и съвестта им е осквернена“ (Тит. 1, 15). Също и в Битието бог казва: „Ето, всичко е твърде добро“ (по Бит. 1, 31); само заради вашето лакомство обаче той е забранил някои неща. Рекъл е [бог] още: „Яде Яков и се насити, а се отрече [от бога] възлюбления“ (според Втор. 32, 15). И пак: „Седна народът да яде и да пие, а после стана да играе“ (Изх. 32, 6).

От многото [прения] ние, като ги съкратихме, изложихме тук само малко — колкото за знание; а който иска да подири тези беседи както са, в пълнота, ще ги намери в съчиненията му, които преведе нашият учител архиепископ Методий, като ги раздели на осем части.⁵ Там ще види силата на словото, [дадена му] по божия благодат, насочена като огнен пламък срещу противниците.

Хазарският каган и началстващите мъже, като изслушаха всички тези негови приятни и подобаващи слова, рекоха му: „Ти си изпратен тук от бога за наше назидание. Като си изучил с негова помощ цялото Писание, ти ни разясни всичко поред и наслади до насита всички ни с медоточивите думи на Светото писание. Макар че сме хора неуки, ние вярваме, че ти си от бога. Но ако искаш повече да успокоиш нашите души, поправи ни във всичко чрез примери и ни обясни поред онова, което те питаме.“ И така се разотидоха да си починат.

XI. Като се събраха на другия ден, хазарите му рекоха: „Покажи ни, почтений мъжо, с примери и с разяснения онази вяра, която е най-добра от всички.“ Философът им отговори: „Двама съпрузи били на голяма чест и много обичани от някой си цар. Но като съгрешили, царят ги изпъдил и ги изгонил във от земята.¹ Те живели дълги години там и родили деца в нищета. Децата се събирали заедно и се съвещавали по какъв начин биха могли да се върнат отново в предишното си положение. Едно от тях давало един съвет, друго — друг, а трето — още по-друг. Кой съвет би трябвало да се държи? Нали най-добрият?“ А те рекоха: „Защо говориш тъй? Всеки счита своя съвет за по-добър от другия. Затова и юдеите смятат своя за най-добър, сарацините — също, а другите — друг. Кажете ми: от какво стана първото грехопадение? Не е ли от виждането на сладкия плод и от желанието за [добиване на] божественост?“ (според Бит. 3, 5—6). — „Така е“, отговориха те. А философът продължи: „Ако някой, като е ял много мед или е пил студена вода, получи някаква болест, и дойде лекар, та му каже: „Яж още много мед и ще оздравееш“, или на оногова, който е пил студена вода, каже: „Напий се със студена вода и стой гол на студа, и ще оздравееш“, а след това друг лекар му каже не така, а му препоръчва обратното лекуване — вместо мед да пие горчиво и да пости, или вместо студено [препоръча] топло и горещо — кой от двамата лекува по-изкусно?“ Всички отговориха: „Онзи, който препоръчва обратно лекуване;² затова и похотните страсти на този живот трябва да се умъртвяват с горчевина, а гордостта — със смирение. Различните [болки] трябва да се лекуват с обратното [средство]. И у нас също казват: „Дърво, което отначало ражда тръни, отпосле дава сладък плод.“ Тогава философът им рече: „Добре отговорихте. Така и Христовият закон отначало показва суровостта на богоугодния живот, но сетне във вечните жилища принася стократен плод.“

Един от тези съветници, който познаваше добре сарацинското злоучение, запита философа: „Кажете ми, гостенино, защо вие не зачитате Мохамеда?³ В своите книги той много е похвалил Христа, като казва, че от девица, Мойсеева сестра (според Коран, 19, 29), се е родил велик пророк (според Коран, 3, 40), който и мъртви е възкресявал, и с голяма сила е лекувал всякакви болести“ (Коран, 3, 43). Философът му отговори: „Нека да от-

съди каганът: Кажете ми: ако Мохамед е пророк, как тогава да вярваме на Даниила? Защото той е казал, че до Христа ще престане всяко видение и пророчество (според Дан. 9, 24). Как може тогава Мохамед да бъде пророк, щом се е явил след Христа? Ако него наречем пророк, трябва да отхвърлим Даниила.“ Мнозина от тях извикаха: „Каквото е казал Даниил, казал го е по божие вдъхновение. А за Мохамеда всички знаем, че е лъжец и пагубник за нашето спасение; всичките си великолепни заблуди е изрекъл за зло и за срамотия.“

Това първият съветник между тях каза на сарацинските си приятели: „Този гостенин с божия помощ повали на земята цялата юдейска гордост, а вашата захвърли отвъд реката като скверна.“ А след това се обърна и към всички люде: „Както е дал бог на християнския цар власт над всички народи и съвършена мъдрост, така им е дал и [истинската] вяра, без която никой не може да живее вечен живот. Слава на бога во веки!“ И всички рекоха „Амин!“

А философът, просълзен, се обърна към всички: „Братя и отци, приятели и чеда! Ето, бог даде пълно разбиране и достоен отговор на всичко. Ако има още някой, който да се противи, нека дойде да ни обори, или да бъде оборен. Прочее, който е съгласен с това, нека се покръсти в името на света Троица. А който не иска — аз нямам вина за това; но той ще види в съдния ден, когато „Старият по дни“ (според Дан. 7, 9—10) ще седне на престола да съди като бог всички народи.“ Те [т. е. хазарските управници] отговориха: „Ние не сме врагове на себе си; но нареждаме [това да стане] постепенно: да се покръсти доброволно кой когато иска — от днес нататък. А който от вас се кланя на запад, или се моли по еврейски обичай, или пък следва сарацинската вяра, той ще получи от нас смъртно наказание.“ И така се разотидоха радостни.

Това около двеста души от тях се покръстиха,⁴ като се отказаха от поганските мерзости и от беззаконните женитби. А каганът написа до царя такова писмо: „Ти, господарю, ни изпрати такъв мъж, който ни обясни със слово и с примери, че християнската вяра е свята. Като се убедихме, че тя е истинската вяра, ние наредихме всички да се покръстят доброволно, като се надяваме и ние да направим същото. Всички ние сме приятели на твоето царство и сме готови да ти служим, където поискаш.“

Като изпращаше философа, каганът му даваше много дарове; но той не прие, а само каза: „Дай ми колкото имаш тук гръцки пленници; то ми е по-скъпо от всички дарове.“ Събраха до двеста души и му ги предадоха. И той радостен тръгна по своя път.

XII. Като стигнаха до безводни и пустинни места, не можеха вече да понасят жаждата. Намериха вода в едно блато, но не можах да пият от нея, понеже беше [горчива] като жлъчка. Когато всички се пръснаха да търсят вода, [Константин] рече на брата си Методий: „Не мога вече да търпя жаждата; гребни от тази вода. Онзи, който едно време превърна за израилтяните горчивата вода в сладка (според Изх. 15, 23—25), той ще даде сега и на нас утеха.“ Като гребнаха, намериха я сладка като медовина и студена. Пиха и прославиха бога, който прави такива добрини на своите раби.

В Херсон, като вечеряха с архиепископа, философът му рече: „Благослови ме, отче, както би ме благословил баща ми.“ Когато някои го запитаха насаме: „Защо направи това?“, философът отговори: „Наистина, той утре ще се пресели от нас при бога и ще ни напусне.“ Така и стана: думите му се сбъднаха.¹

Във Фулското племе² имаше един голям дъб, сраснал с череша, под който извършваха обреди. Наричаха го с името Александър и не позволяваха на жени да пристъпват нито към него, нито към обредите.³ Като чу за това, философът не се помая да отиде при тях, и като застана сред тях, рече им: „Елините са отишли във вечна мъка, задето са се кланяли като на бог на небето и на земята — такива велики и добри творения; а вие, които се кланяте на такава нищожна вещ като това дърво, което е предназначено за огъня, как ще се избавите от вечния огън?“ Те отговориха: „Ние не сме почнали да вършим това отсега, а сме го приели от нашите бащи; от това дърво ние намираме [изпълнение на] всички наши молитви — особено за дъжд и за много други неща. И как ние ще направим това [т. е. да отсечем дървото], което никой нивга не е дръзнал да направи? Ако някой дръзне да направи това, ще го сполети смърт, а ние няма вече да видим дъжд докрай.“ Философът им отвърна: „Бог говори за вас в Писанието, а вие защо се отвръщате от него? Исайя възвестява от божие име, думайки: *„Ето, аз идвам да събера всички племена и всички народи и те ще дойдат и ще видят славата ми. И ще туря на тях белег, и от спасените измежду тях ще пратя сред народите — в Тарсис, и във Фуд,⁴ и в Луд, и в Мосох, и в Товел, и в Елада, и в далечните острови, които не са слушали за моето име; и те ще възвестят сред народите моята слава, казва господ вседържител“* (Исайя 66, 18—19). И още: *„Ето, аз ще пратя рибари и много ловци и те ще ви изловят от хълмовете и от каменните скали“* (по Йерем. 16, 16). Тъй че, братя, познайте бога, който ви е създал. Това е благовестието на новия божий завет, в който сте се⁴ кръстили.“

И тъй, като ги убеди с благи думи, накара ги да отсекаат дървото и да го изгорят. Старейшината им, като се поклонил, отиде и целуна светото евангелие. Така направиха всички. И като взеха от философа бели свещи, пеейки, отидоха при дървото. [Философът] взе секирата и като удари тридесет и три пъти, заповяда на всички да секат, да го изкоренят и да го изгорят. И още същата нощ дойде от бога дъжд и напои земята. Те с голяма радост възхвалиха бога, а бог се зарадва много на това.

XIII. А философът си отиде в Цариград и след като се яви при царя,¹ остана да живее в безмълвие при църквата на светите апостоли, молейки се на бога.²

В църквата „Света София“ имаше един потир със скъпоценни камъни, върху който имаше стихове, написани с еврейски и самаритански букви,³ които никой не можеше нито да прочете, нито да обясни. Философът взе, прочете ги и ги разясни. Първият стих гласеше тъй: „Чашо моя, чашо моя, пророкувай, докато звездата [изгрее]; бъди за, питие на господата първородния, който бди нощя.“ След това вторият стих: „Направена от друго дърво за вкусване на господата; пий и се опивай с радост и възкликни „Алилуя“. И след това третият стих: „Ето, князът [иде], и целият събор ще види неговата слава и сред тях цар Давид.“ А след това беше написано числото деветстотин и девет. Философът, като пресметна подробно, намери, че от дванадесетата година на Соломоновото царуване до Рождество Христово има деветстотин и девет години. Тъй че това е пророчество за Христа.⁴

XIV. Докато философът се радваше в бога, появи се друга задача и друг труд — не по-малък от предишните. Моравският княз Ростислав¹ по божие внушение направи съвет

със своите князе и с моравците и изпрати [пратеници] при цар Михаила с тия думи „Нашият народ се отметна от езичеството и държи християнския закон,³ но нямаме такъв учител, който да ни обяснява на наш език истинската християнска вяра, та и други страни, като видят това, да направят като нас. Затова, господарю, изпрати ни такъв епископ и учител, защото от вас всякога изхожда добър закон за всички страни.“

Царят свика съвет, повика Константина Философа и като го накара да изслуша тази молба, рече му: „Зная, философе, че си уморен; но потребно е ти да отидеш там, защото никой друг не може да свърши тази работа като тебе.“ Философът отговори: „Макар че съм уморен и болен тялом, аз с радост ще отида там, стига само да имат писменост на своя език“. А царят му рече: „И дядо ми, и баща ми и мнозина други са търсили такова нещо, но не са намерили; как мога аз да го намеря?“ Философът рече: „Кой може тогава да пише думите си на вода и да си спечели име на еретик?“⁴ А царят заедно с вуйчо си Варда⁴ му отговориха: „Ако ти поискаш, това може да ти го даде бог, който дава на всички ония, които се молят без съмнение (по Мат. 21, 22), и отваря на ония, които чукаат“ (по Мат. 7, 7; Лук. 11, 9).

Философът си отиде и според стария си обичай се отдаде на молитва заедно с другите си сътрудници.⁵ И бог, който слуша молитвите на своите раби, скоро му яви това, и той веднага състави азбуката и започна да пише евангелските думи: „В начало беше Словото, и Словото беше у бога, и бог беше Словото“ (Йоан 1, 1).⁶

Царят се зарадва и прослави бога със своите съветници. Той изпрати философа с много дарове, като написа до Ростислава такова послание: „Бог, който иска всеки да достигне до познание на истината (по I Тим. 2, 4) и да се издигне до по-високо достойнство, като видя твоята вяра и твоето старание, направи да се изпълни твоето желание, като откри сега, в наше време, букви на вашия език — нещо, което не е бивало досега, освен в първите времена — та и вие да се причислите към великите народи, които славят бога на свой език. И ето, ние ти пращаме тоя човек, комуто бог откри [тези букви] — мъж почтен, благоверен и многоучен философ. Приеми го като дар, по-голям и по-скъп от всякакво злато и сребро, и скъпоценни камъни и преходно богатство. Постарай се с него да затвърдиш успешно делото и с цялото си сърце да потърсиш бога. Не отхвърляй и общото спасение, а подтиквай всички да не се бавят, но да тръгнат по истинския път. По тоя начин и ти, като ги приведеш със своето старание към истинско богопознание, ще получиш срещу това своята награда и в тоя век, и в бъдещия, за всички души, които ще повярват отсега и докрай века в нашия Христос бог, и ще оставиш спомен за себе си в бъдните поколения, подобно на великия цар Константин.“⁷

XV. Като пристигна в Моравия, Ростислав го прие с големи почести и като събра ученици, даде му ги да ги учи. В кратко време той преведе целия църковен чин,¹ и ги научи на утренната, часовете, вечернята, повечерието и литургията. И тогава според пророческите думи „отвориха се ушите на глухите“ (според Ис. 35, 5), та чуха думите на Писанието; и „езикът на гъгнивите стана ясен“ (според Ис. 32, 4). И бог се зарадва на това, а дяволът бе посрамен.

Когато божиято учение взе да се шири, злият и *открай време* (според Йоан, 8, 44) завистлив трижпроклет дявол не изтърпя това добро дело, но като влезе в своите съсъди,²

започна да подстрекава мнозина, казвайки: „Не се слави бог по този начин. Ако това беше угодно богу, не можеше ли той да направи тъй, че и те още отначало да пишат своята реч със свое писмо, и така да славят бога? Но той е избрал само три езика — еврейски, гръцки и латински, чрез които подобава да се въздава слава на бога.“ Това го говореха латинските клирици — архиереи, йереи и [техните] ученици.³ Философът се бори с тях като Давид с иноплеменниците, и като ги надви със словото на Писанието, нарече ги триезичници и пилатовци — понеже Пилат бил така написал надписа на кръста господен (според Лук. 23, 38). И не само това говореха те, но проповядваха още и други безчестия,⁴ като казваха, че под земята живеят велеглави човеци,⁵ че всяка гад е дяволско творение, и че който убие змия, ще се избави от девет греха. Ако някой пък убие човека, три месеца да пие от дървена чаша, а до стъклена да се не докосва.⁶ При това те не забраняваха да се правят жертвоприношения по старите обичаи и да се сключват безчестни женитби.

Философът изсече като тръни всички тези заблуждения и ги изгори с огъня на словото, говорейки: „Принеси богу хвалебна жертва и въздай на всевишния твоите молитви“ (Псал. 49, 14). „Не напускай жената на своята младост“ (според Малах. 2, 14—15); защото „ако я намразиш и я напуснеш, безчестие ще покрие помисленията ти, казва господ вседържител“ (Малах. 2, 16). И „пазете се в душите си никой от вас да не изостави жената на своята младост“ (според Малах. 2, 16). Но „вие вършехте това, което аз ненавиждах; защото господ беше свидетел между тебе и жената на твоите млadini, която ти изостави; а тя е твоя другарка и жена на твоя завет“ (според Малах. 2, 13—14). И в евангелието господ казва: „Слушали сте, че бе казано от древните: „Не прелюбодействувай.“ Аз пък ви казвам, че всеки, който погледне на жена с пожелание, вече е прелюбодействувал с нея в сърцето си“ (Мат. 5, 27—28). И още [е казано]: „Аз ви казвам, че който напусне жена си, освен за прелюбодействие, той я прави да прелюбодействува; и който вземе напуснатата от мъжа си, той прелюбодействува“ (Мат. 5, 32). И апостолът е казал: „Това, което бог е съчетал, човек да го не разлъчва“ (Мат. 19, 6).⁷

Като прекара четиридесет месеца в Моравия,⁸ той отиде да посвети учениците си.⁹ По пътя го прие Коцел, панонският княз,¹⁰ който, желаейки силно да усвои славянските книги, даде му около петдесет ученика да се учат на тях. И като му оказа големи почести, изпрати го нататък. А философът, проповядвайки евангелското слово без награда (според Мат. 10, 8—10), не взе нито от Ростислава, нито от Коцеля ни злато, ни сребро, ни друго нещо, а само измоли от двамата деветстотин души пленници и ги освободи.

XVI. Когато беше във Венеция, насъбраха се срещу него епископи, попове и черноризци, като врани срещу сокол, и повдигнаха триезичната ерес, като казваха: „Кажни ни, човече, как ти измисляш сега книги за славяните и ги учиш? Досега никой друг не е изнамирал [такива книги] — нито апостолите, нито римският папа, нито Григорий Богослов,¹ нито Йероним,² нито Августин.³ Ние знаем само три езика, на които подобава да се слави бог с книги: еврейски, гръцки, латински.“ А философът им отговори: „Не пада ли от бога дъжд еднакво за всички? Също и слънцето не грее ли на всички (според Мат. 5, 45)? Не дишаме ли всички еднакво въздух? Как вие не се срамувате, като определяте само

три езика, а искате всички други племена и народи да бъдат слепи и глухи? Кажете ми: дали смятате бога за безсилен, та да не може да даде това, или го смятате за завистлив, та не иска [да го даде]? Ние пък знаем много народи, които имат книги и въздават слава на бога всеки на своя език. Известно е, че такива са арменците, персите, абазгите, иверите, сугдите, готите, аварите, тирсите, хазарите, арабите, египтяните, сирийците и много други.⁴ Ако не искате да разберете от тези [примери], то поне от Писанието познайте божията воля. Давид се провиква и казва: „*Възпейте бога, цяла земя, възпейте господу песен нова*“ (Псал. 95, 1). И пак: „*Възкликнете господу, цяла земя; пейте, възвеселете се и възпейте*“ (Псал. 97, 4). И другаде: „*Цялата земя да ти се поклони и да ти пее, да пее на твоето име, вишний*“ (Псал. 65, 4). И пак: „*Хвалете господа всички народи, прославяйте го всички люде*“ (Псал. 116, 1). И пак: „*Всичко, що диша, да хвали господа*“ (Псал. 150, 6). В евангелието пък е казано: „*А на всички ония, които го приеха, даде възможност да станат чеда божии*“ (Йоан 1, 12). И пак в същото евангелие: „*И не само за тях се моля, но и за ония, които по тяхното слово повярват в мене, та да бъдат всички едно — както ти, отче, в мене, така и аз в тебе*“ (Йоан 17, 20—21). Матей пък казва: „*Даде ми се всяка власт на небето и на земята; и тъй, идете и научете всички народи, като ги кръщавате в името на отца и сина и светого духа и като ги учите да пазят всичко, което съм ви заповядал. И ето, аз съм с вас през всички дни до свършека на света. Амин.*“ (Мат. 28, 18—20). Също и Марко: „*Идете по целия свят и проповядвайте евангелието на всички твари; който повярва и се кръсти, ще бъде спасен, а който не повярва, ще бъде осъден. А повярвалите ще ги придружават тия личби: с моето име ще изгонват бесове и ще заговорят на нови езици*“ (Марк. 16, 15—17). А на вас законоучителите казва: „*Горко вам, книжници и фарисеи, лицемери, задето затваряте царството небесно пред човеците, защото нито вие влизате, нито пускате ония, които искат да влязат в него*“ (Мат. 23, 13). И пак [казва]: „*Горко вам, книжници, задето взехте ключовете на познанието; сами не влязохте и на желаещите да влязат пречите*“ (Лук. 11, 52). А към коринтяните апостол Павел казва: „*Желая всички вие да говорите езици, а още повече да пророчествувате; защото онзи, който пророчествува, е по-горен от оногова, който говори езици — освен ако ги тълкува, та църквата да получи поука. А сега, братя, ако дойда при вас и заговоря на [непознати] езици, каква полза ще ви принесе, щом не ви говоря било с откровение, било с познание, било с пророчество, било с поука? Също и бездушните предмети, които издават звук — било пищялки, било гусли — ако не покажат различие в свирнята, как ще се разбере това, което се тръби или се свири? Защото, ако тръбата издаваше неопределен глас, кой ще се готви за битка? Така и вие, ако изговаряте с езика си неразбрани думи, как ще се разбере това, което говорите? Тогава ще говорите на вятъра. Толкова, например, различни думи има на света, и нито една от тях не е без смисъл; ако аз не разбирам смисъла на думите, ще бъда чужденец за говорещия, а и говорещият ще бъде за мене чужденец. Така и вие, бидейки ревнителни към духовни [дарби] за поука на църквата, молете се да ги имате в изобилие. Затова, който говори на [непознат] език, нека се моли [за дарба] да тълкува. Ако се моля на [непознат] език, духът ми се моли, но умът ми остава безплоден. И тъй, какво? Ще се моля с дух,*

но ще се моля и с ум; ще пея с дух, но ще пея и с ум. Ако благословиш [само] с дух, онзи, който е от простолюдието, как ще каже „амин“ на твоята молитва, щом не разбира какво говориш? Ти хвалиш бога добре, но другият не се поучава. Благодаря на моя бог, задето повече от всички ви говоря езици; но в църквата предпочитам да кажа пет думи разбрани, за да поуча другите, нежели хиляди думи на [непознат] език. Братя, не бивайте деца по ум; бъдете младенци за злото, а по ум бъдете свършени. В закона е писано: „На чужди езици и с чужди уста ще говоря на тоя народ, но и тъй няма да ме послушат, казва господ“ (според Ис. 28, 11—12). Тъй че езиците са белег не за повярвалите, а за неповярвалите; а пък пророчеството не е за неповярвалите, а за повярвалите. Ако, прочее, се събере цялата църква заедно и всички заговорят на непознати езици, и влезе някой непросветен или неповярвал, няма ли да каже, че сте побъркани? Но ако всички [почнат да] пророчествуват, и влезе някой непросветен или неповярвал, тогава той се изобличава от всички и се осъжда от всички, тъй че тайните на сърцето му излизат наяве, и той, като падне нищком, ще се поклони богу и ще признае, че бог наистина е с вас. И тъй, какво [да се прави], братя? Когато се събирате и всеки от вас има или псалом, или поучение, или откровение, или говорене на непознат език, или тълкуване, нека всичко да бъде за назидание. Ако някой ще говори на [непознат] език, нека да говорят двама или трима, и то подред, а друг да тълкува. Ако пък няма тълкувател, тогава те да мълчат в църквата, а да говорят на себе си и на бога. Също и от пророчествуващите да говорят двама или трима, а другите да обсъждат. Ако ли пък се яви откровение някому другиму, който седи, нека първият да млъкне. Така можете един след друг всички да пророчествувате, тъй всички да имат утеха. И пророческите духове се подчиняват на пророчествуващите; защото бог не е бог на безредието, а на мира. Така е във всички църкви между светите. Жените ви да мълчат в църквите; на тях не им е позволено да говорят, а да се подчиняват, както казва и законът (според Бит. 3, 16). Ако искат да научат нещо, да запитат мъжете си в къщи; защото е срамотно жена да говори в църква. Нима от вас излезе словото божие? Или само до вас достигна? Ако някой се мисли, че е пророк или изпълнен с дух, нека да разбере, че това, което ви пиша, са господни заповеди. А който не разбира, нека не разбира. И тъй, братя, показвайте ревност към пророчествуване, но не забранявайте да се говорят и езици. Нека всичко да става с приличие и ред“ (I Кор. 14, 5—40).⁵ И пак казва: „И всеки език да изповяда, че Исус Христос е господ, за слава на бога отца, амин“ (Филип. 2, 11).

С тези думи и с други по-силни ги посрами, остави ги и си отиде (по Мат. 16, 4).⁶

XVII. Като узна за него римският папа,¹ прати да го повикат. И когато той дойде в Рим, самият папа Адриан² излезе да го посрещне с всички граждани, със свещи в ръце, понеже носеше мощите на свети Климент, мъченик и папа римски. И зарад него бог незабавно направи тук преславни чудеса: разслаблен човек се излекува, и мнозина други се изцериха от различни недъзи; също и пленниците, които призоваха [името на] Христа и на свети Климента, се освободиха от ръцете на ония, които ги бяха пленили,

А папата, като прие славянските книги, освети ги и ги положи в църквата на света [дева] Мария, която се нарича „Ясли“.³ След това папата запозва на двамата епископи Формоза⁴ и Гаудерик⁵ да посветят славянските ученици. И като ги посвети ха, веднага отслужиха литургия в църквата на свети апостол Петър на славянски език; и на другия ден служиха в църквата на света Петронила, на следния ден — в църквата на свети Андрей, а оттам пък в църквата на великия вселенски учител апостол Павел. И пяха цяла нощ, като славословеха [бога] на славянски език, а на сутринта служиха пак литургия над светия му гроб, подпомогнати от епископ Арсений,⁶ който беше един от седемте⁷ епископи, и от Анастасий Библиотекар.⁸ А философът не преставаше да отдава, заедно със своите ученици, достойно хвала на бога за това. При него непрекъснато идваха римляни и го разпитваха за всичко; и като получаваха двойни и тройни обяснения на своите въпроси, отиваха си доволни по домовете си.

Дойде също тъй и някой си евреин, който се препираше с него, и веднаж му каза: „Наспоред броя на годините, не е дошъл още Христос, за когото пророците казват, че ще се роди от девица.“ Философът, като му изброи по родове всички години от Адама, доказва му подробно, че е дошъл, и [му посочи] колко години има оттогава досега. И като го поучи, отпрати го.

XVIII. Сполетяха го много мъки и той се разболя. И като боледуваше така дълго време, веднаж видя божие явление и почна да пее тъй: *„От ония, които ми казаха: „Да идем в дома господен“, се възвесели духът ми и се възрадва сърцето ми“* (според Псал. 121, 1 и 15, 9). И като се облече в празничните си дрехи, прекара така целия ден, радвайки се и думайки: „Отсега вече не съм слуга нито на царя, нито никому другиму на земята, а само на бога вседържителя.¹ Не бях, но бидох и ще бъда во веки, амин.“²

На следния ден той прие светия монашески образ,³ и като прибави светлина към светлина,⁴ нарече се с името Кирил. И в този [монашески] чин прекара петдесет дни. Когато наближи часът да приеме покой и да се пресели във вечните жилища, той вдигна ръце към бога и със сълзи отправи молитва, като казваше тъй: „Господи боже мой, който си сътворил всички ангелски чинове и безплътни сили, *които си разпрострял неbesата* (според Псал. 103, 2) и *си утвърдил земята* (Псал. 103, 5), който си привел от небитие в битие всичко съществуващо, който всякога и всякъде изслушваш ония, които изпълняват твоята воля и се боят от тебе, и спазват твоите заповеди, послушай [сега] и моята молитва: запази твоето вярно стадо, над което беше поставил мене непотребния и недостоен твой раб; избави го от безбожната и поганска злоба на ония, които говорят хула срещу тебе, и погуби триезичната ерес. Издигни твоята църква с множество и съедини всички в единомушие; създай *избрани люде* (според I Петр. 2, 9), единомислещи в твоята истинска вяра и в правото изповедание, и вдъхни в сърцата им словото на твоето учение. Ако си избрал нас недостойните за проповедници на Христовото евангелие, и ако ние се стремим към добри дела и вършим това, което ти е угодно — това ни е твой дар. Тези, които ти ми беше поверил, предавам ти ги като твои. Ръководи ги с мощната си десница и *ги покрив с покрова на крилата си* (според Псал. 60, 5), та всички да възхвалят и да славят името ти — на отца, и сина, и светия дух. Амин!“

И като целува всички със свято целование, рече: „Благословен е бог, който не ни предаде за плячка в зъбите на нашите невидими врагове, но разкъса техните примки и ни избави от тяхната гибел“ (според Псал. 123, 6—8). И така почина в господа, бидейки на 42 години, на четирнадесетия ден от месец февруари, индикт втори, в 6377 година от сътворението на света.⁶

Тогава папата заповяда на всички гърци, които бяха в Рим, а така също и на римляните да се съберат заедно със свещи и да пеят над него и да му направят погребение каквото биха направили на самия папа. И така направиха.

А Методий, неговият брат, замоли папата, казвайки: „Майка ни ни е заклела, който от нас пръв почине, [другият] да го пренесе в братовия му манастир и там да го погребее.“ Прочее, папата нареди да го положат в ковчег и да заковат ковчега с железни гвоздеи. И така го държа седем дни, готвейки го за път.

Но римските епископи рекоха на папата: „Понеже, след като е ходил по много земи, бог го е довел тук и тук е приел душата му, тук подобава и да бъде погребан като всепочитан мъж.“ Папата рече: „Заради неговата светост и обич аз, нарушавайки римския обичай, ще го погребам в моя гроб в църквата на свети апостол Петър.“ А брат му рече: „Тъй като не ме послушахте и не ми го предадохте, нека, ако обичате, да почива в църквата на свети Климент, с чиито мощи е дошъл тук.“ И папата заповяда да направят така.

Тогава епископите се събраха отново заедно с хората, които се готвеха да го изпроводят тържествено, и рекоха: „Да отковем ковчега и да видим да не би да е взето нещо от него.“ Мъчиха се много, но, по божие повеление, не можаха да отковат ковчега. И така го положиха с ковчега в гроба, от дясната страна на олтара в църквата на свети Климент,⁶ където веднага почнаха да стават много чудеса. Като виждаха тези чудеса, римляните все повече се привързваха към неговата светиня и неговото почитание. Изписаха икона над гроба му и започнаха денонощно да палят [кандило] над него, хвалейки бога, който прославя така ония, които го славят. Нему да бъде слава и чест, и поклонение во веки веков, амин.

КОМЕНТАР

Глава I

1. Както в заглавието, така и по-надолу на много места Константин-Кирил е наречен „учител“. Според Фр. Гривец това прозвище на Константина не трябва да се разбира в общия обикновен смисъл на думата *учител* (*didaskalos*, *magister*); тук според него то е употребено като наименование на една официална църковническа длъжност, чиито функции, макар и не точно определени, са били в известно отношение по-широки от функциите на един епископ. Това е било нещо като мисионер или пратеник на централната църковна власт (*legatus apostolicus*, *missionarius apostolicus*). Като такива именно Кирил и Методий са били изпратени от византийските власти в Моравия. Гривец съпоставя това прозвище със съответната дума *учител* в посланието на папа Адриан II до Коцеля: не тѣтъ едномуу тѣкъмо, нѣ н въсьмѣ странамѣ тѣмъ словѣньскѣимѣ сѣлю н оучителѣ (ЖМ, тл. VIII). Вж. Fr. Grivec. O idejah in izrazih Zitihi Konstantina in Metodija, в Razprave Akademije znanosti

in umetnosti v Ljubljani, II (1944), с. 169—176; Fr. Grivec — Fr. Tomšič. Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes. Zagreb, 1960, с. 169—170. — 2. Думите „нашето племе“ (εὐρυκὴ ἡμῶν) могат да бъдат посочени като необоримо доказателство, че авторът на житието е бил славянин.

Глава II

1. Въпросът за народността на Кирила и Methodия и за произхода на техния род не може да се смята за разрешен, въпреки многото научни спорове. Нямаме за това никакви конкретни указания; всичко е само предположения и догадки. Преобладава мнението, че бащата Лъв може би е бил грък, а майката — българска славянка, което изглежда най-вероятно. Съображения и доводи за това вж. напр. у В. Киселков. Славянските просветители Кирил и Methodий. С., 1945, с. 35—47, и у Ем. Георгиев. Кирил и Methodий, основоположници на славянските литератури. С., 1956, с. 14—21, където е посочена и съответната библиография.

Напоследък атинският учен К. Бонис се опита да проследи и да очертае родословното дърво на Кирило-Methodиевия род във основа главно на някои не съвсем ясни данни от писмата на Теодор Студит. Според него Кириловият баща Лъв е бил брат на логотета Теоктист и вуйчо на императрица Теодора. Майката пък Мария била („по всяка вероятност“) дъщеря на император Константин VI. Вж. К. Г. Μπόρη. Οἱ ἄγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οἱ τῶν Σλάβων ἀπόστολοι. — Юб. сб. Κυρίλλω καὶ Μεθοδίω τόμος ἑορταστικῆ ἐπιτῆς χιλιεστῆ καὶ ἑκατοστῆ ἐτηρίδι. Т. I. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1966, с. 249—289; Οἱ Ἕλληνες ἱεραπόστολοι τῶν Σλάβων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ὑπὸ τὸ νόον φῶς τῆς ἐπιστήμης. — Ἐπιστημονικὴ ἐπέτειος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Т. VI. Ἀθήναι, 1967, с. 17. Но и това са до голяма степен само предположения, и то предположения, които в някои пунктове не звучат никак убедително, особено що се отнася до произхода на майката. Все пак високият произход на Лъв друнгар и връзките му с двореца са твърде вероятни. За това се загатва и в ЖМ, гл. II, в проложното житие на Methodий, а също и в Италианската легенда: vir nobili genere. Роднински връзки между Кирил и Methodий и Теоктист предполага и А. Т.-Балан. Кирил и Methodий, I. С., 1920, с. 69. Същото приема и I. Stanislav. Slovanski apostoli Cyril a Metod a ich činnost vo Velkomoravskej riši. Bratislava, 1945, с. 9. — 2. Обособяването на Солун в самостоятелна военна област („тема“) е станало навярно в самото начало на IX в.; вж. за това подробно у Fr. Dvorčík. Les légendes de Constantin et de Méthode, vues de Byzance. Prague-1933, с. 2—13, а също и в основната книга на I. M. Hussey. The Byzantine Empire [= т. IV от The Cambridge Medieval History]. Part I. Byzantium and its Neighbours. Cambridge, 1966, с. 32—37 и посочената там (с. 830—831) богата библиография. Върховен управител на областта е бил *стратегът*, а *друнгарите* са били подчинени нему висши офицери. За друнгарския чин вж. Ю. А. Кулаковский. Други друнгарий. — Византийский временник, IX (1902), с. 1—30; I. B. Bury. A History of the Later Roman Empire. London, 1912, с. 226—227; H. Ahrweiler. Byzance et la mer. Paris, 1966, с. 27—28; вж. и у C. Du Campé. Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis. Vratislaviae, 1891, кол. 333—334. На някои военни постове е имало и самостоятелни друнгары, които не са били подчинени на стратег. Лъв обаче не е бил от тях, а от ония, които са били подчинени на стратег. Тъй че тук правилно е казано, че той е имал само *друнгарския* подъ *стратигомъ*. — 3. Тук Лъв е сравнен с библейския Йов не само поради благочестивия си и богоугоден живот, а навярно и поради седемте си деца. Същото сравнение се прави и в Похвалното слово за Кирил и Methodий. — 4. Числото *седем* е имало сакрален характер и се употребява често в агиографската книжина със символично значение. Поради това някои учени (Дюмлер, Вашица, Дворник, Балан, Дуйчев и др.) смятат, че и тук броят на децата (7) трябва да се приеме условно. Не е изключено обаче този брой да има и съвсем реално съдържание. К. Бонис (вж. по-горе бел. 1) намира в преписката на Теодор Студит отделни загатвания за шест деца на Лъв друнгар. Вж. Οἱ ἄγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, с. 281. — 5. Тук безспорно се има пред вид византийският император, който се е смятал за баща на всички християни.

Глава III

1. Този сън на малкия Константин е без съмнение един типичен агиографски елемент в житието. Той обаче напълно съответствува на действителната практика сред дворцовите среди по онова време да се избира съпруга чрез явен оглед на кандидатките. Вж. подробности у Dvorčík. Les légendes, с. 19—22. Олицетворе-

нието на Премъдростта в образа на красива девица е взето от Соломоновите книги (Притчи, Премъдрости, Еклисиаст). Обяснение на тоя символичен годеж на Константина с Премъдростта вж. у Fr. Grives. *Zaroka sv. Cirila s Sofijo — Modrostjo*. — *Bogoslovni Vestnik*, XV (1935), с. 82—94. — 2. Този разказ за участието на Константина в лов със соколи независимо от това, дали е действителен или е приказен, също съответствува напълно на нравите и обичаите от онова време. Подробности вж. пак у Dvornik. *Les légendes*, с. 22—24. — 3. *Плакида* е бил виден пълководец при император Траян. По време на лов, гонейки един елен, имал някакво видение, което го накарало да приеме християнството заедно с цялото си семейство. Пострадал мъченически през 118 г. Християнското му име е Евстатий (на запад Евстахий). Култът му е разпространен както в източната, така и в западната църква. Паметта му се празнува на 20 ноември. Вж. житието му у Migne. *Patr. gr.*, т. 105, кол. 376—418. — 4. Не може да се каже с положителност дали тази молитва е действително произведение на Константина или е дело на житиеписеца. Ако е Константинова, трябва да смятаме, че първоначално е била написана на гръцки, и то, както изглежда, в стихотворна форма. Трубецкой се опитва да определи стихотворните ѝ размери от старобългарско гледище: вж. N. S. Trubetzkoy. *Ein altkirchenslavisches Gedicht*. — *Zeitschrift für slav. Philologie*, XI (1934), 52—54, а Якобсон възстановява първоначалния ѝ старобългарски текст: вж. R. Jakobson. *Стихотворные цитаты в великоморавской агиографии*. — *Slavistična Revija*, X (1957), с. 113. Това обаче едва ли е уместно; произведението ще да е било написано на гръцки и би трябвало да бъде разглеждано от такова гледище. Вж. Iv. Duǰev. *Constantino Filosofo nella storia della letteratura bizantina*. — *Studi in onore di E. Lo Gatto e G. Maver*. Firenze. 1962, с. 205—222, и Ем. Георгиев. *Кирил и Методий*, с. 33—35. За символичното значение на това призоваване на Григорий Богослов за защитник вж. Grives, *Zaroka...*, с. 81. — 5. *Логотетът* (*λογοθέτης τοῦ δρόμου*) е бил държавен секретар, ръководител на външната политика на Византийската империя. За тази титла вж. Du Cange. *Glossarium*, s. v. По това време логотет е бил Теоктист, виден политически деятел, който заедно с императрица Теодора и с брат ѝ Варда е бил регент на малолетния император Михаил III. Вж. за него И. Малышевский. *Логофет Теоктист*. — *Труды Киевской дух. академии*, 1887, т. I, с. 265—297; Dvornik. *Les légendes*, с. 34—36; F. Halkin. *Trois dates précises grâce au synaxaire*. — *Byzantion*, 24 (1954), с. 11—14. Предполага се, че е бил роднина на Кирило-Методиевото семейство; вж. по-горе гл. II, бел. 1. Под негово ръководство е била извършена цялата реорганизация на висшето образование в Магнаурската школа, в която отначало се е учил, а след това е преподавал Константин Философ; вж. К. Μπόνη. *Οι Ἕλληνες ἱεραπόστολοι*, с. 22. — 6. Малолетният император Михаил III е бил с около 9 години по-малък от Константина (за рождената му дата вж. G. Ostrogorsky. *Geschichte des byzantinischen Staates*. München, 1952, с. 177) и поради това не е могъл да бъде истински негов съученик. Тъй че думите „да се учи с царя“ би трябвало да се разбират в по-общ смисъл: в една школа, при едни учители, при еднакви условия. — 7. Тази Константинова молитва, макар и да е взета текстуално от отделни стихове на книгата Премъдрости Соломонови, не е дадена като обикновен цитат, а е компилирана, редактирана и логически осмислена от младия Константин. Разбира се, и тя ще да е била написана първоначално на гръцки език, и то може би в стихотворна форма. Вж. за това Iv. Duǰev. *Note sulla vita Constantini-Cyrylli*. — *Cyryllo-Methodiana*, с. 72—84, където е направен опит да се реконструира предполагаемият първоначален гръцки текст.

Глава IV

1. Лев, наречен Математик и Философ, е бил виден учен на своето време. Поради голямата си известност като учен той е бил поканен от багдадския халиф да заеме висок пост в сарацинската държава, но по съветите на логотета Теоктист отклонил тази покана. През 840 г. бил избран за Солунски архиепископ, но поради иконоборческите си настроения в началото на 843 г. е бил принуден да напусне митрополитската катедра. Отишъл в Цариград, където по протекция на Теоктиста станал пръв преподавател в Магнаурската школа. Вж. за него Dvornik. *Les légendes*, с. 42—43; *Ἱ. Ἐ. Ἀναστασιῶν. Ἡ κατάστασις τῆς παιδείας εἰς τὸ Βυζάντιον*. — Сб. *Κυριλλῶ καὶ Μεθοδῶ τὸμος ἑβρτιος*, т. I, 52—55. Особено ценни и аналитично проверени сведения за него дава Е. Э. Липшиц в студията си *Византийский ученый Лев Математик*. — *Византийский временник*, II (1949), с. 106—149, а след това и в книгата си *Очерки истории византийского общества и культуры*. М., 1961, с. 338—357.

2. Фотий е най-големият учен и най-изтъкнатият църковен, политически и обществен деец на времето Бил е

между другото преподавател в Магнаурската школа заедно с Лъв Математик, а по-късно цариградски патриарх. За обширната му научна и обществена дейност е писано много. Вж. основното съчинение на I. Heigergöther. Photius, Patriarch von Konstantinopel, I—III, Regensburg, 1867—1869. За книжовното му дело вж. K. Krumbacher. Geschichte der byzantinischen Litteratur, II изд. München, 1897, с. 73—79. Особено интересна е студията на Fr. Dvornik. The Patriarch Photius in the light of recent Research. — Berichte zum XI Internationalen Byzantinisten — Kongress. München, 1958, III, 2, с. 1—56. Вж. и В. Ласорџа. Φωτίου διπλωματολογία, 1959, 1—21. Във връзка с Кирило-Методиевото дело вж. В. Ν. Τατάκης. Φώτιος, ο μεγάλος άνθρωπος. — Сб. Κυρίλλω και Μεθοδίω, 81—111. — 3. Всичко, което е казано тук за образованието на Константина, съответствува напълно на данните, които имаме за византийската образователна система по онова време. Вж. подробности у Dvornik. Les légendes, с. 39—44, а по-специално вж. цитираната по-горе статия на I. E. Αναστασίου. Η κατάσταση της παιδείας. — Сб. Κυρίλλω και Μεθοδίω, с. 29—77. — 4. В разните преписи на житието тази фраза се явява в три различни редакции: 1. „така изучи всички тези науки, както никой друг не би изучил“; 2. „... както някой друг би изучил само една от тях“; 3. „... като да би изучавал само една от тях“. В същност изразът е взет от надгробното слово на Григорий Богослов за Василий Велики: οὕτω μὲν ἅπαντα διελθὼν, ὡς οὐδεὶς ἔν, което точно значи „както никой не би изучил нито само една“. Вж. у Migne. Patr. gr., т. 36, кол. 525. Подобен израз се среща и в житието на патриарх Никифор, написано от Игнатий Дякон: ἐπὶ τοσοῦτον οὕτος δι' ἐπιμελείας ἀφίκετο, ὡς ἀντὶ πάντων ἔν και ἀντὶ ἑνὸς ἅπαντα ἐξασκήσας. Migne. Patr. gr., т. 100, кол. 57. — 5. И този израз е взет почти дословно от надгробното слово на Григорий Богослов за Василий Велики: Σπουδῇ γὰρ εὐφύτῃ συνέδραμεν, ἐξ ὧν ἐπιστήμη και τέχνηαι τὸ κράτος ἔχουσι. Migne. Patr. gr., т. 36, кол. 525. — 6. Подобни изрази за добър нрав наред с науката и за добродетелен живот се срещат и в Григориевото слово за Василий Велики (Migne. Patr. gr., т. 36, кол. 563), и в житията на Теодор Студит (Migne. Patr. gr., т. 99, кол. 120 и 237), и в житието на патриарх Никифор (Migne, т. 100, кол. 60) и др. — 7. Тази Константинова дефиниция на философията се тълкува различно. Ем. Георгиев Кирил и Методий. Истината за създателите на българската и славянска писменост. С., 1969, с. 253—277) смята, че в нея са дадени общите схващания за предмета на философията, които водят към гносеологични и общофилософски проблеми; А. Бънков (Развитие на философската мисъл в България. С., 1967, с. 20—21) обяснява, че тук са отразени Константиновите схващания за философията като „интелектуална дейност“, в която има и гносеология, и онтология, и етика; Б. Пейчев пък вижда в тази дефиниция чист схоластицизъм: вж. статията му „Кириловото определение на философията“ в юбилейния сборник Константин-Кирил Философ. С., 1969, с. 69—74. В същност тук са отразени в най-съвършена форма схващанията на еkleктичeската школа на онова време за същността на философията. Първата част на дефиницията (βοήθημ и υλοεγχεύσκημ вeщeмь разумь) е напълно в духа на стоическата философия. Тя се среща често у Григорий Богослов — например в четвъртото му богословско слово „За Сина“: Σοφία δὲ, ὡς ἐπιστήμη θεῶν τε και ἀνθρωπίνων πραγμάτων (Migne, т. 36, кол. 129), или във второто му апологетично слово (Migne, т. 35, кол. 460) и др. Във втората част (εἰμκο можеть υλοεγχεύ прнблжннтн (д бoвъ) са отразени съвсем ясно платоновските схващания за възможността на човека да се приближи чрез философията към бога; третата част (двтеіію... по вeрзeч и по подoвeію бытн сътворьшомоу н) е чисто християнска. Вж. за това Fr. Grives et F. Tomšič. Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Zagreb, 1960, с. 174—175 и 242. Вж. и общата статия на В. Велчев. Делото на славянския просветител Константин-Кирил Философ в историята на културата. — Сб. Константин-Кирил Философ. С., 1971, с. 231—245. Доста подробни съпоставки и обяснения са дадени и в аргументираната статия на I. Ševčenko. The definition of philosophy in the life of saint Constantine. — Юбил. сб. For R. Jacobson, с. 449—457. — 8. Във византийската административна система княжеіе или княженіе (гр. ἀρχονтіа) е административна единица, по-малка от тема. Княженіето се управлява от ἀρχων, а темата — от στρατηγός. Подробности вж. у Dvornik. Les légendes, с. 15—16. — 9. Под „прародителска чест и богатства“ се подразбира първоначалното райско достойнство на „прародителите“ Адам и Ева, от което човекът е отпаднал поради първия грях. Тази мисъл за копнежа на Константина към райското нравствено достойнство се среща и по-нататък в житието — гл. IX и XI. Подробни обяснения вж. у Fr. Grives et F. Tomšič. Пос. съч., с. 242—246. — 10. От това място в житието не бива да се прави категорично заключение, че по това време Константин е бил ръкоположен за свещеник.

Думата *поповѣство* не значи само „свещеничество“ в тесния смисъл на думата, а означава духовен чин изобщо. По-право е да се приеме, че тук само се посочва намерението на Теоктиста да определи жизнения път на младия Константин. В този момент той навярно е бил подстриган само за обикновен расофор или иподякон. За подробности вж. Хр. Кодов. Около житието на Кирил Философ. — Сб. Старобългарска литература. Изследвания и материали. Кн. I. С., 1971, с. 59—64. — 11. Безспорно тук под *византотникъ* се подразбира хартофилакът (гр. *χαρτοφύλαξ*), който е бил доверен секретар на патриарха с големи права и пълномощия. Вж. за това Dvornik. Les légendes, с. 49—56. Византийският канонист Теодор Валсамон го нарича „уста и ръка на патриарха“ („στόμα καὶ χεῖρ τοῦ πατριάρχου“); вж. цитата у I. Leunclavius. Ius graeco-romanum, ч. I, с. 457. За високото служебно положение и за големите служебни права на хартофилакса говори същият Валсамон и в тълкуванията си към IX правило на Трулския събор (вж. Migne. Patr. gr., т. 137, кол. 918—920), а също и Георгий Кодин в съчинението си *Περὶ τῶν ὀφφικαλλίων τοῦ παλατίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ὀφφικίων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*; вж. Migne. Patr. gr., т. 157, кол. 25. Вж. и коментарите на Jacobus Gretzerus към това Кодиново съчинение пак у Migne, т. 157, кол. 140—143. — 12. Изглежда, че наименованието „Тясното море“ е буквален превод на гр. τὸ Στενόν, или мн. ч. τὰ Στενά, както се е наричал Босфорът. — 13. Житиеписецът не казва нищо нито за причините, нито за времето и мястото на това внезапно Константиново бягство от Цариград. По всичко изглежда, че Константин е бил принуден да напусне службата си поради идването на Игнатий на патриаршеския престол (юний 847 г.), и то по всяка вероятност веднага след идването му, т. е. към средата на 847 г. Вж. подробности у Dvornik. Les légendes, с. 67—67; вж. и Хр. Кодов. Около житието на Кирил Философ. — Старобългарска литература. Изследвания и материали, с. 57—58. Що се отнася до мястото, Дворник много уместно предполага, че Константин ще да е потърсил убежище в манастира *Κλειδίον* (на европейския бряг на Босфора), където е могъл да се срещне и да диспутира със сваления патриарх Йоан Граматик. — 14. Думите съвсамоу, самоу и помощю подчертават ясно, че Константин е бил назначен на тази служба със съответен служебен ранг (може би тогава е получил официално титлата „философ“) и със съответна заплата. Според едно съобщение на Продължителя на Теофан император Теофил, като искал да мине за меценат и покровител на науката, задоволява преподавателите в Магнаурската школа със средства от държавната каса в „достатъчно изобилие“ (*δαφνιδῶς ἐπαρκῶς*). Вж. у Migne. Patr. gr., т. 109, кол. 208.

Глава V

1. Споменатият тук патриарх Анис е известният цариградски патриарх Йоан VII, наречен Граматик. Още на младини той се отличил със своята ученост, приел монашество и станал игумен на големия цариградски манастир „Св. Сергий и Вах“. Скоро навлязъл в дворцовите среди, проявил открито иконоборческите се убеждения и с това станал близък на императора Лъв V Арменин, който го натоварил (814) да проучи творенията на църковните отци, за да намери в тях доказателства за или *против* иконопочитанието. Въз основа на тези едностранично събрани материали иконоборческият събор през 815 г. отхвърлил определения на VII вселенски събор от 787 г. за иконопочитанието. При Михаил II Йоан станал учителя и възпитателя на престолонаследника Теофил, а по-късно (834) бил възведен на цариградския патриаршески престол. Като патриарх показал упорита и безогледна иконоборческа ревност. През 843 г., след възстановяването на иконопочитанието, бил свален и изпратен на заточение в манастир, където починал около 850 г. Поради заниманията му с естествените науки благочестивите иконопочитатели го обвинявали, че се занимава с вълшебство и с магии и затова го нарекли Янис, сравнявайки го по тоя начин с вехтозаветния египетски вълшебник Йавий (според II Тим. 3, 8). Оттам е и името му Аний или Анис в ЖК. Вж. за него Iv. Du jčev. Appunti di storia bizantino-bulgara. — Studi bizantini e neoellenici, IV (1935), с. 129—130; Б. Э. Липшиц. Очерки истории византийского общества и культуры. М., 1961; с. 296—301; вж. и цитираната по-горе статия на I. Αναστασιου. *Ἡ κατάστασις τῆς παιδείας*, с. 50—52. В малко по-друго очертание е даден образът му у V. Laurent. Jean VII Grammaire (837—843). Catholicisme, 6 (1964), с. 513—515. — 2. Става дума за събора през март 843 г., на който е било възстановено иконопочитанието. За точната дата на този събор вж. K. De Boor. Der Angriff der Rhos auf Byzanz. — Byz. Zeitschrift, IV (1895), с. 449—453; Аг. А. Васильев. Византия и арабы, ч. II. СПб., 1900, прил. III, с. 142—146. —

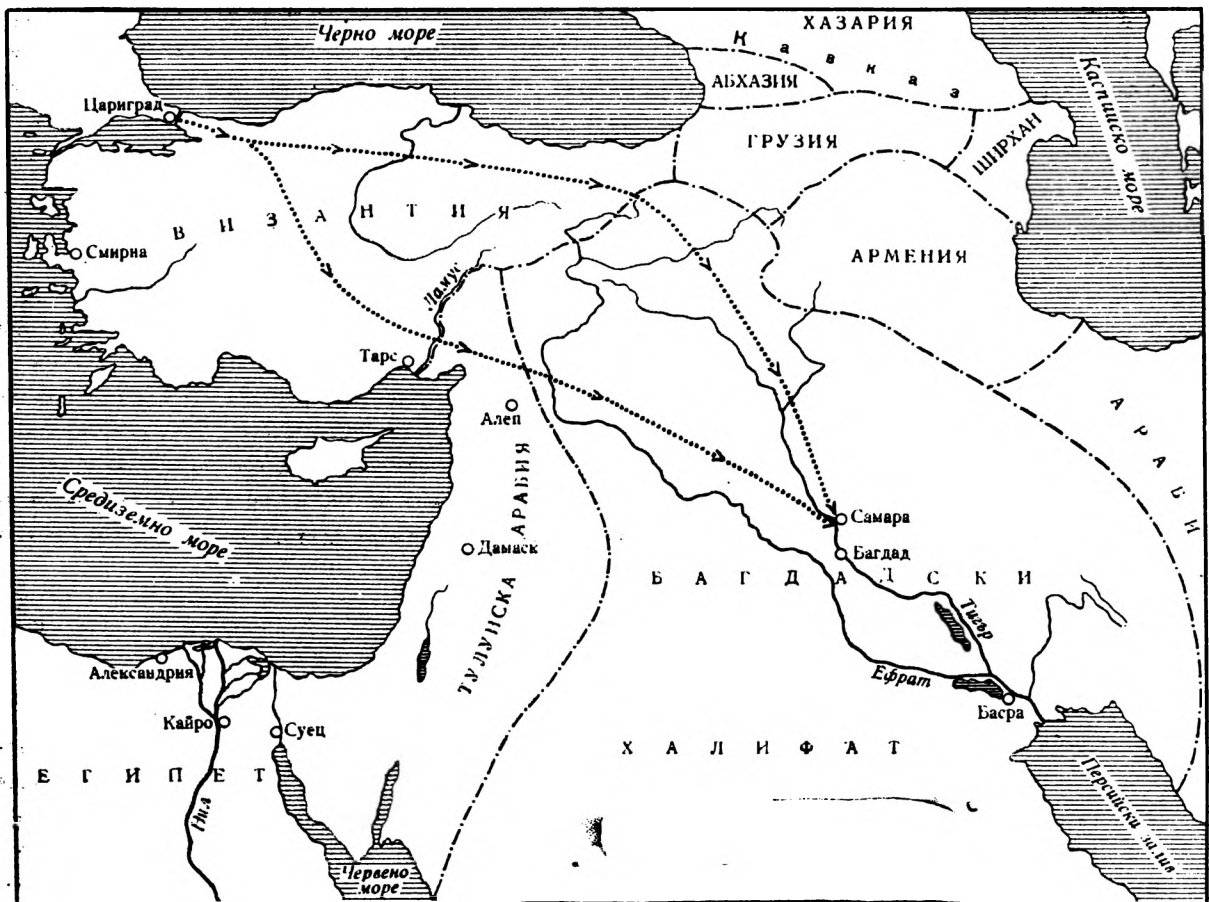
3. Свалянето на Йоан Граматик от патриаршеския престол е станало действително по наследствен начин: вж. подробности по това у К. Кувев. Към въпроса за Кириловото пространно житие като исторически паметник. — Сб. Хиляда и сто години славянска писменост. С., 1963, с. 119—126. — 4. Някои учени се съмняват в действителността на този диспут — напр. Воронов, Успенски, Пастрнек и др. Тези съмнения изглеждат съвсем неоснователни. Разказът на житието, както навсякъде, така и в този пункт, е наситен с непосредственост и историческа конкретност и напълно се съгласува с историческите подробности на времето. Вж. за това анализа на Dvornik. Les légendes, с. 70—73; вж. и К. Кувев. Пос. ст. Диспутът ще да се е състоял през втората половина на 847 г. в манастира, където е бил заточен Йоан Граматик; вж. за това Хр. Кодов. Пос. ст., с. 59. — 5. Този фигуративен израз е взет от едно писмо на Григорий Богослов до неговия приятел Никомул: „... Ἐν μετοπίῳ τὰ ἄνθη παρὰ τοῦ λιμῶνος αἰεῖς, καὶ γεφυράματα ὀπλίσεις τὸν Νέστορα ἐμὲ τοῦ ἁπαιτῶν δεξῶν εἰς λόγους...“ Вж. посочката у Iv. Dujčev. Costantino Filosofo-Cirillo e Giovanni VII Grammatico. — 36. радова Византолошког института, књ. XII. Београд, 1970, с. 15—19. — 6. Нестор е бил млад воин християнин, който, подтикван и насърчаван от свети Димитър Солунски, излязъл на двубой с езичника Лий и го надвил. Вж. житието на Димитър Солунски в Acta Sanctorum, т. IV, с. 50—209. — 7. Тези откъслечно цитирани думи не сътворили какъвто подобие (Изх. 20, 4 и Втор. 5, 8) не съответствуват точно на гръцкия текст, където целият стих гласи: οὐ ποιήσεις σκαυτὸ εἶδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ὄνω... В славянския превод какъвто е съгласувано с подобна, докато в гръцкия текст παντός: не е съгласувано с ὁμοίωμα, а се свързва със следващите думи: παντός... ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ὄνω... и пр. Изхождайки от тази разлика между гръцкия текст и славянския превод, В. Погорелов в статията си „На каком языке были написаны так называемые Панонские жития“ (Byzantinoslavica, IV, 1932, с. 13—21) изказва мнение, че славянският преводач не е разбрал добре гръцкия текст. А в същност не е тъй: както и на други места в житието, така и тук личи влияние на латинския превод (Vulgata), където съответният стих гласи: non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem, quae est in coelo desuper... Но независимо от това тук спорът между Янис и Константин е изграден не върху това различие, а върху едно казуистично разбиране на смисъла на думата какъвто, гр. παντός. Според иконобореца тя има абсолютно отрицателно значение: някакво подобие; според Константина пък тя трябва да се разбира относително: не „всякакво“, а само достойно.

Глава VI

1. *Агаряни и сарацини* са обикновените средновековни наименования на арабите, и то главно от Багдадския халифат, чиято държава по онова време се е простирила нашироко по поречието на Тигър и Ефрат (Месопотамия). Почти през цялата първа половина на IX в. между тях и Византия е имало военни действия. По време на някои примирия били изпращани делегации за преговори и за размяна на плетница. За тези отношения вж. основния труд на А. А. Васильев. Византия и арабы, I—II. СПб., 1900—1902; вж. и I. В. Вугу. A History of the Later Roman Empire. London, 1912. Някои ценни указания и подробности с оглед на Константиновата мисия са дадени и у Dvornik. Les légendes, с. 85—103.

Маршрутът на настоящата делегация не може да се определи с положителност. Най-вероятно е да са минали през Киликия (Южна Мала Азия), където, според съобщението на арабския историк Табари, на малката гранична река Ламус е имало мост; там обикновено са спирали другите византийски делегации и там е ставала размяната на пленниците между византийци и сарацини. В дадения случай обаче има и друга вероятност: този път византийската делегация явно се е била насочила направо към самата столица на халифата (гр. Самара на р. Тигър) и поради това тя е могла за по-кратко и по-лесно да мине през Северна Мала Азия (Понт) и оттам по течението на река Тигър да стигне до столицата. На тук приложената карта са означени и двата вероятни маршрута. — 2. Въпросът за годината на това пратеничество е все още спорен. Според даденото тук указание то е станало, когато Константин е бил на 24-годишна възраст, т. е. през 851 г. Някои изследвачи, въз основа на редица съображения, отричат тази дата и смятат, че това е станало през 856 г., когато Константин е бил на 29 години: вж. напр. В. Ламанский. Славянское житие св. Кирилла как религиозно-аплическое произведение и как исторический источник. — ЖМНП. 1903, апрель, с. 849—350; Юрд. Трифонов. Константин Философ като

царски пратеник при сарацини и хазари. — Сб. в чест на проф. Л. Милетич за седемдесетгодишнината от раждането му. С., 1933, с. 307—320; Йор. Иванов. Сарацинска (арабска) мисия на Кирил Философ. — Изв. Инст. за литература, кн. XVI (1965), с. 91—104; Iv. Dujčev. The Embassy of Constantine the Philosopher to the Arabs. — Publications of the Modern Humanities Research Association, т. II, 1970, с. 100—104. Вж. и Л. Јурковић. Прва дипломатска мисија Константина-Ђирила, просветителя словена. — Зб. за друштвене науке Матице српске, кн. 13—14 (1956), с. 29 и сл., където е разгледана и полемиката по въпроса. Dvornik обаче смята, че е напълно възможно и даже по-вероятно това пратеничество да е станало именно през указаната в Житието 851 г. Вж. Les légendes, с. 86—103. Въпросът се нуждае от допълнителни разяснения. — 3. В същност Давид е тръгнал срещу Голиата с пет камъчета, а не с три: вж. I Цар. 17, 40. Тук обаче са посочени три камъка, за да се символизира света Троица, с чиято помощ Константин тръгва на словесен двубой. За символичния смисъл на Давидовите камъни говори Григорий Богослов във второто си слово срещу Юлиана: вж. Migne. Patr. gr., т. 35, кол. 704. — 4. И това място е спорно, понеже различните преписи на житието дават противоречиви различения. В южнославянската група преписи (Загреб., Рил., Хил., Хоп., Лъв., Бук. 135) се говори за две лица: *прпослаше же съ нмъ аскрнта и Георѣа Полаша*, а в руските преписи се сочи едно лице: *прставаше же къ нему аскрнта Георѣа и послаша и*. Подробности вж. у Dvornik, с. 93—98, а също и в цитираните по-горе статии на Юрд. Трифонов и Йорд. Иванов. Засега не е възможно да се даде окончателно разрешение на въпроса. Някои смятат, че този аскрит (секретар в дворцовата канцелария, от лат. a secretis) е бил самият Фотий, за когото се знае, че е участвувал в една делегация до сарацините: вж. Dvornik, с. 96—97; *Ἀναστασιῶν. Ἡ κατάστασις*, с. 61. Що се отнася до името Полаша, то може да е погрешно вместо глагола *послаша*; но твърде правдоподобно е и мнението на Dvornik, с. 94—97, който смята, че това може

Багдадски халифат и вероятният път на византийската делегация до столицата

да е послavianчена и изопачена форма на гр. *παλατιός* (висш дворцов чиновник). — 5. От следващите подробности на разказа личи явно, че мисията е стигнала до самата столица на халифа. По това време столицата е била вече преместена от Багдад в Самара, малък, но благоустроен град на източния бряг на р. Тигър, на север от Багдад. Вж. подробности у Dvornik, с. 98—100. — 6. Тези подробности за демонски образи и за други издевателства спрямо християните са историческа истина; вж. някои указания у Dvornik, 91 и 103 и посочената там библиография. — 7. С тези думи сарацините явно са искали да намекият за различните ереси в източната църква. — 8. Сравнението на християнския бог с дълбоко море се среща често в словата на Григорий Богослов; вж. напр. *Migne. Patr. gr.*, т. 36, кол. 317, 625, 628, 192—212 и др. — 9. Когато Константин спори с мохамеданите сарацини, той много умело привежда аргументи от тяхната свещена книга — Корана, — чийто текст те не се осмеляват да оспорят. — 10. От целия този пасаж проличава, че основната цел на мисията ще да е била уговаряне на условията за траен мир и за съдбата на пленниците. — 11. Разказът за богатствата и разкоша на халифовата столица напълно отговаря на истината: много указания за това дава Dvornik, с. 98—100. Това ни дава пълни основания да приемем, че пратеничеството наистина е стигнало до самата столица на халифата.

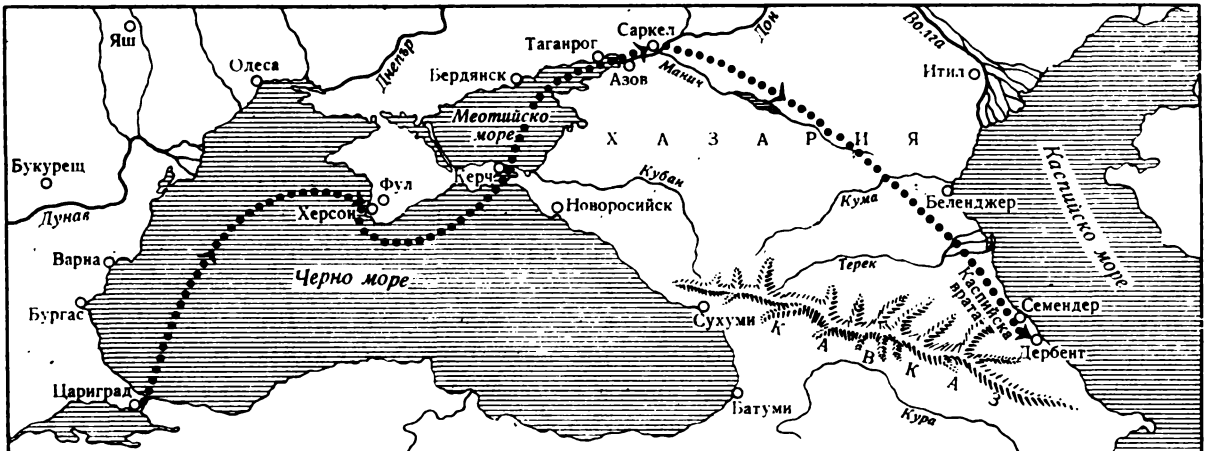
Глава VII

1. Житиеписецът и тук премълчава причините за това ненадейно бягство на Константина от Цариград. Няма съмнение обаче, че то ще да е станало във връзка с дворцовия преврат, извършен през ноември 855 г., при който Константиновият покровител Теоктист е бил убит от регента Варда в съгласие с израслия вече император Михаил III. В този момент Константин, от една страна, навярно се е страхувал за своята лична безопасност, а, от друга страна, не ще да е искал да остане да служи на един режим, който е погубил неговия благодетел (а може би и близък роднина), и поради това се е видял принуден да напусне столицата. За причините на този дворцов преврат вж. *Bury. A History.* с. 157—159; за точната дата вж. F. Halkin. *Trois dates précises grâce au synaxaire*, в *Byzantion*, 24 (1954), с. 11—14. — 2. Това съобщение за материална оскъдица покрай агиографския си характер като че ли съдържа и едно загатване с фактическо съдържание: при това ненадейно напускане на службата си в Цариград Константин ще да е бил лишен от редовни средства за преживяване. — 3. Има няколко планини с това име. Тук става дума за планината Олимп в северозападната част на Мала Азия в областта Витиния, на юг от Бруса, където са били съсредоточени най-големите и най-известни манастири на времето. Подробности вж. у Dvornik, с. 114—117. От някои податки, които намираме в житието на Петър Атройски (починал през 837 г.), се вижда, че в тези манастири са намирали убежище мнозина духовници и светски първенци, които са били изгонени от столицата поради своята привързаност към иконопочитанието или по други политически причини. Вж. V. Laurent. *La vie merveilleuse de saint Pierre d'Atroa*. (Subsidia Hagiographica 29). Bruxelles, 1956. — 4. Този тъй важен и съдържателен пасаж се намира само в настоящия препис; във всички други преписи той липсва. Изглежда, че е вмъкнат тук от преписвача Владислав Граматик. Не е ясно обаче откъде е взел преписвачът данни за това съобщение. Дали това е само едно редакционно разширение на текста или Владислав Граматик е намерил някъде някакви допълнителни подробности за пребиваването на братята в Олимп? Но независимо от историческата достоверност или недостоверност на това указание, твърде е вероятно Константин да е започнал своята работа върху славянската азбука и славянските преводи именно по това време и на това място.

Глава VIII

1. Хазарите са били полускитническо азиатско племе от тюркски произход, сродно по всяка вероятност с аспаруховските българи. В началото на VII в. те заседнали по долното течение на Волга, където скоро създали обширна и силна държава. Земите им се простирали от Волга до Днепър, от Каспийско море до Азовско море и на юг до Кавказките планини. Постепенно проникнали и в Кримския полуостров и завладели по-голямата част от него. Често нападали тамошните византийски колонии, но Византия се стремела да поддържа добри отношения с тях, за да може да ги използва като съюзници в постоянните войни с перси и араби. Даже Лъв Исаврянин оженил сина си Константин Копроним за хазарска принцеса. Научната литература по въпроса е много

обширна. Доста подробности са дадени у Dvorník, с. 148—180; вж. също и A. Zajączkowski. *Ze studiów nad zagadnieniem chazarskim*. Kraków, 1947. Особено аналитична е последната работа на М. И. Артамонов. *История хазар*. Ленинград, 1962, където е посочена и съответната библиография. Цо се отнася до Константиновата мисия изобщо и до нейната историческа вероятност, вж. пак у Dvorník, пос. м.; известни съмнения изказва В. Ламанский. *Славянское житие св. Кирилла как религиозно-эпическое произведение и как исторический источник*. — ЖМНПр., 1903, апрель—юний, на които възразява V. I. Mošín. *Hipoteza Lamanskogo o chazarskoj misiji sv. Ćirila*. — Южнославенски филолог, кн. VI (1926—1927), с. 133—152. Добри подробности са дадени и в статията на Т. Събев. *По някои въпроси на хазарската мисия*. — Юб. сб. *Константин-Кирил Философ*. С., с. 105—125. — 2. По всичко изглежда, че в началото на IX в. хазарите в голямото си большинство са били напълно юдеизирани. Още в началото на VIII в. големи маси евреи, преследвани от араби и византийци, са навлезли в хазарските земи, особено в Крим, където са създали големи и цветущи колонии. Те са успели да наложат юдеизма сред хазарското население, включително и сред дворцовите среди. Подробности са дадени пак у Dvorník, с. 168—171. Вж. и хубавата студия на D. M. Dunlop. *The History of the Jewish Khazars*. New York, 1954, а също и H. Rosenkranz. *Das Chazarenproblem im Lichte der historische Entwicklung des Judentums und Chazaro-Judentums*. Wien, 1953. — 3. Тези думи като че ли подсказват, че по това време (т. е. около средата на 860 г.) Константин тоще не се е бил върнал на Олимп в Цариград, та е трябвало да го търсят. Обратно гледище застъпва Dvorník. *Les légendes*, с. 146—147, който смята, че още през 859 г. Константин се е помирил с режима и се е върнал в Цариград. — 4. Старият град Херсон (рус. Корсунь) се е намирал в Югозападен Крим, съвсем близо до днешния Севастопол. Към края на IV в. е влязъл в състава на Византийската империя и скоро е бил християнизирани заедно с цялата околност. По Кирило-Методиево време, когато по-голямата част от полуострова е била в ръцете на хазарите, Херсон е бил все още византийско владение. Затова Константин е отседнал там. — 5. Изглежда, че Константин се е забавил известно време в Херсон, за да може между другото да изучи, или по-точно казано, да усъвършенствува познанията си по еврейски език. Това му е било необходимо за разговорите с хазарите, които, бидейки напълно юдеизирани, са си служили официално и служебно с еврейски език. Имаме доста данни за това, че Константин е познавал добре тоя език: вж. убедителната статия на Ellis H. Mins. *Saint Cyril really knew Hebrew*. — *Mélanges en l'honneur de P. Boyer* (Travaux publiés par l'Institut d'études slaves, II). Paris, 1925, с. 94—97. Вж. и К. Хоралек. *Св. Кирил и семитските язици*. — Юб. сб. *For Roman Jakobson*, La Haye Mouton, 1956, с. 230—234. — 6. Фактическият смисъл на тези думи не е много ясен. Каква еврейска граматика „в осем части“ е превел Константин? Въпросът за съществуването на системни еврейски граматик по онова време е все още спорен; спорен е също тъй и въпросът за разпредялбата в старите еврейски граматик: според някои учени там е имало не осем, а само три части. Най-правдоподобно би било да се предположи, че Константин, използвайки някои намерени в Херсон бележки по еврейски език, ги е редактирал на гръцки, като ги е систематизирал в осем части според традиционната разпредялба на гръцката граматическа наука, за да могат да бъдат

Хазарски каганат и вероятният път на делегацията към резиденцията на кагана

по-прегледни и по-възприемливи за един неевреин. Така ни стават съвсем ясни и следващите думи в житието: „...от което придоби по-голямо познание“. Ем. Георгиев смята, че този Константинов труд е послужил за основа на онова компилативно произведение в старобългарската книжнина, познато под името „За осемте части на речта“, което се приписва на Йоан Екзарх. Вж. книгата му Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури. С., 1956, с. 69—75. — 7. Самаританите са били в същност еврейско племе, което е населявало Средна Палестина (между Юдея и Галилея) с главен град Самария. Към края на IV в. пр. н. е. поради някои верски различия те са се отцепили от другите юдейски племена и са избягвали всякакви сношения с тях. Между самаританския говорим език и езика на южните еврейски племена е имало незначителни диалектни различия. Обаче езикът на запазената у самаританите староеврейска писменост е бил значително по-старинен и потруден за четене от езика на юдейската староеврейска писменост, наречен *иврит*. Самаританите са почитали изключително Мойсеевото петокнижие (Битие, Изход, Левит, Числа и Второзаконие) и самаританският текст на тези книги се е различавал в някои пунктове от официалния масоретски текст на юдеите. Изглежда, че в дадения случай в ръцете на Константина е попаднал този именно самаритански текст на Мойсеевото петокнижие и той, познавайки вече еврейския език, е могъл без особени затруднения да се справи с него. — 8. Това е наистина най-неясното и загадъчно място в цялото житие. Въпросът за произхода и езиковата принадлежност на тези книги, написани с „руски писмена“, е предизвикал и продължава да предизвиква оживени научни спорове, във връзка с които се е натрупала голяма литература, чието изреждане тук не е възможно. Едни смятат, че под думата „руски“ тук трябва да се разбира езикът на скандинавските варяги, наричани „роси“; други предполагат, че става дума за готска писменост; трети твърдят, че това са следи от някаква предкирилометодиевска славянска писменост и пр. За всички тези мнения, изказани до 1924 г., вж. подробно у Г. Ил ъ н с к и ѝ. Один эпизод из Корсунского периода жизни Константина Философа. — *Slavia*, III (1924—1925), 1, с. 46—64. По-късно (1935) Ваян изказа предположение, че тук първоначално е стояло *сирьскимн*, което по-късните преписвачи погрешно са променили в *русьскимн*; следователно тук става дума за сирийски книги. Вж. A. Vaillant. Les „lettres russes“ de la Vie de Constantin, в *Revue des études slaves*, 15 (1935), 1—2, с. 75—79. Това Ваяново предположение бе подхванато и подробно аргументирано най-напред от R. Jakobson. Sait Constantin et la langue syriaque, в *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'histoire orientales et slaves*, т. 7 (1939—1944), с. 181—186, а след това и от D. Gerhardt, В. Ф. Мареш, Н. Grégoire, Т. А. Иванова и др. Днес то се смята за най-правдоподобно. — 9. Климент I (наричан още Климент Римски) е бил римски епископ от 92 до 101 г., по време на император Траян. Имало е предание, че е бил заточен в Крим и там бил хвърлен в морето с котва на шия. Вж. за това рядкото издание на J.-B. Cotelier. Sancti Barnabae et aliorum Patrum apostolicorum scripta. Paris, 1672, т. II, с. 828—836. При по-късните научни издирвания се установи, че това предание е една недостоверна легенда: в същност край Херсон е бил хвърлен в морето не този Климент Римски, а някакъв друг локален мъченик на име Климент. По онова време обаче всички — както на Изток, така и на Запад — са вярвали на легендата и са приемали, че намерените от Константина мощи са действително мощите на Климент Римски. — 10. „Обречение“ е заглавието на известното Константиново съчинение, съставено във връзка с намирането на мощите на предполагаемия Климент Римски. Било е написано на гръцки, но оригиналът му досега не е намерен; запазен е само старобългарският му превод. За него е писано много. Подробности са дадени у Ем. Георгиев. Кирил и Методий, с. 76—87; вж. и Iv. Dučev. Costantino Filosofo nella storia della letteratura bizantina. — *Studi in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Maver*. Firenze, 1962, с. 216—219. Съчинението е публикувано няколко пъти. Най-добро издание със съответен коментар е направено от I. Vašica. Slovo na prenesenie moštem preslavnago Klimenta, neboli legenda Chersonská. — *Acta Academiae Velehradensis*, XIX (1948), 1—2, с. 38—80. — 11. Dvorník. Les légendes, с. 188—189, смята, че този разказ за обсадата на някакъв християнски град и освобождаването му по Константиново застъпничество може да бъде исторически верен. Предполага се, че градът ще да е бил готски, а готските селища в Крим, като християнски, са били под закрилата на Византия. Константин, като византийски функционер в случая, се е почувствувал задължен да се застъпи за града. — 12. Макар че подобни разкази за усмиряване на нападащи варвари се срещат като агиографски елемент в произведенията и на други житиеписци — напр. у Созомен, у Прокопий и др. (посочки за това вж. у G. Moravcsik. A Kyrillos legenda magyar vonatkozású epizódjához. — *Ethnographia*, т. 39, Budapest, 1928, с. 108—109), тук този епизод може да бъде истинска случка. По онова време маджари са скитали между долните течения на Днепър

в Дон я често са нападали крамските градове. Освен това в хазарските войски е имало маджарски военни групи. Така смятат в Dvornik. Les légendes, 188—189, и Feris Berki. *Δύο ἐπιπέδια τοῦ βίου τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, σχετιζόμενα μὲ τὴν προϊστορίαν τῶν Οὐγγῶν.* — Юб. сб. *Κυρίλλω καὶ Μεθοδίω*, т. I, с. 243—248. Що се отнася до издаването на вълчи вой, изглежда, че то е било присъщо на ония народи: византийският писател Свидас откъм края на X в. съобщава, че аварите правели нападенията си с вълчи вой, което им било много приятно. Вж. Suidae Lexicon graece et latine, т. II, 468. Някои подробности са посочени у Ив. Дуячев. Към тълкуването на пространните жития на Кирила и Methodia. — Сб. Хиляда и сто години славянска писменост, с. 115—116. — 13. *Службата на първия час* е кратко църковно последование, което се чете сутрин в първия час на деня (по източното времеброеие) преди утрешната служба. То може да се чете навсякъде.

Глава IX

1. *Меотийско езеро* е старото наименование на Азовско море. — 2. В южнославянските преписи на житието (без Лвовския) стои „*Капицка врата*“, което според някои напомня старото наименование на Керч (а оттам и на Керченския пролив) Panticaraeum; вж. напр. Fr. Pastrnek. *Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda*, Praha, 1902, с. 57 и 175; също и M. Weingart в отзива си за книгата на Dvornik в Byzantinoslavica, V (1933—1934), с. 438—439, и др. Обаче в повечето руски преписи стои „*Каспийска врата*“, което всякак изглежда по-правилно. „Каспийска врата“ (у Теофан *Κάσπια πύλαι*, у Плиний и Светоний *Porta Caspiae*, у Тацит *Claudia Caspiarum*) се е наричала дългата теснина между Кавказките планини и брега на Каспийско море. Там се е намирала лятната резиденция на хазарския каган. За да стигне дотам, византийската делегация е прекосила Азовското море и през Таганрогския залив е дошла до укрепения хазарски град Саркел при устието на Дон, отдето е минавал главният път към вътрешността на хазарските земи. Много подробности са дадени у Dvornik. Les légendes, с. 182—184; вж. и VI. Mošip. *Hipoteza Lamanskoga*. — Јужнословенски филолог, VI, 147—148. — 3. Подобно съобщение се среща и в Шестоднева на Йоан Екзарх, и то в оригиналната му част (в Словото за четвъртия ден). Като говори за родовата наследственост у българите, Йоан Екзарх казва: „*Чуваме, че така е и у хазарите*“. Отде е могъл Екзарх да „чуе“ подобно нещо? Твърде вероятно е да е узнал това нещо именно от Константиновото житие. — 4. За „прадедовската чест“ вж. бел. 9 към гл. IV. — 5. Акила е бил учен евреин, живял през първата половина на II в. сл. н. е. На младини станал християнин, но след това се отегнал и се върнал в юдейството. Понеже в споровете си с християните нямал доверие в гръцкия превод на Septuaginta, превел Стария завет на гръцки, но с твърде буквален и неясен превод. Евреите обаче са ценили много неговия превод и са го предпочитали пред Septuaginta. Константин цитира тук неговия именно превод, за да убеди евреите и да не им даде възможност да го оспорват. Що се отнася до самия цитат от Изх. 34, 9 („*всели се в нашите утробы*“), като превод той не е правилен, па и не стои във връзка с християнския догмат за възплъщението на Исуса Христа от дъщеря Мария, по който тук се спори. В гръцкия превод на Septuaginta той гласи: *συντοροειθήτω εἰς κύριός μου μετ' ἡμῶν*, т. е. „*нека господ мой се всели между нас*“. Обаче Константин умишлено използва буквалния и неясен превод на Акила, за да покаже на евреите, че уж сам Мойсей се е молил на бога „да се всели в нашите утробы“, което според него доказва, че бог изобищо може да се всели в женска утроба. За нас този цитат тук е важен от две гледища: от една страна, той ни разкрива изключителните казуистични способности на Константина, който в диспутите си винаги успява да намери съответния *argumentum ad hominem*; от друга страна, той ни показва, че Константин е познавал Акиловия превод на Стария завет и го е използвал, където му е било нужно. Някои обяснения по това вж. у Fr. Grivéc. *Akvilov fragment v ŽK*, в *Bogoslovni Vestnik* XV (1935), с. 213—216; вж. и цитираната по-горе статия на E. I. H. Min s. *Saint Cyril really knew Hebrew*. — *Mélanges en l'honneur de P. Boyer*, с. 94—97.

Глава X

1. „*Помазаният*“ (евр. Месия, гр. *Χριστός*) е очакваният от евреите спасител, за чието идване са предсказвали многократно техните пророци. Християните са вярвали, че Исус е този именно многоочакван „помазаник“ и затова са го нарекли *Исус Христос* (от гр. *χρίω*, „помазвам“); но евреите са отричали това и са смятали,

че истинският помазаник още не е дошъл и затова християнската вяра е лъжовна. — 2. В същност този цитат от книгата на пророк Йеремиа (по еврейската библия 30, 6, а по гръцката 37, 6) няма нищо общо с водения тук спор. Правилното значение на тези Йеремиеви думи проличава добре в еврейския текст, където това място гласи: „*Попитайте и разсъдете: ражда ли мъж? Защото виждам у всеки мъж ръцете на бедрата му като у жена, кога ражда, и лицата на всички са бледни.*“ С това пророкът картинно посочва мъките и страданията на еврейските мъже по време на Вавилонския плен. Но в гръцкия превод на Septiaginta това място е преведено неясно и двусмислено: *ῥοιχῆσατε καὶ ἴδετε τὰ χεῖρας ἄρσεν.* Тук *ἄρσεν* може да бъде и вин. п. и да се схване като допълнение на глагола *ῥοιχῆσατε*, и в такъв случай това би значило: „*Разпитайте и вижте дали [някоя жена] е родила мъжко отроче.*“ Изглежда, че Константин показуистични съображения е възприел това четене. — 3. Това иносказателно обяснение на Псал. 40, 10 не е вярно; думите на псалмопевеца „*човекът, на когото се уповавах*“, не се отнасят за Христа. — 4. От чисто богословско гледище това обяснение на обрезанието е съвсем неправилно; но тук Константин иска да подиграе евреите и да ги укори за тяхното многоженство и брачно безречие. — 5. Този пасаж е съвсем конкретен и не оставя място за съмнение, че Константин наистина е написал своите „беседи“, и то, безспорно, на гръцки език. Не е напълно ясно обаче дали тези „книги“ са обхващали всички диспути на Константина или се отнасят само до споровете му с хазарите. Е. Георгиев смята, че тук са влизали всички произведения на Константина; вж. статията му „За „книгите“ на славянския просветител Константин-Кирил, преведени от неговия брат Методий на славянски език“, в *Slavistična Revija*, X (1957), с. 119—128.

Досега не е открит нито гръцкият оригинал на тези Константинови „книги“, нито старобългарският им превод, направен от Методий. Може обаче да се предполага, че някои следи от тях се намират в едно компилативно старобългарско произведение, публикувано от И. Е. Евсеев: *Словеса святых пророк. Противояудейский памятник по рукописи XV в. М., 1907.* Въпросът заслужава по-подробно разглеждане.

Глава XI

1. С тази алегория Константин напомня за живота на първите хора Адам и Ева в рая, от които те са били изгонени поради грехопадението. — 2. Тези фигуративни думи за лекуване с противни средства напомнят твърде много едно подобно място в 32 хомилия на Григорий Велики: *Dominus postea contra gratia opposuit medicamenta peccatis. ut lubricis continentiam... elatis praeciperet humilitatem.* Migne. *Patr. lat.*, т. 76, кол. 4232. — 3. В същност целият диспут при хазарите се води между Константин и юдействащите. Това е единственото място, където като противник се явява мохамеданин. Както от решителните думи на Константина, така и от дръзкия отговор на самите хазари личи, че почти всички са били юдензирани; мохамеданството е било едва ли не на изчезване. — 4. Това известие за частични покръствания на хазарите наглежда исторически вярно. Тези хазарски християнски малцинства отначало са били под властта на херсонския епископ, а по-късно (в началото на X в.) са имали собствен епископат. Вж. J. Hergenröther: *Photius*, I, 537; Grégoire — *Tombeau*, Fontes, с. 196.

Глава XII

1. И двата тези епизода — липсата на вода за пиене и смъртта на херсонския архиепископ, са дадени тук в подходящ за времето агиографски стил; но те съвсем не са лишени от исторически и реален смисъл. Липсата на питейна вода показва, че делегацията е пътувала посред лято, и то по безводни степни области, което напълно съответствува на познатите ни исторически обстоятелства; а разказът за смъртта на архиепископ Георгий (името му ни е известно от Херсонската легенда) дава възможност да се определи със съответна точност времето на смъртта му — лятото на 861 г. И действително на Фотиевия събор в Цариград през есента на 861 г. херсонски епископ е бил вече Павел, приемник на починалия Георгий. Вж. у Mansi. *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, т. XVII, с. 373. — 2. По въпроса за местонахождението на града Фул (или Фула) все още се спори. А. А. Васильев (Готы в Крыму. — Изв. гос. Академии истории материальной культуры, т. V, с. 211), а в по-ново време В. В. Кропоткин (Из истории средневекового Крыма. Советская

археология, т. XXVIII, 1958, с. 198—218) смятат, че градът се е намирал в източната част на Кримския полуостров, при Чифут кале; според А. Якобсон обаче по-правдоподобно е да се приеме, че градът се е намирал в западната част на полуострова, при Бахчисарай, близо до Херсон. Вж. А. Л. Якобсон. К вопросу о локализации средневекового города Фуллы. — Советская археология, XXIX—XXX, 1959, с. 108—113. Действително от гледище на Константиновия маршрут това локализиране изглежда по-приемливо: на делегацията съвсем не е било нужно да се спира по източните краища на полуострова. Що се отнася до етническият характер на фулското племе, смята се, че то е било от алански произход: вж. някои подробности у П. Лавров. Кирило та Методий в давньо-славянському письменстві. Кив, 1928, с. 34, и у Dvořník. Les légendes, с. 206.

3. При едно широко и сравнително етнографско разглеждане на въпроса за свещени и обожествявани дървета и за разни езически обреди около тях може би ще се установи, че подобен култ води началото си от изток и в разни варианти се е разпространил и по други народи — особено сред малоазийските и кавказките племена. Някои посочки са дадени у Dvořník. Les légendes, с. 206; вж. и J. Duǰev. Zur literarischen Tätigkeit Konstantins des Philosophen. — Byz. Zeitschrift, XLIV (1951), 105—110. Имало го е може би и у славяните. В житието на Теодосий Търновски се казва, че от Цариград дошъл в Търново някой си измамник лекар на име Теодорит, който учел хората да се покланят на някакъв дъб и да му принасят в жертва овци и агнета, за да получат изцеление: вж. Житіє и жнзнь преподобнаго отца нашего Феодосіа, публикувано от В. Златарски в СбНУ, XX (1904), гл. 13, с. 19. Що се отнася до името на дървото — *Александър*, вж. Дуйчев смята, че то трябва да се разбира не като лично име Александър, а като общ нарицателен епитет, гр. *ἀλέξανδρος*, който значи „мъжезащитник, мъжепокровител“; вж. посочената по-горе статия, а също и статията му Към тълкуването на пространните жития на Кирил и Методий в юбилейния сборник Хиляда и сто години славянска писменост, с. 103—104. Това обяснение изглежда правдоподобно; не можем обаче да не обърнем внимание и на едно място в животописа на Александър Македонски от Плутарх (гл. IX), където се казва, че при реката Кефиз в Беотия имало дъб, наречен „Александров дъб“. Според обяснението на Плутарх този дъб бил наречен тъй, понеже някога си Александър бил разположил край него шатрата си. Дали обаче това обяснение на Плутарх е вярно? Дали между наименованието на този дъб в Беотия и наименованието на дъба в кримския Фул няма никаква връзка? Струва ни се, че това не е изключено — 4. В гръцкия превод на Septuaginta тук стои *Φουβ*; формата Фул се среща само в еврейския първообраз. Това може да бъде още едно доказателство, че Константин е познавал еврейските текстове. Разбира се, това етногеографско име в книгата на пророк Исая едва ли има нещо общо с кримския Фул; но Константин го използва, за да повдигне племенната гордост на това фулско население, като им покаже, че за тях се говори в Библията и по този начин да ги спечели за каузата си. Argumentum ad hominem.

Глава XIII

1. Явно е, че при връщането си в Цариград Константин се е явил пред царя, за да даде отчет за работата си у хазарите. Това явяване на доклад в двореца може да бъде едно указание за първенстващата роля на Константина в делегацията. Твърде е възможно отчетът да е бил даден в писмена форма. — 2. Някои смятат, че след връщането си Константин е продължил преподавателската си кариера в храма „Свети апостоли“, където е била висшата патриаршеска школа: вж. Fr. Dvořník. La carrière universitaire de Constantin le Philosophe, в Byzantinoslavica, III (1931), с. 65; Les légendes, с. 80—81; *Ἱ Ἀναστασιου, Ἡ Κατάστασις τῆς παιδείας*. — Сб. *Κυρίλλω καὶ Μεθοδίω*, I, с. 69—70; *Π. Κ. Χρῆστου. Ἐπιδιόξεις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου*. — същият сборник, с. 8. Векс обаче отрича това, като изтъква, че тази патриаршеска школа е била открита по-късно; вж. Н.-С. Векс. Konstantinopel. — Byz. Zeitschrift, 58 (1965), 1, с. 25. Действително трябва да се предполага, че Константин е бил на почивка, понеже е бил много уморен и болен — още повече като се вземе пред вид, че в повечето преписи е казано: *жнзньше бзъь маъвы*. — 3. И тук-житиенписецът показва добра осведоменост: действително между еврейското и самаританското писмо има известна разлика. Самаританският шрифт е по-старинен. Вж. по-горе бел. 7 към гл. VIII. — 4. Не може да се каже с положителност дали този разказ за някаква Соломонова чаша е агиографски пълнеж или има някаква фактическа стойност. За възможността да се е нами-

рала в Цариград подобна чаша говори Dvornik. Les légendes, с. 209—210. В случая по-важно е да се отбележи, че в посоченото по-горе старобългарско произведение „Словеса святих пророк“ (вж. бел. 5 към гл. X) се споменава за такава чаша със съвсем същия надпис: вж. П. Лавров. Кирило та Методий, с. 34—36. Нанстина може да се предполага, че в тази компилативна старобългарска статия са се запазили следи от писаните „беседи“ на Константин Философ. За апокрифния характер на това пророчество вж. А. Петров. Апокрифическое пророчество царя Соломона о Христе, находящееся в пространном житии св. Константина Философа. СПб., 1894 [=Памятники древней письменности № CIV]. По-свободно разглеждане на въпроса за тази чаша във връзка с легендите за свети Грал вж. у Т. Ст. Томов. Една възможна българска успоредица на легендата на Грала. (Из житието на Константин-Кирил Философ). — Сб. Старобългарска литература. Изследвания и материали. I. С., 1971, с. 65—80. Независимо от това И. Шевченко съобщава за един гръцки ръкопис от II в. сл. н. е., в който се срещат някои паралели с тези пророчества. Вж. J. Ševčenko. The Greek Source of the Inscription on Salomon's Chalice in the Vita Constantini. — Сб. To Honor Roman Jacobson. The Hague—Paris, 1967, с. 1806—1817.

Глава XIV

1. Ростислав (846—870), син и наследник на моравския княз Моймир I, успява до голяма степен да обедини разните бодемски, моравски и нитрийски племена в една обширна държава, наречена Велика Моравия, и да се освободи от немска политическа и църковна зависимост. Добър исторически очерк на онази епоха е даден у J. De kan. Začiatky slovenských dějin a Riša Vel'komoravská, в сборната книга Slovenské dějiny, II. Bratislava, 1951, с. 49—190. Няма съмнение, че опитите на Ростислава да влезе във връзки с Византия са имали не толкова църковни, колкото държавно-политически задачи: целта му е била чрез един съюз с Византия да неутрализира съюза на Людовик Немски с цар Борис, насочен срещу него, и по такъв начин да укрепи своята независимост. Вж. за това Dvornik. Les légendes, с. 212—235; 'I. Карапанополулов. Το ιστορικόν πλαισίον τῆς ζωῆς τῶν ἀποστόλων τῶν Σλάβων. — Юб. сб. Κυρίλλος καὶ Μεθόδιος, I, с. 141—152. По-специално за писмото на Ростислав вж. D. Marečková. Moravské poselství do Cařihradu jako řecký dokument. — Slovo, 18—19 (1969), с. 109—140.

Тук в житието се казва, че Ростислав, преди да изпрати известие в Цариград, „направи съвет със своите князе и с моравците“; а и в Цариград царят, като получил известието, разгледал въпроса, като „свика съвет“. Тези посочки не са ли указания, че авторът на житието е бил просветен общественик, който е бил добре осведомен за голямото политическо значение на тази мисия? — 2. Съобщението в писмото на Ростислава, че по това време моравците са се били вече отделили от езичеството и са били възприели християнския закон, напълно съответствува на историческата истина. Историко-археологическите проучвания през последните десетилетия доказват, че още през първата половина на IX в. християнството е било навлязло в моравските земи. За това вж. напр. Fr. Pastrnek. Či možu Moravanie v době Cyrilometodějskej nazývání byt' „konvertiti“? Сб. Riša Vel'komoravská. Praha, 1933, 227—229; А. В. Исаченко. К вопросу об ирландской миссии у панонских и моравских славян. — Вопросы славянского языкознания, вып. 7 (1963), с. 43—72. По-изчерпателно и с по-богати библиографски посочки е разгледан въпросът у V. Vavřínek. Předcyrilometodějské mšie na Velké Moravě. — Slavica, XXXII (1963), 4, 465—480. — 3. Като поговорка този израз (на гръцки καθ' ὑδάτος или ἐν ὑδάτι γράφειν) е бил доста разпространен с едни или други варианти в значението: „върша безполезна работа“, или „мъча се да направя нещо невъзможно“, или „прикривам нещо полезно“ и др. В дадения случай обаче смисълът е много ясен: проповядването на християнското учение не може да става наизуст, без записване и без точно фиксиране, понеже има опасност да бъде зле разбрано, зле тълкувано, неправилно разпространявано и изопачено, и по такъв начин проповедникът рискува да бъде обвинен, че е насаждал неправо, еретическо учение. Подробности вж. у Ив. Дуйчев. Към тълкуването на пространните жития. — Сб. Хиляда и сто години славянска писменост, с. 113—115, където са дадени и съответните библиографски посочки. — 4. Варда (по-късно наречен кесар, т. е. съимператор Варда) е бил вуйчо на император Михаил III, т. е. брат на майка му Теодора. Отначало, докато императорът е бил малолетен, той е бил регент, а след това — негов съуправител. — 5. Това съобщение за някакви Константинови сътрудници (за такива се споменава и в ЖМ, гл. V) дава основания да се предполага, че още преди моравската мисия Константин е имал около себе си група съмишленици и помощници, с

конто е подготвял славянската писменост. Това ще да е било навярно по времето, когато той е бил на уединение с братя си в манастира на Олимп. Някои съображения по това вж. у Fr. Grives. *Slovanska blagovest-pika Ciril in Metod, 863—1963*. Celje, 1963. Дали и самият житиеписец (Климент) не е бил един от тези сътрудници? — 6. Това са първите думи от гл. I на Йоановото евангелие. С това евангелско четиво (което се чете на първия ден на Великден) започва т. нар. Изборно евангелие. Ясно е, че първата книга, която Константин е

Моравските и Панонските земи

превел на старобългарски, е била именно Изборното евангелие. — 7. Става дума за Константин Велики, който е оставил „спомен за себе си в бъдните поколения“ с това, че с прочутия Милански едикт от 313 г. е обявил християнството за официална държавна религия и пренесъл столицата си в Цариград. Същото сравнение използва и патриарх Фотий в писмото си до цар Борис; вж. Migne. *Part. gr.*, т. 102, кол. 660.

Глава XV

1. Тези няколко думи, които се отнасят до преводаческата дейност на Константина, не са нито достатъчно ясни, нито достатъчно конкретни. Въпросът за обема и вида на преведените от Константина богослужбени книги е все още неизяснен и спорен. Тезата на Ив. Гошев (Светите братя Кирил и Методий. — Год. Соф. унив., Бог. фак., т. XV, 1937—1938, с. 56—69), че Константин бил превел „целия църковен чин изчерпателно“, е крайно пресиленна. Малко по-добре, макар и с известна преднамереност, е представен въпросът у К. Куев. Към въпроса за началото на славянската писменост. — Год. Соф. унив., Фил. фак., т. LIV, 1960, с. 90—101. Вж. и Л. П. Жук-овская. Об объёме славянской книги, переведенной с греческого Кириллом и Мефодием. — Вопросы славянского языкознания, вып. 7. М., 1963, с. 78—79. За правилното разбиране на това място то трябва да бъде съпоставено с гл. XV от ЖМ, където посочката е много по-конкретна: „Защото по-преди той [т. е. Методий] беше превел с Философа само псалтира и евангелието с апостола и с избрани служби.“ Под „избрани служби“ трябва навярно да се разбират някои части от основната за онова време богослужбена книга във византийската църква, наричана Молитвослов (на гр. *Εὐχολόγιον*), която е съдържала всички богослужбени текстове и молитви, възлизащи по-късно в състава на Служебника и Требника. Вж. и Fr. Grives — F. Tomšič. *Constan-*

tinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes. Zagreb, 1960, с. 234—235, а също и Е. М. Гебргиев. Кирил и Методий основоположници на славянските литератури. С., 1956, с. 130—134. — 2. В случая „съседи на дявола“ са представителите на немското католическо духовенство, за които става дума няколко реда по-надолу: „архиепископи, църкви и техните ученици“. Противдействието е идвало главно от епископите в Пасау, Фрайзинген и Залцбург. За политическо обяснение и за хронологическо уточняване на събитията трябва да отбележим, че те са могли да се опълчат против делото на Кирила и Методия едва след август—септември 864 г., когато Людовик Немски победил Ростислава и немският католицизъм отново взел връх и започнал да се настанява в Моравия. — 3. Във връзка с повдигнатите възражения и нападки срещу Константина и срещу неговото дело от страна на триезичниците трябва преди всичко да се каже, че триезичието не е нито догма, нито ерес. По своята същност то никога не е било църковно-догматичен въпрос, а само едно ограничено църковно-обществено схващане, поддържано и разпространявано от някои крайни консервативни клерикали, и то съобразно с един или друг политико-обществен момент. Подробно и широко историческо разглеждане на въпроса вж. у К. Куев. Черноризец Храбър. С., 1967, с. 72—84. При това трябва още да отбележим, че по времето на Кирил и Методий триезичните схващания са били вече до голяма степен отживели и отречени от самите католици. Но в дадения случай немските епископи са повдигнали отново тези отречени схващания, защото са смятали, че в тях ще могат да намерят някакви доводи против усилията на Ростислав за създаване на независима национална църква и за славянизирание на църковния и културния живот в Моравия. За борбите на Константина против тези немски триезичници вж. Iv. Dujčev. L'activité de Constantin Philosophe-Cyrille en Moravie. — Byzantinoslavica, XXIV (1963), с. 219—228. — 4. Трябва да приемем, че тези обвинения срещу немското духовенство са малко преувеличени: католическите духовници не ще да са „проповядвали“ сред народа подобни погански вярвания. По-правдоподобно би било да допуснем, че те не са могли да се справят с все още съществуващите сред моравските племена езически вярвания и обичаи и са ги търпели. За подобни суеверия у моравците като че ли се загатва още в Клоцовия сборник: *дъжънъ єсть вьсѣкъ князь... вьсѣмъ на вьсѣкъ днь запрѣштати не вѣдѣти кого немощьнѣшѣхъ, нѣ поганьскъ єтеръ обьчѣи сѣдѣати, нѣ поганьскыи присагы їаї нно ѹбо бѣждашѣ.* Вж. изданието на A. Doštal. Clötzianus. Staroslověnský hlaholský sborník Tridentský a. Insbrucký. Praha, 1955, с. 53. За тях се говори и в Италианската легенда: *Cooperunt ad correptionem diversorum errorum, quos in populo illo repererant.* Вж. у А. Т. Балана. Кирил и Методий, II, с. 199. Някои указания вж. у П. Лавров. Кирило та Методий, с. 45—46. — 5. Ив. Дуйчев много сполучливо обяснява, че в тези вярвания за велеглави люде, които живеели под земята, се имат пред вид човешки същества, които живеят от другата страна на земното кълбо (на гръцки би било *ἐπομάτω τῆς γῆς*), т. е. за антиподи, а не за хора, които живеят под земната кора. Вж. последната му публикация: *Към тълкуването на пространните жития* — Сб. Хиляда и сто години славянска писменост с. 111—112, където е посочена и съответната библиография. По всичко изглежда, че тези поверия за съществуването на антиподи са били разпространявани сред моравците от епископ Виргилий, дошъл от Ирландия в Залцбург, който се смята за един от първите проповедници на християнството в моравските земи. Вж. за това А. В. Исаченко. К вопросу об ирландской миссии у Паннонии. — Вопросы славянского языкознания, вып. 7, с. 51—55 и посочената там библиография. — 6. За съществуването на подобни суеверия у някои руски племена вж. някои указания у П. Лавров. Кирило та Методий, с. 45—46. Що се отнася до убиването на човек, явно е, че тук има някаква грешка: не може да се допусне, че в народните поверия за убиването на човек се е предвиждало такова незначително и безсмислено наказание — убиецът в продължение на три месеца да не пие от стъклена чаша, а само от дървена. I. Hamn предполага, че в глаголическия оригинал на текста първоначално е стояло *цѣрка*, а не *чѣрка*; вж. рецензията му за книгата на Лер-Сплавински в Slovo, 11—12, с. 194—195. F. V. Mareš също тъй търси грешката в написанието на думата *чѣрка*, но не приема обяснението на Hamn, а смята, че тук първоначално е стояло *чѣрка* (без знак за съкращение), което значи „влечуго“. Вж. специалната му статия в Slavia, XXXV (1966), 3, с. 525—529. — 7. Тук житиеписецът (или някой от първите преписвачи) е допуснал малка грешка: тези думи ги е казал не някой от апостолите, а Христос (Мат. 19,6). — 8. Тук е казано, че Кирил и Методий са прекарвали в Моравия 40 месеца, а в ЖМ (гл. V) се посочват само 3 години. В Италианската легенда пък са посочени 4 години и половина, но навярно авторът на легендата е включил тук и времето, прекарано в Панония при Коцеля, и във Венеция. Най-приемливо изглежда следното обяснение: Братята ще да

са дошли в Моравия през пролетта на 863 г.; вж. за това убедително написаната статия на Vojtěch Tkačičik. Datum příchodu slovanských apostoľů na Moravu. — Slavia, 38 (1969), с. 542—551. Прекарали са там около три години и половина (40 месеца), т. е. докъм есента на 866 г. Около една цяла година са се бавили при Коцел в Панония и във Венеция, и в последните дни на 867 г. са пристигнали в Рим. В такъв случай и посочените в Ит. легенда четири години и половина са напълно оправдани. Някои указания и съображения вж. у Fr. Grivec. Jak dlouho zůstali sv. Cyril a Metoděj v Panonij. — Apoštolat sv. Cyrila a Metoděje. Olomouc, 1940, с. 148—150. Все пак въпросът се нуждае от някои допълнителни хронологически съпоставки. — 9. Това съобщение, че Кирил и Методий са отишли „да посветят учениците си“, не е много ясно. То става още по-неясно, като се съпостави със съответното съобщение в ЖМ (гл. V): „върнаха се от Моравия“. Къде в същност са „се върнали“? И къде е трябвало да посветят учениците си? Dvorník и Weingart смятат, че братята са тръгнали за Цариград (през Венеция), но там ги заварил поканата на папа Адриан II (или по-точно на папа Николай I) и те отишли в Рим. Ф. Успенски, И. Франко, А. Т.-Балан и П. К. Хрѣстов пък предполагат, че Кирил и Методий действително са се върнали в Цариград и оттам отново са отишли в Рим. Fr. Grivec е убеден, че те са излезли от Моравия с определено намерение да отидат в Рим. Преглед на различните мнения и съображения вж. у Fr. Grivec. Reversi sunt ex Moravia. — Jugoslovenski istoriski časopis, III (1937), с. 62—91, а също и у П. К. Хрѣстов. Ἐπιστάσις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. — Юб. сб. Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. I. с. 16—20. — 10. Коцеловият баща Прибина е бил племенен княз в земите около Нитра (днешно Словашко). През 833 г. моравският княз Моймир (баща на Ростислава) при обединението на Велика Моравия го изгонил оттам и поставил на негово място своя племенник Светополк. Людовик Немски приел беглеца Прибина и по свои политически съображения го настанил на ленно владение в Панония около Блатенското езеро (днес Балатон). Коцел наследил баща си в тези именно земи. Вж. картата към бел. 1 от гл. XIV.

Глава XVI

1. Тук безспорно става дума не за Григорий Богослов Назианзин, а за папа Григорий Велики (540—604), наречен Двоеслов (на гр. *Διάλογος*), както стои и в някои от преписите на ЖК. Според едно съобщение в проложното житие на Кирил и Методий той е бил поддръжник на триезичните заблуждения. Вж. някои указания и у П. Лавров. Кирило та Методий, с. 122—123. — 2. Йероним Стридонски (330—420) е един от най-учените писатели на западната църква. Работил е и е писал главно на изток (в Юдея), където основал свой манастир край град Витлеем. Най-значителният му труд е преводът на Библията на латински език, наречен Вулгата. — 3. Блаженият Августин (354—430), епископ Ипонски, е най-изтъкнатият писател на западната църква. Произведенията му са колкото многобройни и разнообразни, толкова и оригинални. Най-известните от тях са Confessiones (Изповеди) и De civitate Dei (За божия град). — 4. При изброяването на тези племена може да има някои преувеличения или по-право някои неточности; не е известно дали всички тези племена наистина са имали своя национална църковна писменост. Знае се например, че абазгите (сродни с иберите, т. е. грузинците) са си служили в църковния живот с грузинската писменост; сугдеите (племе в Южен Крим) са използвали арменската църковническа писменост; персите (доколкото са били християнизирани) са си служили с халдейския богослужебен език и пр. Обаче основната мисъл на Константин Философ е напълно вярна: тези племена са имали свободата да използват в църковния си живот предпочитания от тях близък народен език, а не са робували на триезичието, т. е. не са били принуждавани да си служат само с еврейски, гръцки или латински. — 5. Докато другите библейски цитати в ЖК са предадени в повечето случаи свободно или по памет, тук целият този дълъг цитат от I Кор. 14, 5—40, е предаден точно според автентичния текст. Нито Константин, нито житиеписецът не ще да са могли да произнесат или да запишат по памет тези дълги текстове. Може да се предполага, че те са били записани от самия Константин, а оттам след това ги е използвал житиеписецът. — 6. Някои обяснения около целия диспут на Константин с епископите във Венеция вж. у Т. Lehr-Splawiński. Przyczynek do badań nad Żywotem Konstantyna-Cyrila. — Сб. в чест на академик А. Т.-Балан. С., 1956, с. 307—310.

Глава XVII

1. В старобългарския текст на житието тук, па и по-нататък, стои думата апостоликъ вместо папа. В западната църква папата често е бил наричан с това наименование (*apostolicus, dominus apostolicus*), с което се е подчертавало, че той е пръв и непосредствен апостолски наместник в Рим. Fr. Grives смята, че употребата на това наименование в ЖК (а също и в ЖМ) може да служи за доказателство, че Кирил и Методий са признавали първенството на папата; вж. *Doctrina byzantina de primatu*, в *Opera Academiae Velegradensis*, X (1922), с. 46—50. Dvornik обаче показва много убедително, че това наименование (*ἀποστολικός, ἀποστολικός πάπας*) нерядко било употребявано и в източната църква; вж. *Les légendes* с. 295—300. — 2. Става дума за папа Адриан II, встъпил на папския престол на 14. XII. 867 г. В същност Кирил и Методий били повикани в Рим от Адриановия предшественик папа Николай I; вж. съобщението в ЖМ, гл. VI. Но докато успеят братята да стигнат в Рим, папа Николай починал (13. XI. 867 г.) и те били посрещнати от приемника му Адриан II. Междувременно в Цариград станали някои съществени църковно-политически промени. Още преди това, на един събор, свикан в Цариград през лятото на 867 г., патриарх Фотий анатемосал папа Николай и отношенията между двете църкви — източната и западната — се изострили до крайност. Може би именно поради това Кирил и Методий били повикани в Рим — за обяснения или даже за осъждане. Но през септември същата година (867) Фотий бил свален и на негово място дошъл Игнатий, който бил в добри отношения с Рим. А по същото време умира и папа Николай и на негово място идва Адриан II, който бил по-кротък, по-мек, по-примирителен и по-тактичен от своя предшественик и търсел начини за помиряване с Цариград. По такъв начин отношенията между двете църкви изведнаж се подобрили значително и затова Кирил и Методий били посрещнати в Рим с подчертано (може би даже малко пресилено) внимание. Занасянето на Климентовите мощи допривнесло още повече за това тържествено посрещане. — 3. В старобългарския текст на житието църквата е наречена *Фатни* от гръц. *Φάτινη*, което е било превод на лат. *Præserre* („Ясли“). Навярно авторът на ЖК е чул и е усвоил това име от устата на гърците, които са живеели в Рим и са именуvalи църквата на свой език. Тази църква, която съществува и до днес под име *Santa Maria Maggiore*, е била любимият храм на папа Адриан още от преди папството му: там той прекарвал времето си в непрестанни молитви (*jugibus orationibus incumbat*), оттам е бил взет в деня на избора му и заведен в Латеранския дворец. Вж. *Liber pontificalis*, в *Patr. lat.*, т. 117, кол. 1246. Затова навярно той е започнал тържествата около освещаването на славянските книги именно от тази църква. — 4. Това е същият Формоза, епископ Портуенски, който преди това през 866 г. е бил изпратен в България да занесе на цар Борис известните „Отговори“ на папа Николай и да наложи католическия ритуал в България. Някои указания за него вж. у В. Златарски. *История на българската държава*, т. 1, 2, с. 107—108 и 110—112. Според съобщението в ЖМ, гл. VI, изглежда, че той ще да е бил именно онзи епископ, който е бил „заразен от триезичната болест“, т. е. бил е противник на славянското богослужение и славянската книжнина. По-късно става папа (891—896). — 5. Гаудерик, епископ Велетрийски, голям почитател на Климент Римски, чиито мощи са били намерени от Кирил и Методий и занесени в Рим, понеже катедралният храм в неговия митрополитски град Велетри е бил посветен на тоя светец. До него е отправено известното писмо на Анастасий Библиотекар, в което се говори за Константиновите съчинения, написани във връзка с откриването на Климентовите мощи в Херсон. По всичко изглежда, че той е бил добре разположен към делото на Кирил и Методий и към допускането на славянския език в богослужението. — 6. Арсений, епископ Ортоански (един от седемте градски и околградски епископи в Рим), е бил един от най-близките и най-влиятелни съветници на папа Николай I, а след това и на Адриан II. Името му е било широко известно както на Запад, така и във Византия. Няма съмнение, че и той е бил благоприятно разположен към Кирило-Методиевото дело. G. Arnaldi даже смята, че той е бил „uno dei principali zelatori della causa della liturgia slava“; вж. G. Arnaldi. *Anastasio Bibliotecario*, в *Dizionario biografico degli Italiani*. Roma, 1961, с. 31. Вж. и A. Petrucci. *Arsenio*, в *Dizionario biografico*, т. IV (1962), с. 342. Указания вж. и у Iv. Dujčev. *Constantin Philosophe-Cyrille à Rome au début de 868*. — *Slavia*, 38 (1969), с. 521—527. — 7. Тези градски и околградски епископи в Рим (*episcopi suburbicari*) са били действително седем: вж. напр. H. W. Kiewitz. *Die Entstehung des Kardinal-Kollegs*. — *Zeitschrift der Savignystiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*. Weimar, т. XXV (1936), с. 115—221. Вж. и *Lexicon für Theologie und Kirche*, т. IX, кол. 879. Тъй че и тук числото седем не е само някакъв сакрален символ, а си отговаря на действителността. — 8. Анастасий Библиотекар

според едни е бил син, а според други братавец (което е по-вероятно) на епископ Арсений Ортоански. Бил е ръкоположен за презвитер още по време на папа Лъв IV (около 847 г.), а след това станал даже и кардинал, но на два пъти е бил отлъчван от църквата — от Лъв IV и от Бенедикт III. Папа Адриан II го реабилитирал и го назначил за папски секретар („библиотекар“), понеже познавал добре гръцки език. Образован, просветен и дееен книжовник. Приятел и възторжен почитател на Кирил, с когото се запознал точно по това време в Рим. По молба на Гаудерик Велетрийски той превел от гръцки на латински Кириловите съчинения („Обречение“), написани във връзка с намирането на Климентовите мощи, и изпратил на Гаудерика тези преводи, придружени с едно писмо, което е особено ценно за нас. Вж. I. Friedrich. Ein Brief des Anastasius Bibliothecarius an den Bischof Gaudericus von Veletrii, über die Abfassung der Vita cum translatione s. Clementis papae. — Sitzungsberichte der K. Bayerischen Akademie der Wissenschaften, III (1892), с. 393—442; И. В. Ягич. Вновь найденное свидетельство о деятельности Константина Философа, первоучителя славян. — СБОРЯС, т. IV (1893), № 3 и др. Най-ново издание на това писмо вж. в Извори за българската история. Т. VII. Латински извори за българската история. С., 1960, с. 203—207. Повечко указания за личността на Анастасий Библиотекар вж. у Iv. Dujić e v. Constantin Philosophe-Cyrille à Rome. — Slavia 38 (1969), 523—524, и посочената там библиография.

Глава XVIII

1. Тези думи на Константин-Кирил не бива да се разбират в буквален или конкретен смисъл, както ги тълкува напр. Fr. Grivec (вж. Jugoslovenski istoriski časopis, III, 1937, с. 89); те са само израз на едно чувство за пълна независимост от всякаква земна власт, което човек придобива в предсмъртния си час. — 2. Тази сентенция като предсмъртни думи или като надгробен надпис се среща още в класическо време, па и по-късно, в разни варианти. Вж. подробни указания у Ив. Дуйчев. Из старата българска книжнина, т. I, второ издание, С., 1943, с. 187—188. Тук обаче последните думи на сентенцията сочат явно едно оригинално християнско осмисляне: докато в античната езическа редакция стои *ὅχι εἶμι, ὅχι ἔσομαι*, лат. *pop sum*, тук е казано *нѣмъ въ вѣкъ*, с което се подчертава християнската вяра за вечен живот в задгробния свят. — 3. Едва сега Константин приема монашески чин и променя името си от Константин на Кирил. До този момент той ще да е бил обикновен расофор или иподякон: вж. бел. 10 към гл. IV. Не е необходимо да се предполага, че сега Кирил е бил въведен във велика схима, както твърди Ив. Гошев (вж. Светите братя Кирил и Методий, с. 52 и 71—72). Напълно е възможно да е бил подстриган за обикновен монах. — 4. При кръщаването си християнинът за пръв път придобива светлина (*φῶς, φωτισμός*); а при встъпването в монашески чин, което се смята като второ кръщение, монахът придобива втори път светлина. Това е значението на израза „*прибави светлина към светлина*“. — 5. Това значи, че Кирил е починал на 14. II. 869 г. Точността на тази дата не подлежи на съмнение. Тя се посреща и със съответното указание в Италианската легенда: *dogmittonem accepit in Domino XVI kal. Martias*. Всички хронологически обяснения и съпоставки във връзка с отделните моменти от живота и дейността на Кирил се съгласуват напълно с тази датировка. — 6. При системните археологически разкопки, проведени през 1857—1869 г. в римската базилика „Св. Климент“, са били открити материали, които показват над всяко съмнение, че Кирил наистина е бил погребан в тази църква, и то точно от дясната страна на олтара, и че над гроба му е имало фрески с неговия образ. Самият гроб обаче се е оказал празен. Предполага се, че при реконструкцията на базиликата през XII в. Кириловите мощи са били пренесени в новата църква и по-късно (през XVIII в.) са били отнесени и загубени. Подробности вж. у Б. Филлов. Църквата на св. Климент и гробът на св. Кирил в Рим. — Родина, год. I. кн. 1, с. 5—23, където са дадени и съответните библиографски посочки. Вж. и доста обстоятелния реферат на Ив. Буреш. Поклонение пред гроба на свети Кирил в черквата св. Климент в Рим. — Нови хоризонти, II (1933), кн. 7—8, с. 211—233.

Пространно житие на Методий

Още преди да бъде обнародвано от Шафарик през 1851 г., за пространното житие на Методий става дума в кореспонденцията на славистите от четиридесетте-петдесетте години на XIX в. Макарь и някаква своеобразна редакция, за това житие се говори в едно писмо на рано починалия руски славист Петър Прайс, изпратено до Шафарик (24. VI. 1843; за него вж. по-нататък, с. 162—163). Друга ранна вест намираме в писмо на О. М. Бодянский (Москва, 14. IX. 1850) пак до Шафарик. И понеже тук може би имаме първо отбелязване на Методиевото житие по неговия най-стар и следователно най-достоверен текст — преписа в Успенския сборник от XII в., — целесъобразно е да се приведе въпросният пасаж в писмото на Бодянский изцяло: „Но важнее всего в этом случае согласие с этим житием другого „Житіа блженнаго оца нашего и учителя Меѳодіа, архієпископа моравьска“ в „I. днь мана“, недавно открытого в одном пергаменном сборнике в Москве, писанном уставом не позже XII или XIII века. В нем много согласного с Паннонским житием в общем, но есть и свои особенности в частности. Особливо же важно то обстоятельство, что оно харатейное. В этом житии читаем, между прочим, выражение о Мефодии: „въ наша лѣта изъѣха ради нашего, о немъ же са не въ никътоже николн попецкъ, на добрын чинъ възденже нашего учителя, блженнаго учителя Меѳодіа“ (бог, т. е.). И потом несколько раз говорит сочинитель о Мефодии и Константине как современник им. Самое же изобретение рассказывается без повести о том, как Константин вопрошал Михаила III-го о том, имеют ли славяне моравские буквы в язык свой, и как он, сложив письмена, начать беседу писати евангельску: „нспрѣва въ слово“ и проч.; наоборот, сказано просто, что он (Константин) и брат его (Мефодий) тотчас, после приглашения царем, „на молнѣю са наложнста“ (в Паннонском житии сказано только об одном Константине: „на молнѣю са наложн“), как потом бог явил тут философу „словѣньскы кннгы“ и он устроил нисъмена и беседу составил, после чего „путьн са изъ моравьскаго, понмъ Меѳодіа“ и т. д. Я полагаю, что краткость рассказа последнего говорит в пользу большей старины его, чем Паннонское житие, в котором, кажется, видно уже распространение этого рассказа в последующее время. Ибо, если бы в нем было первоначально сказание о том, что именно Константин прежде всего перевел на славянский язык тотчас за изобретением письмен, то, по важности такого известия, едва ли бы предки наши решились на выпуск оного, кто бы ни был переписчиком или сократителем Паннонского жития. За этим новооткрытым житием, под тем же числом мая, следует „Слово похвальное на памѣ стѣма и прѣславыма учителяма

словънскоу языку...“ Тут же, как и в заглавии сказано, все изобретение письмен приписывается обоим братьям, потому что сочинитель решил разом двух восхвалить. От того дела Константина представлены делами и Мефодия, и дела Мефодия также делами Константина.¹

Бодянски широко използва това житие в големия си труд „О времени происхождения славянских письмен“ (М., 1855, с. 37—48 и др.). Познавайки се пак на наличието на Методиевото житие и на общата Кирило-Методиева похвала в Успенския сборник, той изказва несъгласие с мнение на Шафарик („Rozkvět slowanské literatury w Bulharsku“. Praha, 1848, с. 6, 16) относно авторството на Методиевото житие. Според него авторът не е Горазд, а Климент Охридски: „Уже одно такое непосредственное помещение этого похвального слова за житием Мефодия в древнейшем их списке (XII-го века) некоторым образом наводит на мысль, что оба они, вероятно, творение одного и того же лица. Вероятность эта обращается в убеждение, если сравним слог того и другого, согласие исторических данных, в них высказанных, например... Придайте сюда сходство выражений в послании папы Адриана II-го в обоих творениях. Конечно, в Слове похвальном послание это короче; но что сохранено, оно сохранено дословно. Подобное же сходство встречаем и в других творениях Климента, который, как обыкновенно водится за писателями, имел свои любимые слова и обороты.“²

По въпроса за историята и проблематиката на Методиевото житие ние няма да навлизаме, както и при Кириловото житие, защото те предполагат подробно и специално разглеждане, което не е предмет на настоящата публикация. Сега следим само археографско-едиционния интерес към него.

Най-напред Методиевото житие е публикувано от Шафарик в „Památky děvního písemnictví Jihoslovanův“ (V Praze, 1851, второ издание 1873, с. III—IV, 1—32) по ръкопис от XVI в., № 93 на Московската духовна академия, изпратен му от М. П. Погодин.

Бодянски е следващият учен, който издава житието на Методий. Отдавна събиращ материал за такова издание, той го осъществява едва през 1865 г., когато в Чтения ОИДР, кн. I, напечатва текста на житието по осем преписа, под наслов: „Житие блаженнаго отца нашего и учителя Мефодия, архиепископа моравска“. Обнародвани са преписите: 1. В Успенския пергаментен сборник от XII в., най-старият днес познат препис (сега в Москва—ГИМ, № 1063); 2. В Макариевски чети-миней, XVI в., № 993 от Синодалната библиотека в Москва; 3. В чети-миней, до-Макариевска редакция, XVI в., № 91 от същата сбирка; 4. В чети-миней от 1646—1654 г., преписан от Йоан Милутин, № 804 от същата сбирка; 5. В сборник на Московската духовна академия, № 63, XVII в.; 6. В чети-миней, XVI в., № 93 от сбирката на Московската духовна академия; 7. В чети-миней, XV—XVI в., № 198, (596) на Волоколамския манастир край Москва; 8. В чети-миней, Макариевска редакция, от 1600 г., № 313 (11) от сбирката на Чудовия манастир в Москва.

След Бодянски не само че не е издаден, но и не е посочен дори библиографски нито един друг препис на Методиевото житие. То само се прииздава или превежда от

¹ Korespondence Pavla Josefa Šafařika, ч. I, с. 146.

² О. М. Бодянский. О времени происхождения..., с. 43.

разни учени по неговия препис от XII в., посочено от нас при археографската бележка за съответния препис. Впрочем това отношение е естествено — освен Успенския всички останали преписи са от края на XV в. насам. От друга страна, и в самите преписи — старинни и по-нови — няма текстови различия. Ясно е, че особена стойност ще придобие откриването и обнародването на по-старинен препис на житието, напр. от XII—XIV в. В резултат на извършената от нас археографска работа към тези преписи днес можем да прибавим и следните четири преписа:

1. В ръкописен сборник от XVI в., № 279 от сбирката на Егоров (Москва — ГБЛ).
2. В ръкописен чети-миней от XVI в., № 630 (512) от сбирката на Соловецкия манастир (Ленинград — ГПБ).
3. В руски ръкописен сборник, XVI—XVII в., № 44 от сбирката на Егоров (Москва—ГБЛ).
4. В ръкопис от края на XVII в., № 420 от сбирката на ЦГАДА (Москва).
5. В руски чети-миней, XVI в., № 1043 (483) от сбирката на Уваров (Москва — ГИМ).
6. В руски ръкопис от XVII—XVIII в., № 1647 от сбирката на Барсов (Москва — ГИМ).

За своеобразна редакция на Методиевото житие (Панонска легенда) става дума в едно писмо на руския славист П. Прайс до Павел Шафарик (24 юни 1843 г., Санктпетербург). От думите на Прайс се вижда, че житието представлява съчетание от текста на двете Панонски легенди — обширните жития на Кирил и Методий. Понеже се отнася за важен и все още непознат препис на въпросното житие, считаме за необходимо да предадем изцяло описанието му, както го намираме у Прайс: „Полагая, что письмо мое к Вам из Подгорже не дошло до Вас, я почитаю долгом написать Вам еще раз нечто о Кирилле и Мефодии. В Фрушкогорском монастыре Кувевдине нашел я одну сербскую рукопись 1560 г. — „Прологъ“ — копия с старого болгарского кодекса („нъзъ нзвода стара бвгарскн заношено“ — говорит писец в послесловии). В этом прологе есть кое-что и для русской истории; также и житие Кирилла и Мефодия, очень любопытное и, может быть, Вам неизвестное. В прологах обыкновенно жития святых сокращались. К таким сокращениям принадлежит и это житие славянских апостолов. Должно сожалеть, что сократитель был человек довольно неискусный, как увидите тотчас.

6-го апреля „Житіє стго и прѣподобнаго вѣца нашего Мефодіа архієписпа великыя Моравы панонскыя и учителя бѣлгарскому языку и настоянника стго апста Андроника ѿ ѿ“. Методий родился в Солуне, „родомъ же сынъ бѣлгаринъ“, он был „старъи брата своего прнснаго Курнла философа“. Царь, услышав о нем, хотел „великѣ самъ наложити на нь“, но Методий отринул предложение и удалился в „Линноѣвь“ (погрешно вм. Олимпъ), где и постригся. Царь снова и притом вместе с патриархом предлагал Методию архієпископство, но он опять отказался и поставлен игуменом монастыря „Полухнь“ (Полухронъ). Кирилл и Методий посылаются в „сарацины“, где ведут богословский спор. Затем оба брата отправляются царем в „хазары“. В Херсоне обретают мощи св. Климента. На пути из Херсона в Хазарию, напали на них „ратници оугръцин“. Сътворив молитву, братья прошли „неврежденно сквозъ нь“. Севши на корабль, пришли они „Мейскою езеро и Каспінская врата Кавькаскыныхъ горъ“. Братья достигли Хазарии, опять начинаются диспуты в присутствии кагана, который принимает крещение вместе с 200 вельможей, а с ними и „ннѣхъ множество“. Кирилл и Методий возвращаются

к царю. „Н пакы възыскану бывшу ѿ Ростислава князя чеськаго великыи Моравы“. Они отправляются к нему „н ту прѣписавше из гръчьскыи кннги на словѣнскыи языкъ... н мнозехъ кннгамъ словѣнскымъ наоучше, н тѣ прѣложшю всѣ церковнѣи славѣи ветхѣи н новаго заветѣ“. Папа Николай, слыша о них, послал их просить к себе. Кирилл и Мефодий отправляются в Рим. „Слышав же лѣшскіи князь Коцель“, также просил их к себе. „Ѿна же шѣдша въ Паноніе н ту многы наоучыша кннгамъ словѣнскымъ н събравша ѿ великыи Моравы н Паноніе наоученыихъ оученикѣи своихъ множество“, отправились в Рим и уже не нашли в живых папу Николая. Папе Адриану принесли братья мощи св. Климента. Папа „стнше на поповство Мефодыи н ученикыи ю“. Здесь случились еретические епископы, коих начальником был „Фермосіи“, следовательно опять диспуты. Кирилл умирает и „стнше Мефодия на архіепкство великыи Моравы въ Паноніе на столь стаго апла Андроника“. Мефодий отправляется туда. „Авнсть же немешствѣи кпкп нань прїемше, изгнавшѣи н заточнше н въ Сѣабы н удръжашѣи н тамо полъ 1-го лѣта“. Папа, узнав об этом, возложил „запрѣщеніе“ на означенных епископов и поручил „Павлу епископу“ возвратить Мефодию его престол. „Сѣдшю же сему на столь, прѣложн всѣи ветхїи н новыи законѣи, сего же не въ испльнѣнѣи съ философомъ, н тако теченнѣи своеи сконча“. Мефодий умер месяца апреля 6-го, в 16-ое лето своего архиепископства (след. посвящен в 870 г.), от сотворения мира 6393—885. Вы верно угадали год смерти Мефодия (Starož., p. 883).

Жаль, что сокращение довольно бестолково и бессвязно. Если бы нашелся оригинал этого сокращения! Неужели, напр., сократитель пропустил крещение болгарского Бориса Мефодием? И несмотря на то, он называет последнего учителем болгарского народа! Удивительно!¹

Обнародваните от Бодянски осем преписа на житието се използват за критично преиздаване на Успенския препис. Докато някои издатели (Миклошич, Биеловски) вземат под внимание само отделни преписи, руският учен Билбасов привежда варианти по всички преписи в капиталния си труд „Кирилл и Мефодий. Часть вторая: по западным легендам“, в която публикува житието по изданието на Шафарик, ръкопис от XVI в., № 93 на Московската духовна академия (с. 249—273).

За разлика от Билбасов чешкият славист Перволф при преиздаване на житието взема за *основен текст* Успенския препис, като привежда варианти по останалите седем преписа.² Така постъпва и П. А. Лавров, който през 1898 г. обнародва Методиевото житие и общата Кирило-Методиева похвала също по Успенския сборник, вземайки под внимание „для исправления этого текста“ всички преписи, издадени от Бодянски.³ Това издание влиза и в книгата му от 1930 г. — „Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности“, с. 67—78.

¹ Korespondence Pavla Josefa Šafaříka, II, 1927, с. 834—835.

² J. Perwolf. Prameny dějin českých. Díl I. Životy svatých. Svazek 1. Fontes rerum Bohemicarum. Tom I. Vitae sanctorum. Fasc. 1. V Praze, 1873, с. 39—52.

³ П. А. Лавров. Житие святого Мефодия и Похвальное слово св. Кириллу и Мефодию по списку XII в., М. 1893, III+23 с.

За другите преиздания на това житие няма да говорим — те може да се видят както при археографските бележки за съответните преписи в настоящото издание, така и в „Библиографския преглед“ на М. Г. Попруженко и Ст. Романски. За преводите на житието на различни езици също не става дума в нашата книга; неговите български преводи са посочени в увода, дето се говори общо за преводите на Кириловото и Методиевото житие, защото те винаги се издават заедно. Само Н. Вранчев в издадената от него „Малка старобългарска антология“ (Библ. „Ралица“, кн. 18, С., 1922, с. 9—17) помещава не цялото Методиево житие, а част от него.

В нашата научна литература единствено издание на житието прави Ал. Т.-Балан в книгата си „Кирил и Методий“, свезка I, излязла през 1920 г., с. 81—105. За основа Балан взема Успенския препис по изданието на Лавров от 1898 г., като сочи варианти по изданията на Шафарик, Миклошич, Пастрнек и Лавров. Както при Кириловото житие, и тук Балан не се задоволява само с изнасяне на разночетения, но внася много свои граматически бележки, четения, преводи, на изрази, коментар на думи и фрази, на исторически лица и събития, географски понятия. С всичко това неговото издание е ценно пособие при проучванията върху кирилометодиевската проблематика не само у нас, но и чужбина.

И за нашето издание *основен* текст е Успенският препис като най-старинен. Текста даваме по снимки от ръкописа, с които разполагаме. Той е сравнен с всички останали преписи — печатани и непечатани (разбира се, само от тези преписи, от които имаме снимки). По начало широко използваме изнесените по-рано от други учени (главно Перволф, Лавров, Балан) варианти, към които притуряме и нови. Впрочем и да се открият неизвестни досега преписи на Методиевото житие, едва ли може да се очаква нещо съществено ново откъм текст, освен ако преписът е по-старинен — напр. XII—XIV в.

Приемаме подялбата на текста на XVII глави, дадена от Шафарик, възприета и от издателите след него. Спазваме същите правила на издаване, както при Кириловото житие. След приведените варианти към текста на житието и неговия превод отделно даваме коментар на думи, фрази, имена, събития и пр.

* * *

Днес знаем следните преписи от Методиевото житие:

1. Препис в руски пергаментен сборник, XII в., № 175 (18) от сбирката на Успенския събор в Москва (сега в Москва — ГИМ, под № 1063), едро уставно писмо, две колони, голям формат, на листове 102—109: МѢЦА мѢНА въ. І. ДНѢ ПАМѢ Н ЖИТНѢ БЛЖЕНАГО ОЦѢ НАШЕ Н ОУЧИТЕЛА МѢФѢДІА, АРХИЕПѢ МОРАВЕВСКА. ГИ БЛГЕН ОЧЕ.

Начало: БѢ БЛГЪ Н ВСЕМОГАН, НЖЕ КЕСТЬ СТВОРИЛЪ Ѡ НЕБЪЖИТНА въ БЪЖИТНѢ ВСѢАЧЬСКАА...

Издания: Бодянский. Чтения ОИДР, 1865, кн. I, с. 1—11, № I; Fr. Miklošich. Vita sancti Methodii russico-slovenice et latine. Vindobonae, 1870; Perwolf. Prameny, с. 39—52; Bielowski. Vita s. Methodii... Monumenta Poloniae historica, Lwów, 1864, I, с. 85—122 (увод, бележки, превод на полски и варианти); П. А. Лавров. Житие святого Мефодия и похвальное слово Кириллу и Мефодию по списку XII в.—Чтения ОИДР; т. 189,

кн. II, с. 149—158. Отделен отпечатък. М., 1898, с. I—III+14; Pastrnek. Dějiny, с. 216—238; А. Т.-Балан. Кирил и Методи, I, 1920, с. 81—97; П. А. Лавров. Кирилло та Методий. У Київі, 1928, с. 295—313 (с превод на украински език); П. А. Лавров. Материалы, 1930, с. 67—78; F. Grivec—F. Tomšič. Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes. Zagreb, 1960, с. 147—167; Успенский сборник XII—XIII вв. Издание подготовили О. А. Князевская, В. Г. Демьянов, М. В. Ляпон. Под редакцией С. И. Коткова. М., 1971, с. 188—198.

2. Препис в чети-миней за месец април, руска редакция, от края на XV — началото на XVI в., № 198 (596) от сбирката на Волоколамския манастир, а после в Московската духовна академия (Москва—ГБЛ, ф. 173), под 4 април, на листове 36—45: МѢЦА аПРѢЛА въ Д. ДНЬ ПАМѢН ЖИТІЕ БЛЖЕННАГО ѠЦА НАШЕГО Н ОУЧИТЕЛА МеФодіа, архіепѣпа моравьска.

Начало: БГЪ БЛГЪ Н ВСЕМОГАН, НЖЕ ЕСТЬ СТВОРИЛЪ Ѡ НЕБЫТІА ВЪ БЫТІЕ ВСАЧЕСКАА..

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1865, кн. I, с. 73—83, № VII. Използуван за варианти от Fr. Miklosich. Vita sancti Methodii; също от Лавров. Материалы.

3. В оглавлението на ръкописен миней, XVI в., руска редакция, № 666 от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра (Москва—ГБЛ, ф. 304), като 32 глава е означено „Житіе блжнаго Мефодіа морав. апрн. с.“ (Вж.: Илариѣ. Описание славянских рукописей, III, 1879, с. 8). Самият текст на житието обаче не е преписан.

4. Препис в голям чети-миней, до-Макариевска редакция, от средата на XVI в., № 91 от сбирката на Синодалната библиотека (Москва — ГИМ), руска редакция, под 6 април, на листове 158—170: В тойже ДНЬ ПАМАТЬ Н ЖИТІЕ БЛЖЕННАГО ѠЦА НАШЕГО Н ОУЧИТЕЛА МеФодіа, архіепѣпа моравьскаго.

Начало: БЪ БЛГЫН Н ВСЕМОГАН, НЖЕ ЕСТЬ СЪТВОРИЛЪ Ѡ НЕБЫТІА ВЪ БЫТІЕ ВСАЧЕСКАА..

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1865, кн. I, с. 27—37, № III. Използуван за варианти от Лавров. Материалы.

5. Препис в чети-миней за месец април и май, руска редакция, № 93 (у Бодянски № 94) от сбирката на Московската духовна академия (Москва — ГБЛ), XVI в. (след 1549 г.), под 6 април, на л. 209—230: МѢЦА ТОГО. С. ДНЬ ПАМѢН ЖИТІЕ БЛЖЕННАГО ѠЦА НАШЕГО Н ОУЧИТЕЛА МеФодіа, архіепѣпа моравьскаго.

Начало: БГЪ БЛГЪ Н ВСЕМОГАН, НЖЕ ЕСТЬ СЪТВОРИЛЪ Ѡ НЕБЫТІА ВЪ БЫТІЕ ВСАЧЕСКАА..

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1865, кн. I, с. 61—71, № VI; P. J. Safařík. Památky, с. 3—9; В. А. Бильбасов. Кирилл и Мефодий, ч. 2, СПб., 1871, с. 249—273, привеждайки варианти и по другите преписи, обнародвани от Бодянски. Използуван за варианти и от Лавров. Материалы. При издаване на Методиевото житие използван от Bielowski. Monumenta Poloniae historica. Lwów, 1864, с. 85—122. Вж. още Леонид. Сведения о славянских рукописях, вып. I. М., 1887, с. 46. Копие има в архива на Шафарик — № IX. F. 6 (Вж.: А. И. Яцимирский. Описание южнославянских и русских рукописей... Сборник ОРЯС, т. ХСVIII, 1921, с. 746—747; J. Vašica—J. Vajs. Soupis staroslovanských rukopisů... Praha, 1957, с. 209—210).

6. В голям руски чети-миней за месец април, XVI в., № 630 (512) от сбирката на Соловецкия манастир (Ленинград — ГПБ), под 6 април (Вж.: Описание рукописей Соловецкого монастыря, ч. II, 1885, с. 435).

Л. 106—115: Въ тон же днь памать н жтїе блажена ѿца нашего н оучтѣла Мефодїа, архїепнскопа моравьска.

Начало: Бъ бл҃гы вснмогаѣ, нже естѣ сотворнаъ ѿ небытіа въ бытіе всаческаа...

7. Препис в руски чети-миней за месец април, XVI в., № 1043 (485) от сбирката на Уваров (Москва — ГИМ; вж. архим. Леонид. Систематическое описание собрания Уварова, т. II, 1893, с. 335).

Л. 165—175: Мѣца тогѣ .дї. днь памѣ н жтїе блженнаго ѿца нашего оучтѣла Мефодїа, архнепкопа моравьска.

Начало: Бгъ бл҃гъ н всемоган, нже естѣ сотворн ѿ небытіа в' бытіе всаческаа, внднмаа н невнднмаа...

8. Препис в чети-миней, Макариевска редакция, XVI в. № 993 от сбирката на Синадалната библиотека (Москва—ГИМ), руска редакция, листове 173—181, под 6 април: Мѣца апрѣла въ .с. днь памѣ н жтїе блженнаго оца ншего н оучтѣла Мефодїа, архїеппа морав'ска.

Начало: Бъ бл҃гын н всемоган, нже є сотворн ѿ небытіа в' бытіе всаческаа...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1865, кн. I, с. 15—24, № II. Използуван от Bielowski при изданието на житието в Monumenta Poloniae historica. Lwów, 1864, с. 85—122. Варианти по него дава Лавров. Материалы.

9. Препис в голям руски ръкописен сборник, XVI в., № 279 от сбирката на Егоров (Москва — ГБЛ, ф. 98).

Л. 577—583: Мѣца апрн въ .с. днь памѣ н жтїе блжннаго ѿца наше оучтѣла Мефодїа, архїеппа моравьска.

Начало: Бгъ бл҃гъ н всемогаѣ, нже є сътворнаъ ѿ небытіа въ бытіе всачьскаа, внднмаа же н невнднмаа...

10. Препис в руски чети-миней, Макариевска редакция, от 1600 г., № 313 (11) от сбирката на Чудовския манастир (Москва—ГИМ), голям формат, под 6 април, на листове 135—145: Мѣца апрѣла въ .с. днь памать н жтїе блженнаго ѿца нашего н оучтѣла Мефодїа, архнеппа моравьска.

Начало: Бгъ бл҃гын н всемоган, нже естѣ сътворн[лъ] ѿ небытіа в' бытіе всаческаа...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1865, кн. I, с. 85—95, № VIII. Използуван за варианти от Лавров. Материалы.

11. В голям руски ръкописен сборник, XVI—XVII в., № 44 от сбирката на Егоров (ГБЛ — Москва, ф. 98). Изпуска първата глава, обширния увод, като започва по проложното Методиево житие, от което заема малка част. Тъкмо поради това тук ще дам по-дълъг цитат, добре показващ свързването на двата житийни текста. По-нататък житието върви изцяло по познатия текст.

Л. 714—721: Мѣца апрѣліа въ с. днь жтїе, нже во стѣ ѡца ншего Мефодїа епа моравьскаго, оучителя словенъскаго.

Начало: Прѣпены ѡцъ ншъ Мефодїн бѣ ѡ града Селунъскаго. Рода бѣ велич добра и ѹтна, ѡ саноуѣ и богатѣ родителю рожде, ѡ оца Лева, мѣре же Марїн. Бѣ же ѡ юности юноша мрѣ свѣлоу бѣседою книжною и крѣпокъ тѣломъ. Тѣмъ знаемъ бѣ первѣе бгомъ, и цремъ Мнханомъ, и всею селунскою страню. Оубѣдеѣ же црь Мнханъ быстрость его, книженїе ему даде держати славенско; двнадесати лѣтъ суща, постави его кнземъ славномъ, рече азъ, яко прозра, како его хоташе оутла славано послати и первого епископа, да бы прооучилса всемъ обыдемъ славенскимъ и обыкълъ ѡ помалѣ.

Сотворивъ же в томъ книженїи лѣтъ десать і нзвыче славенскѣ ѡзыкѣ. І оубрѣ молвы многи безумлены в жтїи семъ, преложн земныа тмы волю на немныа мысли; не хоташе бо ѹтныа дши [оръпѣтнн] непрѣбывающнмн в вѣкн. І шрѣтъ время, нзбысть книженїа, шѣ во Алнмѣ, ндѣже стїи ѡцы жнвѣ, построиса, шелечеса в черны рнзы, и бѣ повннѣса покоромъ и совершала вса исполнѣ монашескїи чннъ, кннгамъ прнлежа...

12. Препис в чети-минейте, събрани от троицко-сергиевския свещеник Йоан Милютин през 1646—1654 г., № 804 от сбирката на Синодалната библиотека, имащи 1524 листа, под 6 април, на листове 269—281: Мѣца апрѣла въ с. памѣ и жтїе блаженнаго оца нашего и оучителя Мефодїа, архїеппа моравского.

Начало: Сен стын Мефодїн бѣ рода не хѣда от обоудѣ...

В този препис, както се вижда, е изпуснат дългият увод, който срещаме в другите преписи.

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1865, кн. I, с. 40—46, № IV. Използуван за варианти от Лавров. Материалы, а от Bielowski при издаване на *Methodieus vita et monumenta Poloniae historica*. Lwów, 1864, с. 85—122.

13. Препис в руски ръкописен сборник, XVII в., № 63 от сбирката на Московската духовна академия (Москва — ГБЛ, ф. 173), две колони, под 6 април, на листове 120—128: Мѣца апрѣла въ с. днь памѣ и жтїе блаженнаго ѡца нашего и оучителя Мефодїа, архїеппскопа моравьска.

Начало: Бгъ блгъ и всемоган, н ѣ етворнл ѡ небытна в бытнѣ всаческаа...

Издание: Бодянский. Чтения ОИДР, 1865, кн. I, с. 48—58, № V. Използуван за варианти от Лавров. Материалы.

14. В голям руски ръкопис „Календарь или житїя святыхъ“ от края на XVII в., с много бележки от Димитър Ростовски. По-рано е принадлежал на Московската Синодална типография и е имал № 57 (1603) 472 (сега е в Москва — ЦГАДА, ф. 381, № 420). Съдържа още пространното житие на Кирил Философ, както и общата похвала за Кирил и Methodий.

Л. 249—262: Мѣца апрѣла въ с. днь памѣ и жтїе блаженнаго ѡца ншего и оучителя Мефодїа, архїеппкопа моравьска.

Начало: Бгъ всемогїн и блгын, нже ѣ сотворнл ѡ небытїа в бытїе всаческаа, внднмаѣ же и невнднмаѣ...

Краят на житието, както е и в други преписи, се преплита с извадки из общата Кирило-Методиева похвала. За извора на текста на житието над заглавието е означено: „Из великой миней четѣи преписано, маа. а.“¹

15. В руски ръкопис от края на XVII — началото на XVIII в., 104 листа, четвъртина, № 1647 от Барсовата сбирка (Москва — ГИМ), л. 48—52: Мѣца апрѣла в .s. ДНЬ ПАМАТЬ Н ЖИТІЕ БЛЖЕННАГО ОЦА НАШЕГО І ОУЧИТЕЛА МЕФОДІА, АРХІЕППА МОРАВСКА.

Начало: БГЪ БЛГІН...²

* * *

Археографският преглед на Методиевото житие показва:

1. Най-ранният негов препис е от XII в.
2. Останалите преписи са от значително по-късно време — края на XV в. (един препис), XVI в. (предимно), XVII и XVIII в. Повечето са включени в чети-миней, Макариевска редакция.
3. Няма нито един южнославянски препис — всички се намират в руски ръкописи, руска редакция.
4. Няма нито една извадка от него в старите славянски ръкописи, каквито извадки има немалко от Кириловото житие.
5. Разпространението на Методиевото житие в старославянските литератури е далеч по-малко в сравнение с пространното житие на Кирил Философ.
6. Всички преписи на Методиевото житие си приличат текстово. А там, дето има разлики, Успенският препис остава сам спрямо останалите преписи.

¹ Копие от него има в архива на Боянски (ГБЛ — Москва, ф. 36, папка III, ед. 13) с надпис: „Из Календаря 57, л. 250—257“ (вж. Е. И. Соколов. Библиотека импер. Общества истории и древн. российских. Вып. II, с. 613).

² А. Е. Виктор (Описи рукописных собраний Северной России, с. 215) отбелязва едно „Житие Мефодия Моравского“, което се намирало в голям руски ръкописен чети-миней за месец април, XVI в., № 89 (3) от сбирката на Нилово-Столбенската пустиня (Ленинград — БАН). С този ръкопис обаче не можах да работя, за да проверя за какво житие става дума — пространното или проложното. Нужно е да се издири ръкописът и да се провери. Също такава проверка е нужна и за ръкописен сборник от XVII в., № 233 (29^a) от сбирката на Антониево-Сийския манастир (Ленинград — БАН), в който било поместено житие на Кирил Философ. И за него Виктор (с. 110) не уточнява какво е — пространно, кратко или проложно. Е. И. Соколов (Библиотека импер. Общества истории и древн. российских, вып. II, с. 613) посочва препис в чети-миней за месец май, Макариевска редакция, четвъртина, № 180 от неозначена сбирка. Житието има наслов: Память преподобнаго отца нашего Мефодія, епископа моравскаго. Понеже е поместено в ръкописен миней за месец май, може да се предположи, че тук става дума за проложното Методиево житие, а не за пространното. За това подсеща и даденото в ръкописа заглавие — Память преподобнаго отца нашего Мефодія и пр.

УСПЕНСКИ ПРЕПИС

и дасть серебра много и възъмътъ до сѣго мѣстѣ
 поплазаша мръзлы и пональци ювени и нѣ
 на много аще блещатъ и
 хъ покръзи и при несе къ
 градъ кон. бѣ аше жеръ
 кляна ходици повьса мѣ
 ца и пакостъ твораше
 градоу того граде и пѣ
 сътворн цркви на оучи
 и рѣкы и тѣ положити
 и несть хранна мѣ до днѣ
 шьна а год не оги по рѣ
 коньтанин же сѣ грохофо
 ра добрааго и млоу и спо
 вѣданна поущенъ же
 бѣ сътъ рѣ бѣ згнѣ на цр
 двкниа по проши и ю сѣго
 хофора и нѣ а тѣ зоканъ
 нѣ зинъ гѣ пѣ нѣ тѣ мѣ
 до негора еша аше сѣ а ко
 си бѣ зовъ зовѣ и нѣ а тѣ
 чѣ зглати шгоре мнѣ
 законъ прѣдетоупни кѣ
 закоу авкае жи а люто
 ю сѣ а мѣ рѣ гню по боу бнхъ
 жена аже не го прѣтѣ аши
 глаше оу възиднѣ хъ до бѣ
 и не з надежа глахъ ти
 и не послоуша мнѣ нѣ тѣ
 сътворна з зоканна а

102
 на колшнхъ състоити чѣ
 кѣ а бѣ зне бѣ о не да не ало
 гоу тѣ прѣтн вѣ тн сѣ ху
 и нѣ ба вѣ гнѣ тѣ мѣ алоу кѣ
 сѣ а лю тѣ гнѣ нѣ ра шѣ нѣ
 а црѣ же а вѣ кнѣ рѣ сѣ вом
 а лѣ тѣ цѣ тѣ ало лювѣ аше
 обраше тѣ до не го при
 не сѣ тѣ а нѣ а по нѣ при
 косноу бѣ сѣ а мѣ алоу адрѣ
 вомнѣ жѣ шѣ а мѣ а лѣ
 е то нѣ же бѣ оу сѣ кно вѣ
 мѣ сѣ гнѣ нѣ бѣ зъ а мѣ шѣ нѣ
 стн при не соша и рѣ алоу тн
 вѣ шѣ бѣ вѣ до нѣ а по нѣ шан
 нѣ а конъ зъ шѣ алоу тѣ сѣ
 и просла вѣ не а мѣ а гнѣ а
 шѣ вѣ о сѣ хѣ а мѣ алоу жѣ подо ба
 нѣ тѣ нѣ стѣ нѣ адрѣ а вѣ а по
 кланѣ нѣ нѣ нѣ зинѣ при
 снѣ нѣ а бѣ кѣ зѣ кѣ а лѣ
 а гнѣ

2
 103
 а днѣ а мѣ а жнѣ тѣ нѣ а жѣ
 а аго вѣ а нѣ шѣ оу тн тѣ а
 а мѣ а бѣ днѣ а а рхнѣ и пѣ ало
 рѣ зѣ сѣ а гнѣ ба гнѣ нѣ о тѣ
 у бѣ а гнѣ нѣ вѣ сѣ мло гнѣ нѣ же
 не сѣ тѣ вѣ орнѣ а мѣ нѣ бѣ зѣ
 тнѣ а бѣ зѣ тнѣ сѣ бѣ а мѣ
 ска а вѣ нѣ а мѣ а а жнѣ нѣ

БИДНАЛА НОУКРАСНА ВЪСЛА
 КОЮКРАСНОГОЮЖЕКЪТОРА
 ЗЛАЪШЛАМА ПОЛЪШЛАН
 ПОЛЛАЛОУШЪСТНАЛОЖЕЧЪ
 РАЗОУЛАЧТИ НИГОПОУМА
 ТИИЖЕЖЕШЪЕШЪБОРНАЪ
 СИЦЛАДЛАДНЪНАДНАНО
 ГА ОУЪВЕЛНКОУЪБОИДО
 БРОУЪИДЪЪПОРАЗЛАЪСЪ
 ИРОДНЪЕЛНХЪАЛОУТВЪЕ
 СЪНЖЕПОЮТЪАНГАН ЧОВ
 СЪЪИНАЛЪЛАЛЪНВЪЕНПРА
 ВОВЪРЪНИИРАКНАЛЪЪЪ
 СЪЪИПРОЩИИ СЪРКУТЪКЪ
 ОЦНИИЕНЪНЕУЛЪАДЕ ЕЖЕ
 НЕСТАВЪИЪЪХЪОУШОУСА
 ХЪНЕЖЕМОЖЕТАСАТОУРО
 АНЦАРЕШН АВЪЕДИНОУЛЪ
 ВЪАЛОУШЪ ПОЪЖЕБОУМЪКО
 БОУСАИКОУАЛЕИЕИДЕТА
 САДАЪКЪСАИЪАЛЪОУМААРЕ
 НЕЪАЛЪЕЛЪАЛЪНЕПЪТЪСКИ
 АЛЪОЦЪСАЛЪЪИЕСТЪСАРОДИ
 АЪСАКОУРЕУЕПРЪАЛОУАРО
 СЪЪПЪЖЕВЪСЪХЪЪАЛЪА
 РАДАЕТАЛАЪНЕВЕЛАНГАН
 МОУЕСАЛЪЕЖИИСЛОУЕИРЪ
 ТИЕСТЪИНАЛОУЕСТЪИ ВЪПЪВЪ
 ШЪСАНАПОСАБЪАНАМАА
 ЧЪАНАШЕБОРАДИИПОСАИИ
 АЪЪВЪОЦНАОЦЪКЪАЛЪИЪ
 ОУЪТОГОУРОЦАНЕСТЪИИДЪЪ

НЕХОДИТЬ ТАКО ЖЕ РЕЧЕСАЛЪ
 СЪНЪБЖИИЕЛЪБЛАЛЪАХЪ
 НЕТИИЕНЪИЖЕШЪОУАНЕХО
 ДИЧЪ СЪБЪЕЗЪВЪРЪШЪВЪСЮ
 ЧЪВАРЪТАКОУАЧЪАВЪА СЛО
 ВЪАЛЪИНАЛЪИИЕСАОУТЪА
 РАИШАСА ИДЪХЪАЛОУЕТЪ
 НЕГОУВЕМЕНЛАИХЪ ТАКО
 ТЪРЕЧЕНЪИШАИЪПОУЕЛЪ
 НЕЪЗЪДАШАСА ПРЪЖРЕВЪ
 СЪХЪЕШЪВОРНТАВКАПЪ
 СТЪОУЪЗЪЕЛЛАПРИЕАЛА
 ШЪСЕБЕДШЮКЪАДЪХЪНОУВЪ
 АИКОУТЪИИНАЛЪАДЪХЪНО
 ВЕНИИЕЛЪ ИСЛОУЕСЪИИИ
 СЪАЛЪИКАИСААЛОУВЛАСТЬ
 ДАВЪВЕДЕТЬВЪРАИ ЗАПО
 ВЪАДЪЗАПОЕЪДАВЪИМОУ
 НЕКОУЕСНОУ ДААШЕШЪУРА
 ИИШЪО ИПОЪБОУДЕИЪБЕ
 СЪАЛОУТАИЪАЦЕАИПРЪ
 СИОУПНИИЪСЪАЛЪОУИНОУ
 АЛЪРЕЧЪ ШЕКЪСАБОЛА
 ИИИЪЖИИЕИАБНИИА ОУ
 ЗАРЪВЪВЕДИИОБОЛЪСАКА
 ИИКОПОУЪТЕНА ИОУЕТИ
 АНААШОАЛЪИТОСЪНЕГО
 ЖЕТЪСВОИОУАРОУИИЕЮ
 СЪПАДЕ ИСЪВОРИИИИ
 СЪИУСИТИИАПОЕЪАИИ
 ЗЪАЪАНЪЗЪНАТАЛЪКАИ
 СЪАЛЪИТИИОУОУЖЪИИШЪОЛЪ

ОУСГНПНАТАТЪ НЕ ПРИА
 ЗНБЛАЗНИТИ МНОГА АЛИ
 КЪЗНЪ МНТЪ БЪСЪ КЪЗНРОДЪ
 НЪ НЕ СЪ ТА ВНЕЗЪ БРАНКЮ МН
 ЛОСТНЮ. НА ЛЮБЪ ВЪ КЪ ДО КОНА
 ЦА ТА В КЪЗ. НЪ НА КЪ КЪ ЖЪ ДО
 ДЪ ТОН ВРЪТЪ МЪ НЪЗЪ БРА АЛОУ
 ЖА. НА ВЪ МЪ ЛЮДЪ МЪ ДЪ БЛА М
 ХЪ НЪ ПО ДЪ В Н ГЪ ДАСА ЧЪ МЪ
 ПО ДЪ БЪЩЕ КЪ СЪ НА ДО КРО Н
 ОУСГНА НЪ. ТА КЪ ЖЪ БЪ ЕМО СЪ
 И ЖЕ ОУ ПОВА ПЪРЪ ВЪ И НА РИ
 ЦА ТИ МЪ МЪ БЪ ЕНО ХЪ ЖЕ
 ПО ЧО МЪ ОУ ГЪ ЖЪ ОУ ПРЪСТА
 ВЪ ЕНЪ БЪЗЪ. ПО И ПРАВЪ ДЪ
 ИЪ СЪ О БРЪ ЧЕ ВЪ РО ДЪ СЪ О
 МЪ. ПО ЧО ПАНЪ ЗЪ ЗЪ СЪ ЧЪ БЪ
 КОВЪ ТЪ ЗЪ ДАСА МЪ ЗЪ ПА КЪЗЪ
 ЗЪ МЪ МЪ НА ПЪЗЪ АНЪ ДА ГЪ В
 РИ КЪ ЖЪ ИМОУ КРА СНА А ВЪ РА
 АЛЪ ПО РА ЗЪ ДЪ А КЪ И НЪ И А ЗЪ
 КЪ. ЗА БЛОУ ЖЪ ШЕ РА ЖЪ ЖЪ
 СЪ МЪ ЗЪ А ПОУ НА Н ДРОУ ГЪ СЪ
 ЕМОУ НА РЪ ЧЕ. НО БЪ ТЪ ВЪ А
 И И ПРИ МЪ ЧЪ ТА КЪ ОУ ЗЪ ЧЪ
 А ЛЕ И НЪ КЪ ОУ КЪ БЪ ЛЪ СЪ СЪ О ВЪ ЛЕ
 И НЪ БЪ ОУ ДОУ ЧЪ ЗЪ СЪ И А ЗЪ ЗЪ И
 И СЪ А КЪ ПЪ ОУ КРА ЗЪ ОУ ХЪ ОУ НА
 ГО РОУ ВЪ ЖЪ ТЪ ОУ КЪ ЗЪ ЗЪ КЪ
 ИЪ БЪ ЗЪ СЪ ТЪ. И ТА КЪ ОУ И РО А И
 ЧЪ СЪ ТЪ И НА ПО ГОУ ЧЕ РЪ А ЛЪ.
 СЪ ТЪ И ЦЮ ВЪ Н ДЪ ТЪ ЗЪ СЪ А ЛЪ.

103
 ДОНЕСЕ АНГЛЪЗЪ ЖЕ ЖИ ТА ВЪ ХО
 ДЪ ЦА И СЪ ХО ДЪ ЦА ПО И И Н
 НЪ ВЪ БЛА ГЪ ВЪ И Н Н ХЪ СЪ Н О ВЪ БЪ
 Н ХЪ ОУ ХЪ ПРЪ ЧЕ ТЪ ВО ВЪ А. Н О Е Н
 ФЪ ЗЪ ЗЪ СЪ ГЪ ПЪ ЧЪ ЛЮ ДИ ПРЪ ПИ
 ЧЪ ТЪ. БЪ ЖИ И ГЪ А ВЪ ЛЪ И ШЕ А
 А ВЪ СЪ И ТЪ И ДИ И СКА А ГЪ О ПРА
 ВЪ ДЪ НА И СЪ ТИ И НЪ НА И И НЪ ПО
 РОУ ТЪ НА КЪ И И ГЪ ЗЪ СЪ КАЗАЮ
 ТЪ. И СЪ КЪ ОУ ШЕ И И ПРИ И МЪ
 ПРЪ ТЪ РЪ ПЪ ВЪ ЖЕ БЛА ГЪ ИЪ БЪЗЪ
 БЪ А ЛЪ. МОН СЪ НЕ ЗЪ А РО СЪ ЗЪ А ЛЪ.
 ВЪ И НЪ РЪ ТЪ Н ХЪ БЪ ЖИ И ХЪ БЪ ФА
 РА ШЕ СЪ ВЪ И А РЪ ЧЕ СЪ И А ЛОУ ЧИ
 Е ГЪ ПЪ ЧЪ БЪ ЖИ И А ЛЮ ДИ. И ЗЪ ВЕ
 ДЕ ВЪ ДЪ А Н Е О БЛА КЪ МЪ СЪ БЪ ТЪ
 ЛЪ А ЛЪ. А ВЪ И Н О ШЕ И ТЪ А ПЪ ЗЪ А ЛЪ
 ОУ СЪ И НЪ А ЛЪ. И М Л О Р Е П Р О Б И И
 П Р О Н Д О У П О С О У Х О У А Е Г У П Т А
 И ЗЪ П О Ч О П И И Н Е З П О У С ЧЪ И И
 Б Е З В О Д И ТЪ ЛЮ ДИ И А П О Н Е С
 ДЪ И ХЪ ЛЪ Б А А П Р А Б С К А Г О
 И А СЪ ЗЪ И И П А Ч И ЦЪ И ГЪ А
 КЪ СЪ БЪ МЪ А И ЦЪ МЪ А КЪ ЗЪ А И ЦЮ
 ТА КЪ ОУ ЖЕ И СЪ ТЪ ВЪ ЗЪ А Л О ЖЪ П О
 ЧЪ ЛЪ КЪ ОУ СЪ ВЪ А ЛЪ ПЛА ЧИ ТА КЪ О
 ИЪ А ЛЮ ДЪ А ЛЪ ДА СЪ ТЪ БЪ ЖИ И А
 И РЪ СЪ ЧЪ А ЛЪ НА ПИ СЪ ВЪ. И СЪ
 И А ВЪ И И ИЪ А ЛЮ ДЪ А ВЪ ЖИ
 И Е КЪ ЗЪ СЪ МЪ О Р А ЗЪ А ТЪ А И П Р О
 ЧЪ И ВЪ И И КЪ ЗЪ Б О И К А ВЪ СЪ ОУ
 ДИ И ДИ И А ШЪ А КЪ ОУ ЖЕ ЧЪ СЪ ОУ ЗЪ П О

ВЪ ДЪСЪШЕОРНША БЖНОУМ
 ДОСЪПРИИЛАЪЖЕСАМОУАЪ
 ЦРЪПОЛАЗА ИПОСТАБИ
 РНЪАЪСЛОВЪАЪ ДВДЪКОУ
 СОСТНОЮДОУНРАСПАСЕ И
 ПЪЕНЪАЪЖИАМАЪНОУ
 ЧИ СОЛОМОУАЛОУДРОСТЪ
 ШЕАПРИИЛАЪПАТЕБЪСТУЪ
 ТАВКАЪАМОБАКАЗАИША
 ДОБРАЕЪТВОРНЕСЪПРИГЪ
 ТАДЪАЪШЕИСААЪНЕДО
 КОУТА ИЛИАЗЪЛОБОУЛО
 ДЪСКОУОВАИТАЪГЛАДЪАЪ
 ИАЪРТЪАЛОТРОКАВЪСКЪ
 ШЪ ИОВЪАЪАБЕСЛОВЪ
 АЪЕЪНЕСЪПОПААЪАМОУ
 ИЖЪРТЪЕЪСЪЪЖЕДНЕЪ
 ИЪАЪЛОУИЪАЪАЪРЪЗЪКЪ
 АЪЖЕИРЪАЪАЪЗЪНЕЪВЪЗЪИ
 ДЕНЪАЪКОМАКОЛЕСНИЦЮ
 ИЪАЪСНИКОУИЪАЪОУТЕ
 НИКОУАЪАЪСОУГОУБЪДЪ
 ЕАЪНЕЪИЪАЪДОУТАЪПРИИЛАЪ
 СОУГОУБАЮДЪСАЕЪТВОРИ
 ПРОТИИЪОУЦНИЪАЪЖЪДОУЪ
 СЪОИЕРЪАЪАЪОДНЪАЪИЪАЪ
 ВЕЦЪАЪАЪХОТАЪИЪАЪБЪИЪ
 ПОРЪАЪСЪТВОКАША ИЪАЪИЪ
 БЕАЪИЪАЪИЪПОСЕНЪАЪХОДАЪ
 ИЪАЪЖЕИРЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 АЪАЪИЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ИЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ

УАЪЖИВЪИЪАЪАЪАЪАЪ
 ТЪАЪИЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ПЕТРЪИИЪАЪАЪАЪАЪ
 АМОУТЕИИЪАЪАЪАЪАЪ
 АЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ШЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ЗЕАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 КРЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ШЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ИИЦНЕЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 КРЪЦЪШЕАЪАЪАЪАЪАЪ
 ПОДЪИЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ПОГАИЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 СЕАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 СЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ЦРЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 МОУАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ПЪРЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ИЕИАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 КААЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ИИРЕСЪИЪАЪАЪАЪ
 ЖЕАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ЮТРОИЦЮ АЪАЪАЪАЪ
 АЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 САЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ИЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 КАЦРЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 СЛОВЕИИЪАЪАЪАЪАЪ
 УАЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ИЕАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 АЪАЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 РИИ САЪАЪАЪАЪАЪАЪ
 ЮДЕСАЪАЪАЪАЪАЪАЪ

КЪИМЪ ЦРЬМЪ Ф. ВШДО
 СНИМЪ. ВЪ ЦРИГРАДЪ ПО
 ТВЪРДНО СМЕТЪНСОУМЪ
 ДЪ. И ЖЕ НЕ ТЪ ВЪ ТРОУЮВЪ
 МДННЪ БЪ. А МАКЕДОНИ
 И ШЕТИ СЪШЕ ПРОКЛАША И
 НХОУЛОУНГО. ЮЖЕ ГЛАШЕ
 НАЕ ТЪ И ДХЪ. КЕ ЛЕСТИ
 НЪ КИ КУРНА ЛЪ СЪ ДЪ БЪ МА
 СЪ ТО МА ОЦЪ. НЕ ВЪ ДРОУГЪ
 ИМЪ ЦРЬМЪ ВЪ ФЕ СЪ НЕ
 СТОРНЪ А РАЗДРОУШИША
 СЪ ВЪ СЕЮ КЛАДНЮЮ ЖЕ
 ГЛАШЕНАХА. ЛЪ ВЪ НАНА
 ТОЛЬ СЪ ПРАВОВЪ РЪМЪ И
 МЪ ЦРЬМЪ АЛ АРКНА И МЪ
 НЕ СЪ. Ю СЪ ТЪ АН ТРЪМН
 ДЕСА ТЪ АМОЦЪ ВЪ ХАЛЪ
 КИ ДО И ТЪ. СЪ ВЪ ТРОУХОВО БЕ
 ЗОУЛНИ ЕН БЛА ДЕННИ Е
 ПРОКЛАША. ВЪ ГИ ДННЕЪ
 БО ОУГО ДАНЪ ИМЪ ЛНОУ
 СТИНЪ АЛ НЕ СЪ ТЪ МЪ
 НЪ. НЕ ТЪ Ю ОЦЪ Е СЪ ВЪ
 МЪ СЪ ВЪ ТА ВЪ ШЕ. И ЗНЕКА
 ВЪ ШЕ ПРОКЛАША. А ГА
 ФОНЪ А ПЪ ЛЪ КЪ И ПАПЕ
 ЖЕ СЪ ДЪ ВЪ БЛА СЪ ТО МА
 И О. ОЦЪ. СЪ ВЪ СЪ ТЪ И ЗИ
 МЪ КО СЪ ТЪ И ТИ И МЪ ЦРЬ
 МЪ. ВЪ ШЕ СЪ ТЪ МЪ СЪ ВЪ
 АЛЪ АМО ГЪ И ДЛА. ТЕ ЖА ВЪ

104

СКОЛОША И ЗГЪ СЪ ВЪ ШЕ ПО
 КЛАША СЪ ВЪ СЪ МЪ СЪ ВЪ
 МНИХЪ И ТЪ МН РЕКУЖЕ
 О ШДО РА ФРАНЬСКА АГО
 СЕВГНРА ЖЕ И ПИРОНА КУРА
 АДЕЪ АНДРЬСКАГО ЕНОРНА
 РИМЪСКАГО. МАКАРИ АДИ
 ТНОХНЕСКАГО. И ПРОТА А
 ПОСПЪШЪМНИ КЪ И НХЪ. А КРЪ
 СТИ ГАНЬСКОУЮ БЪ ТРОУМА И
 СТИНЪ КЪ ПОСТАВА ШЕ ОУ ТЪ
 РА ИША. ПО СИХЪ ЖЕ ВЪ СЪ ХЪ
 БЪ МНО СТИ КЪ И НЖЕ ХЪ
 ШЕ ТЪ ДЪ ВЪ ВЪ СЪ КЪ ТЪ БЪ
 СЪ СЪ И ТЪ БЪ И ЛЪ. НЕ ВЪ РАЗОУ
 АЛЪ НЕ ТИ НЪ И ЗИ ПИША
 ЛЪ ВЪ ИША АЛЪ ТЪ А РАЗЪ
 КА РА ДИ НА ШЕ ГРО И СЪ ЛЪ
 ЖЕ СЪ НЕ КЪ ТИ КЪ ТЪ ТЪ И
 КОЛНЖЕ ПО ПЕКЪ. НА ДО БРЪ
 И ТИ НЪ. ВЪ ЗДВНЖЕ НА ШЕ
 ГО ОУТИ ТЕ ДА БЛА ЖНА БО ОУ
 ТИ ТЕ ДА МЪ Ф. О ДИ А СЪ ГЪ
 ЖЕ ВЪ СЪ А ДО БРЪ И А ДЪ ТЕ МН
 И ПО ДВНГЪ И ПИ РА ГА ЮЩЕ
 СИХЪ ОУГО ДЪ И НЦЪ ХЪ ПО Е
 ДИНО МОУ НЕ ПО СЪ ТЪ И ДЪ
 СЪ. О ВЪ БЛА БОР А ВЪ И ЗЪ ВЪ
 О ВЪ ХЪ ЖЕ МА А ЗЪ И А МНН
 А ДРОУГЪ И НХЪ БО ЛН СЛОВЕ
 СЪ И ЗЪ И А ДЪ ТЕ ЛЪ О ПЪ СЪ
 ВЪ. А ДЪ ТЕ ЛЪ И ЗЪ И А СЛОВЕ ДЛА

ВЪСТАЛЪ КОСМОУ ПОДОБЛЪ ВЪ
 СЪХЪ ОБРАЗЪ НА СЕБѢ ЯВЛѢ
 ШЕ ГРАХЪ БЖИИ ЗАПОВѢДЬ
 НА ГАХРАНИНИА ПЛѢТЪСКОЮ
 ТНЕ ТО ТОЮ ПРИЛѢЖИВЪ ЛЮ
 ЛНТЪ ВЪ НЕ ЧЪ ДИМА СЛОВЕСН
 ЛНО КЪ КРОТЪ КОЕ СНА ГНО
 НА ПРОЧНВЪ ГЫА А КРОТЪ
 КОЕ НА ПРИКЛАДЮЩА ГАКА
 ЗАНИЕ ГАРОВЪ ЧИХОСЪ АЛИ
 ЛОСЪ ЛЮБЪ ВЪ СТРАСТЪ ИТЬ
 РЫШЪ НИЕ ВЪ СЕИ ВЪ СЪТЪСКИ
 НУ ВЪ БЫКАА ДА БЪ ВЪ СЪ ПРИ
 ОБРѢЛЪ БЪ ЖЕ РОДА НЕХОУДА
 ШО БОЮ ДОУМЪ ВЪ СЪ АНДОБРА
 НЪ СЪ ГНА ЗНАКЪ МА ПРВѢ
 КЪ БЛЪ ИЦРЪ АЛИ ВЪ СЕЮ СЕЛ
 НЬСКОЮ СТРАНОЮ ГАКО ЖЕ
 НТЪ БЛЕСЪ ГЫИ НЕ ПО ОБРАЗЪ
 ТАВЛА ЯШЕ СЪ ПО ТО ЛОУ ЖЕ
 НИ ЦРЪ АЛИ СЪ НИ ЗА
 ТЪСКА ТЪ ТЪСКИ А БЕСЪ ДЪ
 ДЪ АХОУ ДО НДЕ ЖЕ ЦРЪ ВЪ СТРО
 СЪ ИГО КНА ЖЕ НИЕ КЛОУ
 ДА СЪ ДЪ РЖА ЧНЕЛОВѢНЬСКО
 РЕУЕ ЖЕ ДЪ ГАКО ПРОЗЪ РАКА
 КОНХОТЪ ШЕ ОУТИ ТЕ А СЛО
 ВЪ И КЪ ЛЪ ПО СЪ ДА ЧИ И ПАРЪ
 КА ГОВА РХИ ППА ДЪ ВЪ ПРО
 ОУТИ А СЪ ВЪ СЪ ЛЪ ОБЪ ВЪ ГЕ
 ЛЪ СЛОВѢНЬСКИ АЛИ АЪ НО
 КЪ ИКА ВЪ А ПЕ СЛА ЛОУ СЪ ТВО

РЪ ЖЕ ВЪ ТО ЛЫСНА ЖИНА
 ТА АЛНОГА НОУ ЗРѢ АЛНО ГЫ
 ЛЪ ВЪ БЕСИНИ НЪ ВЪ ЖИ
 ЧИ И СЕЛЪ ПРѢ ЛОЖИ ЗЕЛЪ
 НЪ ГИ ТЪ АЛЪ ВО ЛЮ НА КЪ СЪ
 НЪ ГИ АЛЪ СЛИ НЕХОТЪ ШЕ
 БОУ СЪ ТЪ НЪ ГИ А ДЪ АОРЪ И
 ЧИ ЧИ НЕ ПРѢ БЪ ВАЮЩИ
 АЛИ ВЪ ВЪ БЪ КЪ НО БРѢ ТЪ ВРѢ
 АЛИ ВЪ ВЪ СЪ ТЪ КНА ЖЕ НИА
 ИШЪ ДЪ ВЪ АЛИ ДЪ БЪ НДЕ
 ЖЕ ЖИ ВОУ ТЪ СЪ ЧИНОУ И
 ПСЕ ПРНЕ ВЪ СМО БЛЪ ТЪ ВЪ
 ТЪ РИ ГИ ГЫ НЕ ГПОВИ
 НОУ ГЕ СЪ ПО КОРЪ АЛИ НЕ ВЪ КЪ
 РЪ ША ГА ВЪ СЪ НЕ ПЪ АНЪ А
 ИИШЪ СЪ КЪ И ЧИ И ВЪ АКИ И
 ГАХЪ И ОНЛЕЖА И ОНИ СЛОУ
 ШЮ ЖЕ СЪ ВРѢ АЛИ И ТАКО
 КЛОУ И ПО СЪ А ЦРЪ ПО ФИ
 ЛОСОФА ВЪ АТАКЪ ГОВЪ КОУ
 РЪ ДА И О ГИ ТЪ НЕ ВЪ СО БОЮ
 НА И О ЛЛА ШЪ ГИ АХОУ БО ТА
 АЛОЖИ ДОВЕ КЪ ГИ АНЬСКОЮ
 ВЪ РОУ ВЪ СЪ АЛИХОУ АЛИ СЕ
 ОНА ЖЕ РЕ КЪ АКОГО ТОВЪ СЕ
 СЪ АЛЪ ЗА КРЪ СТИ ГАНЬСКОЮ
 ВЪ КРОУ ОУ АЛЪ ЧИ И НЕ СЛОУ
 ША СЪ ИШЪ ДЪ СЛОУ ЖИ ГИ
 КОВА ВЪ АЛИ И ШОУ БРА ГОУ
 ПОВИНОУ ГЕ СЪ КЛОУ СЪ ЖЕ
 АЛИ ТЪ КОЮ А ФИЛОСОФЪ СЛО

веезпрѣложетъ га нпо
 ераа лнеге. внаѣвѣжѣцрѣ
 нпа трнархъ подвнгрѣго
 докрѣнабжннпоутѣбѣ
 дншан. дабѣшанетн
 лнархнеппанатѣтъноѣ
 мѣето. ндежекетѣпотрѣ
 ба шакоролоужа неватъ
 шюжеоупоудншаннпо
 етякншаннгоуаленѣавъ
 ланаестѣзрн нженарн
 ца не шѣсаполнхронъ н
 алоужекетѣбѣзлѣра к н
 д сподовезла та доиѣ
 бнде о вѣнѣлакетѣло
 лоутнжесавѣтѣаннро
 етнслабѣкнаѣзслекъ
 нѣскзѣстопаѣкзаль
 носѣдластанзморавѣкѣ
 црѣюанханлоу глаюша
 чакко. якобжннралагн
 юсѣдракннелѣнеоутѣ
 вѣнѣи вѣшьанеутнтеле
 лмнознкрѣсѣннннзвля
 хъннзррѣкѣ ннзнѣальѣ.
 оуташенѣзразанѣамлѣ
 словѣнннпросѣтадѣнне
 наалаѣннжѣбѣннзна
 етакнаѣнанетѣноуна
 зочлѣсѣказаѣтѣо до
 бртнвладкопосѣанѣакъ
 алоужннжѣннннннннн

10

тѣбѣсакоуправьдоу. тѣгда
 црѣланханлареуекѣфнло
 софокостантнновсѣз
 шншнлнфнлософортѣ
 снню ннзсегоданеаможе
 тѣсѣтворнтнразѣтѣбѣ
 тѣнагн дарнаапозн нпо
 нмѣбрагѣсбоннгоуаленъ
 алеф. едннннннннн. даеа лоу
 на не вѣсннннннннннннн
 екѣкетѣдоуѣтъ тѣгда
 несѣламетасѣшрѣшннн
 баннцрѣ. послекеснетѣ
 апаапетра. якожерѣтѣа
 бонтеса. црѣатѣтѣ. нннн
 ансѣшавѣшарѣтъ наа ло
 антвоуаанаааааааааааа
 ннѣаннннннннннннннн
 хѣдха. егѣженен. даоуѣа
 внѣѣфнлософок. словѣнн
 скѣкннннннннннннннн
 ннннннннннннннннннн
 сѣавѣ. поутннннннннн
 равьскагѣпоннннннннн
 аша. наааааааааааааааа
 сѣпокорѣальповнннннн
 еааааааааааааааааааа
 ннннннннннннннннннн
 лѣаѣшрѣаннннннннннн
 вѣзвратнннннннннннн
 еѣ. оутенннннннннннн

ОУБЕДИ СЪЖЕ ТАКОВА МОУ
 ПАЛА ПОСТОЛНИКЪ НИКОЛА
 ПОСЛА ПОИМЪЖЕ ПАЛЕН
 ДЪТНИ ТАКО АС ГЛА БЛА
 ТА СЪТНОУТЕНИ ИЮ ПО
 ЛОЖЬ СЛОВЪНЬ СКОЕ ВА
 ИГАНЕ НА ОДЪ ЧАРНОУГО
 ПЕТРА ПАЛА СЪТН ЖЕНА
 ПО ПОВЕСТИ БО БЛАЖИ ДО
 ЛЕ ФЕДИЛА БЛАХУУЖЕ
 ЕТЕРА МНОГОУ ДА ДЪТА
 ОУТАХУУ СЛОВЪНЬ СЪКЪ
 ТАКНИ ГЪГЛОУШЕ ТАКО
 НЕ ДОРОУНЪТНИ КОГОРО
 МОУ ЖЕ МЪДЪКОУ И МЪТН
 БОУКО ВЪВОНУЪ РАЗЪТ
 ЕВЪРЕННЪКЪ ИЛАТНЪ
 ПОПНА ГЪЗУ ПИСАНИЮ
 ЖЕЖЕ ИКОУ СЪТЪГНИ НА
 ПИСА ИЖЕ А ПОСТОЛНИКЪ
 ПИЛА И НЪИ НЪТЪ РЪАУЪ
 ТЪННИКЪ И НАРЕКАЪ ПОСЛА
 ТЪ И ПОВЕЛЪЖЕ ДНЕСЪ
 Е ППОУН ЖЕ БЪТЮ ЖЕ ИА
 ЮБОЛЪНЪ И СЪТНОУТЕНИ
 И СЪЛОВЪНЬ СЪКЪ ГРИ ПОПЪ
 А ВЪЛНОУНОСТА ПОДЪНУЪ
 ЖЕ МНОЗЪТЪ ФОН ССОЪ
 НА СОНЪ ГРАДЪ И РЕТЕКЪ
 МЕ ФОДИЮ БО РАГУУ СЪ
 МОУ СЕВРАЧЕ ВЪСОУПРОУ
 ПАЛАХУЕЪ ЕДИНУКО

ЗДОУТАЖАЩА НАЗНА
 ЛЕСЪ ПАДАЮ СВО НАНЪЗ
 КОНЪТА ВЪ АТЪ И ЛЮБНШИ
 ГОРОУ ВЕЛЛИ ГОНЕ МОУ
 ГОУ РАДНШЕ ТАВНТИ
 ОУТЕНИ СЪ СВОЕГО ПАТЪ
 МОЖЕШНИКЪ И МЪСЪ СЕНЪ
 БЪТН ПОСЛА ВЪ ЖЕКО
 ЦЕЛЪКА ПОСКОЛНИКОУ
 ПРОСНМЕ ФОДИ ГЛАЖЕ
 НАГОУТН ЧЕЛЪНАШЕГО
 ДА ВЪ ИМЕЛОУШ ПОВЕТИ
 ЛЪ НРЕТЕ А ПОСТОЛНИКЪ
 НЕ ТЕБЕ ЕДИНМОЛОУ ПЪ
 КЪМО И ДНЕСЪ ГЛА ВЪТРА
 НАЛЪТЪ ВЪ СЛОВЪТЪ
 СЪКЪ ИЛА СЪЛЮМОУТН
 ТЕЛЪ МЪА ИМО СЪГО ПО
 СЪГОЛА ПЕТРА ПЪРВАГО НА
 СЪГОЛЫНИКА И КЛЮТЕ
 ДЪРЪЦЪ И ЦЕ СЪВНИОНЕ
 МОМОУ И ПОВЪЛАННА П
 СЪБЪ ПНЕТОЛНЮ СЮ
 И ДРИАНЪ ПЪ И РАВЪ
 БОЖНИ КЪ ХРОСЪ И СЛАВЪ
 НЕТО ПЪЛКОУ И КОЦЪ ЛЮ
 РАВА ВЪ ВЪШЪННУЪ БО
 ИМА ЗЕМЛАН МИРЪ ВЪТ
 ЛЪБЪЦЪ ХЪ ВЪ БОЛЕ СНИ
 ТАКО ВЪ СЪДЪХОВЪНА ГА
 СЪВЪШАХОУЛЪ НЪИНА
 ЖЕЖА ДАХОУЛЪ СЪЖЕЛА

НИ ЕЛН МАТВОЮ В АШЕ
 ГО РА ДИ СПЕ СНИ ИА . КА КО
 НЕ ТЪ ВЪЗ ДВН ГЛЪ ГЪ СРЦА
 ВАША И СКА ТИ ИГО . И ПО
 КАЗА ЛЪ ВА ЛЪ ИА КО НЕ
 ЧЪ КЪ ЛОВЪ РО Ю ИЪ И
 БЛГЪ И ЛНА ТЪ ЛЪ И . ДО СТО
 НТЪ СЛОУЖИ ТИ БОУ ВЪ КА
 БОКЪ ЗА ТЪ ЛЪ А ЛЪ ВЪ КВА ЕСИА .
 И П А ДА Ю ТЪ ТИ И ЖЕ С А
 МНА ТЪ БЪ ЗНА ЮЩЕ А ДЪ
 ЛЪ СКА КЪ ОО ТЪ МЪ ЧА Ю
 ТЪ . НЕ ТЪ КЪ ВЛО БЪ ОУ СЕ
 БО С ТЪ СКА ГО СТО ЛА П РЕ
 С И С Т Е ОУ ТИ Т Е Л А ИЪ И Б
 Б Л Г О В БЪ ВНА ГО Ц Р А М И
 Х А Н Л А ДА ПО СЪ Л А В А ТЪ
 К А Ж И А Г О Ф И Л С О ДА КО
 С ТЪ И ГИ НА НЕ СЪ Б Р А ЧЪ
 МЪ . ДО НДЕ ЖЕ МЪ И ДО
 СПЪ Х О МЪ ОНА ЖЕ ОУ ВЪ
 ДЪ ВЪ ША ДА ТЪ СКА ГО СТО
 ЛА . ДО СТО ЛА ША ХЪ А С ТЪ
 ИЪ И С Р О А КЪ К А Н О С ТЪ
 С Т В О Р И С Т Е Н И ТЪ С О Ж О
 КЪ НА МЪ П Р И Д О С Т Е М О
 Г О К Л А М Е Н ЧА Л О С И Е
 С ОУЩЕ А ЛЪ И ЖЕ Т Р Ъ Г ОУ Б О
 Р А Д О С Т Ъ П Р И Н Я ЗЪ ШЕ ОУ М
 С А Н У С А ЛЪ И С ПЪ Г А ВЪ Ш
 ПО СЪ Л А ТИ ЛЕ О БО ДИ А
 С ИЪ ШЕ И СЪ ОУ Ч Е Н И КЪ И

106.

СНОУЖЕ НАШЕГО НА СТРАНИ
 ВАША . МОУЖА ЖЕ СЪ ВЪ РШЕ
 НА РАЗОУМЪ А ЛЪ И П РА В О ВЪ РЪ
 НА ДА ВЪ ОУ ТИ ТЪ . ИА КО ЖЕ
 ЖЕ С Т Е П Р О С И Л И Е З К А З А ИА КЪ
 И Н ГЪ И ВЪ Г А ЗЪ И КЪ В А Ш Е П О
 ВЪ С Е М ОУ . Ц Р К В Ъ Н О М ОУ ТИ
 Н ОУ Н Е ПЪ А НЪ . НЕ ЗЕ Г О Ю А ЛЪ
 ШЕ Ю Р Е КЪ ШЕ СЪ С Л ОУ ЖЪ Б О Ю
 И К Р Ъ Щ Е Н И Е ЛЪ . ИА КО ЖЕ И
 С ТЪ Ф И Л С О ФЪ НА Т А ЛЪ К О
 С Т А И Т И ИЪ . БЪ И И Ю Б Л Г О
 Д А ТЪ И О Н З А М А ТЪ ВЪ С ТЪ Г О К А И
 М Е Н Т А . ИА КО ЖЕ ЖЕ АЩ Е И
 ИЪ КЪ Т О ВЪ З Л О Ж Е ТЪ Д О
 С Т О И Н О И П РА К О ВЪ Р А С О СЪ
 К А З А ТИ . С Т О И Б Л Г О С К А
 И НА А Л И И ВЪ С И Ю К А . Ф О А И
 И С И Е Ю . НА ПЪ С К О Ю Ц Р К В А
 Ю Б О С И Д А ГЪ И С Т Е ОУ Д О БЪ
 З А П О С Г Д Н Е Ж И А НА ВЪ И
 И С Л И . СЪ ЖЕ И Д И ИЪ Х У А И И
 Т Н О БЪ И У А И Д А НА МЪ Ш И
 ПЪ Р ВЪ И Е ТЪ Т ОУ ТЪ А ПЪ И
 Е В А Н Г А И Е Р И Ч А ЛЪ С КЪ И Т А
 Г Е С Л О ВЪ ИЪ С КЪ И Д А С И И
 СЪ Д А И И ТЪ К И И ЖЪ И О И
 С Л О В О . ИА КО ВЪ СЪ Х В А Л А ТЪ
 Г А ВЪ С И И А ЗЪ И Ц И И Д О ОУ Г А
 И Д Е ВЪ С И ВЪ З Г А ТЪ И А ЗЪ И КЪ
 И И А . ИА КО ЖЕ Д А С ТЪ И А ЛЪ

стъгнахъ шкѣщава ти а
 шежекъ те шкъбраныхъ
 в амъ оутн тель нтешюши
 хъ зелоухъ ин ѿстнхъ ш
 брашаюшихъ на блан
 натъ нетъ дърз ноу въ нна
 коразбраша тн въ гала
 кннгъ г азъ ка ба шего
 да боудеть оу тъ лоу тень нъ
 тъ въ зловъ соуданъ црквѣ
 доиде е не правнть тн бо
 соу ть въ ациа не овъ ца гъ
 же до стон ть а пла дъ нъ гъ
 на тнхъ ра мнъ гнѣ хъ
 въ жетадъ въ злюблена га
 по слоушант оу тени га
 жн ган не ш рннъ те ка за
 нн а црквѣ а го да е мо бра
 ше чене гн нъ нн покло
 нн тель бжнн оцн наше
 лоу нб съ ко лоу съ въ сѣ мн
 стъ гна дна дннъ
 Приятъ женкоць а съ белн
 коу ть сѣ тью н пакъ н по с за
 нн къ а по ст о дн коу н нъ
 жъ ть сѣ тн нъ гадн да не лаб
 стн ть на е спъ сѣ ть во е дпа
 ноннн на сго лъ сѣ ть го ан
 дро нн ка а пла ш о н же
 нбъ сѣ ть по селъ ж е ста ръ
 н вра гъ зъ авн дъ ан въ н до
 б роу н прочн въ нн къ зн стн

нъ въ за вн же ера це бра
 гоу лора въ са го коро ла
 нанъ съ въ сѣ тн е пѣ тн
 гакъ на на шенъ блан стн
 оу тн шн шнъ же ш въ ш
 на за ш е бѣ хъ въ бѣ блъ
 гакъ о ва ша не сть кро мѣ
 бѣ хъ хо дна зъ нъ ст го пе
 тра не сть да пра въ доу
 а ш е лн въ рѣ въ нн а радн
 на а ко мъ сѣ ть а на сѣ та
 о зъ а прѣ да бъ а по ст оу
 нн а е те те ро сѣ ка сто нъ
 въ збра нн аю ш е оу те нн а
 бжнн а бл оу дѣ ть е ме да
 ка ко хо та ш е же зъ з нъ
 го роу ко стъ нъ заль тъ ме
 нь мъ про е нтн лозгъ
 ва шъ н з дѣ ет рѣ шъ
 е лоу ть ро глаю ш е зъ ла до
 боудѣ шн шъ въ ш а онъ н
 стн н оу глаю прѣ да цре
 нн е сѣ тн жъ о сѣ а въ зъ ть во
 рн те во ло ва ш ю на лн нъ
 нъ е мъ бо лоу тн тѣ хъ
 н же соу ть пра въ доу глаю
 ш е мн о га днн лоу ка лн
 нн жн гн нъ се го нъ зъ зъ лн
 лн н о га мъ же рѣ къ мъ
 про бо нѣ на лъ мн е мъ
 гоу ш е лъ а протн нъ сѣ е лъ
 шкѣщава ти рече коро

льнзница не троужан
 телонголле ѿоднагоу
 жекосажеть како при
 нещноупотнлз речео
 нзенвладко философа
 потынаннзгдлезрѣтз
 шелюдннрѣша нелюу
 тлгоса потнши дѣеть
 онзсѣгроубоюемтадыо
 шрѣхъ огомлжеслове
 емозпрѣвзшесмрази
 доша аоногозаславъ
 шевзсзвбзъ дьржа
 шаподзтрѣтыа дѣва
 дондекзапостолнкоу
 ноувдѣкзпоззлакам
 твонанам данепоюга
 мзшарекзшелюужам
 вьскоролевнеппи дон
 дендрь катъ нтакон
 поучнша рекзшеко
 цьлоуа шесевнлаши
 оусебе чензкудешнна
 добрѣ нзшннннзвз
 шаестгопестрзвасуд
 з бошннхъ шѣоушро
 ша прнкатъ жесапъ
 гдлчдравлашншюцк
 шенѣмътвекшнпопъ
 нжежнвалухъзтнхъ
 непрнмающенлз нъко
 вьскоушешннаннзгана

101
 шавьса акъапостолнкъ
 позлаша аконпървѣк
 оцнлашн шѣтгопестрз
 цѣнннпрнлашнтодажъ
 наллъмле ѿоднадрхн
 епнаноути телам абин
 жепозлаша апостоликъ
 нпрнналзшсѣтотзакъ
 кмажъсавьсѣмнлора
 кланъшнпороути нлоу
 вьсацрквн негрнжънн
 тзъкзвксѣхъградъхъ
 шѣтогожеднекельмннхъ
 тзърастнотенннѣжне
 негрнжъннцнлножн
 тнсмвзъсѣхъградъхъ
 шѣтогоженатагзрастн
 нллножншнса нпоганн
 нѣтрокапнѣаншннннн
 нѣтсвоухъбладннш
 лѣтлшощесамголашпа
 те нлора вьсклоблаетъ
 пространнннннннннн
 сметраннннннннннн
 побѣжашнннннннннн
 шеннннннннннннннн
 шовѣдаютъпрнсно бѣ
 жепррѣтскабагдѣвъ
 невлъ такосаеушасъвз
 кадалнннннннннннн
 нннннннннннннннн
 алъвѣвѣкажмъпога

нъскъзназъенънъвель
 мнѣдъвънелѣ роуга
 шесакръмномапаксо
 стндѣгашѣ. посълавъжс
 зънедоуре те добротнса
 крѣченепоу. волеювсею
 маевоиенземландане
 патненизпоудьлнкрѣ
 шенъбоудешннатюж
 иземлди. нпома неш
 мажеженъвннзгдъ
 жецакѣтѣпопъакоуе
 ююроунапоганъна. ннн
 тѣсѣсеуепѣющюнъалъ
 дацко. стгопѣтралъши
 прнѣлѣжяющнса. река
 шеслоу. нъвѣ. постълаи.
 немогѣтѣ. аскошеам
 смобъ. шншнглѣтѣн
 петровъднъсѣвоневон
 атисѣтѣ. орнтноулене
 въроуѣвѣ. аскопѣдъ
 тннматѣ. а въскосѣ
 кѣженъвн. етеръдосѣтѣ
 болатѣ. клонѣтѣ. крѣм
 къш. женнсакоупетро
 юевоню. рекъше. атра
 вью. нмагоказавъноу
 тнвъноутѣшабъ. немо
 же. юразвѣстн. ннне
 вѣжннрабншѣра. шесѣ
 таръадъвншахоуѣа. а

скающенмѣннради.
 дасешнѣтѣ. лоутишл
 ашѣурѣкѣ. нретепрнде
 бѣтѣ. ажегда. немогоуѣ
 помощнла. екавъннцн
 тн. амога. словеса. по
 лнкатннматѣ. нъне
 боудетѣтѣ. стѣ. вбрнтн.
 вънезапоупежнью. ескоу
 пленню. шадѣна. плѣтъ
 на. ннею. ннеобрѣтѣса.
 ма. ето. юю. нъако. нвн
 хърѣ. прахъ. вѣ. зъ. мъ. ра
 сѣтѣ. нн. нма. нно. га. подо
 бн. на. е. нма. тѣ. аже. прнѣ. в
 талнн. авѣ. бе. ка. за. ше
 е. нхъ. жѣ. вѣ. се. хъ. не. тѣ. рѣ
 нѣ. е. чѣ. рѣ. тѣ. н. вра. гъ. за. вн
 стѣ. нн. къ. тѣ. аз. н. ро. да. тѣ. вѣ
 за. вн. же. е. тѣ. рѣ. н. на. нѣ. а. ко
 да. ф. а. на. на. вн. ро. на. на
 а. ло. сѣ. тѣ. об. вн. авѣ. а. до. у
 гѣ. нн. тѣ. нн. а. же. бо. лѣ. тѣ
 нн. ш. па. тровъ. ско. ю. ре. сѣ. ю.
 н. са. бѣ. нн. ш. лѣ. з. в. ра. ца
 ю. тѣ. а. кѣ. зѣ. се. бѣ. сѣ. пр. да. во
 по. у. нн. гла. о. ше. ма. лѣ. нѣ
 е. та. нн. пѣ. жѣ. вѣ. лѣ. стѣ. да. лѣ
 а. ре. то. вѣ. лн. тѣ. се. зѣ. тѣ. н. з. гѣ
 на. чн. нн. у. тѣ. нн. нѣ. нѣ. тѣ
 сѣ. бѣ. зѣ. алѣ. тѣ. ше. же. вѣ. сѣ. тѣ. о
 а. тѣ. нн. ра. вѣ. сѣ. тѣ. а. бѣ. лѣ. тѣ

проусти нирѣ дѣни и не си
 ето лию дѣвѣ шас азѣ ш
 ли нхъ гнѣни и нево людн
 иже мѣ коже не гѣокъ зѣтан
 тѣвко мѣ зѣен пѣталова
 хуѣ смнѣ ка мѣ хуѣ смнѣ ан
 ша мѣ ли пѣстѣ гѣрѣ тѣко
 гомоути тѣліа разѣ зѣла
 бѣнхъ гѣ жѣлѣ стѣ дѣн
 зѣше тѣко се вѣ тѣ рѣ ан
 стѣвнѣ поуѣ тѣше жѣ ан
 стѣо лн ко вѣ кннѣ гѣ зѣ обрѣ
 тоша пнѣ аннѣ тѣко вѣ ра
 чѣ зѣ на шѣ лѣ фѣ дннѣ гѣ
 н право вѣ рѣ н зѣ стѣ на
 пѣлѣ ко дѣ гѣ аннѣ дѣ лѣ стѣ
 нѣ вѣ роу коуѣ не го соу тѣ вѣ
 нѣ мѣ пѣлѣ ка вѣ ро стѣ ко лѣ вѣ
 стѣ словѣ нѣ стѣ стѣ стѣ ан зѣ
 да не ро же про кѣ дѣ мѣ тѣ во
 вѣ лѣ мѣ тѣ лѣ во жѣ стѣ нѣ тѣ
 гѣ вѣ гѣ да бѣ оу дннѣ ко сѣ
 мѣ шѣ сѣ ра зѣ нѣ дѣ шѣ лѣ мѣ
 ко мѣ гѣ лѣ стѣ поуѣ дѣ шѣ не
 до се ро же тѣ вѣ лѣ стѣ вѣ
 нѣ хѣ стѣ нѣ арѣ ша гѣ роуѣ
 тѣко мѣ ро сѣ лѣ аннѣ мѣ лѣ
 стѣ дѣ лѣ стѣ но бѣ мѣ шѣ стѣ
 стѣ нѣ мѣ стѣ жѣ во тѣ лѣ стѣ
 гѣ дѣ лнѣ то мѣ нѣ хѣ стѣ пнѣ
 хуѣ ан тѣ нѣ ко нѣ гѣ мѣ лѣ вѣ
 вѣ лѣ тнѣ вѣ нѣ вѣ лѣ стѣ нѣ

108

сѣдѣ цѣ роу тѣко же не стѣ пнѣ
 е но вѣ роуѣ стѣ жннѣ цѣ сѣ рѣ цѣ
 нѣ по сѣ лѣ ннѣ гѣ кѣ нѣ мѣ лоу
 тѣко оуѣ стѣ стѣ нѣ вѣ лѣ лн
 стѣ вѣ бѣ жѣ лѣ ю вѣ нѣ дѣ тнѣ во
 до крѣ стѣ тѣ во рнѣ по тѣ роу днѣ мѣ
 до нѣ стѣ дѣ тѣ вѣ нѣ дѣ нѣ до
 нѣ дѣ же не сннѣ сѣ мѣ вѣ стѣ
 нѣ лѣ лѣ чѣ воу тѣ во ю прннѣ лѣ мѣ
 лѣ нѣ жѣ шѣ дѣ шѣ оуѣ мѣ лоу тѣ мѣ
 прннѣ тѣ не зѣ стѣ стѣ ю цѣ рѣ вѣ
 лн ко ю нѣ радѣ стѣ ю нѣ оу тѣ ннѣ
 не во по хѣ вѣ лѣ бѣ оу дѣ рѣ жѣ
 оу тѣ ннѣ кѣ нѣ во по пѣ нѣ дѣ сѣ
 ко нѣ сѣ кннѣ гѣ лн вѣ сѣ ю жѣ
 вѣ сѣ лѣ нѣ вѣ сѣ тѣ во рнѣ лн ко хѣ
 вѣ стѣ ннѣ о сѣ лоу шѣ вѣ ннѣ стѣ
 со мѣ жѣ мѣ бѣ лѣ о бѣ мѣ стѣ
 вѣ лѣ мнѣ про во дннѣ пѣ кѣ зѣ сѣ
 вѣ нѣ до сѣ вѣ вѣ ро стѣ о лѣ тѣко
 же нѣ нѣ прннѣ рѣ хѣ нѣ вѣ стѣ
 хѣ жѣ нѣ оу тѣ хѣ вѣ лѣ ннѣ гѣ
 стѣ стѣ ннѣ вѣ лѣ зѣ шѣ о нѣ
 ннѣ лѣ зннѣ по поуѣ стѣ ннѣ
 лѣ zѣ вѣ лѣ ко ннѣ кѣ ннѣ по
 мѣ роуѣ вѣ zѣ лѣ nнѣ вѣ гѣ рннѣ
 ннѣ рѣ кѣ лѣ vѣ vѣ sѣ lлѣ rѣ zѣ nнѣ
 нѣ dѣ nнѣ tѣ tѣко сѣ sѣ kѣ o nнѣ
 tѣ tѣ nнѣ sѣ lлѣ nнѣ lѣ sѣ kѣ o lѣ
 sѣ лѣ o sннѣ vѣ dѣ vѣ rѣ tѣ vѣ o nнѣ
 nнѣ kѣ zѣ tѣ dѣ vѣ zѣ lлѣ o sннѣ
 zѣ vѣ zѣ rѣ bѣ lлѣ zѣ tѣ dѣ vѣ lлѣ o sннѣ

жь и братни вътрюдѣхъ и
 подвиженнхъ въ забвѣ
 нн и множицею въ алъка
 нн и жажн и множицею и
 протн мѣстѣ мѣла же
 аплъ полннѣть повоаль
 же шь вьрѣ вьсѣ мѣла вь и
 петальскою на бавъ зло жь
 прѣже же шь оу те нн къ ско н
 хъ поса жь вь вѣ по нн къ коро
 ин сѣ ца зѣ блѣ прѣ ло жь вь
 вь рзѣ вь вѣ кнн гъ вь сѣ н
 спъ альнѣ рѣзѣ вѣ ала кѣ тн
 шь грѣтьсѣ ка гъ азъ ка вь словѣ
 нъ екъ шестн ю а цъ нѣ тѣ
 нъ шь а рѣ а цѣ а до а вѣ о
 де сѣ тоу шестн ю а нѣ шь
 кѣ та бра мѣ ца о конъ та вѣ а
 же до сѣ тоу шестн ю а нѣ шь
 воу боу вь а де шь а лю щѣ
 лоу та ко воу ка го да тѣ нн по
 шѣ бѣ хъ не тоу вь зно шеннѣ
 нѣ та нн оу е рѣ ка н ро сѣ а
 ско нѣ а вь зно сѣ шь сѣ тв орн
 на мѣ тѣ сѣ тоу шестн ю а нѣ шь
 пѣ сѣ а тѣ рѣ вѣ бѣ шь вѣ зѣ ло
 нѣ вѣ а нѣ гѣ нѣ сѣ а пѣ лѣ а нн
 зѣ брѣ а нн зѣ нн мѣ лоу жь ка
 а нн цѣ кѣ вѣ нн зѣ нн а нн рѣ фн
 до сѣ рѣ вѣ а лѣ прѣ ло жь нѣ а пѣ
 рѣ кѣ шѣ шь вѣ да жѣ нн оу а
 ко нн оу рѣ кѣ шѣ зѣ ко нн оу

прѣ жн ло ноу е кѣ тѣ а кнн
 гъ прѣ ло жн прн шѣ дѣ
 шю жѣ на сѣ тра нѣ а доу на
 нѣ сѣ зѣ а ко ро лю оу гъ рѣ ско
 лоу вь сѣ хоу тѣ нн вѣ нѣ шн
 нѣ шѣ ро а лѣ а лю щѣ а лѣ ннѣ
 шь шѣ гоу щѣ а лѣ та ко нѣ н
 зѣ боу де шѣ шѣ го бѣ зѣ лоу кѣ а
 нѣ е кѣ шѣ е лоу шн а тѣ рѣ а
 ко до сѣ тоу тѣ ка дѣ шѣ та ко
 нн прн шѣ шѣ тѣ шѣ ко нн сѣ а
 вь нн о сѣ а вѣ сѣ а ннѣ а лѣ ннѣ
 сѣ до вѣ а вѣ сѣ а ннѣ а лѣ ннѣ
 же до сѣ тоу шѣ шѣ а цѣ бѣ а
 лоу же мѣ а бѣ сѣ а дѣ а гѣ шѣ
 шь поу сѣ шн нн оу а лю бѣ а ннѣ шь
 вѣ ло бѣ шѣ зѣ а вѣ шѣ а дѣ а рѣ кѣ
 а нн кѣ а ннѣ а лн рѣ кѣ шѣ а лоу
 по а лѣ а ннѣ а лѣ шѣ тѣ а ннѣ шь
 ноу е кѣ сѣ тѣ а нн хъ а лоу нн
 шѣ вѣ а хъ шѣ вѣ оу шѣ а прн нѣ о
 та ко жѣ вь сѣ вѣ ннѣ шѣ шѣ
 кѣ шѣ по вѣ сѣ а сѣ а ннѣ шѣ ннѣ
 сѣ та лн нн оу рѣ тѣ шѣ нн хъ
 зѣ а гра днѣ шѣ е ннѣ шѣ же
 сѣ вѣ рѣ шнѣ вѣ рѣ оу сѣ а лю
 де та та прѣ а вѣ дѣ а ннѣ го бѣ
 нѣ шѣ а ннѣ по ннѣ же та ко оу
 во жѣ боу вь зѣ а лю бѣ а ннѣ
 вѣ шѣ шѣ шѣ прн бѣ лн жѣ а тн
 сѣ шѣ а тѣ а вѣ рѣ бѣ а лѣ по сѣ
 ннѣ шѣ ннѣ шѣ шѣ е тѣ рѣ а сѣ тн

И АЛЛОГЪ ИХЪ ТРОУДА АЧ
 ЗДОУ КЪ ПРОСИША ЖЕ О КЪ
 ШЕ. КОГО ОУЧЕШНОУ ТИНОУ
 ТИ ТЕ ЛЮЧЕ СЪ И ИИ КЪ ОУ
 ТЕНИЦЪ ХЪ СКОУ ХЪ ДА ПЫ
 ШОУ ТЕНИ А ТВОЕГО ТРА
 НА СТОЛЬНИКЪ БЫЛО ПО
 КАЗА ЖЕ И ЛЪ ИЕ ДА ИНОГО
 И ЗЪ СЪ ТЪ И ИХЪ ДОУ ТЕНИ
 КЪ СКОУ ХЪ. НА РИ И ТРА
 БО В О РАЗДА ГЛА. СЪ ТИ ТЪ
 ВА ШЕ И А ЗЕ ПЛА. СЪ КЪ ОДЪ
 ПЛОУ ЖДОУ ТЕНЪ ЖРА СЪ О РЪ
 ВЪ ЛА ТИ НЬ СЪ ТЪ И А КИ И ГЪ
 ПРЪ ЗЪ КЪ РЪ НЪ. ТРОУДА ПЕ
 ЖИ И А БО ЛА И ВА ШИ А И Е ТИ
 ЯКО ЖЕ И ШО ГА. О РЪ ВЪ О А БЪ
 ШЕ ЛЪ ЖЕ СЪ И ЛЪ ХЪ ВЪ СЪ
 ЧЪ И ОУ НЕ ДЪ ЛЮ. ВЪ СЪ ЛЪ
 ЛЮ ДЪ ЛЪ. БЪ ША ДЪ ВЪ ЦРК
 БЪ И НЕ ДО ГЪ И И КЪ А И ВЪ
 БЪ ЛА ДЪ И. ЦЪ И И И И А ЗЪ
 И КЪ И РИ КЪ СЪ И ЛЮ ДА И Е СЪ
 И СЪ СЪ ТРЪ ХЪ ТЪ ТРА ДЪ ДЪ
 И И ДЪ О Г. РАГО ДЪ И А КЪ О ТИ
 И ВЪ СЪ И СЪ КИ ПЪ ЛЪ ОУ Г
 ПЛОУ ДА ИИ. ПРОТЕ И СЪ ТЪ ВЪ
 РОУ ГЪ. БЪ ТВО И И И ДЪ И А ОУ
 БЪ ЛА ПЪ ОУ. ПАР ОУ КЪ ОУ ТИ
 И КЪ РЪ И Е СЪ А ХЪ И ОУ ТИ БЪ
 О ДЪ И А ЦА ДЪ ПРИ А И КЪ
 И И ВЪ ДА И СЪ ТЪ ВЪ СЪ И Т

109
 И Т И Г ДЪ. ОУ ТВА РИ БЪ СЕ ГО
 ЛН РА. ОУ С ОУ ЖЪ ШЕ ЖЕ И СЪ О И
 ОУ ТЕНИ ЦИ И ДЪ СЪ ТИ О И И ТИ
 СЪ ТИ Е ВЪ ТВО РИ ВЪ ШЕ. НЕ ЛЮ
 ЖЪ БОУ ЦРКЪ ВЪ И ОУ Ю ЛА ТИ НЬ
 СЪ КЪ И ГРЪ ТЪ СЪ КЪ И СЪ ЛО ВЪ И НЬ
 СЪ КЪ И. СЪ ТРЪ БЪ И ША И И П О Л О
 ЖИ ША И КЪ СЪ Б О РЪ И ДЪ И ЦРКЪ
 ВЪ И И П О И Л А ЖЕ И СЪ КЪ О ЦЕ
 ЛЪ СЪ О И А ЛЪ И ПЪ ТР И А ВЪ Х О
 ЛЪ И П Р К О Л Л. НА П О Л О ВЪ
 ОУ ТИ Т Е Л Е ЛЪ. А Д У И К О ВЪ
 ЛЮ ДА И И ЖЕ Б Е Ш И СЪ ЛЪ И А И
 Р О ДЪ СЪ КЪ Р А ВЪ СЪ. П Р О В А
 Ж А Х О У СЪ СЪ ВЪ Ц И А И И П Л А
 ТЮ ШЕ СЪ. Д О Б Р А ОУ ТИ Т Е ЛЪ
 И П Л А СЪ И Р А П Л ОУ ЖЪ СЪ КЪ И
 ЛЪ И ЖЕ И СЪ КЪ А Д А И И И
 К Е Л И Ц И И К О Г А И И И ОУ Б О
 З И И СЪ К О ДЪ И И И Ц Р А Б И
 ВЪ Д О СЪ И Ц А И И С Р О ГЪ И Т Р А
 СЪ И И И И Т О З Е Р А ЛЪ И И Н Е ДЪ
 ЖЪ И И И И СЪ Д Р А В И И ВЪ С И
 ВЪ И ВЪ ША И ТЪ ВЪ СЪ ТЪ ВЪ С О КЪ
 СЪ ЛЪ. Д Е ВЪ И ВЪ СЪ П Р И И
 Б РЪ О ВЪ. П РЪ И ЖЕ СЪ СЪ ВЪ ШЕ
 СЪ Л А И ТЪ ВЪ СЪ И А И Г Л А В О
 П Л А ТЪ А Л И СЪ О И А И И П Р И
 З И Р А И П Л А СЪ ЖЕ Л А Ю ЦА
 И А Т Е Б Е И. ВЪ В Л А И И ВЪ СЪ
 И СЪ А И А П А С Т И ОУ ТЕНИ КЪ
 СЪ О И А ОУ ТЕНИ И Е П Р О С Т Р А И А

АЗЪ СЪМЪ ОУЧЕНИКЪ СЛАВНОГО
 НОВАГО ЗАКОНА И КАШЕГО ЖИВЪ
 ШЕ СЪ ДЪ СТАНЕМЪ СЪ ТВОЮ
 И ТЪ ДЪ СЪ ГЛАГОЛАЮЩЕМУ
 СЪ ТЪ АНУХА БРАТАШЕГО
 ЗЪ ТЪ НОУЮ ЖИЗНЬ ПРИИ
 МАЮЩЕ ШЕ ИГО ТВОМО СЪ
 И СЪ СЛАВАНЪ ТЪ ТЪ ВЪ КЪ
 СЪ ДЪ ВЪ КЪ СЪ СЛАВАНЪ

АЗЪ СЪМЪ ОУЧЕНИКЪ СЛАВНОГО

НОВАГО ЗАКОНА И КАШЕГО ЖИВЪ

ШЕ СЪ ДЪ СТАНЕМЪ СЪ ТВОЮ

И ТЪ ДЪ СЪ ГЛАГОЛАЮЩЕМУ

СЪ ТЪ АНУХА БРАТАШЕГО

ЗЪ ТЪ НОУЮ ЖИЗНЬ ПРИИ

МАЮЩЕ ШЕ ИГО ТВОМО СЪ

И СЪ СЛАВАНЪ ТЪ ТЪ ВЪ КЪ

СЪ ДЪ ВЪ КЪ СЪ СЛАВАНЪ

АЗЪ СЪМЪ ОУЧЕНИКЪ СЛАВНОГО

НОВАГО ЗАКОНА И КАШЕГО ЖИВЪ

ШЕ СЪ ДЪ СТАНЕМЪ СЪ ТВОЮ

И ТЪ ДЪ СЪ ГЛАГОЛАЮЩЕМУ

СЪ ТЪ АНУХА БРАТАШЕГО

ЗЪ ТЪ НОУЮ ЖИЗНЬ ПРИИ

МАЮЩЕ ШЕ ИГО ТВОМО СЪ

И СЪ СЛАВАНЪ ТЪ ТЪ ВЪ КЪ

СЪ ДЪ ВЪ КЪ СЪ СЛАВАНЪ

АЗЪ СЪМЪ ОУЧЕНИКЪ СЛАВНОГО

НОВАГО ЗАКОНА И КАШЕГО ЖИВЪ

ШЕ СЪ ДЪ СТАНЕМЪ СЪ ТВОЮ

И ТЪ ДЪ СЪ ГЛАГОЛАЮЩЕМУ

СЪ ТЪ АНУХА БРАТАШЕГО

ЗЪ ТЪ НОУЮ ЖИЗНЬ ПРИИ

МАЮЩЕ ШЕ ИГО ТВОМО СЪ

И СЪ СЛАВАНЪ ТЪ ТЪ ВЪ КЪ

СЪ ДЪ ВЪ КЪ СЪ СЛАВАНЪ

АНЪ СЛАВАНЪ ШЕ ЦЪ И ПРИ

СНОДЕ ВЪ СЛАВАНЪ НА ЗЪ

АНЪ ШЕ СЪ ДЪ СТАНЕМЪ СЪ ТВОЮ

И ТЪ ДЪ СЪ ГЛАГОЛАЮЩЕМУ

СЪ ТЪ АНУХА БРАТАШЕГО

ЗЪ ТЪ НОУЮ ЖИЗНЬ ПРИИ

МАЮЩЕ ШЕ ИГО ТВОМО СЪ

И СЪ СЛАВАНЪ ТЪ ТЪ ВЪ КЪ

СЪ ДЪ ВЪ КЪ СЪ СЛАВАНЪ

АЗЪ СЪМЪ ОУЧЕНИКЪ СЛАВНОГО

НОВАГО ЗАКОНА И КАШЕГО ЖИВЪ

ШЕ СЪ ДЪ СТАНЕМЪ СЪ ТВОЮ

И ТЪ ДЪ СЪ ГЛАГОЛАЮЩЕМУ

СЪ ТЪ АНУХА БРАТАШЕГО

ЗЪ ТЪ НОУЮ ЖИЗНЬ ПРИИ

МАЮЩЕ ШЕ ИГО ТВОМО СЪ

И СЪ СЛАВАНЪ ТЪ ТЪ ВЪ КЪ

СЪ ДЪ ВЪ КЪ СЪ СЛАВАНЪ

АЗЪ СЪМЪ ОУЧЕНИКЪ СЛАВНОГО

НОВАГО ЗАКОНА И КАШЕГО ЖИВЪ

ШЕ СЪ ДЪ СТАНЕМЪ СЪ ТВОЮ

И ТЪ ДЪ СЪ ГЛАГОЛАЮЩЕМУ

СЪ ТЪ АНУХА БРАТАШЕГО

ЗЪ ТЪ НОУЮ ЖИЗНЬ ПРИИ

МАЮЩЕ ШЕ ИГО ТВОМО СЪ

И СЪ СЛАВАНЪ ТЪ ТЪ ВЪ КЪ

СЪ ДЪ ВЪ КЪ СЪ СЛАВАНЪ

АЗЪ СЪМЪ ОУЧЕНИКЪ СЛАВНОГО

НОВАГО ЗАКОНА И КАШЕГО ЖИВЪ

ШЕ СЪ ДЪ СТАНЕМЪ СЪ ТВОЮ

И ТЪ ДЪ СЪ ГЛАГОЛАЮЩЕМУ

СЪ ТЪ АНУХА БРАТАШЕГО

ЗЪ ТЪ НОУЮ ЖИЗНЬ ПРИИ

МАЮЩЕ ШЕ ИГО ТВОМО СЪ

И СЪ СЛАВАНЪ ТЪ ТЪ ВЪ КЪ

СЪ ДЪ ВЪ КЪ СЪ СЛАВАНЪ

Л. 102

МЦА МАНА ВЪ І.¹ ДНЬ ПАМА Н ЖИТНІЕ БЛЖЕНАГО ОЦА НАШЕ Н ОУЧИТЕЛА МЕФОНІА,
 АРХИЕПІА МОРАВЕСКА. ГН БЛВН ОЧЕ.

Л. 1026 Рим. 4, 16) ВНАДНАМА ЖЕ Н НЕВНАДНАМА, Н ОУКРАСНАВЪ ВЪСАКОЮ КРАСОТОЮ, ЮЖЕ КЪТО РАЗМЫШЛАМА,
 ПОМЫШЛАМА ПО МАЛОУ, Ъ ЧЪСТН² МОЖЕТЪ РАЗОУМЪТИ Н ТОГО ПОЗНАТИ, НЖЕ КЕСТЪ СЪТВОРНАВЪ СНАЦА ДВА
 ДНЕВНА Н МНОГА. ОТЬ ВЕЛКОТЫ БО Н ДОБРОТЫ ДВАВЪ ПО РАЗМЫСЛАВЪ Н РОДНТЕЛЬ НХЪ МОУДРЬ-
 СТВОУЮТСЯ³ (ПО ПРЕМ. 13, 5), НЖЕ ПОУТЬ АНГАН ТРЪСТЪНМЪ ГЛАМЪ Н ВСН ПРАВЕВЪРЪННН СЛА-
 ВНМЪ ВЪ СТЪН ТРОИЦН, СНРЪЧЪ ВЪ ОЦН Н СНЪ Н СТМЪ ДСЪ, ЕЖЕ КЕСТЪ ВЪ ТРЪХЪ ОУПОСТАСЪХЪ,
 НЖЕ МОЖЕТЪ КЪТО ТРН АНЦА РЕЩН, А ВЪ ЕДННОМЪ БЖЪСТВЕ. ПРЕЖЕ БО ВЪСАКОГО ЧАСА Н ВРЕ-
 МЕНЕ Н ЛЪТА, НАДЪ ВЪСАЦЕМЪ ОУМЪМЪ Н СЪМЫСЛАМЪ НЕПЛАТЬСКЪМЪ, ОЦЪ САМЪ КЕСТЪ СНА РО-
 ДНАВЪ, ІАКОЖЕ РЕЧЕ ПРЕМОУДРОСТЬ: „ПРЕЖЕ ВСЪХЪ ХЪЛАМЪ РАЖАЮТЬ МА“ (ПРИТ. 8, 25). Н ВЪ
 ЕВАНГАНН РЕЧЕ САМО БЖНІЕ СЛОВО ПРЕЧНСТЪННН ОУСТЪ, ВЪПЛАЩЬСА НА ПОСЛЕДЪНАМА ЛЪТА НА-
 ШЕГО РАДН СПСЕННА (СПОРЕД І ПЕТР. 1, 20): „АЗЪ ВЪ ОЦН, А ОЦЪ ВЪ МНЕ“ (ЙОАН 14, 11).
 ОТЬ ТОГОЖЕ ОЦА Н СТЪН ДХЪ НСХОДНТЬ, ІАКОЖЕ РЕЧЕ САМЪ СНЪ БЖНІЕМЪ ГЛАМЪ: „ДХЪ НСТН-
 НМЪ, НЖЕ Ъ ОЦА НСХОДНТЬ“ (ЙОАН 15, 26). СЪ БЪ СЪВЪРЪШЪ⁴ ВСЮ ТВАРЬ ІАКО ГАТЬ ДЕДЪ:
 „СЛОВЪМЪ ГНМЪ НЕСА ОУТВЕРДНШАСА Н ДХЪМЪ ОУСТЪ НЕГО ВЪСА СНА НХЪ. ІАКО ТЪ РЕЧЕ Н
 БЫША, ТЪ ПОВЕЛЪ Н СЪЗЪДАШАСА“ (ПСАЛ. 32, 6 И 9).

ПРЕЖЕ ВСЪХЪ СЪТВОРН ЧЛВКА, ПЪРЬСТЪ ОТЪ ЗЕМЛА ПРИЕМЛА, Ъ СЕБЕ ДШЮ ВЪДЪХНОУЕВЪ
 ЖИВОТЪНМЪ ДЪХНОВЕННІЕМЪ Н СЛОВЕСЪНМЪ СЪМЫСЛАВЪ Н САМОВАСТЪ [ДАВЪ]⁵ ДА ВЪВЕДЕТЬ⁶ ВЪ
 РАИ, ЗАПОВЕДЪ ЗАПОВЕДАВЪ НМОУ НСКОУСЪНОУ, ДА АЩЕ СЪХРАННТЬ Ю Н ПРЕБОУДЕТЬ БЕСЪМЪРТЕНЪ;
 АЩЕ АН ПРЕСТОУПНТЬ, СЪМЪРТНЮ ОУМЪРЕТЬ Ъ СВОЕІА ВОЛА, А НЕ Ъ БЖНІА ВЕЛЪННІА.

Л. 103

ОУЗЪРЪВЕВЪ ЖЕ ДНАВОЛЪ ЧЛВКА ТАКО ПОЧЪТЕНА Н ОУСТНМА НА ТО МЪСТО, СЪ НЕГОЖЕ ТЪ
 СВОЕЮ ГЪРДЪНІЕЮ СЪПАДЕ, Н СЪТВОРН ПРЕСТОУПНТИ ЗАПОВЕДЪ, Н НЗ-Д-РАІА НЗГЪНА ЧЛВКА Н СЪ-
 МЪРТНЮ ОСОУЖЪ. Н ЪТОЛЪ ОУСТНТИ⁷ НАЧАТЪ НЕПРНІАЗНЪ [Н] БЛАЗННТИ МНОГАМА КЪЗЪНМЪ ЧЛВЧЬ-
 СКЪН РОДЪ.

НЪ НЕ ОСТАВН БЪ ВЕЛКОЮ МНОЛОСТНЮ Н ЛЮБЪВЬЮ ДО КОНЪЦА ЧЛВКЪ, НО НА КОНЪДО ЛЪТО
 Н ВРЕМА НЗБЪРА МОУЖА Н ІАВН ЛЮДЪМЪ ДЪЛА НХЪ Н ПОДЕНГЪ, ДА СА ТЕМЪ ПОДОБАЩЕ, ВСН
 НА ДОБРОЕ ОУСТНАН. ІАКОЖЕ БЪ СНОСЪ, НЖЕ ОУПОВА ПЪРЕЗН НАРНЦАТИ НМА ГНЕ (СПОРЕД БИТ.
 4, 26). СНОХЪ ЖЕ ПОТОМЪ, ОУГОЖЪ БОУ, ПРЕСТАВЛЕНЪ БЪ (СПОРЕД БИТ. 5, 24). НОН ПРАВЪДНЪ
 СА ОБРЕТЕ ВЪ РОДЪ СВОЕМЪ, ПОТОПА НЗЪЫСТЪ ВЪ КОВЪЧЕЗЪ, ДА СА БЪ ПАКЪ ЗЕМЛА НАПЪЛННА
 ТВАРН БЖНІА Н ОУКРАСНА. АВРААМЪ ПО РАЗДЪЛІЕННН ІАЗЫКЪ, ЗАБЛОУЖЪШЕМЪ ЖЕ ВСЪМЪ, БА
 ПОЗНА Н ДРОУГЪ СА НМОУ НАРЕЧЕ (СПОРЕД ЯКОВ, 2, 3), Н ОБЪТОВАННІЕ ПРИНАТЪ, ІАКО „ЕВЪ СЪМЕНН
 ТВОЕМЪ БЛГОСЛОВЕНН БОУДОУТЬ ВСН ІАЗЫЦН“ (БИТ. 22, 18 И 26, 4). НСАКЪ, ПО ОБРАЗУ ХВОУ,
 НА ГОРОУ ВЪ ЖЪРТЕОУ ВЪЗВЕДЕНЪ БЪСТЪ. НІАКОЕВЪ НДОЛЪ ТЪСТЪНІА ПОГОУЕН (СПОРЕД БИТ. 35,
 2—4) Н ЛЪСТВЕНЦЮ ВНАВЪ Ъ ЗЕМЛА ДО НЕСЕ, АНГЛЪ ЖЕ БЖНІА ВЪСХОДАЩА Н СЪХОДАЩА ПО

ниен (според Бит. 28, 12), и въ бл҃гвеннѣхъ словѣхъ о Хѣ прѣрчьствова (според Бит. 49 10). Носнѣ въ Егуптѣ людн прѣпнтѣ, бжнн са явль. Нвва авснтндннскаго правьдѣна, истннѣна и непорочѣна кннгы сѣказаютъ (според Йов. 1, 1), нскоушениѣ прннмъ, прѣтьрпѣвъ же, бл҃гнъ бѣ емь. Монсн сѣ Аронъмъ въ нѣрѣнхъ бжннхъ (по Псал. 98, 6) бѣ фараисовѣ наречеса (според Изх. 7, 1) и моучн Егуптѣ, бжнн людн нзведе въ днѣ облакъмъ свѣтьлъмъ, а въ ноцн стѣлпъмъ огньнъмъ (според Изх. 13, 21), и море пробн и прондоу по соуху, а егуптанъ потопн (според Изх. 14, 20), и въ поустынн безводнѣ людн напои воды (според Изх. 17, 1—6), и хлѣба англѣскаго насыти и пѣтнць (според Изх. 16, 13—15). Н главь сѣ емь лицьмъ къ лицу, якоже несть възможнѣ члѣкоу сѣ емь глатн (според Изх. 33, 11), законъ людьмъ дастъ, бжнемъ пѣрстѣмъ напнсанъ⁹ (според Изх. 31, 18). Нѣъ Навьгннъ людьмъ бжнемъ землю раздѣли, протнвннкы воювавѣ (според Нав. гл. 12—21). Соудна такоже многы || побѣды сѣтворнша. Бжню млостъ прннмъ же, Самонаъ црѣ помаза и поставн гньмъ словьмъ (според I Цар. 10, 1). Дѣдъ кротостню людн распасе и пѣсньмъ бжннамъ наоучн. Соломонъ, моудростъ ѿ ба прннмъ паче всѣхъ члѣкъ, многа казанна добра сѣтвори сѣ прнтѣчамн, аще и самъ не доконьча. Нлннѣ злѣбсѣ людскоу обанчъ глѣдъмъ (според III Цар. 17, 1), и мѣртва отрока възкрѣшь (според III Цар. 17, 17—23), и огнь сѣ нѣсе словьмъ сѣнесъ, попалъ многы (според IV Цар. 1, 10), и жрѣтѣы сѣжъже днѣвнъмъ огньмъ, мѣрзкына же нѣрѣна нзбнѣвъ (според III Цар. 18, 31—40), възнде на нѣбо на колесннцн огньнѣн и коннхъ, оученнкоу даѣвъ соугоубѣ дхъ. Елнѣн, млостъ прннмъ, соугоуба чюдеса сѣтвори (според IV Цар. 2, 2—14).

I. 1036

Прочнн пррцн, кѣждѣ въ своѣ врѣма о днѣвнхъ вѣщхъ хоташнхъ бжтн прѣрчьствоваша. Нванъ, велнкын по снхъ ходатан межю вѣтѣхымъ законьмъ и новымъ, крѣтель¹⁰ Хѣв и сѣвѣдѣтель и проповѣдѣтель жнвннмъ же и мѣртваимъ бѣ. Стнн аплн Петръ и Павълъ сѣ прочннн оученнкы Хѣвы яко мѣлннѣа всѣ мнръ прошьдѣша, освѣтнша всю землю. По снхъ мннцн крѣвѣмн своимн омьша скѣрноу, а настольннцн стѣнхъ аплъ, црѣ крѣщѣшемъ, многымъ поденгьмъ и трѣудьмъ поганьство раздрѣушнша. Сельвестръ чьстѣно¹¹ [н сѣ] трѣмн сѣтѣи и .ни. оцѣ велнкаго црѣ Константна на помощь прннмъ, сѣнъмъ пѣрвѣн сѣбѣравѣ въ Ннкен, Арнѣ побѣдн и проклѣтъ и н керсѣ него, юже въздѣнзаше на стоюю тронцю, якоже бѣ Авраамъ ннзгда сѣ трѣмн сѣтѣи и .ни. те отрокъ црѣ нзбнлъ, и ѿ Мелхиседека црѣ Салнмьска бл҃гословеннѣ прннѣтъ и хлѣбъ и вно; бѣ во нѣрѣн ба възшьнааго (според Бит. 14, 18—20). Дамасъ¹² же и Феологъ Грггорнн сѣ сѣтѣмъ и патню десѣтъ оцѣ и сѣ велнкымъ црѣмъ Феодоснѣмъ въ Црнградѣ потѣврднша¹³ стѣн соум'болъ, юже несть вѣроую въ кѣдннъ бѣ, а Македонна ѿскѣшѣ, проклѣша и н хоулоу него, юже глѣше на стѣн дхъ. Келестннъ и Кнрнлъ сѣ дѣвѣма сѣтома оцѣ и сѣ дрѣугнмъ црѣмъ въ Ефесѣ Несторнѣ раздрѣушнша сѣ всею бл҃дню, юже глѣше на Хѣ. Льѣвъ и Анатоль сѣ правѣверннмъ црѣмъ Маркнанъмъ и сѣ 2. ю сѣтѣи и трѣмндесѣтымъ оцѣ въ Халкндонѣ сѣвѣтоухѣво безоумнѣ и бл҃дѣннѣ проклѣша. Въгнанн сѣ воугодннмъ Ноустнн[нан]ъмъ¹⁴ и сѣ сѣтѣмъ

104

н · ѣ · н · ѳ · тью оць · ѳ · сьнымъ съставляше,¹⁵ нзскавше, проклаша. Агафонъ апльскын папѣжъ съ дъвѣма сътома н · ѳ · оць съ чьстьныимъ Константинъмъ црьмъ на шестемъ сьнымъ многы матежа въсколоша, [н] нзгънавше, проклаша съ вьсемн сьнымннкы тьмн, рекоу же Февдора фараньскааго, Севгнра же н Пирона, Кура александрьскааго, Енорна римьскааго, Макариа антохннскааго н прочаа поспѣшьннкы нхъ, а крьстннаньскоую вѣроу на истннѣ поставльше, оутвѣрднша.

Л. 104б II. По снхъ же вьсѣхъ бѣ мноствезын, нже хощеть да бѣ вьсакъ члвкъ спсенъ бѣлъ н въ разоумъ истнннынн прншьлъ (според I Тим. 2, 4), въ наша лѣта язька радн нашего, о немъ же са не бѣ ннкътоже ннколнже попеклъ, на добрын чннъ въздѣнже нашего оучнтеля, блжнаго оучнтеля¹ Мефодна, югоже вьса добрыа дѣтелн н поденгъ прнлагающе снхъ оугодннцѣхъ по едномоу, не постыднмьса. Вѣемъ бо равнъ бѣ, овѣхъ же малы мьннн, а друугынхъ болнн, словесьныа дѣтелью прѣспѣвѣ, а дѣтельныа словемъ. || Вьсемъ бо са оуподобль, вьсѣхъ образъ на себѣ явлалше: страхъ бжнн, заповѣднана храненнн, павъською чнстотою, прнлѣжьны молнтвы н стьна, слово силное н кротъкое — силно на протнвѣныа, а кротъкое на прнемающаа казаннѣ, — ярость, тнхость, мноствъ, любвь, страсть н тьрпѣннѣ; вьсе w вьсачьскынхъ бѣвала, да бѣ вьса прнобрѣлъ (според I Кор. 9, 22). Бѣ же рода не хоуда ѿ ободоу, нъ вельмн добра н чьстьна, знаема прѣвѣе бмъ н црьмъ н вьсею Славньскою страною, якоже н тѣлесьнынн юго образъ явлалшеса. По томоу же н прѣщн, любаше н нз дѣтска, чьстьныа бесѣды дѣахоу, дондеже црь [оувѣдѣвѣ] бѣзрость юго, княженнѣ юмоу дасть дѣржатн словеньско — рече же азъ, яко прозьра, како н хоташе оучнтеля словенемъ посълатн н прѣваго архнеппа, да бѣ прооучнальса вьсѣмъ обѣчаемъ словеньскынмъ н обѣжалъ я по малоу.

III. Сътвори же въ томъ княженн лѣта многа н оузрьѣ многы мзлвы бешннны въ жнтнн семь, прѣложн земьныа тьмы волю на несьныа мьслн. Не хоташе бо чьстьныа дша оръпътнтн непрѣбывающнмн въ вѣкы. Н обрѣтъ врьма, нзвѣсть княженна. Н шьдъ въ Алнмь, ндеже жнвоутъ стнн оцн, построгьса, облѣч[са]¹ въ чьрны рнзы. Н бѣ повннотаса покорьмъ н съвѣршала вьсь нспъл'нь мьнншьскын чннъ, а кннгахъ прнлежа.

Л. 105 IV. Прнключьшо же са врьменн такомоу н посъла црь (по)¹ фнлософа, брата юго, въ Козары, да поятъ н съ собою на помощь. Блахоу бо тамо жндове крьнаньскоую вѣроу вельмн хоулаше. Онъ же рекъ, яко: „Готовъ есмь за крьстннаньскоую вѣроу оумрѣтн“. Н не ослоушаса, нъ шьдъ, слоужн яко рабъ мьншоу братоу, повннотаса юмоу. Съ же млтвю, а фнлософъ || словесы прѣвозмоеть я н посрамнстѣ. Вндѣвъ же црь н патрнархъ подвнгъ его добръ на бжнн поуть, вѣднша н, да бѣша н стнлн архнеппа на увьтное мѣсто, ндеже есть потреба такоаго моужа. Не рачьшо же, оумоуднша н н поставнша н нгоумена въ ма настьрн, нже нарнцаетьса Полнхронъ,¹ юмоуже есть сьмѣра · к · н · д · споудове злата, а оць обнла ѳ. въ нѣмъ есть.

V. Прилоучи же са въ тѣ дни Ростиславъ князь словѣнскъ съ Стопѣлкѣмъ посласта нз Моравы къ црѣ Мнханлоу, глагоща тако яко: „Бжнню мѣтню съдрави ксмы, н соуть въ ны възьши оучители мнози крѣстниани нз влахъ н нз грѣкъ, н нз нѣмьць, оучаще ны разнчѣ.¹ А мы, словѣни, проста чадъ н не нмамъ, нже бѣ ны наставилъ на истиню н разуумъ сказаалъ. То, добрън² влдо, послан такъ моужь, нже ны исправить вьсакоу правдоу.“

Тогда црѣ Мнханлъ рече къ философу Костантину: „Слышиши ли, философе, рѣчь сню? Ннз сего да не можеть сътворити, развѣ тебе. Тѣ³ на ти дарн мнози н понмъ братъ свон, нгоуменъ Меѳедни, нди же. Вѣ бо кста селюманна, да селюмане вьси чнсто словѣнскы бесѣдоуютъ“. Тогда не съмаста са ѡрещи ни ба, ни цра, по словесн стго апла Петра, якоже рече: „Ба вонтеса, цра чѣтѣте“ (I Петр. 2, 17). Нз велн[коу]⁴ слышавьша рѣчь, на молнтоу са наложнста н съ ннѣми, нже блахоу тогожде дха, неже н си. Да тоу авн бѣ философу словѣнскы кннгы. Н авнѣ оустронеъ писмена н бесѣдоу съставль, поутн са ятъ Моравьскаго, понмъ Меѳедни. Начатъ же пакы съ покорзъмъ повннѡуа са слоужити философу н оучити съ ннмъ. Н тръмъ лѣтомъ ншьдъшемъ, възвратнстаса нз Моравы, оученикы наоучьша.

Л. 1056

VI. Оувѣдѣвъ же такова моужа, апостолнкъ Никола посла по на, желая видѣти я, яко англа бжнн; стн оученнн юю, положъ словѣнское евангланн на олтарн стго Петра апла; стн же на поповѣство блжнаго Меѳедни. Блахоу же етера многа чадъ, яже гоужахоу¹ словѣнскыа кннгы, глагоще, яко не достонтъ ннкторомоу же языкоу нмѣти боуковъ свонхъ, развѣ ерен н грѣкъ н латннъ, по Платовоу писанню, неже на крѣстѣ гнн напнса. Кѣже апостолнкъ платъны н трьязычннкы нареклъ проклатъ. Н повелѣ еднномъ епоу, нже бѣ тою же язею больнъ,² н стн ѡ оученнкъ словѣнскъ трн попы, а .в. анагноста.

VII. По днхъ же мнозѣхъ философъ, на соудъ градън, рече къ Меѳодню, братоу своему: „Се, брате, въ соупроуга влховѣ, еднноу враздоу тажаша, н азъ на лѣсъ падаю свон днъ съконьчавъ. А тѣ любнши гороу вельми; то не мози, горы ради вставити оученнна своего. Паче бо можешн кымъ¹ спсѣнъ възити“.

VIII. Послаавъ же Коцель къ апостолнкоу, просн Меѳодни, блженаго оучителя нашего, да бѣ н юмоу ѡпоустнлъ. Н рече апостолнкъ: „Не тебе едннѡмоу тѣкъмо, нз н вьсѣмъ странамъ тѣмъ словѣнскынмъ сзлю н оучитель ѡ ба н ѡ стго апостола Петра, първаго настольннка н ключедържца црствню нбьнѡмоу“. Н посла н, напнсавъ епнстолню сню: „Андрианъ, еппъ н рабъ божнн, къ Ростиславъ н Стопѣлкоу н Коцелю. Слава въ възьшнхъ боу н на земан мнръ, въ челоувѣцѣхъ блговоленне [Лука, 2, 24]. Яко о васъ дховьнаа слышахомъ, нзына же жадахомъ съ желаннѣмъ н мѣтвоею вашего ради спсѣннн, како ксть въздвнгалъ гъ срца ваша нскатн юго н показалъ вамъ, яко не тѣкъмо вѣрою, нз н блгыннмъ дѣлаы достонтъ слоужити боу. Вѣра бо безъ дѣлаъ мъртва есть (Яков. 2, 26), н ѡпадають ти, нже са мнать ба знающе, а дѣлаы са юго отъмѣтають (Тит. 1, 16). Не тѣкъмо бо оу

Л. 106

сего стльскаго стола проснесте оучителя, нъ и в блговѣрнаго црѣ Мнханаа. Да посъла вамъ блжнаго философа Костантна и съ братъмь, дондеже мзы не доспѣхомъ. Она же оубѣдѣвша апльскаго стола, достоѣща ваша странъ, кромѣ канона не створнесте ничьсоже, нъ къ намъ придосте и стго Кланмента мощи несочше. Мзы же тръгоубоу радость прннмъше, оумъслнхомъ, испытавъше, посълати Меѳодна, сѣшьше и съ оученнкъ, сноу же нашего, на странъ ваша, моужа же съвѣршена разумъмь и правобѣрна, да въ оучитъ, такоже кесте проснлн, съказаа къннгы въ ѣзакъ вашъ по всемоу цркъвномуу чиноу испл'нь, и съ стоу мъшею, рекъше съ слоужьбою, и кръщеннємь. Ёдоже кестъ философъ началъ Костантннъ бжннею блгодатью и з[а] млтвѣы стго Кланмента, такоже же, аще ннзъ ккто възможеть достоинно и правобѣрно съказати, сто и блгно бмь и намн и всею ка-фолнкнею и апльскоу цркъвею боудн, да бгыте оудобъ заповѣдн бжннѣ навъжан. Съ же едннъ храннтн обзычан, да на мъшн пьрвѣе чьтоуть аплъ и еванглане рнмьскы, таче словѣнскы, да са исплннтъ кннжнею слово тако: „Въсхвалать га всн ѣзыци“ [Псал. 116, 1]. И дрюгонде: „Всн възглатъ ѣзыкы разлнчны велнчнѣ божнѣ, такоже дастъ нмъ стън дхъ ѡвѣщавати“ (по Деян. 2, 4 и 11). Аще же ккто ѡ съвѣраныхъ вамъ оучителъ и чешющнхъ¹ слоухы и ѡ истнны ѡвращающнхъ на блади (по II Тим. 4, 3—4), начьнетъ дързноювъ ннако развращати въ, гада кннгы ѣзыка вашего, да боудеть отълоученъ, не тькъмо въсоуда, нъ и цркве,² донде са исправнтъ. Тн бо соуть въл'ци, а не овьца, ѣже достонтъ ѡ плодъ нзгънатн³ и храннтнса нхъ [Мат. 7, 15—16]. Въ же, чада възлюбленѣѣ, послоушанте оученнѣ божнѣ и не ѡрннѣте казаннѣ цркъвнаго, да са обрацете истннннн поклоннтеле бжнн, оцю нашему несъномоу съ всемн стънмн, амннь“.

Л. 106б

Прннатъ же и Коцьлъ съ велнкою чьстью. И пакъы посъла и къ апостоанкоу и к мвжъ чьстѣнъ чадн, да и емв стнтъ на епѣство въ Паноннн, на столъ стго Андроннка, апла ѡ .о., кже и въсть.

IX. По семь же старън врагъ, завндѣланеын доброу и протнвннкъ истннѣ, въздвнже срдце врагоу моравьскаго корола на нь¹ съ всемн епѣы, тако на нашен областн² оучншн. Онъ же ѡвѣща: „Н азъ, аще бгыхъ вѣдѣлъ, ѣко ваша кестъ, кромѣ бгыхъ ходнлъ; нъ стго Петра кестъ. Да правьдоу, аще лн въ рьвнннѣ радн и лакомьства на старънѣ првдѣлы посточупакте черосъ канонъ, възбранающе оученнѣ бжннѣ, блюдѣтеса, еда како, хоташе желѣзнѣ гороу костанъмь тѣменъмь пробнтн, мозгъ вашъ нзвѣтѣте“. Рѣша кмоу, ѣро глѡше: „Зла добоудешн“. ѡвѣща онъ: „Истнноу глѡ првдъ црн и не стъжюса (по Псал. 118, 46), а въ творнтѣ волю вашу на мнѣ. Несмь бо лочнн тѣхъ, нже соуть правьдоу глѡше, многамн моукамн н³ жнтнѣ сего нзвѣлан“.

Многамъ же рѣчьмъ прогоненамъ⁴ и не могуцшмъ протнвоу емв ѡвѣщавати, рече король || нзннца: „Не трюжанте менео Меѳодна, оуже бо са кестъ ѣко и прн пещн оупотнлъ“. Рече онъ: „Ен, блдко, философа потѣна ннзгда сърѣтъше люднѣ, рѣша кмоу: „Чьто са по-

Л. 107

тншн?" Дъветь онъ: „Съ гроубою са чадью пѣрѣхъ“. О томъ же словесн съпѣвѣше са разндоша, а оног^б засълавѣше въ съвабъ, дѣръжаша полъ третья лѣта.

X. Донде къ апостолнкоу, н оувѣдѣвъ, посъла клатвоу на на, да не поють мѣша, рѣкъше слоужбѣы, всн королѣен кѣпн, донде н дѣръжати. Н тако н поуцнша, рѣкъше Кочьлоу: „Аще сего нмашн оу себе, не нзбоудешн на добрѣ“. Нъ онн не нзбъша стго Петрова соуда: д. бо ѿ ннхъ епн оумьроша.

Прнключн же са тѣгда моравлане учющѣше немѣчьскыа попы, нже жнеаахоу въ ннхъ, не прннюще нмъ, нъ ковъ коующе на на, нзгънаша вса. А къ апостолнкѣ посълаша: „Ако н пѣрвѣе оцн нашн ѿ стго Петра крѣщенне прннали, то дажъ намъ Мефоднн архнеппа н оучнтела“. Авне же посъла н апостолнкъ. Н прннмъ¹ н Стопѣакъ князь съ всѣмн моравланъ н порочнн кемоу вса црквн н стрнжннкы въ всѣхъ градѣхъ. Ѿ тогоже днѣ велмн начатъ растн оученне бжне н стрнжннцн множитнса въ всѣхъ градѣхъ.² Ѿ тогоже начатъ растн н множитнса н поганнн вѣроватн въ истнннннн бѣ, свонхъ бладинн ѿмѣтающеса. Тольмн паче н моравьска областъ пространтн начатъ вса странъ н врагы своа побѣжатн н съ непогрѣшеннемъ, яко н самн повѣдають прнсно.

XI. Бѣ же н прѣчьска блгдть въ немъ, яко са соуть събъвала многа прѣцанннна него, ѿ ннхъже лн кднно, лн дѣвѣ съкажемъ. Поганьскъ князь, силннъ велмн, съда въ Внслѣ,¹ роугашеса крѣаномъ н пакостн дѣлаше. Посълавъ же къ нмоу, рече: „Добро тн са крѣтн,² сноу, волею своею на своен земан, да не пѣвеннъ ноудьмн крѣщенъ боудешн на чюжен земан н поманешн ма“. Кѣже н бѣ. Ннзгда же пакы Стопѣакоу, воующюу на поганъа н ннчсоже оупѣющю, нъ мѣдащю, стго Петра мѣшн прнблнжающнса, рѣкъше слоужбѣы, посъла къ нмоу, гла яко: „Аще мн са обѣщанешн на стын Петровѣ днѣ съ вон свонмн сътворнтн оу мене, вѣрою въ бѣ, яко прѣдатн тн нматъ ја въскорѣ“. Кѣже н бѣ. Етеръ дроугъ, богатъ зѣло н съвѣтннкъ, вженнса коупетрою своею, рѣкъше ястрѣью. Н много казавъ н оучнвъ н оутѣшавъ, не може кю развестн. Ннн³ бо, бжнн рабн творашеса, тан развращахоу ја, ласкающе нмѣнннн радн, да сетннѣе ѿлоучнша ја ѿ цркве. Н рече: „Прндеть чѣ, кгда не могуць помощн ласкавннцн тн, а моа словеса помннатн нмата, нъ не боудеть чѣто створнтн“. Вънезапоу по бжню остоупленню паде напастъ на нкю, н не обрѣтеса мѣсто кю (според Псал. 102, 15), нъ яко н внхърѣ прахъ възъмъ, расѣа. Н нна многа подобна снмъ, јаже прнтъчамн јаѣ съказаше.

XII. Снхъ же всѣхъ не тѣрпа старън врагъ, завнстннкъ члвчю родоу, въздвнже етеръ на нь, яко Дафана н Аврона на Мосѣа (според Чис. 16), овы јаѣ, а дроугъа тан, нже болатъ нпаторьскою ересью, н слабѣнша съврацають къ сеѣ съ праваго поути, глающе: „Намъ кестъ папѣжъ власть далъ, а сего велнтъ вѣнъ нзгънатн н оученне него“.

Л. 108 Събравѣше же вса людн моравьскыа, велахъ прочнстн прѣдъ нмнн епнстолю, да бѣша слышалн нзгънанне него. Люднѣ же, јакоже кестъ обѣчан члвкомъ, всн печаловахоу са н жаллахоу сн, лншаемн пастыра такогo н оучнтела, разѣ слабънхъ, јаже лѣсть дѣн-

заше, јако се вѣтрѣ лнствнѣ. Почѣтъше же апостолнковѣ кннгѣ, обрѣтоша писаннѣ, јако: „Братѣ нашѣ Методн стѣ н правобѣрнѣ кѣтъ н аплько дѣланнѣ дѣлають, н въ роукоу его соутѣ ѡ ба н ѡ апльскаго стола вса словѣнскыѣа странѣ. Да негоже прокльнеть, проклатѣ, а негоже стнть, тѣ стѣ да боудн“. Н посрамльшеса, разндошаса јако мѣгла съ стоудѣмь.

XIII. Не до сего же тѣкъмо злоба нхѣ ста, нѣ рѣша гльщѣ, јако црѣ са на нѣ гнѣваеть, да аще н обращеть, нѣсть кемоу жнвота нмѣтн. Да н о томѣ, не хотѣ похоуантн своѣго раба, бѣ матнѣзн вѣложн въ срдце црю, јакоже кѣтъ прнсно въ роуцѣ бжнн [Притч. 21, 1] цре срдце. Н послѣла кннгѣ къ кемоу, јако: „Оче чѣстнѣзн, велмн тебе желаю вндѣтн. То добро сътвори, потроуднса до насѣ, да та внднмѣ, дон'деже ксн на семь свѣтѣ, н матвоу твою прннмемѣ“.

Авнѣ же шѣдѣшю кемоу тамо, прнѣатѣ н съ чѣстыю црѣ велнкою н радостью, н оученнѣ него похвалѣ, оудѣрѣжа ѡ оученнѣкъ него попа н дѣякона съ кннгамн. Вскю же волю него сътвори, келнко хотѣ, н не ослоушавѣ нн о чѣсомѣ же, облюбѣ н одарѣ велмн, провадн н пакѣ славно до своѣго стола. Тако же н патрнархѣ.

XIV. На всѣхѣ же поутѣхѣ въ многѣ напастн вѣпадѣше ѡ непрнѣзнн, по поутѣнамѣ въ разбонннкѣ, н по морю въ вѣлѣзнѣ вѣтрнѣ, по рѣкамѣ въ смѣртнѣнѣ¹ незпнѣнѣ, јако са съконѣчатн на немѣ апльскомѣ словесн: „Бѣдѣ ѡ разбонннкѣ, бѣдѣ въ морн, бѣдѣ въ рѣкахѣ, бѣдѣ ѡ лѣжнбратнн, въ троудѣхѣ н подвнженнхѣ, въ забѣдѣннн множнцѣю, въ алѣканн н жажн множнцѣю“ (2 Кор. 11, 26—27) н прочнмѣ печальмѣ, јаже апль помнчають.

XV. Потомѣ же ѡвѣргѣ вса¹ мѣлѣвѣнѣ н печаль свою на ба вѣложѣ (според I Петр. 5, 7), прѣже же ѡ оученнѣкъ свохѣ посажѣ дѣва попы скоропнсьца зѣло, прѣложѣ въ вѣрѣтѣ вса кннгѣ, вса нспѣл'нѣ, разѣтѣ Макавѣн, ѡ грѣчѣска ѣзѣка въ словѣнскѣ шестнѣю мѣцѣ, начѣнѣ ѡ марѣ мѣца до дѣвоюдесагоу н шестнѣю днѣ октѣбра мѣца. Оконѣчавѣ же, достонною хвалоу н славоу боу вѣздасть, дающеу таковоу благодать н поспѣхѣ. Н стоѣ вѣзношеннѣ танноѣ съ канросѣмь своимѣ вѣзнесѣ, сътвори памать стго Дннтрна. Пѣсалтѣрь бо бѣ тѣкъмо н еванганѣ съ апльмѣ н нѣбѣранѣннн слоужѣбамн црѣвнѣннн съ фнлософѣмь прѣложнлѣ прѣвѣнѣ. Тѣгда же н Номоканонѣ, рекѣше законоу правнло, н очѣскыѣа кннгѣ прѣложн.

XVI. Прншѣдѣшю же на странѣ Доунанскыѣа королю оугѣрѣскомоу, вѣсхотѣ н вндѣтн; н етеромѣ гльщѣмѣ н непѣщющѣмѣ,¹ јако не нзбоудеть него без моукѣ, ндѣ къ кемоу. Внѣ же, јако достонтѣ влѣдѣтѣ, тако н прнѣатѣ чѣстыю н славно съ веселнѣмь. Н бесѣдоваѣ² съ ннмѣ, јакоже достоѣашѣ тацѣма моужема бесѣдѣ глѣтн, ѡпоустн н оулюбѣ³ н велобѣзавѣ, съ дарѣ велнѣнннн, рекѣ кемоу: „Поманн ма, чѣстнѣзн оче, въ стѣнхѣ молнтвахѣ твоихѣ прнсно“.

XVII. Такоже вса вни ѡсвѣкъ по вса страны¹ и оуста многорѣчьныхъ заградн, теченне же съвѣрши, вѣроу съблюде, чаа правдѣнаго вѣннца (според II Тим. 4, 7—8). Н неже тако оугожь² боу, възлюбленъ бысть (според Прем. 4, 10).

Л. 109

Привлжатица начатъ ервма покон прнати ѡ страсти || и многыхъ троудъ мѣздоу, възпросиша же н, рекъше: „Кого чоуѣши, оѣ н оучителю чьстнън, въ оученицѣхъ своихъ да бы ѡ оученна твоего тебе настольникъ былъ?“ Показа же нмъ едного ѡ нзвѣстнхъ оученикъ своихъ, нарицаемаго Горазда, гла: „Съ есть ваша земля, свобода моужь, оученъ же добръ въ латинскыа кннгы, правовѣрнъ. То боудн божна вола н ваша любь, такоже н моа“.

Събравъшемъ же са нмъ въ цвѣтнвою недѣлю всѣмъ людемъ, възидъ въ црквѣ н немогн, казавъ блгдати црѣ н княза н канрнкы н людн вса, н рече: „Стрѣзвте мене, дѣти, до г. наго днѣ“. Такоже н бысть. Сентающоу г. моу днн, проче рече: „Въ роуцѣ твои, гн, дшю мою възлагаю“ (според Лук. 23, 46). На роукахъ же нерѣнскихъ почн въ 2. днѣ мца апрѣла, въ г. нндиктъ, въ р. н .т. н .у. н .г. лѣ ѡ тедрн всего мнра.

Оусоужше же н свои оученици н достонны чьсти сътворнеше н слоужбою црквнвою латинскы н грѣчскы н словѣнскы сътворенша н положнша н въ съборнѣн црквн. Н приложнса къ оцѣмъ своимъ (според Деян. 13, 36), н патрнархомъ, н прркомъ, н апломъ, оучителемъ, мчнкомъ. Людн же вѣнсалнъ народъ събравъса, проважаахоу съ свѣшамн, плачущеса добра оучителя н пастыра, моужьскъ полъ н женьскъ, малнн н величнн, богатнн н оубознн, свободннн н рабн, възовнца н сроты, страннннн н тоземьци, недвжнннн н съдравнн — всн бзвѣшааго всачьско всѣмъ, да бы вса прнверѣлъ (според Кор. I, 9, 22).

Л. 1096 Ты же съвѣше, стаа н чьстнаа главо, мѣтеамн своимн прнзрнн на ны, желаюцаа тебе, нзавелан ѡ всакоаа напастн оученикы свои н оученне пространаа, || а керси прогона, да достонно званна нашего (по Ефес. 4, 1)³, жнеше съде, станемъ съ тобою, твоѣ стадо, ѡ десноую страну Ха ба нашего, вѣчноую жизнь прнемлюще ѡ него. Томоу бо слава н чьсть въ вѣкы вѣкомъ, амннѣ.

РАЗНОЧЕТЕНИЯ И БЕЛЕЖКИ

Глава I

1. В оригинала срещу цифрата 10 (1) в заглавието на полето е написано 6̄. (т. е. 6); навярно трябва да се разбира 6 април, както е във всички други преписи; само тук е месец май. — 2. Така е и в Син. 993 и Син. 91; в другите преписи ѡ частн. — 3. Тук в оригинала стои мѣтвъ етъ, което е явно безсмислено. Така е и в другите преписи. Само в преписа от Сийския манастир (вж. П. Лавров. Кирило та Методн, с. 328) стои мѣдръ етъ. Боянски в своето издание поставя тук мѣдрѣствовѣтъ са, което се приема от всички по-сетнешни издатели като смислено и правилно. В същност това е цитат от Прем. 13,5, където грѣцкият текст гласи: *ἐκ γὰρ μεγάλους καὶ καλλοῦς κτι-*

μάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. В старобългарския превод на Амартоловата хроника в същия този цитат срещу гръц. *θεωρεῖται* стои внднмъ бѣвантъ. — 4. Само тук и в Троиц. 804; в другите преписи стои съвръшн, което е по-правилно. — 5. Тук и в Троиц. 804 думата даѣъ по погрешка е пропусната; намира се във всички други преписи. — 6. В МДА 63 и Волок. 198 да внддѣтъ. — 7. В Син. 91 лѣститн. — 8. Така и в Троиц. 804, МДА 93, Волок. 198; в другите преписи вм. възможно стои невъзможно, което води към друго осмисляне на фразата. — 9. В ръкописа стои напнсѣъ, което е явна грешка на перото. Първоначално тук безспорно ще да е било напнсѣъ, както е в съответното място в Похвалното слово за Кирил и Методий: *бѣжнмъ прѣстомъ напнсѣъ*. — 10. В текста е написано крѣстнтѣмъ, което е явна грешка. Така е и в Троиц. 804, МДА 63. В другите преписи стои правилно крѣстнтѣль. — 11. Така и в Троиц. 804; в другите преписи чѣстнын, което изглежда по-смислено. — 12. В текста стои погрешно дасамъ, но на полето е поправено на дамасъ. В другите преписи е схванато съвсем погрешно и е разделено на да самъ. — 13. В оригинала стои потерѣдн сѣ, което безспорно е погрешно. Така е и в другите преписи. Само във Волок. 198 стои правилно потерѣдншѣ. — 14. В оригинала е написано Нѣстннѣмъ, но то е грешка. Трябва да се чете Нѣстннѣнѣмъ, понеже петият вселенски събор се е състоял в Цариград през 553 г. по време на Юстиниан I (527—565). — 15. Така е във всички преписи. Явно е, че тук има нещо пропуснато. Лавров предлага да се попълни този пропуск с думите нѣже сѣ бѣ кака блѣдѣ ѳкрыла, взимайки тези думи от съответното място на една статия в Устюжката кормчая, от чийто гръцки оригинал изглежда, че се е ползувал авторът на ЖМ. Вж. П. Лавров. Кирило та Методий, с. 58.

Глава II

1. Тук думата ѳнтѣмъ е повторена по погрешка. Същото е и в Син. 993 и Чуд. 313. В другите преписи я няма. — 2. Както тук, така и в някои други преписи, причастието ѳгѣдѣвъ е пропуснато, което е явна грешка. То се намира редовно в Син. 91, Троиц. 804, МДА 93, Волок. 198 и Чуд. 313. — 3. В Троиц. 804 и Волок. 198 вм. пѣрѣцн стои гѣрѣцн (гѣрѣцн), което не може да се смята за правилно; пѣрѣцн е по-приемливо. — 4. Така е във всички преписи. Явно е обаче, че това е грешка. Няма съмнение, че в първообраза ще да е стояло рѣкѣ же дѣъ.

Глава III

1. Тук в текста сѣ е пропуснато; има го във всички други преписи.

Глава IV

1. Този предлог по, който фигурира във всички преписи, е неуместен, понеже разстройва фразата и по строеж, и по смисъл. Изглежда, че е вмъкнат по-късно поради криво разбиране.

Глава V

1. В ЦГАДА 420 рѣзлнчннынн словесн. — 2. Така и в МДА 63; в другите преписи доверѣ. — 3. Така и в МДА 63, Волок. 198, Егор. В Троиц. 804 и ЦГАДА 420 тѣмъ дамъ тн; в Син. 993, Син. 91 и Чуд. 313 то дамъ тн. В МДА 93 тѣ е поправено на тѣмъ. Миклошич в изданието си възприема тази поправка и пише тѣмъ. Това обаче не е необходимо. Наречието тѣ (вм. те) се среща още в първите преводи на евангелието (Мат. 6,23 в Зогр. и Мар. срещу те в Асем. и Сав.). Среща се тук и по-надолу — в гл. XIII. — 4. В текста сричката -кѳ е пропусната. Във всички други преписи стои правилно велнкѳ.

Глава VI

1. В оригинала първоначално е стояло правилно гѣжахѣ, но по-късно поради неразбиране на тази старобългарска дума някой я поправил на гѣухѣ, което е безсмислица. Във Волок. 198 стои правилно гѣжахѣ. В Син. 993 също тъй стои гѣжахѣ, но на полето е дадена глоса хѣллахѣ. В Син. 91 обяснението е дадено в самия текст: гѣжахѣу снѣрѣвъ хѣллахѣ. В Троиц. 804, МДА 63, Егор. и ЦГАДА 420 хѣллахѣ. — 2. Така и в Син. 91; в другите преписи волѣвъ.

Глава VII

1. В Троиц. 804 с смъ, което е по-смыслено.

Глава VIII

1. Във всички други преписи вм. чѣшацнхъ стои слышацнхъ. — 2. Изглежда, че тази фраза е повредена още в първите преписи на ЖМ. В запазените до днес преписи тя е предадена по различен начин: тук в оригинала стои въ сѣда нъ; в Син. 993, Троиц. 804, МДА 93, Волок. 198 к сѣдъ даны; в Син. 91, Чуд. 313 и ЦГАДА 420 к сѣдъ данын; в МДА 63 въ сѣдъ данъ; в Егор. въ сѣда нн. Всички тези разночетения са лишени от синтактичен и логичен смисъл. Това изопачаване на първообраза е станало поради неразбиране на значението на стб. въсѣдъ, което е значело „причастие“. Правилно обяснение на това място дадоха А. Шахматов и П. Лавров: в първообраза безспорно фразата е гласяла да вѣдетъ отължѣнъ не тъкъмо въсѣда, нъ и църкъвѣ, т. е. „да бъде отлъчен не само от причастие, но и от църквата“. Вж. JA. XXVII (1905), с. 141 П. Лавров. Кирило та Методий, с. 65—67; Материали по истории возникновения древнейшей славянской письменности, с. 74. — 3. Това нъгънатн, което стои и в някои други преписи, е явна безсмислица. В Троиц. 804, Чуд. 313, Егор. и ЦГАДА 420 стои правилно нхъ знати. Фразата е свободен цитат по Мат. 7.16.

Глава IX

1. Във всички други преписи вм. нанъ стои на насъ. — 2. В текста погрешно е написано обанстн. — 3. Съюзът и е прибавен тук неуместно; във всички други преписи той липсва. — 4. В Син. 993, Син. 91, Чуд. 313 и ЦГАДА 420 прѣглагоунамаъ. — 5. В текста погрешно е написано оно л.

Глава X

1. Тук в оригинала има излишно повторение: ѿ тогоже научатъ рати и множитсѧ. Същото е и в МДА 63, МДА 93, Волок. 198, Чуд. 313, Егор., ЦГАДА 420. — 2. Така и в Син. 91 и МДА 63. В другите преписи прннмъ, което е по-правилно.

Глава XI

1. В Троиц. 804, МДА 93, Волок. 198 и ЦГАДА 420 въ внсльхъ. Гривец смята, че трябва да се четем именно въ внсльхъ (юс. рl. от внсльнѣ), под което се разбира племето *висяни*, а не *река Висла*. Вж. Grivec — Tomšič, Fontes, 162. — 2. кръстн е явна грешка поради недописване. Във всички други преписи стои инфиктивъ: добро ти са (бы) кръстнн. — 3. В Троиц. 804, МДА 93, Волок. 198 и Чуд. 313 вм. ннн стон онн.

Глава XIV

1. Това прилагателно тук не е уместно. В Троиц. 804, МДА 93, Чуд. 313 и ЦГАДА 420 стои *сѣртн*, Миклошич, Шафарик, Пастрнек, Лавров и Лер-Славински смятат, че в първообраза тук е стояло *сѣртн* (*пясъчни плитчини*) и така предават това място в преводите си.

Глава XV

1. Така и в Егор.; във всички други преписи *вм. ѿвергъ вса* стои *ѿвергса*.

Глава XVI

1. Във всички други преписи *пѡмышляющнмъ*. — 2. Във всички други преписи *пѡсѣдѡваеъ*. — 3. Във всички други преписи *вм. ѡлюбѡь* стои съ *любѡвѣю*.

Глава XVII

1. Във всички други преписи *ѿ вса* страни. — 2. В Син. 993, МДА 63, Егор. и ЦГАДА 420 *ѡгѡдн*, което синтактично е по-добре. — 3. Във всички преписи стои *кашего*, което изглежда погрешно; по-правилно би било *нашего*. Така приемат и Миклошич, и Лавров, и Лер-Славински, и Дворник, и Гривец.

НА МЕСЕЦА АПРИЛИЙ НА ШЕСТИЯ ДЕН ПАМЕТ И ЖИТИЕ
НА БЛАЖЕНИЯ ОТЕЦ НАШ И УЧИТЕЛ МЕТОДИЙ,
АРХИЕПИСКОП МОРАВСКИ

1.¹ Благият и всемогъщ бог, който е създал от небитие в битие всичко — и видимо, и невидимо, го е украсил с всякаква красота, която човек, като съзерцава, размишлявайки постепенно, може донейде да проумее и да познае Оногова, който е създал такива дивни и многобройни дела. Защото *от величието и от красотата на творенията чрез размисъл се познава и техният творец* (Прем. Сол. 13, 5), когото възпяват ангелите с трисвети гласове и когото всички православни [люде] славим в света Троица — сиреч в отца, сина и светого духа, т. е. в три ипостаси, които можем да наречем три лица, но в едно божество. Защото преди всички времена, и срокове, и години, сам отец, над всеки разум и над всяко ангелско разбиране, е родил сина, както казва Премъдростта: *„Преди всички хълмове ме роди“* (Прит. Сол. 8, 25). А и самото Слово божие, което в последните години се въплоти заради нашето спасение, казва с пречистите си уста в евангелието: *„Аз съм в отца, и отец е в мене“* (Йоан 14, 11). От същия този отец произхожда и светият дух, както е казал сам син с божия си глас: *„Духът на истината, който от отца изхожда“* (Йоан 15,26).² Този бог е създал всяка твар, както казва Давид: *„Чрез словото господне се утвърдиха небесата и чрез диханието на неговите уста — цялото им воинство; защото той рече и те станаха; той заповяда и те се създадоха“* (Псал. 32, 6 и 9).

Преди всичко той създаде човека, като взе пръст от земята и с животворно дихание му вдъхна душа от себе си, па му вложи словесна дарба и свободна воля да влезе в рая, като му даде заповед за изпитване, та, ако я спази, да пребъде безсмъртен; ако ли пък я престъпи, да умре по своя воля, а не по божие веление.

Но дяволът, като видя човека така зачетен и издигнат на онова място, от което той отпадна поради своята гордост, накара го да престъпи заповедта. И затова [бог] изгони човека от рая и го осъди на смърт. И оттогава лукавият започна да подстрекава човешкия род и да го съблазнява с много козни.

Но бог поради великата си милост и любов не изостави човека докрай, но по всяко време и по всяка година е издигал [избрани] мъже и е показвал на хората техните дела и подвизи, та като подражават на тях, всички [т. е. дяволът] да се стремят към добро. Такъв беше Енос, който пръв се осмели да призовава името господне (според Бит. 4,26). След него беше Енох, който, като угоди на бога, бе преселен на небето (според Бит. 5,24). След разделението на племената, когато всички се бяха заблудили, Авраам позна бога и се нарече *негов приятел* (според Яков 2,3), и получи обещание: *„Чрез твоето семе ще бъдат благословени всички племена“* (Бит. 22, 18 и 25, 4). Исак, по подобие на Христа, бе възведен на планината за жертва. Яков разсипа идолите на своя тъст (според Бит. 35, 2—4) и видя

лествица, по която *възлизаха и слизаха ангели божии* (според Бит. 28, 12), и при благо-славянето на своите синове пророчествува за Христа (според Бит. 49, 10). Йосиф, изпратен от бога, изхрани народа в Египет. Писанието разказва за Йов Авситидийски, *праведен, истинолюбив и непорочен мъж* (според Йов 1, 1), който, като получи изпитания, изтърпя [докрай] и бе благословен от бога. Мойсей с Арона *между свещениците божии* (според Псал. 98, 6) бе наречен „*бог на фараона*“ (според Изх. 7, 1) и наказа Египет. Той изведе божиите люде, [воден] денем от светъл облак, а нощем от огнен стълб (според Изх. 13, 2); пресече морето и те минаха по сухо, а египтяните потопа (според Изх. 14, 29); напои хората с вода в безводната пустиня (според Изх. 17, 1—6) и ги нахрани с ангелски хляб и с птици (според Изх. 16, 13—15). И като говори с бога лице срещу лице, както може човек да говори с бога (според Изх. 33, 11), даде на народа закон, *написан с божия пръст* (според Изх. 31, 18). Исус Навин, след като воюва с противниците, разпредели земята между божиите люде (според Нав., гл. 12—21). Съдиите също тъй извършиха много победи. А Самуил, като получи милост от бога, по божия заповед (според I Цар. 8, 22) помаза и постави цар (според I Цар. 10, 1). Давид с кротост *пъкна народа* (според Псал. 77, 71—72) и го научи на божествени песни. Соломон, като получи от бога мъдрост повече от всички други хора, написа множество добри поучения и притчи, макар че сам той не ги изпълни. Илия наказа с глад злите дела на хората (според III Цар. 17, 1), възкреси мъртвия момък (според III Цар. 17, 17—23), свали със слово огън от небето и изгори мнозина (според IV Цар. 1, 10), запали жертвоприношенията с чуден огън и изби мерзките жреци (според III Цар. 18, 31—40), и се възнесе на небето с огнена колесница и коне, като даде на своя ученик [Елисей] двойна благодат. А Елисей, като взе дрехата [на Илия], извърши двойни чудеса (според IV Цар. 2, 2—14).

Също и другите пророци, всеки на своето време, пророчествуваха за чудните събития, които имаше да станат. След тях [се яви] Йоан, великият посредник между вехтия и новия завет, който стана кръстител Христов и негов свидетел и проповедник сред живите и мъртвите. Светите апостоли Петър и Павел с останалите ученици Христови преминаха през целия свят като мълния и осветиха цялата земя. Подир тях мъчениците измиха с кръвта си човешката сквернота, а приемниците на светите апостоли, като покръстиха царе, с много трудове и подвизи унищожиха езичеството. Достойният за почит [папа] Силвестър, имайки за помощник великия цар Константин, свика с триста и осемнадесет отци първия събор в Никея и победи и прокле Ария и неговата ерес, която той беше повдигнал против светата Троица — също както едно време Авраам с триста и осемнадесет слуги разби [еламските] царе (според Бит. 14, 14—16) и получи благословение с хляб и вино от Мелхиседек, цар Салимски, който *беше свещеник на бога всевишни* (Бит. 14, 18). Дамас и Григорий Богослов със сто и петдесет отци и с великия цар Теодосий потвърдиха в Цариград светия символ на вярата, т. е. „*Вярвам в единаго бога*“, а Македоний отлъчиха, като осъдиха и него, и хулата му, която той говореше против светия дух. Целестин и Кирил с двеста отци и с другия цар [Теодосий] унищожиха в Ефес Нестория с всичките му бледословия, които той говореше срещу Христа. Лъв и Анатолий с правоверния цар Маркиан и с шестстотин и тридесет отци в Халкидон проклеха Евтихиевото безумие и бледословие. Вигилий с богоугодния Юстин и със сто и шестдесет и пет отци свикаха петия събор, и като издириха

[дали някъде не се е вмъкнало някакво заблуждение], проклеха го. Апостолският папа Агтон с двеста и седемдесет отци и с достойния цар Константин на шестия събор смазаха много смутове, като изгониха и проклеха всички ония участници в смутовете — именно Теодор Фарански, Сергей и Пир, Кир Александрийски, Хонорий Римски,³ Макарий Антиохийски и другите им съмишленици,⁴ и утвърдиха християнската вяра, като я закрепиха върху истината.⁵

II. След всички тези [богоугодни мъже] милостивият бог, който желае, щото *всеки човек да се спаси и да достигне до познание на истината* (по I Тим. 2,4), в наше време и за нашия народ,¹ за който никой никога не се беше погрижил, подбуди към добър подвиг нашия учител — блажения Методий, чиито добродетели и подвизи, като ги сравним с гореказаните [божии угодници] един по един, не ще се посраим. Защото на едни от тях той беше равен, от други беше малко по-малък, а от трети беше по-голям, като надмина словесните люде с дела, а деловите — със слово. Уподобявайки се на всички, той проявяваше в себе си образа на всички: страх божий, съблюдаване на заповедите, прилежни молитви и святост с нравствена чистота, силно и кротко слово — силно към противниците, а кротко към ония, които възприемат поучението, строгост и кротост, милост, любов и търпеливост в мъките. *За всички беше всичко, за да спечели всички* (по I Кор. 9,22).²

И по бащина, и по майчина страна той произхождаше не от прост, а от много добър и почтен род, известен преди всичко на бога, а след това и на царя и на цялата Солунска област,³ което личеше и от външния му вид.⁴ Затова и учените люде, които го обичаха още от детинството му, водеха с него достойни разговори. Най-сетне царят, като узна за неговите способности, даде му да управлява славянско княжество⁵ — като че ли предвиждаше, бих казал аз, че ще го изпрати за учител и пръв архиепископ на славяните, та да изучи всичките им обичаи и постепенно да ги обикне.

III. Като прекара в това княжество много години¹ и видя много смутове и престъпления в този живот, той замени стремежите си към мрачните земни дела с небесни мисли; защото не искаше да смущава благородната си душа с неща, които не пребивават вечно. Като намери сгоден случай, той се освободи от княженето² и като отиде в Олимп,³ където живеят свети отци, пострига се, облече черна дреха и се повинуваше покорно, като изпълняваше напълно цялото монашеско правило и се занимаваше усърдно с книгите.

IV. Когато се появи някакъв случай, царят изпрати брата му [Константина] у хазарите и той го взе със себе си на помощ. Защото там имаше юдеи, които много хулеха християнската вяра. А той рече: „Готов съм да умра за християнската вяра“ и не прояви непослушание, а отиде и помагаше като слуга на по-малкия си брат, като му се подчиняваше. И така той с молитва, а философът със слово обориха евреите и ги посрамиха.

Царят и патриархът, като видяха неговия добър подвиг в божие дело, убеждаваха го да го посветят за архиепископ на почетно място, където има нужда от такъв мъж. Но тъй като той не рачи, придумаха го, та го поставиха за игумен на манастира Полихрон,¹ който имаше до двадесет и четири крини злато и в който живееха повече от седемдесет души монаси.

V. Случи се по онова време, че славянският княз Ростислав и Светополк изпратиха от Моравия [пратеници] до цар Михаила, които казаха така: „Ние, с божия милост, сме здрави,

При нас са надошли мнозина учители християни от Италия, от Гръцко и от Немско, които ни учат различно.¹ Но ние, славяните, сме прости хора, и нямаме човек, който да ни настави в истината и да ни обяснява смисъла [на Писанието]. Затова, добрий господарю, изпрати ни такъв мъж, който да ни направлява във всяка правда.²

Тогава царят каза на Константин Философ: „Чуваш ли, философе, тези думи? Друг освен тебе не може да свърши тази работа. Тъй че ето ти много дарове и иди, като вземеш със себе си и брата си, игумена Методия. Защото ние сте солунчани, а всички солунчани говорят чисто славянски.“

Тогава те не посмяха да откажат нито на бога, нито на царя — според думите на апостол Петра, който казва: „*Бойте се от бога, почитайте царя*“ (I Петр. 2,17), но, като изслушаха височайшото [царско] слово, отдадоха се на молитва заедно с други, които бяха със същия дух като тях.² И тогава бог яви на философа славянските писмена и той, като устрои буквите, състави [евангелската] беседа и пое пътя към Моравия,³ като взе и Методия. И той отново започна покорно да се повинува и да служи на философа и да поучава заедно с него. И като изминаха три години,⁴ те се върнаха от Моравия,⁵ след като изучиха ученици.

VI. Като узна за тия мъже, папа Николай прати да ги повикат,¹ понеже искаше да ги види като ангели божии. Той благослови тяхното учение, като положи славянските книги върху олтаря на [храма] „Свети апостол Петър“, и посвети блажения Методий в духовен сан.² Имаше обаче мнозина други, които хулеха славянските книги, като казваха, че никой друг народ не може да има своя писменост освен евреите, гръците и латинците — според надписа на Пилата, който той поставил над кръста господен.³ Но папата ги прокле, като ги нарече „пилатовци“ и „триезичници“ и заповяда на един епископ, който беше заразен от същата тази триезична болест,⁴ да ръкоположи от славянските ученици трима свещеници и двама четци.

VII. След много дни, когато философът щеше вече да се представи пред [божия] съд, той рече на брата си Методий: „Ето, брате, ние бяхме една двойка, впрегната да тегли една бразда. Аз привършвам дните си и падам на нивата.¹ Ти пък обичаш твърде много планината [т. е. манастира]; но недей зарад планината да изоставиш своето учителство, защото чрез него можеш по-добре да се спасиш.“

VIII. А Коцел, като проводи [пратеници] при папата, помоли го да му отпусне Методия, нашия блажен учител. Папата рече: „Не само на тебе, но и на всички онези славянски области аз го изпращам за учител от бога и от свети апостол Петър, първопрестолника и ключодръжеца на царството небесно.“¹ И го изпрати, като написа следното послание:²

„Адриан, епископ и раб божий,³ до Ростислава, Светополка и Коцеля. *Слава на бога във висините, и на земята мир, между човеците благоволение* (Лук. 2,14). Чухме за вашите духовни дела и сега жадуваме е желание и с молитва за вашето спасение. [Виждаме], че господ е въздигнал вашите сърца да го търсите и ви е показал, че на бога трябва да се служи не само с вяра, но и с добри дела; защото *вярата без дела е мъртва* (Яков, 2,26) и загиват ония, които мислят, че познават бога, а пък с делата си се отмятат от него (според Тит. 1,16). Затова ние поискахме учител не само от този светителски престол, но и от благоверния цар Михаил. И той ви изпрати блажения философ Константин заедно с

брата му, докато вие не успяхме. А те като узнаха, че вашите страни принадлежат към апостолския престол, не извършиха нищо противно на каноните, а дойдоха при нас, като донесоха и мощите на свети Климента. Ние добихме [от това] тройна радост и решихме, след като изпитахме,⁴ да изпратим във вашите страни Методия, нашия [духовен] син, мъж съвършен по разум и правоверен, като го ръкоположим заедно с учениците му, да ви поучава, както вие поискахте, и да ви обяснява на ваш език книгите на целия църковен ред в пълнота, заедно със светата меса, сиреч литургия, и с кръщението — както беше започнал философът Константин с божията благодат и с молитвите на свети Климента. Също тъй ако и някой друг би могъл достойно и правоверно да ви поучава, нека това да бъде благословено от бога, от нас, и от цялата вселенска и апостолска църква, та да свикнете добре с божии закони. Спазвайте само това единствено правило: на литургията апостолът и евангелието да се четат първом на латински, а след това на славянски, та така да се изпълнят думите на Писанието: „*Да възхвалят господата всички народи*“ (по Псал. 116,1), и на друго място: „*Всички ще възвестят на различни езици божията величие, според както духът им даде да говорят*“ (по Деян, 2, 4 и 11). Ако ли пък някой от събраните при вас учители, които ви гъделичкат слуха и ви отклоняват от истината към заблуждения (по II Тим. 4,3—4), дръзне, та започне да ви развращава другояче и да хули книгите на вашия език — такъв да бъде отлъчен не само от причастие, но и от църквата, докато се поправи. Защото те са вълци, а не овци; тях трябва да ги познаваме по плода им и да се пазим от тях. А вие, възлюблени чедо, слушайте божията наука и не отхвърляйте наставленията на църквата, за да станете истински божии поклонници на нашия небесен отец с всички светии. Амин!“

Коцел прие Методия с големи почести и пак го изпрати при папата заедно с двадесет души почитани люде, да му го ръкоположат за епископ на Панония⁵ — на престола на свети Андроник, апостол от седемдесетте,⁶ което и стана.

IX. След това старият враг, завистник на доброто¹ и противник на истината, повдигна против Методия сърцето на неприятеля на моравския княз² заедно с всички епископи, които казваха: „Ти учиш в наша област“. А той отговори: „Ако знаех, че е ваша, бих се отстранил; но тя е на свети Петър.³ И наистина, ако вие от стръвност и от алчност прекривате, въпреки каноните, старите граници и забранявате божията наука [в тези области], пазете се да не би като искате с костен череп да пробиете желязна планина, да си пръснете мозъка.“ Рекоха му: „Щом говориш остро, зло има да патиш.“ А той отговори: „*Казвам истината пред царете и не се срамувам* (по Псал. 118, 46); а вие правете с мене каквото искате. Аз не съм по-добър от ония, които, като са говорили истината, чрез много мъки са се освободили от тоя живот.“

Като изприказваха много думи и не можаха да му възразят, кралят рече изпод вежди: „Не измъчвайте моя Методий, защото се е изпотил като при пещ.“ А той рече: „Тъй е, господарю. Веднаж някои хора срещнали един философ изпотен и му рекли: „Защо си изпотен?“ Той отговорил: „Препирах се с прости хора.“

След като се препираха по тия думи, те се разотидоха, а него го изпратиха в Швабско,⁴ където го държаха две години и половина.

Х. Стигна [вест] до папата¹ и той, като узна това, изпрати против тях църковно запрещение: всички кралски епископи да не служат мяса, сиреч литургия, докато държат Методия [затворен].² И така те го пуснаха, но казаха на Коцеля: „Ако го държиш при себе си, не ще се отървеш с добро от нас.“ Но те не се отърваха от съда на свети Петра: защото четирима от тези епископи умряха.³

Случи се по това време, че моравците, като разбраха, че немските духовници, които живеят у тях, не са им доброжелатели, а коват интриги срещу тях, изгониха ги всички и пратиха [писмо] до папата: „Понеже по-преди нашите бащи са получили кръщение от свети Петър, дай ни [и сега] Методия за архиепископ и учител.“ Папата веднага го изпрати.⁴ Княз Светополк заедно с всички моравци го прие и му повери всички църкви и всички духовници по всички градове. И от тоя ден божиято учение започна много да се разраства, духовниците започнаха да се умножават по всички градове, и езичниците да вярват в истинския бог, отказвайки се от своите заблуди. Още повече моравската държава започна да се разширява на всички страни и да побеждава със сигурност своите врагове, както и самите моравци постоянно разправят това.⁵

XI. У него имаше и пророческа благодат, тъй че много негови предсказания се сбъдваха. Ще разкажем едно или две от тях.

Един езически княз, много силен, който седеше у вислянците, се подиграваше с християните и им правеше злини. [Методий] прати при него да му кажат: „Добре ще е за тебе, синко, да се покръстиш доброволно на своя земя, за да не бъдеш покръстен по принуда като пленник на чужда земя; тогава ще си спомниш за мене.“ Така и стана.

Друг път, когато Светополк воюваше срещу езичниците и никак не успяваше, а само се бавеше, щом наближи мѣсата, сиреч службата на свети Петър, Методий прати да му кажат: „Ако ми обещаеш, че на светия празник Петровден ще прекараш заедно с воините си при мене, вярвам в бога, че той скоро ще предаде [твоите врагове] в ръцете ти.“ И това се сбъдна.

Някой си богаташ, приятел и съветник на царя, се беше оженил за своята купетра, сиреч етърва.² Макар че [Методий] много ги съветва, поучава и увещава, не можа да ги раздели; защото други хора, които се преструваха на божии служители, тайно ги развърщаваха, като ги ласкаеха зарад облаги, докато най-сетне ги отделиха от църквата. [Методий] им рече: „Ще дойде време, когато тези ласкатели няма да могат да ви помогнат; тогава ще си спомните за моите думи, но не ще може вече да се направи нищо.“ Неочаквано, след тяхното отстъпване от бога, напад се струпва връз тях, и „не се намери мястото им“ (според Псал. 102, 16), като че ли вихър отнесе и разсея праха им (според Псал. 1,4).

И много още други подобни случаи имаше, които той явно разкриваше чрез притчи.

XII. Но старият враг, завистникът на човешкия род, не можейки да търпи всичко това, повдигна някои хора срещу него — като Датан и Авирон срещу Мойсея (според Чис. 16, 1—3) — едни явно, други тайно.¹ Това бяха хора заразени от йопаторската ерес,² които отбиваха слабите от правия път към себе си, като казваха: „Папата е дал властта на нас, а тогава заповядва да изгоним въвн с неговото учение.“ Като се събраха всички моравски люде, поискаха да се прочете пред тях [папското] писмо, за да чуят за неговото изгонване.³

И, както е присъщо на хората, всички тъгуваха и се okayваха, задето се лишават от такъв пастир и учител, освен слабоволните, които измамата люшкаше, както вятърът люшка листето. Но като прочетоха папското писмо,⁴ видяха, че в него пише следното: „Нашият брат Методий е свят и правоверен и върши апостолско дело. В негови ръце са дадени от бога и от апостолския престол всички славянски страни; и когато той прокълне, да бъде прокълнат, а когато той благослови, да бъде благословен“ (според Бит. 27, 29; Числ. 22,6 и 24,9). И като бяха изобличени, със срам се разпръснаха като мъгла.

XIII.¹ Но тяхната злоба не спря дотук. Те продължиха да говорят, казвайки: „Царят² е разгневен срещу него, и ако го намери, жив няма да го остави.“³ Но милостивият бог, който и в този случай не поиска да посрами своя раб, вложи в сърцето на царя — защото „сърцето на царя е винаги в ръцете на бога“ (Прит. 21,1) — и той изпрати до него писмо: „Честний отче, много желая да те видя; тъй че направи това добро и се потруди [да дойдеш] при нас, та да те видим, докато си още на тоя свят, и да приемем твоите молитви.“ Той веднага отиде там и царят го посрещна с големи почести и с радост, и като похвали учението му, задържа от учениците му един свещеник и един дякон заедно с книгите.⁴ Той изпълни всичките желания на Методия, за които той го помоли, без да му откаже нищо; и като го прегърна и обдари богато, изпрати го отново тържествено на неговия престол. Същото стори и патриархът.

XIV. По всички пътища той изпадаше от дявола в много напасти:¹ по пустите места — сред разбойници, по морето — в бурни вълнения, по реките — в ненадейни пясъчни плитчини, та да се изпълнят и с него апостолските думи: „Беди от разбойници, беди по море, беди по реки, беди от лъжебратя; в трудове и мъки, често в бедения, често в глад и жажда“, както и други неволи, които апостолът споменава (II Коринт. 11, 26—27).

XV. След това, като остави настрана всичкия [житейски] шум¹ и като възложи всичките си грижи на бога (според I Петр. 5, 7), най-напред постави от своите ученици двама свещеници, добри скорописци, и преведе бързо от гръцки език на славянски всичките [библейски] книги в пълнота,² с изключение на Макавеите, в продължение на шест месеца, започвайки от месец март до двадесет и шестия ден на месец октомври.³ Като свърши, отдаде достойна хвала и слава на бога, който дава такава благодат и такъв бърз успех. И като отслужи заедно с клира си светото тайно възношение [т. е. литургия], отпразнува паметта на свети Димитрий. Защото преди това той беше превел заедно с философа само псалтира, евангелието с апостола и избрани църковни служби. А сега преведе и номоканона,⁴ сиреч църковните правила, и отеческите книги.⁵

XVI. Когато унгарският крал стигна до дунавските земи,¹ пожела да го види. Макар че някои мислеха и казваха, че не ще се отърве без мъки, [Методий] отиде при него. А той, както подобава на господар, така го посрещна — почетно, тържествено и с радост. И като беседва с него, както подобава на такива мъже да беседват, прегърна го, почете го с големи дарове и го изпроводи, думайки: „Поменувай ме винаги, честний отче, в светите си молитви.“

XVII.¹ И тъй, като пресече всички обвинения от вси страни и затвори устата на многоглаголивите, той завърши земния си път и опази вярата, очаквайки венеца на правдата (по II Тим. 4,7—8). И понеже беше благоугодил на бога, той беше обикнат (Прем. 4,10).

Взе, прочее, да приближава времето да получи покой от страданията и награда за многото трудове. Тогава го запитаха, думайки: „Кого определяш, честний отче и учителю, измежду учениците си да ти бъде приемник в твоето учение?“ Той им посочи един от известните свои ученици, на име Горазд, и рече: „Този е един свободен мъж от вашата земя, начетен е добре в латинските книги,² и е правоверен; нека да бъде върху него божията воля и вашата обич, както и моята.“³

На Цветница, когато се бяха събрали всички люде, той влезе в църквата и, макар и немощен, изрече благословения за царя,⁴ за княза, за духовниците и за целия народ и каза: „Пазете ме, деца, до третия ден.“ Така и стана. На третия ден на разсъмване той рече: „В твоите ръце, господи, предавам духа си“ (Лук. 23, 46) и почина в ръцете на свещениците в шестия ден на месец априлий, индикт трети, в шест хиляди триста деветдесет и третата година от сътворението на целия свят.⁵

Учениците му го поставиха в ковчег, отдадоха му подобаващи почести, като отслужиха погребална служба на латински, гръцки и славянски, и го положиха в съборната църква.⁶ И той се присъедини към отците си (Деян. 13, 36) и към патриарсите, пророците, апостолите и мъчениците. Събра се народ от безчислено множество, хора, които го изпроводиша със свещи, плачейки за добрия учител и пастир: мъже и жени, малки и големи, богати и бедни, свободни и роби, вдовици и сираци, чужденци и туземци, недъгави и здрави — всички [оплакаха] оногова, който беше всичко за всички, за да спечели всички (според I Коринт. 9, 22).

А ти, света и пречестна главо, с молитвите си от висините погледай милостиво към нас, които копнеем за тебе. Избявай от всяка напаст твоите ученици, разпространявай учението и прогонвай ересите, та и ние, като преживеем тук [на земята] достойни за званieto си (Ефес. 4, 1), да застанем заедно с тебе каго твое стадо от дясната страна на Христа бога нашего, приемайки от него вечен живот. Нему се пада слава и чест во веки веков. Амин!

КОМЕНТАР

Глава I

1. Във връзка с някои общи въпроси около произхода, съдържанието, основната идея, редакционните особености и конфесионалния смисъл на тази първа глава от ЖМ са се водили, па и още се водят в науката големи спорове. Така например М. Weingart (K dnešnému stavu bádání o jazyce a písemnictví církevnoslovanském. — Byzantinoslavica, V, 1934, с. 448) намира, че ЖМ I във филоложко-стилно отношение се различава съществено от другите глави и затова смята, че тя е написана от друг автор и е вмъкната по-късно в житието. Fr. Gríves пък е убеден, че тя е написана от Методий или от Константин Философ като някакво вероизповедание, а по-късно е била използвана от автора на ЖМ; вж. например Biblične zgodbe sv. Cirila in Metoda. — Bogoslovski Vestnik, 15 (1935), с. 20—21; Prvo poglavje Žitija Metodija. — Беличев сборник, 1937, с. 135—140; Vitae Constantini et Methodii. — Acta Academiae Velehradensis, 17 (1941), с. 184 и др. С него се съгласява и Th. Kurrent: вж. Studia quaestionem de primatu ecclesiae saeculo IX. disputatam illustrantia. Doctrina ss. Cyrilli et Methodii. — Acta Ac. Velehradensis, 13 (1937), с. 194—197. E. Procházková — P. Suchá (Poměř t. zv. Pannonských legend k legendám byzantským století 8—10. — Časopis Matice Moravské, 39, 1915,

с. 62) намират, че и тази глава е написана по образец на византийските агиографски жития от онова време. На същото мнение е и Fr. Dvorník (Les légendes, 309), и Weingart (пос. съч.), и Kurrent (пос. съч.). Grives обаче (пос. съч.), а след него и неговият ученик Fr. Gnidovec (Vpliv sv. Gregorija Naz. na sv. Cirila in Metodija, Ljubljana, 1942) смятат, че ЖМ I е особено оригинално славянско произведение, значително повлияно от словата на Григорий Назианзин. Grives и Gnidovec (пос. съч. и др.) упорито поддържат, че тази глава има подчертано западнишки характер и че в нея проличава ясно Методиевото признаване на папското първенство; Dvorník (Les légendes, с. 300 и сл.) оспорва това твърдение и пр. Преглед на различните мнения по тези въпроси и на съответната библиография вж. у Dvorník, Les légendes, с. 300—309, и у V. Vavrinek, Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje. Praha, 1963, с. 86—93.

Тази уводна глава действително заслужава подробен анализ и цялостно проучване от всяко гледище. Откъм основна идея тя напълно съвпада с уводната глава на ЖК: бог, който промишлява за целия човешки род и не го оставя да загине нравствено от козните на дявола, се е погрижил съответно и за славянските народи, като им изпратил светите братя Кирил и Методий. Обаче по разработка и по начин на изложение между двата увода има значителна разлика. Преди всичко като за увод ЖМ I е прекалено голяма: тя съставлява една четвърт от цялото житие. Въмъкнати са в нея много библейски и църковно-исторически подробности, които от гледище на основната мисъл са съвсем излишни. Не би могло да се приеме, че това е направено само за литературен или стилно-агиографски ефект. По-логично е да се предположи, че авторът е имал някаква специална цел да направи това. От изложението става ясно, че тази цел е била богословско-конфесионална: по всяка вероятност авторът е искал да отрази в подходяща за момента формулировка Методиевото *professio fidei*. От това гледище трябва да се признае, че ЖМ I е един великолепен документ за дипломатично-примирителното и коректно отношение на Методия към папството, без да отстъпва от византийските позиции по догматичните въпроси. — 2. Тези думи, съпоставени със съответното място в ЖМ XII („*донаторска ерес*“), показват ясно и недвусмислено, че Методий е бил противник на западните (главно на немското духовенство) вярвания за произхода на Дух свети не само от Отца, но и от Сина (Filioque) и безкомпромисно е поддържал учението на източната църква по този догматичен въпрос. — 3. Споменаването на папа Хонорий между еретиците, осъдени от VI вселенски събор (680), е също тъй едно доказателство за безусловното източноправославно становище на Методий по догматичните въпроси. Хонорий е бил осъден като явен привърженик на монотелитството; обаче по-късно (и то точно по Кирило-Методиево време) папските среди са се стараели да омаловажат неговите еретически схващания и са се опитвали да го оправдаят и реабилитират. Някои указания за това вж. у Dvorník, Les légendes, с. 305—305. — 4. Изреждането на вселенските събори с техните участници и деяния е твърде често явление в съответната византийска книжнина, а оттам и в старобългарската. Даденото тук в ЖМ I изложение е най-близко до онзи гръцки текст, който се намира преведен в състава на Устюжката кормчая; подробности указания вж. у П. Лавров, Кирило та Методий в давньо-словянському письменстві. Київ, 1928, с. 55—59; Материали по истории возникновения древнейшей славянской письменности. Ленинград, 1930, с. XLVII—L; Th. Kurrent, Пос. съч., с. 200—202. Тук обаче има една съществена разлика: при всички събори на първо място е поставено името на папата, а след това вече на византийския император и на цариградския патриарх. Трябва обаче да се отбележи, че това съвсем не е изолирано явление: подобно принципно предпоставяне на папското име се среща например в хрониката на Георгий Амартонос (вж. указания у Dvorník, Les légendes, с. 301), в сръбските летописи (вж. указания у Лавров, Кирило та Методий, с. 59), в Несторовата летопис (Лавров, *ibid.*), в т. нар. Българска летопис (вж. напр. в Почаевския сборник, л. 426 и сл.) и др. Явно е, че тази практика у някои източни автори да се изтъква на първо място името на римския папа не може да се смята като доказателство за някакъв католицизъм или за някакво догматическо признаване на папското приматство. Това е само израз на известна почит към римския епископ, чието старшинство по това време е било зачитано и от източната църква. Вж. за това някои указания у А. Воронов, Главнейшие источники для истории свв. Кирилла и Мефодия. Киев, 1877, с. 75—78; повечко подробности са дадени у L. Pargoire, L'Église byzantine de 527 à 847. Paris, 1905, с. 44, 189, 289 и сл. При това трябва да се има пред вид, че Методий е имал и по-специални съображения да подчертае почитта си към папата: от една страна, той живее и работи в папския диоцез, а, от друга, държи сметка за деликатните и нестабилни отношения между двете църкви. — 5. Източната църква зачита седем вселенски събора; тук обаче седмият поред събор от 692 г., наричан *Трум-*

ски, или *пето-шести*, е пропуснат. Това изпускане на седмия събор съпада и със съобщението на папа Йоан VII в известното послание до Светополка от 880 г. „*Industriae tuae*“, където се казва, че Методий направил своето вероизповедание според учението на шестте вселенски събора. Причината е много ясна. Някои от каноните на Трулския вселенски събор, които са залегнали в основата на византийското църковно право, са били в съществено противоречие със схващанията и с обичаите на западната църква — например за целибата на духовенството, за каноничността на 28 правило от IV (Халкидонски) събор, с което се отрича папското първенство по божествено право и др. Поради това папите дълго време не са искали да одобряват този събор и едва по-късно (към края на X в.) са го признали за „вселенски“, и то не изцяло, а с известни резерви. Подробни указания за това вж. у С. Hefele — H. Leclercq. *Histoire des Conciles*. Paris, т. III (1910), с. 560—574; вж. и статията на Н. Alibizatos. *Les canons 14, 30 et 55 du Trullanum*. — *Studi bizantini*, V (1939), с. 581—585. По-политически е разгледан въпросът у F. G. ōrres. *Iustinian II und des rōmische Papsttum*, в *Byz. Zeitschrift*, 17 (1908), 432—454. Трябва при това да отбележим, че и в самата Византия, особено в монашеските среди, вселенският характер на събора от 692 г. е бил ако не оспорван, то поне премълчаван. Някои подробности по това вж. у Dvornik. *Les légendes*, с. 306—308. Вж. и Fr. Grivec. *Doctrina byzantina de primatu*, 1922, с. 119 sq.

Глава II

1. Тези думи на житиеписеца съвпадат напълно с онова, което е казано в ЖК I: „*Господ . . . ни издигна такъв учител, който просвети нашето племе*“. Това е едно от безспорните доказателства, че житията са писани от славянин. — 2. Тук при изброяването на Методиевите достойнства и добродетели авторът на ЖМ е повлиян доста от някои агиографски фрази из словото на Григорий Назианзин в памет на Атанасий Александрийски. Съпоставки са дадени у Vavrinek. *Пос. съч.*, с. 93. — 3. За високия произход на Кирило-Методиевия род и за предполагаемите му връзки с византийските дворцови среди вж. бел. 1 към гл. II на ЖК. — 4. Тези думи за външния вид на Методий може да не са казани само за ефект. Ако ги съпоставим с онова, което е казано в похвалата за КМ, че Методий „*на война бил страшен като Самсон, като Геден и като Исус Навин*“ (на коннѣ яко Самсонѣ, Гѣденѣ и Исусѣ Навѣгнѣ явлѣшесѣ), можем да приемем, че той наистина е бил здрав, едър и с представителна осанка. В проложното му житие е казано изрично, че той бил *кръпка тѣломъ*. Тук обаче може да се допусне и друго тълкуване, което според смисъла на контекста изглежда много по-логично. Житиеписецът казва, че от външния вид на Методий личало, че той е бил известен на царя и на цялата солунска област. Не значи ли това, че по облеклото и по други външни белези е личало, че той е патриций и сановник от дворецов произход? — 5. Във византийската административна система *княжеството* (стб. княжѣнѣ, гр. *ἀρχοντία*) е било по-малка административна единица от *тема*. Смята се, че това „славянско княжество“, на което Методий е бил управител, е било Стримонската архонтия (по-късно обособена в тема), на север от Солун, по Струма и Брегалница, където славянското население е било в най-компактни маси. Подробности вж. у Dvornik. *Les légendes*, с. 15—18.

Глава III

1. Тук е казано, че Методий прекарал в това княжение „*много години*“ (лѣта многа), а в похвалата за КМ се казва, че „*останал в него малко*“ (повѣсть ѣзъ немъ мало). Трудно е да се определи кое е „много“ и кое е „малко“. В проложното Методиево житие е казано съвсем определено: „*като остана там десет години*“ (прѣбѣвъ тамъ 10 лѣтъ). Някои общи съображения позволяват да се предполага, че тази цифра не ще да е далеч от истината. — 2. Не са много ясни причините, които са накарали Методия да напусне тази голяма и завидна служба и да се оттегли в манастир. Както в ЖК, тъй и тук житиеписецът благоразумно премълчава всички по-деликатни и по-здободневни случки и обяснения. Вярно е, че Методий изобщо е бил предразположен към тих манастирски живот; може обаче да се предполага, че в дадения случай някои по-специални и по-силни причини са го принудили да напусне службата. Може би това да са били същите причини, които са принудили и Константин Философ да избяга от Цариград след връщането си от сарацинската мисия и да се скрие в мана-

стир — вж. бел. 1 към гл. VII на ЖК. Така предполага и Dvorník. Les légendes, с. 113. Към такова предположение ни насочват и казаните тук думи: „... и видя много смутове и престъпления“. Не е ли това едно загатване за *смутовете* в цариградския дворец и за *престъпното убиване* на логотета Теоктист? В такъв случай Методий ще да е напуснал службата си към края на 855 г. — 3. Става дума за планината Олимп в областта Витиния, в Северозападна Мала Азия, на юг от Бруса, където по онова време са били съсредоточени най-големите и най-известни манастири. Подробности вж. у Dvorník. Les légendes, с. 114—117. По-късно турците са я нарекли Кешишдаг, т. е. Калугерска планина. Вж. бел. 3 към гл. VII от ЖК.

Глава IV

1. Манастирът Полихрон (според други източници Полихнион, *Πολύχρον*) се е намирал също тъй около планината Олимп в Мала Азия, в областта Сигриани; някои указания за това са дадени у Dvorník. Les légendes, с. 210—211. Вж. и Лавров (Кирило та Методий, с. 61. Grives. Doctrina byzantina, с. 24), който смята, че монасите в този манастир са били привърженици на патриарх Игнатий и са били неприязнено настроени спрямо Фотия; следователно отиването на Методия (а след това и на Кирила) в тоя манастир трябвало да се тълкува като израз на Методиевото несъгласие с Фотиевата политика. Други пък отричат това обяснение и предполагат, че сам Фотий е изпратил Методия в този манастир, за да има там свой доверен човек (Dvorník. Les légendes, с. 211), който да успокоява монасите (*Π. К. Χρήστος. Ἐπιδιώξεις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου*. — Сб. *Κυρίλλω καὶ Μεθοδίω τόμος ἐόρτιος*, I, 8). Но и двете предположения са само догадки, и то неприемливи от много гледища. Достатъчно е да отбележим, че Методиевото отиване в този манастир ще да е станало в предфотиево време. Вж. тук бел. 2 към гл. III.

Глава V

1. За християнизирането на моравските славяни преди Кирило-Методиевата мисия вж. бел. 2 към гл. XIV, на ЖК и посочената там библиография. — 2. Тези думи безспорно трябва да се съпоставят със съответното място в ЖК XIV: Кирил Философ, преди да тръгне за Моравия, „се отдаде на молитва заедно с другите си сътрудници“. Това дава основание да се предполага, че още преди моравската мисия братята са имали около себе си съмишленици и сътрудници, с които са подготвяли славянската писменост. Вж. бел. 5 към гл. XIV на ЖК. — 3. Въпросът за маршрута на Кирил и Методий към Моравия е все още спорен и неизяснен. Житиеписецът не дава никакви указания. Най-прекият им път е бил безспорно през България, обаче братята едва ли ще да са могли да минат оттам — поради отбегнатите отношения на Бориса както с Византия, така и с панонските хървати. И. Цибулка се опитва с доста обилен географски материал да докаже, че те ще да са минали през Тракия и Македония до Белград, а оттам през Панония до моравските земи: вж. I. Cibulka. Der Zeitpunkt der Ankunft der Brüder Cyrillus und Methodius in Mähren. — *Byzantinoslavica* 26 (1965), с. 318—364. Дворник, пък е склонен да приеме, че те са минали през широкия път Via Egnatia, т. е. Цариград—Солун—Дирахиум, след това по Адриатическо море до Венеция и оттам до Моравия — вж. Fr. Dvorník. *Byzantské misie u slovanů-Vyšehrad — Praha*, 1970, с. 298—302. Това поддържа и V. Tkadlčík в доклада си на Пражкия симпозиум по случай 1100-годишнината на Кирил и Методий. Това действително изглежда най-правдоподобно. — 4. Тук е казано, че братята са прекарали в Моравия 3 години, а в ЖК XV са посочени 40 месеца. В Италианската легенда пък са дадени четири години и половина. Срокът от 40 месеца изглежда най-приемлив: Кирил и Методий ще да са дошли в Моравия през пролетта на 863 г. и са си тръгнали през есента на 866 г. Все пак въпросът се нуждае от по-подробно разглеждане. Вж. бел. 8 към гл. XV от ЖК. — 5. Изразът „*върнаха се от Моравия*“ е много неясен. Къде в същност са се върнали? За къде са тръгнали? И къде е трябвало да посветят учениците си? Дворник и Вайнгарт смятат, че братята са тръгнали за Цариград (през Венеция), но там ги заварил поканата на папа Адриан II (или по-точно на папа Николай I) и те отишли в Рим. Ф. Успенски, И. Франко, А. Т.-Балан и П. К. Христу пък предполагат, че Кирил и Методий действително са се върнали в Цариград и оттам отново са отишли в Рим. Гривец е убеден, че та са излезли от Моравия с определено намерение да отидат в Рим. Преглед на различните мнения вж. у Fr. Grives. *Reversi sunt ex Moravia*. — *Jugoslovenski*

istoriski časopis, III (1937), с. 62—91, а също и у П. К. Хрѣстов. *Επιδιόξεις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου*. — Юб. сб. *Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου*, с. 16—20. Вж. и бел. 9 към гл. XV от ЖК.

Глава VI

1. В същност братята са били повикани в Рим от папа Николай I, но са били посрещнати от неговия приемник Адриан II, понеже междуременно Николай починал (13. XI. 867). Вж. бел. 2 към гл. XVII на ЖК. Тук житиеписецът, навярно поради стремеж към краткост, е пропуснал да отбележи това. Съобщенията на двете жития (ЖК и ЖМ) взаимно се допълнят. — 2. Под „духовен сан“ (в оригинала поповство) тук ще трябва да се разбира свещенство; епископското ръкополагане на Методия става по-късно. Това проличава ясно от казаното по-долу в края на гл. VIII. — 3. За триезичето вж. бел. 3 към гл. XV на ЖК. — 4. В ЖК XVII са посочени поименно двамата епископи, на които папата заповядал да ръкоположат Кирило-Методиевите ученици: Гаудерик и Формоза. От тях сигурно Формоза ще да е бил този, който е бил „заразен от триезичната ерес“. Вж. бел. 4 и 5 към гл. XVII от ЖК.

Глава VII

1. Този образен израз за двойка волове, които орат на една нива, се среща и в словото на Григорий Назианзин в памет на Василий Велики. Говорейки за своето приятелство и за своите неразривни духовни връзки с Василия, той казва: *μὸς ὄρων συντρόφων καὶ διόζυγων διὰ ζευξίς*. вж. Migne. Patr. gr., т. 36, кол. 529. Grivec допуска, че тези думи може би наистина са били казани от Кирила, а не са само агиографски трафарет. Вж. Jugoslav. istor. časopis, 2 (1936), с. 101—102.

Глава VIII

1. От това писмо на папа Адриан се разбира, че той изпраша Методия като папски легат при всички славянски племена в Моравия, Словашко и Панония. Това се потвърждава и от писмото на папа Йоан VIII до фрейзингенския епископ Анон от 873 г.: „... fratrem tuum Methodium, Pannonicum archiepiscopum legatione apostolicae sedis ad gentes fungentem“ (вж. изданието у Grivec — Tomšič. Fontes, с. 70), а също и от писмото му до Светополка от 879 г.: „... Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro, Adriano scilicet papa, ordinatus vobisque directus“ (ibid. с. 71). Това ще да е станало през втората половина или към края на 869 г. — 2. Оригиналният латински текст на това папско послание не е намерен; то е запазено само в старобългарски превод тук и отчасти в похвалата на КМ. Някои от по-старите учени са отричали неговата автентичност: вж. например V. Vondrák. Einige Bedenken gegen die Echtheit des Briefes von Papst Hadrian II in der Vita sancti Methodii cap. VIII. — Archiv für slav. Philologie, 20 (1898), с. 141—147, или A. Brückner. Die Wahrheit über die Slavenapostel. Tübingen, 1913, с. 59—60. Други обаче го смятат за автентично: вж. например Fr. Snopce. List papeže Hadriana II v pannonských legendách a bulla Jana VIII „Industriae tuae“. — Sbornik Velehradský 6 (1896), с. 1—131; Лавров. Кирило та Методий, с. 67—71; Fr. Grivec. O avtentičnosti poslanice Hadriana II leta 869. — Jugosl. ist. časopis, 5 (1939) с. 1—39 и др. Най-добър анализ и най-убедителна аргументация за автентичността на посланието вж. у М. Kos. O pismu papeže Hadriana II knezom Rastislavu Svetopolku in Koclju. — Razprave Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, II, 12, 1944, с. 267—301, където е посочена и съответната библиография. Това приема и B. Grafenauer: вж. статията му Der Brief Hadrian II, an die slavischen Fürsten echt, verfälscht, oder Fälschung? — Cyrillo-Methodianische Fragen. Wiesbaden, 1968, с. 63—77. Не може, разбира се, да се твърди, че този старобългарски превод е пълен и съвсем точен; твърде е възможно оригиналът да е посъкратен и предаден в по-свободна форма. — 3. Това е съкратен превод на пълната папска формула Servus servorum Dei, т. е. „раб на божите раби“. В похвалата на КМ този израз е предаден по-точно: *рабъ възъмъ рабомъ божнемъ*. — 4. От тези думи проличава, че Методий е бил представил в устна и писмена форма пред папата своето „верую“. Това се потвърждава и от съобщението в посоченото по-горе писмо на Йоан VIII до Светополка от 879 г.: „... coram sede apostolica se credere verbis et litteris

professus est." (Grives — Tomšič. Fontes, с. 71), и от писмото на същия папа до самия Методий пак от 879 г.: "... sicut verbis et litteris te sanctae Romanae ecclesiae credere promisisti" (ibid. 72). Такова устно и писмено представяне на съответното веронизповедание е било, па и сега е още неотменно каноническо изискване при всяко епископско ръкополагане. — 5. Тук се казва, че Методий е бил ръкоположен за епископ на Панония при второто му отиване в Рим. Обаче някои съображения дават основание да се допуска, че е получил епископски сав преди това — още при първото му изпращане при Коцеля. Въпросът не е много ясен: нужен е по-подробен анализ. — 6. Андроник е един от седемдесетте апостоли Христови (споменат в Рим. 16, 7), който според както се е вярвало, е бил пръв епископ на Илирийската област, към която е спаднала и Панония. Седалището е било в град Сирмиум (днес Сремска Митровица, при долното течение на Сава).

Глава IX

1. „Старият враг, завистник на доброто“ (на гр. *μυόκαλλος ζαίμων* у Григорий Назианзин; вж. Migne. Patr. gr., т. 35, кол. 740) е дяволът. — 2. В случая неприятелят на моравския княз е кралят на франките Людовик Немски (или неговият наследник Карломан). — 3. Тези думи разкриват главното обвинение на немските епископи против Методия: обвиняват го, че проповядва в техни земи. Методий обаче възразява, че тези области в църковно отношение са подвластни на папата, а не на немското духовенство. Това е действително вярно. Още от самото начало моравските и панонските земи са влизали в диоцеза на Западен Илирикум, който е бил под непосредствената църковна юрисдикция на „свети Петровия престол“, т. е. на римския епископ. Но немското католичество, нахлувайки политически в тези славянски земи, започнало да налага своята власт и в църковните дела, прекрочвайки по тоя начин, въпреки каноните, старите граници на тази папска област.

Борбите за духовна власт над късноримската префектура Илирикум са дълги, сложни и преплетени. Папството се бори, от една страна, срещу Цариградската църква, която е установила своята юрисдикция върху източната част на тази област, а, от друга страна, срещу неударжимите пристъпи на немските епископи. Широк исторически преглед на въпроса е даден у Dvorník. Les légendes, с. 248—283. Вж. и V. Vavřínek. Staroslovenske životy, с. 43—44. — 4. Това съдене и осъждане на Методия е станало през есента на 870 г. по инициатива на самия крал Людовик Немски. Било е извършено с грубости и с физически насилия. За това се говори съвсем ясно в писмата на папа Йоан VIII до Павел Анконски, Херманрик Пасавски и Анон Фрейзингенски — все от 873 г.; вж. изданието у Grives — Tomšič. Fontes, с. 68, 69, 70. Главният мъчител е бил Херманрик Пасавски — същият, който през 867 г. е бил водач на папската делегация в България. Методий е бил отведен чак в най-западната част на Бавария (навярно в гр. Елванген), т. е. далеч от границите на своя диоцез.

Въпросите около съденето и задържането на Методия са анализирани и разгледани доста подробно, и то от различни гледища: вж. например A. W. Ziegler. Der Slavenapostel im Schwabenlande; — Юб. об. Dillingen und Schwaben, 1949, с. 169—189; Methodius auf dem Weg in die Schwäbische Verbannung. — Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, I (1953), с. 369—382; S. Sakač. Bemerkungen zum Methodiusprozess in Bayern. — Orientalia Christ. Periodica, т. XX (1954), с. 175—180; R. Rogošic. De incarceratione et migrationibus Methodii, Slavorum praepetoris et archiepiscopi, Slavia, 25 (1956), с. 262—282 и др. Вж. най-сетне Fr. Grives. Konstantin und Method, с. 92—94, където е посочена цялата литература по въпроса.

Глава X

1. Осъждането на Методия е станало през 870 г., т. е. по време на папа Адриан II. Явно е обаче, че той не е бил уведомен за това. Едва по-късно, чак към края на 872 г., следващият папа Йоан VIII е узнал за тези незаконни постъпки на немските епископи и изпратил своя делегат Павел Анконски да разследва делото и да освободи Методия. В папското писмо до този Павел Анконски се споменава за някой си монах Лазар, когото немците убили. Предполага се, че той е съобщил на папата за тези събития. Вж. A. Lardre. L'Europe et le saint Siège à l'époque Carolingienne. I. Le pape Jean VIII. Paris, 1895, с. 119—120. — 2. Това запрещение изрично е упоменато в писмото на Йоан VIII от Херманрик Пасавски; вж. изданието у Grives—Tomšič. Fontes, с. 69. — 3. И това е историческа истина: действително Адалвин Салцбургски умрял през 873 г., Херманрик Па-

савски и Ландтфрид Сабвионски през 874 г., Анон Фрейзингенски през 875 г. — 4. Въпросите за времето, причините и обстоятелствата на Методиевото премиваване от Панония в Моравия не са достатъчно изяснени. Изглежда, че това е станало наскоро след освобождаването му може би през 873 г. От една страна, положението на Методия в Панония е било крайно опасно поради пълната зависимост на Коцеля от немците и поради техните закани („ако го държиш при себе си, не ще се отървеш с добро от нас“); от друга страна, Светополк, който е закрепил своята независимост и който, следвайки политиката на предшественика си Ростислав, е искал да се отърве от немските духовници, може би наистина е поискал да му бъде изпратен Методий. При това трябва да отбележим, че още преди това Йоан VIII нарежда на своя пратеник Павел Анконски, като освободи Методия, да го изпрати при Светополка. — 5. Тези думи биха могли да послужат като доказателство, че авторът на житието не ще да е бил моравянин.

Глава XI

1. Тези разкази за някакви Методиеви предсказания са написани в агнографски стил, но по всичко изглежда, че в тях се крие известен фактически исторически смисъл. Някои указания за това вж. у Vavřínek, пос. съч., с. 98—99. По-специално за Методиево християнско въздействие върху някакво привисленско славянско племе вж. T. Lehr-Spławiński. *Żywoty Konstantyna i Metodego*. Poznań, 1959, с. XIX, XX и посочената там книжнина; вж. и L. Havlík. *Uzemní rozsah Velkomoravské říše v době posledních let vlády krále Svatoříuka*. 1960, с. 38—40, където също е посочена съответната библиография. — 2. *Купетра* е вторично образувана вулгарно-латинска форма за женски род от първоначалното къснолат. *compater*, което значи *кум*. В дадения случай по всяка вероятност става дума за майката на детето, което споменатият царски съветник е бил кръстил; вж. за това J. Vašíčka. *Anonymní homilie rukopisu Clozova po stránce právní*, в *Slavia*, 25 (1956), с. 224—225. Но славянският преписвач не е познавал добре точното значение на тази латинска дума и поради това погрешно я е обяснил със слав. *етърва*. Някои обяснения вж. и у A. Vaillant. *Une homélie de Méthode*. — *Revue des études slaves*, 23 (1947), с. 34—48.

Глава XII

1. Събитията около тези нови обвинения против Методия и около неговото трето отиване в Рим (879—880) са разказани тук съвсем накратко. Те могат да бъдат добре разбрани само в светлината на онези съобщения, които се съдържат в съответните писма на папа Йоан VIII: до Методия от 18 юни 879 г., до Светополка от същата дата, в известната була „*Industriae tuae*“ от юли 880 г. и най-сетне в последното писмо до Методия от 23 март 881 г. Вж. изданията у Grivec—Tomšič. *Fontes*, с. 71, 71—72, 72—73, 74. Новите обвинители са били някой си презвитер Йоан (навярно Йоан Венетийски, доверен човек на Светополка) и Вихинг (свещеник, а след това епископ Нитрийски). Никак не е ясна ролята на самия Светополк в тези събития. — 2. Безспорно тук под думите „*Ипаторска ерес*“ се разбират западняшките богословски възгледи за произхождението на свети Дух не само Отца, но и от Сива (*Filioque*). По Кирило-Методиево време тези възгледи са били поддържани и разпространявани главно от немските духовници; тогава те още не са били възприети официално от папската курия. Нещо повече: някои папи са отричали и са осъждали тези богословски нововъведения. Римската църква е признала официално този нов догмат по-късно — чак по времето на папа Бенедикт VIII (1012—1024), и то по настояване пак на немския крал Хенрих II. — 3. Вихинг наистина се е опитал да си послужи с някакво фалшиво писмо; за това загатва папа Йоан VIII в писмото си до Методия от 881 г. — 4. Това „*папско писмо*“ е известната була „*Industriae tuae*“, изпратена от Йоан VIII до Светополка. В следващите няколко реда е предадено нейното съдържание съвсем накратко, но напълно вярно.

Глава XIII

1. Това Методиево отиване в Цариград ще да е станало сигурно през втората половина на 881 г., а не през 882 г., както погрешно предполагат някои. През пролетта на 882 г. Методий ще да се е бил върнал в Моравия. Причините и целта на това отиване не са добре изяснени: тук разказът е много кратък и лаконичен, а други исторически известия нямаме. Трябва да се предполага, че Методий е бил повикан в Цариград да даде отчет за дейността си, за положението си, и главно за отношенията си към Рим. В писмото на Йоан VIII до Методия от 881 г. има едно кратко, но ясно указание, че папата е бил предварително уведомен за това Методиево пътуване. Известни подробности вж. у I. Bidlo. *Cesta Methodějova do Cařigradu*. *Časopis Matice Moravské*, кн. XL (1916), с. 35—54; вж. и Fr. Dvorník. *Les slaves, Byzance et Rome au IXe. siècle*, 1926, с. 271—280. Някои предполагат, че при това свое пътуване Методий по всяка вероятност („vel'mí pravdepodobné“) се е срещнал с цар Борис: вж. напр. V. N. Zlatarski. *Vel'ka Morava a Bulharsko v IX storoči — Riša Vel'komoravská*, Прага, 1933, с. 275—288. 2. — В случая „царят“ е византийският император. По това време император е бил Василий I Македонянин, а патриарх — Фотий. — 3. Никак не е ясно защо немските епископи са смятали, че византийският император е тъй остро разгневен против Методия. Предполагало се е може би, че цариградските власти ще бъдат недоволни от някои дипломатични отстъпки, които Методий е направил в Рим, за да успее да получи от папата утвърждение за моравски архиепископ. Dvorník пък предполага, че в Цариград са били недоволни от това, дето Методий получава от папата епископско ръкоположение и определени църковни права над илирийските области, които са се смятали за византийски: вж. *Les slaves, Byzance et Rome au IXe. siècle*. 1926, с. 271—272; *Les légendes*, с. 276. — 4. Въпросът за тези двама ученици (един презвитер и един дякон) също тъй остава неизяснен поради липса на каквито и да било по-конкретни исторически указания. Ем. Георгиев твърди, че те са били изпратени в България при цар Бориса и са занесли там първите славянски книги. Той даже се опитва да определи и техните личности: единият бил епископ Константин, а другият презвитер Григорий. Вж. Е. м. Георгиев. Създаване на Преславската и Охридската книжовни школи. — Год. Соф. унив. 4,1, 1955, с. 91 и сл.; Пренасяне на Кирило-Методиевата книжовна традиция от Велика Моравия в България. — Сб. в чест на академик Ал. Т.-Балан. С., 1955, 203 сл.; Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури. С., 1956, с. 59 и сл.; Разцветът на българската литература в IX—X в. С., 1962, с. 59 и др. Ив. Дуйчев предполага, че учениците са били задържани за нуждите на славянското население във Византийската империя, а не за България: вж. Ив. Дуйчев. Въпросът за византийско-славянските отношения и византийските опити за създаване на славянската азбука през първата половина на XI в. — Изв. Ин-та бълг. ист., кн. VII (1957), с. 255. В. Златарски пък смята, че те са били необходими за нуждите на славянската църква в самия Цариград: История на българската държава, т. I, ч. 2, с. 224. Разбира се, всичко това са само догадки и предположения.

Глава XIV

1. Тук като че ли се загатва за някакви беди и опасности, които са сподетеля Методия при пътуването му до Цариград и обратно. Може обаче да се приеме, че в тази заключителна глава, която в същност е една перифраза на 2 Кор. 11, 23—28, се говори изобщо за всички беди и напасти, които Методий е претърпял през целия си живот (в оригинала на въсъхъ же поутъхъ).

Глава XV

1. От тези думи може да се допусне, че след връщането си от Цариград Методий е имал за известно време относително спокойствие, което той е използвал за книжовна работа. — 2. По въпросите около вида и обема на преведените от Методия книги все още може да се спори. Вж. бел. 1 към ЖК XV. Вж. и Grives—Tomšič. *Fontes*, с. 234—235; по-подробно у Лавров. Кирило та Методий, с. 79—85. — 3. От март до края на октомври има осем месеца, а не шест, както е казано тук. Тази привидна несъобразност се обяснява много добре, като се вземе пред вид, че първоначално житието е било написано с глаголическа азбука, в която буквата ъ има цифрено значение на 8. По-късните преписвачи, транскрибирайки житието на кирилица, са сметнали тази буква

за 6, каквото цифрено значение има тя в кирилицата. Вж. за това M. Rešetar. Zur Übersetzungsthätigkeit Methods. — Archiv für slav. Philologie, XXXIV (1913), с. 234. Вж. и Ем. Георгиев. Към въпроса за Константиновото (Кириловото) авторство на глаголицата. — Изв. И-та за бълг. лит., кн. II (1954), с. 219—221. — 4. По това време във Византия са били в употреба два иноканонични сборника: един, състоящ се от 50 раздела („титули“), съставен от цариградския патриарх Йоан Схоластик (567—577 г.), и друг, по-нов, разпределен на 14 титула, чието съставяне или оформяне с по-голяма или по-малка вероятност се приписва на патриарх Фотий. Всички изследвачи въз основа на подробен анализ смятат, че Методий е превел не Фотиевския, а стария Схоластиков номоканон: вж. напр. V. Jagić. Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Berlin, 1913, с. 88; П. А. Лавров. Кирило та Методий, с. 83—84; H. F. Schmidt. Die Nomokanonübersetzung des Methodius. Leipzig, 1922; същият. Neuere Beiträge zur Frage nach der ältesten kirchenslavischen Nomokanonübersetzung. — Zeitschrift für slav. Philologie. I, (1924), с. 198—210; V. Beneševič. Zur slavischen Scholle angeblich aus der Zeit der Slavenapostel. — Byz. Zeitschrift, XXXVI (1936), с. 101—105 и др. Специално вж. последната студия на И. Вашица. Кирило-Методиевские юридические памятники. — Вопросы славянского языкознания, вып. 7 (1963) с. 12—33, и същото на френски език L'oeuvre juridique de ss. Constantin-Cyrille et Méthode. — *Κυρίλλος καὶ Μεθόδιος τόμος ἐόρτιος*, т. II, с. 163—167, където е направен подробен преглед на въпроса и е посочена съответната библиография. — 5. Въпросът за същността на тези „отечески книги“ все още не е добре изяснен. N. v. Wijk смята, че тук под израза „отечески книги“ трябва да се разбира патерикът, т. е. сборникът с разкази и сентенции из живота на прочути отшелници и аскети (на гр. Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλίος); вж. например N. v. Wijk. Studien zu den altkirchenslavischen Paterica. Amsterdam, 1931; O Paterky, przetłumaczonym przez Metodego. Prace Filologiczne, XVII (1937), с. 59—65; Der grossmährische Erzbischof Method als Übersetzer von Erbauungsliteratur. — Slavische Rundschau. X (1938), с. 8—14 и др. Други учени обаче много основателно оспорват това и смятат, че в случая „отечески книги“ трябва да са избрани творения от църковните отци (Йоан Златоуст, Григорий Богослов, Василий Велики и др.). Вж. напр. R. Nahtigal. Отьцьскы кнѣгы. — Razprave Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, IV (1950), с. 7—24; Ив. Гошев. Светите братя Кирил и Методий. — Год. Соф. унив., Богосл. фак., кн. XV (1937—8), с. 67—68; E. m. Bláhová. K otázce otcьskychъ kнѣгы — Slavia, 38 (1969), с. 582—590. Това мнение изглежда по-правдоподобно.

Глава XVI

1. Мнозина изследвачи (по различни доводи и съображения) смятат, че тук става дума не за някакъв унгарски крал или вожд, а за немския крал Карл III, който по това време (884 г.) се е намирал по дунавските земи за преговори със Светополка. Вж. например A. Gückner. Die Wahrheit über die Slavenapostel, с. 94—95; Grivec — Tomšič. Fontes, с. 165 и 235; V. Vavřínek. Výraz *у̀гъ̀ръ̀скы̀н крӑль* ve staroslov. životě Metodejové. — Byzantinoslavica, XXV (1964), 2, с. 261—269. Г. Моравчик обаче допуска, че Методий наистина е могъл да се срещне с някакъв вожд на унгарците, които през 881 г. (точно когато Методий е пътувал за Цариград) са се били приближили към дунавските земи. Вж. G. Moravcsik. A Kyrillos legenda magyar vonatkozásu epizódjához. — Ethnographia, 39 (1928), с. 108—109; Bizánc és a magyarság. Budapest, 1953, с. 37. Така приема и Feriz Berki. *Δύο επεισόδια τοῦ βίου τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου σχετιζόμενα μὲ τὴν προϊστορίαν τῶν οὐγγῶν*. Юб. сб. *Κυρίλλος καὶ Μεθόδιος* I, с. 246—248, вж. и Лавров. Кирило та Методий, с. 85—86; Dvořník. Les légendes, с. 244—247; P. Ratkoš. Über die Interpretationen der Vita Methodii. — Byzantinoslavica XXVIII (1967), с. 118—123 и др.

Глава XVII

1. Тази глава е написана в агиографски стил с цитати от Библията и с известни влияния от словата на Григорий Назианзин в памет на Атанасий и на Василий Велики. В нея има обаче и интересни фактически посочки. — 2. Заслужава да се отбележи, че Методий, препоръчвайки Горазда, е намерил за уместно да изтъкне между другото неговата добра начетеност в латинските книги. — 3. Горазд е бил посочен за Методиев заместник, но не е бил утвърден от папата; Вихинг го е изместил. — 4. Никак не е ясно за кой „цар“ става дума:

дали за византийския император или за немския крал. Тук навсякъде в житвето *цар* е именуван византийският император, а немският владетел е наречен *крал*. От друга страна, може ли да се допусне, че Методий си е позволил в този момент да изрече официално благословение за византийския император? Въпросът заслужава по-подробен анализ. — 5. Календарните посочки са съвсем верни: действително през 885 г. Цветница е била на 4 април и третият ден след Цветница е бил 6 април. — 6. Не е установено с положителност в кои „съборна църква“ е бил погребан Методий. Предполага се, че е във Велеград.

* * *

Обработка на материала в тази книга:

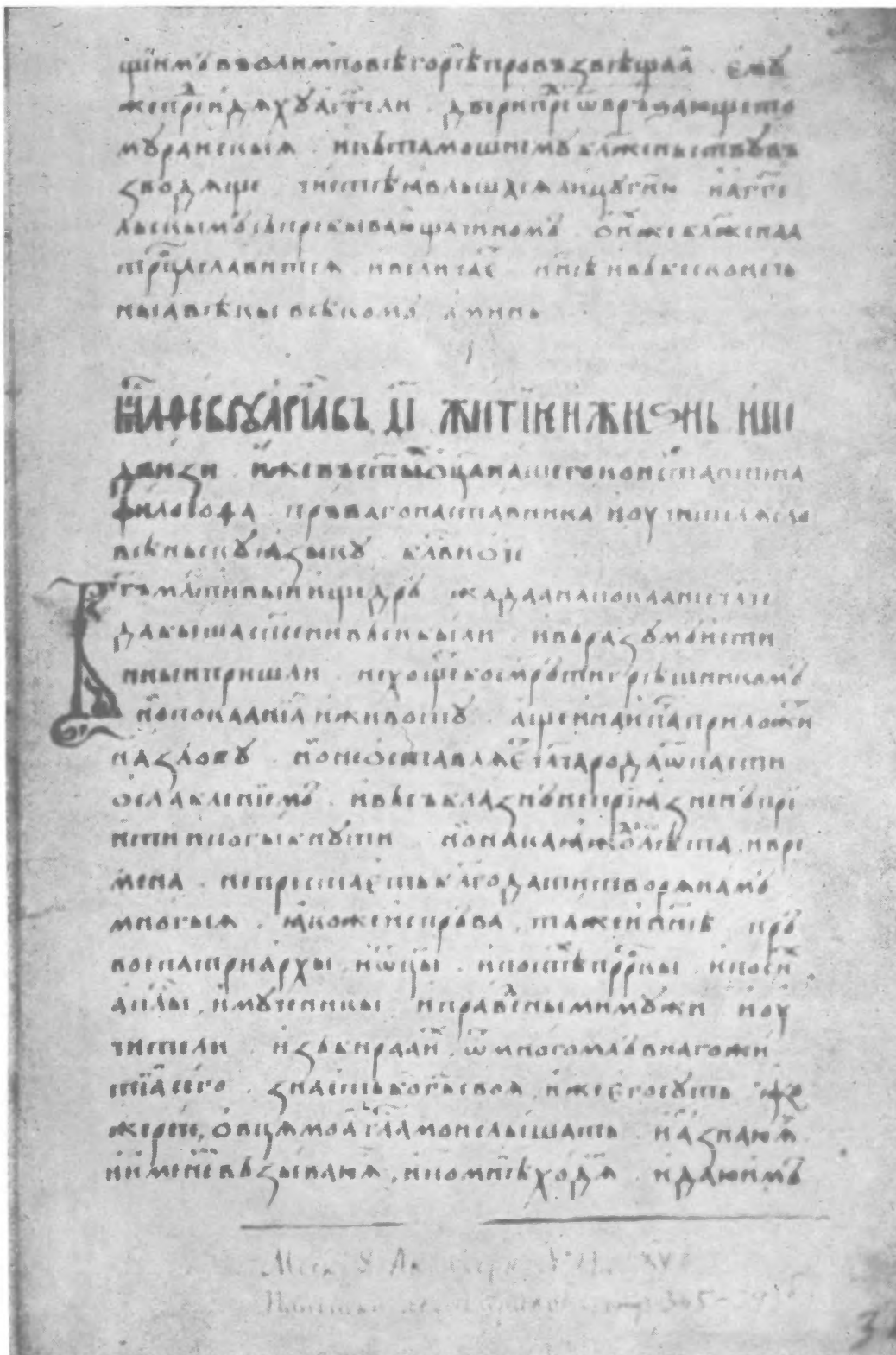
Боню Ангелов — увод; пространно житие на Константин-Кирил Философ: археографски бележки, пълни преписи на Кириловото житие, извадки из Кириловото житие, преправки на Кириловото житие; пространно житие на Методий: археографски бележки и преписи; старобългарски текст и факсимилета.

Христо Кодов — пространно житие на Константин-Кирил Философ: превод, разиочетения, коментар; пространно житие на Методий: превод, разиочетения, коментар; старобългарски текст и факсимилета.

Факсимилета от преписи на пространните жития

на шего оу ха . емъ же слава съ
 ѿ умъ истъ мь да хъ , и на и г р н о
 и о сь о гь кы в гь ко мь а м и н ь :
 в по н д н ѣ . п а м ѣ л и ж и т и е , б л а ж е н н о д н ѣ
 с т е м ѣ н а ш е ц о к о с т а н ѣ п и н а ф и л о с о ф ѣ
 с е р в а г о п а с т ы в н и с л о в е с с ѣ м ѣ р ѣ с о у .
 г ѣ м ѣ л о с т и в ѣ и ц е д р ѣ ж д а л а н а с а т и н ѣ
 ч а с е . д а л ѣ ш а с ѣ с е м ѣ в с ѣ б ѣ м ѣ , и в р а з о у м ѣ
 и с т и н н ы и с р и ш л и . н е х о щ ѣ м о с м р т и с р ѣ
 ш н и с о у . н ѣ и т о к а и н ѣ б о ж и в о с т о у . д ѣ с т
Д и м а н с а ч е п р и л о ж и м ѣ с л о в о у . н ѣ м ѣ о с ѣ н ѣ
 в л а с т ь ч л ѣ р о д а ѿ м а с с т и ѡ с л ѡ в ѣ н ѣ
 в з о с о б ѣ х ѣ м ѣ с р и н ѣ с н ѣ м ѣ с р и н ѣ и с т и н о в ѣ
 с м о у с т и . н ѣ м а с а т ѣ о ѡ в о л ѣ т ѣ и в р е м ѣ
 н а , л е п р е с т ѡ в ѣ г ѣ т ѣ м ѣ т в о р ѣ н а м ѣ .
 м ѣ м ѣ г о т а к о с е р в а , д а л ѣ и н ѣ в ѣ . п а м ѣ р ѣ
 а р х ѣ т ѣ п е р в о г о и ѡ ц ѣ и с т о т ѣ в ѣ п р ѣ с ѣ н ѣ ,
 а т о с ѣ а п ѣ л и и м о у ч е н н ы с ѣ . и п р а в ѣ м ѣ и
 м ѣ м о у ж и о у ч и т е л ѣ . и с ѣ п р а м ѣ м ѣ м ѣ
 г о м о л ѣ т ѣ м а т о ж и т ѣ л е с т ѣ . с ѣ м ѣ с т ѣ ж е
 б о ж ѣ с в о л ѣ и ж е е т о с о у . н ѣ с о ж е р е ч ѣ и о ц ѣ
 м о л ѣ т ѣ с ѣ м ѣ o s ѣ л ѣ с ѣ т ѣ и н ѣ s ѣ v ѣ n ѣ i o m ѣ .
 и м е н ѣ м ѣ в ѣ s ѣ v ѣ i o m ѣ и n ѣ o m ѣ n ѣ x o d ѣ .
 и д а i o m ѣ m ѣ ж и в о с т ѣ в ѣ г ѣ ч н ы и . s ѣ s ѣ s ѣ
 с т в о р и в ѣ m ѣ ш ѣ r o v ѣ s ѣ v ѣ i o m ѣ m ѣ o u ч и т е
 л ѣ s ѣ n ѣ . и ж е s ѣ r o s ѣ v ѣ t ѣ n ѣ s ѣ v ѣ s ѣ m ѣ s ѣ

Житие на Кирил Философ. Московска дух. академия, № 19 XV в.
 Москва — ГБЛ

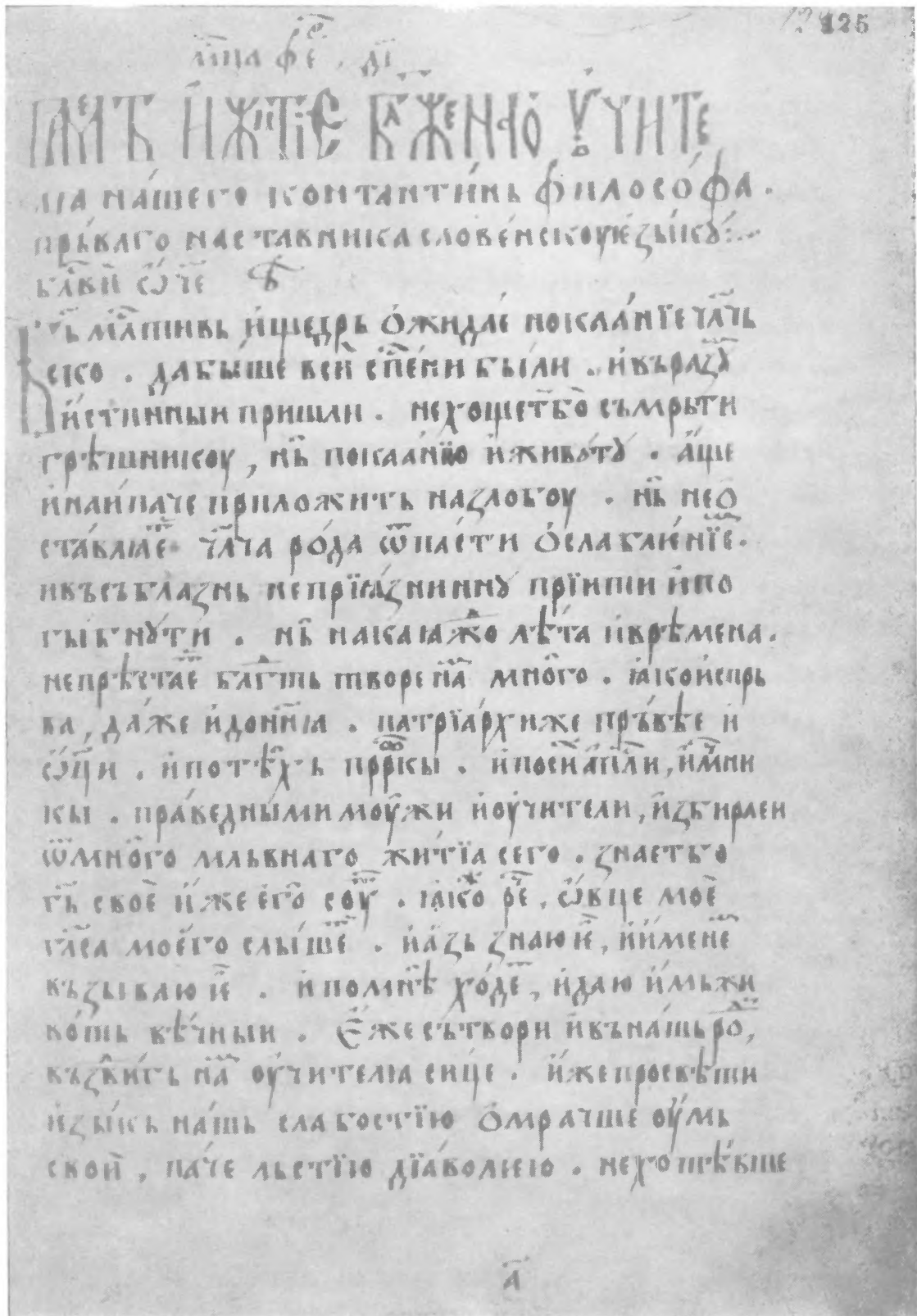
ДІ

ИЩЕ СЪСТАРАВЪ ДІ ПЯУИЖИТЕ
 БЛАЖЕННАТО ОУЧИТЕЛА НАШЕ . КОН
 СТАНТИНА ФИЛОСОФА . ПЕРШОГО НА
 СТАЩНИКА СЛОШЕНСКЪ ГЪДЫКОВ .
 ГЪГЪ МІТИОГЪ . ИЩЕ ДРЪГЪ БЛАГОУМЪ .
 ЯКА ДА НА ПОКА АНІЕ ЧЛЪТЕ . ДА БЫ
 АША СГІСЕМИ ОСИ БЫЛИ . И ОРАЗУ
 ИСТИННЫИ ПРИШЛИ . НЕ ХОЩЕ
 БО СМЕРТИ ГРѢШНИКЪ . НО ПО
 КА АНІЕ РИДОТЪ . АЩЕ И НА И ПАЧЕ
 ПРИЛЕЖИ НА ЧЛО БЪ . НО НЕ ШЕ ПЛА
 ПЛАЕТЪ ЧЛЪ РОДА ШЕ ПЛЕСТИ О
 СЛАБЕНІЕМЪ И ОСОБЛАНЪ НЕ ПРИ
 АЖНИНЪ ПРИЙТИ . И ПОГИБНУТИ .
 НО НА КА АЖА ОУБОЛѢТЪ И ПРЕМЕ
 НА . НЕ ПРЕСТАЕТЪ БАГТЪ ПО РА
 НА . МНОГО ГАКО И СПЕРОА . ДА ЯВЪ
 ИНИГЪ . ПАТРИАРХЪ ПЕРШОЕ . И
 ШЦЫ . И ПОПЪ ПРІСКИ . А ПОСН
 А ПЛІ ИМЪКИ . И ПРАДЕННЫИ МЪ

ньца въ пщайскати . ни етарца на воинѣ гна
 ти . ꙗко оуношо е теранестера . фило^со^фе *р. Нест*
 ѡ вѣщахъ моу самъ наставниши . ꙗ^ко
 висою врьстпоу е силнѣши дша телесе . онъ
 рѣ на старостѣ . философъ рече , то яко юла
 бра нѣгонн . на телеснѣ голи и на дхвнѣ .
 ѡнъ керѣ на дхвнѣ . философъ ѡ вѣщахъ
 ꙗко силнѣхъ оуни бити . да не гла на тикѣхъ
 при потѣ . не бѣхъ временѣ боннѣ пщайше
 мѣ . ни на воиноу пѣ бѣ гонимѣ . оу срамлѣхъ
 пако ети рещѣ . и на моу брагнѣ бѣ бѣ . и рѣ .
 ꙗко иноуноше како крѣпоу разоренѣ соущи не
 клана бѣ мѣ моу . ни мѣ бѣ землѣго . а въ
 аще лице до перенѣ дѣ то кмо . и конѣ бѣ мѣ
 тѣ стѣ пвораше не стѣ дитѣ мѣ . философъ
 ѡ вѣщахъ тѣ стѣ рн бѣ стѣ крѣпѣ и мѣ . и аще
 едина е го чѣ стѣ оу бѣ дѣ . по оу живѣго
 ѡ вѣщахъ мѣ . а ико на то кмо ѡ на цѣ о бѣ
 мѣ мѣ стѣ . и по до кѣ стѣго . еторадн бѣ дѣ
 на писано . ни мѣ вола болнѣ . ни рѣ стѣ бѣ рнѣ
 и живнѣ . и рѣ стѣ рѣцѣ рѣ . како мѣ оу бѣ
 клана и мѣ крѣпоу е зна писаннѣ . а въ аще
 и не мѣ крѣпомѣ . и ко на аще не бѣ оу дѣ тѣ мѣ
 сана и мѣ ни е го кѣ оу дѣ пѣ ѡ вѣщахъ . то не мѣ
 рнѣ стѣ и чѣни . философъ ꙗко ѡ вѣщахъ . во мѣ
 крѣпѣ подобенѣ и мѣ хъ оу крѣпоу . а иконы

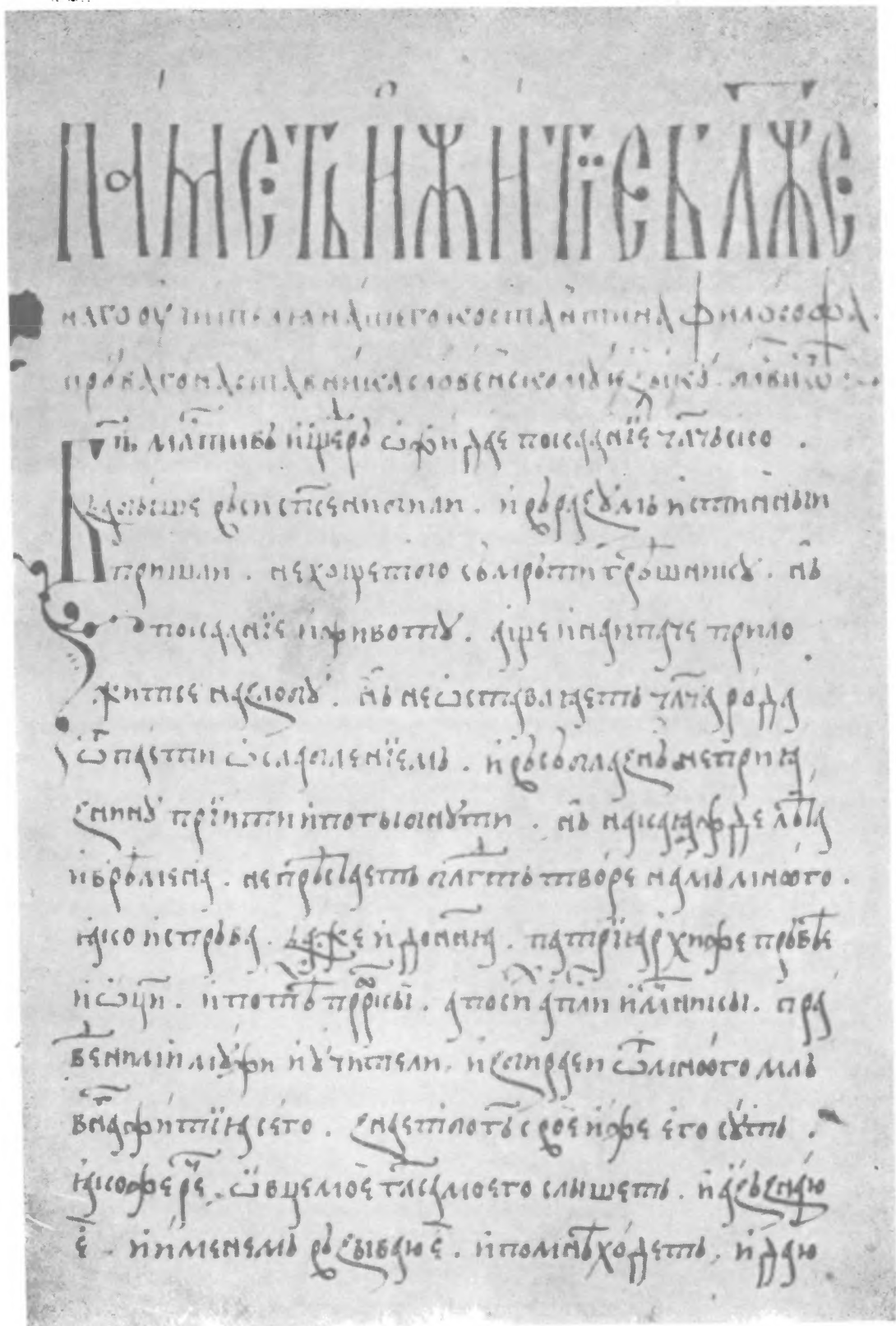
образъ

Житие на Кирил Философ. Волоколамски препис, № 193 (591), XV в.
Москва — ГБЛ

Житие на Кирил Философ. Букурещ — Академична библиотека,
 № 135, XV—XVI в.

гоубыже и глдан, и и в а м о ц н и м е л с и ш м ть . м н о
 з н п р и х о ж а х о у к о у . и т а к о п р о с л а в л я ш е с я в т ь к о 71
 в е т ь х ь е п и с м и м у н и к и . е с т а ж е г о д ь б ы г о у i y x .
 и б о у н а ш е м ъ п р о с л а в л я о ц е м о у с а в т ь е т ь х ь е .
 и с р ы к н а ш а л ь т а . м ь е с т о а м б р о с и т о п р е б л ж е
 н н о м ъ с п i o y . м е д и о л л а п ь e c o y н е т о в т ь д н и c o y .
 п о б л а г т и б ж и н п o в л я ш а в а м у н и к и . в л ь t o ф e w e i a
 в л о в т ь р н а г о e m o d e p i n a . и в з ы c л а в ь т ь i b p f
 e t ь x a m y n i k i . т а к о e в ь c p o v и ш e e t ь c p o c e n n o . в o
 т р e x ь г р o б e x ь e t ь d ь t i n ц e m ь c e л e c e m ь т а к e k
 п р и н e c o x o e t ь m o г ь n a p o d o m ь . п ь m и ж e н x в a л a
 м н а г л ь c e c y m i . в т ь r a d ь m e d и w л a n o y п o г o ш e
 б а . т a в л я ш a г o т a k o e б л ж e n ь e t ь в o y c o m ь . и e i
 e t ь x ь t p и ш e e t ь i e m ь e n b ы ш a . e t ь t i n p r o z ь
 ш a . x p o m i n x o ж a x o y . б ь e n i y c i e t ь n e x o ж a x o y .
 и i y c n e t ь n a c a c e n v p e d n i n a b i e e n л o г o и б л a g t i o
 г a n a ш e г o i c x a . e m o y ж e c л a в a c ь i y c m ь n e t ь e t ь
 д y ш ь . н и a и t p o n o i o b ь c ь i c k ы в t ь c o m ь . a m i n ь : : :
 в т o n ж e d ь n ь п a m a т ь i j k i t i e . б л ж e n a г o б o y n
 t e л a n a ш e г o i c o n e t a n i i n a ф и л o c o f a . п e p в a
 n a c t i a t ь n i c a c л o з e n ь c o y i a z ы c o y .
Гл ь м а т ь н ь t ь i c e d o t ь ж a d a i a n a n o c a i a n i e y l e .
У д a b ы ш a e t ь e n n i c e n b ы л i . и d p a z o y m ь n e t ь n i n ы
 t p и ш a n . n e x o c ь e t ь o c m p ь t i n g p ь t ь i n n i c o y . н o
н и t o c a i a n i e j k i v o t t o y . a ш e n m a n t a c e t p и л e ж и
н a z л o b o y . н o n e i e t ь a v l a t ь t ь y l a r o d a i n a n a
с e t ь n i w e л a б л e n i e m ь и в c o б л a z n ь n e t p i a z n e m ь
п р и i t ь n i t o t ь e n o y t i n . н o n a c o i a j o o y b o л e t ь n a
 и в p e м e n a . n e t p e c t a e t ь б л a g ь n i m ь t ь v o p a
 n a m ь . м н o г a i c o n e p e p в a d a k ь i n i m ь . п a
 |

Житие на Кирил Философ. Лвовски първи препис, XVI в.

мѣла. бѣрала дѣла. житіе блженнаго оца на
 шего ноутиспела константина философа. пе
 рваго наставника словенскоу языку. бѣвши +
 рѣчьма пивъицедрь, жадала по казни тѣте. да
 бышла спни быливши, и вразумь истинныи
 пришаи. нехоще бо смерти грѣшникомъ,
 да по казни и животоу. лишенн платепри
 лежална слово, поне оставлае тѣтарѣда. шпа
 стно закленіемъ, и совлазньне прилаженъ
 прѣстипни погнѣноути. номакла жо оубола
 и времена не прѣстипае блгодѣтии поворамъ
 мнѣго. како же не перва да и доиѣт, первое
 патрїархи, и юрїи поитѣ прѣрски. а поскхъ
 а павимѣтны. и правеныи мѣужей ноутиспелен,
 и збиралнхъ ѡ много молъвнаго житїа сего.
 знае бо гьскѣ аи же сего оу. како жере ѡица моа
 галмоу слышїа, и азъ знаюа. и именемъ мой
 възываюа и поимѣхѣда, и даюимъ живѣвъ
 чныи. и же сътворикнашьрѣ. възвїженн
 оутиспеленїего иже просѣвїти азъ языкнаше.
 иже славо стїю ѡмратыше оумъжкѣи, платже ле
 стїю діаволаго. нехоще въше въкѣтїи зпѣвѣ
 днѣ жїи ходитїи. жїи и же сего іакла естї
 и по малюу снагасмо, како же бѣ. даи же стїю
 хоїе, то сакша по докнїтїе моеу. кодрѣ стї
 прїема, а лѣностїю а вїтїа. и іакже рече
 аи ахъ по докнїмн кыкнїтїе. іакже и азъ хоу.
 вѣмоу поитѣ грдѣтѣ мѣжънѣкто доврѣдѣтѣ

Житие на Кирил Философ. Ръкопис в ОИДР, № 342, XVI в.
Москва — ГБЛ

ѿмашини и цесарь та да на покляне
 чаете . да вы шасте и иже кыли . и пра
 здмие и естни ии пришли . нехоце
 воемрши и рѣшани . и и по каице
 жипони . оуцей на и платеприле
 жипи на заша . поне оеша да е
 чарода . шна на еши послакленіе
 и се слазуніе и приахненіе притийно
 ги кноуши . но каиа ж до оуколик тай вре
 мена . не прешасте шь ка гнѣи мьшо
 рна мьмогши и кой пера . да тда
 ии ик . па патриарху же и перное оуцѣ по
 твхъ и ррон . оуносихъ аи и ррон и
 мчиси . и пра шедна мим оути поути
 шели . и зъбраши много мло и паго жи
 тия сего . знаесте же бо гьско . и иже го
 ебше . иако терече оуца моу глаголю
 мьшаше . иа гьзнаю . и менемь
 зыкаю . и по мнѣ хозаше . чз аю
 жипони шь чныи . еже сошвори ина шь
 ро . воздн и гьна мь оути пелье ице .
 и иже просвьтнїа зыкьна шь . не славо
 спни оу обрачаша оумомой . па чече ле
 спни оу дїа волю . и не хоти шь шепосни
 шь за покляде и бжїи хь ходиши . жипи
 ко го іа пла шь . и по малвсна за ле мо іа
 кь . дай же и по хо щеніе . то слыша по зо
 би и сламоу кодрость и рнє му аликнось
 шакна . иа по терече аи іа . подобни
 быца и шє іа ко жє іа дѣ хь . вса днє снє
 градѣ кь коужє шє рь до кро ро деннє бо га
 и менемь ле кь прєдєржє слнє дрѣ гарь
 еи и и де пра ни го мю . кь ть ка го и брѣ
 и пра пенє . сохрани да кє са по шь дн
 ктїа и сполнѣ іа ко жє іа но гдїа оу кь . тикѣ же

мѣсяцъ февраль въ 31 днь.

123

ЖИТИЕ БЛАЖЕНАГО БУЧАНАШЕГОУЧИ
 телъ константинопольскаго философа. прѣ
 владѣна естѣ и на слово не иди въ не гнѣб.
 стѣ мѣтѣ и оуи щедрѣ. Жаданна покая
 ніе члчѣ. дабыша спѣни были вси.
 Пирозоу и естѣ и ный пришли. Не хо
 щѣ бо смрти грѣшникѣ. но покаянію
 и живого поу. аще наипаче прилежан
 слободу. но не оставяла члчаршда. ѿ
 пактѣно слобленіе. и не обласнѣне
 прѣдъненѣ принтѣни потнѣноути.
 но на каажо оуболѣтѣ и временѣ не
 преставяе благоути творѣна многи.
 и конеперпаданнонѣ. первое па
 триархи. но цнн потѣтѣ прркы. а по
 еидѣтѣ и мчнкы. и проныхъ мѣужен
 и оучтѣлен. и збиралнхъ ѿ мѣъ и наго
 житиѣ сего. знае бо гь своа негосѣу.
 и корстѣ о вца мѣд гла моу слыша. и
 азъ знаюга. и именемон и зываюга
 и помнѣходѣ. и дѣи живѣ оѣчный.
 и створнѣ на шьро. въздѣнженамѣ

ЛГ Актѣна

ИНАФЪ ВЪ ЯВЛЪВЪ ЕИДЪ ПИНА

ИЖИ ПІЕ СІПГОИ БЛЖЕННА ГВОУЧИ ПЕЛА
НАШЕГО ИКОСИ ПАНІ ПИНА ФИЛОСОФА.
ПЕРВАГО НА СІПДВНИКА САСОЦАНЬСКОУ
НА СЪНСОУ, БЛЖИШЕ:

УГЪ МАГО ПІОГЪ ИЩЕ ДУГЪ ЖАДА ПОКААНІЕ
УЛТЕ. ДА БЪ ИША СІП СЕНИ ДСН БЪ ИЛИ. И ВРА
ДСОУ МЪ И СТИННЫ И ПРИШАИ. НЕХОЩЕ
ПТЬ БО СМЪ РТИ ГРЪШНИКОУ, МО ПОКА
ДАНІ АЖИ ДО ПТОУ. АЩЕ И МАИ ПАТЕ ПРИЛЕ
ЖИНА СЪ БОУ. МО НЕ ШТА ПЛАДЕУЛА РОДА
ШНА ПАСПТИО СЛАБЛЕНІЕМЪ. И ПО СБЛАЖИ
НЕ ПРІА СНИ ГЪ ПРІИПТИ И ПОГНЕМОУ ПТИ.
МО ПА ИКО ЖДОУ Б ОЛЪ ПТА И ПРЕМЕНА. НЕ
ПРЕСТАЕТЬ, БЛГТИ ПТО РАНАМЪ. М
НОГО ИКО И СПЕРДА. ДА ЖЪ ИДОМНЪ. ПА
ПТ РІА РХЫ ЖЕ ПЕРВОЕ, И ШЦИ, И ПТО ПІЕ ПРО
РОКСЫ. А ПО СИ ДІ ПЛИ И МЪ ИНЫ. И ПРАВЕ
ДНЫ И МОУ ЖНОУ ЧІ ПТИ. И СЪ БИ РАА ШІ ПТО
МНОГО МОЛДЪ НА ГОЖИ ПІА СЕГО. СМАЕ
БОГЪ СВОА. И ЖЕ ЕТО СОУ. ІА ИКО ЖЕ РЕЧЕ,

Т Б

Въспоможе днь паматъ и житіе.
 блаженнаго оучителя нашего. Конь
 спадити на философа. педагога еста
 цинка еловце нь есе въ іа зовисъ.

Гдѣ мѣсто ище дръ жа даа на покла
 іа не таче. дабыша есе ии въ іаи. и
 прѣзюмь испинныи пришли. нехъ
 щепть къ смртин грѣшникъ. но и по
 кааніе животѣ. аще и найпаче при
 ле житъ на злобѣ. но не ѡстава
 етъ члчарода. ѡна пасти ѡслабле
 ніемъ и по блазнь не пріа зненъ.
 пріипни погнѣноути. но на каа
 ждо оуболѣта и дрѣмена. не пре
 ста етъ блгтанимъ. тпоранамъ
 много іако и перца. дажь ии нѣ.
 па пріа рхъ же и перше. и ѡцы и по
 стѣхъ прѣки. а по снхъ аплы и моу
 нисы. и прѣшнымии моужни оучи
 тели. и зъирай ѡ много полнаго
 житіа сего. знае же бо гь споа.
 и же бо соутъ. іако жерете ѡ цу
 моа гла мой слыша. и азъ знаюа.
 и менемъ азъ паюа. и помни хода.
 и даю имъ жиоо пѣтныи. еже еъ

Лр. Антѣ . бѣ . Г . гтѣо .

мѣла бралавъ, дѣднѣ : житіе
 блаженнаго оца нашего учителя
 константина философа . перва
 гонимъ ставникъ словъ и скогоу азъ
 коу . бѣвнѣ :

Вгъ мѣтнѣ и щедръ , жадала
 покалнѣ члче . дабыша спни бы
 ливси , и вѣхоумъ и спнины
 пришли . не хоще тѣ бо смрѣши грѣ
 шникомъ , но покалнѣю и живогъ .
 аще наипаче прилежишь на злобоу,
 но не оставлае тѣ члчарѣ да . со
 пасгнѣоу злобленіемъ , и всоблазнѣ
 не приауменъ и рѣити погнѣмоутъ .
 но на каажоуболѣга и времена не
 прѣстѣе блгодѣти и творѣнамъ мнѣ
 го . іакоже не перва да же и до нѣ ,
 первое же и атрѣіархи , и ѿднѣ по
 тѣ хъ прѣкы . а по си хъ аплы
 и мѣнкы . и праведныи моужѣи

софѣи . не клипаета ко оудрѣ
 жимъ его , еже не сътворишаемо .
 мало же снѣ весьма побывъ : на
 оуское море шѣ , съкрысатан
 въ монастыри . не скаша его . С.
 мѣць , не два обрѣтоша . и не
 могоша его оудити на тоу
 слоужбу . оумолиша же и оу
 чѣльскыи столѣ прїати . и
 оучити философѣи , и то земныа
 и странныа . съвсакою службо
 ю и помощію и потоса и патѣ .
 Бѣ же и нѣи , патриархъ ересь въ
 зви гла гла . нетвори ти чести
 стѣи иконамъ . не събравше
 съборъ обличаша его . и коне
 право глеть , не съгнаша и състо
 ла . онъ же рече на си лѣе ма съ
 гнаша , а не прѣпрѣша мене .

Житие на Кирил Философ. Софийски препис, № 1307, XVI—XVII в.
 Ленинград — ГПБ

МѢЦА ШКТАБРѢВЪ, ДІ ДНЬ. ПАМѢ
 Н ЖИТИЕ БЛАЖЕННАГО ОУЧЕНИКА НАШЕ
 ГО, КОНСТАНТИНА ФИЛОСОФА,
 ПЕРВАГО НАСТАВНИКА СЛОВЕНЬСКИХ
 ЯЗЫКОВЪ. БЛАГОСЛОВИ ОУЧЕ.

ГЪ МАТНВЪ ИЩЕДРЪ, ЖА
 ДАЖ НА ПОКАЖИЕ ЧАТЕ,
 ДАБЫША СПАСЕНИ ВСИ БЫ
 АН, И ВРАЗУМЪ НЕПТИ
 ННЫИ ПРИШАИ. НЕ
 ХОЩЕТЪ БО СМЕРТИ ГРѢ
 ШНИИХЪ, БО ПОКАЖИЕ ЖИ
 ВОТИХЪ. АЩЕ И НАИПАЧЕ ПРИЛЕЖИТИ
 НА СЛОБЪ, БО НЕ ОСТАВАЕТИЪ ЧЕЛО
 ВѢЧА РОДА Ш ПАСТИ Ш СЛАБЛЕНИЕМЪ
 И, И ВСОБЛАДНЪ НЕ ПРИЖЗНИИХЪ ПРИ
 ИТИ И ПОГИБЕИТИ. БО НАША
 ЖДА ОУБЕШ АЧТА И ВРЕМЕНА, НЕ ПРЕ
 СТАЕТИЪ БЛАГЪ ТВОРА НАМЪ МНО
 ГО. ГАНШ ИСПЕРВА ДАЖЕ И ДОИИТЪ.
 ПАТРИАРХИЖЕ ПЕРВОЕ, И ШЦЫ. И
 ПОПЪХЪ ПРРКИ, А ПОСНХЪ АПТАИ
 И МЧНИИ, И ПРВНЫИИ МЪЖЫ ОУ
 ЧНИКАИ, ИЗБРАА Ш МНОГОМОЛВНА
 ГО ЖИТИА СЕГШ. ЗНАЕТИЪ БСО

Въ мѣстѣхъ ищѣхъ и въ адѣхъ покаянъ 369
 и мѣстѣхъ дабыша спесни деибы и
 и разумѣ истинныи пришли . не
 шхощетъ бо смръти грѣшникъ .
 но покаянію и животоу . аще наипа
 прележитъ на злобу . но не ѡстала
 етъ ради чуждѣхъ и слаженіемъ
 и слаженіемъ не пріимъ змиа пріимъ и по
 гвѣнѣти . но на кама ѡмѣтъ и време
 на не пресѣтъ етъ бѣгъ и по рама
 многѣхъ іакоже и перо апа же и нѣ па
 тріархъ и перо іеи ѡдѣ . по пѣхъ пррны
 а по си хъ а пѣ и мѣтнѣ и проніи мѣтнѣ
 и оучѣти и збирѣхъ ѡ много мѣтнѣ
 ѡжитіи сего знае пѣ бо свѣтъ иже соу
 ето іакоже рече ѡ цамѣ а глѣт мѣтнѣ
 ша пѣ . а з пѣ пѣ и мѣтнѣ по зодѣ
 и по мѣтнѣ хъ да пѣ . и да іеи мѣтнѣ
 ѡбѣтнѣ еже и етъ пѣ и по нашѣхъ .
 въ зодѣ іеи мѣтнѣ иже и
 пресѣтъ и мѣтнѣ и мѣтнѣ . слабо стіи
 ѡ мѣтнѣ и мѣтнѣ и мѣтнѣ и мѣтнѣ
 діа волю . но хѣтнѣ и мѣтнѣ и мѣтнѣ
 за по бѣ днѣ и мѣтнѣ и мѣтнѣ . житіи сего
 ето іакоже рече по мѣтнѣ и мѣтнѣ

Паметь и житіе, бл҃женаго оучите
 ли нашего коостантнина философа,
 прѣлага наставника словенскѣхъ языкѣхъ.
 Къ мѣстѣ и щедрѣ ѿкидае покла
 яніе члвчѣско. да въше въ есиіе
 на б҃гъ, и въ раздѣль истинныи
 ѿ пришии. не роуше тѣхъ самрѣтнѣр
 шникѣхъ, и въ покаянію и крѣпості.
 аще и наипаче приложитъ на злохъ,
 и въ не ѿставаитъ тѣхъ роуда ѿ пасти
 ѿ слаблнїи сѣмь. и въсь бл҃женъ непри
 язннѣхъ прїиши и погыбнѣти. и ѿ
 на кама: ка лѣта и времена, и стѣпа
 ютъ бл҃гѣтъ творенамъ линоу. іа
 и спрѣва, даже и до нѣга. папирна ра
 хнїе: кѣ прѣвѣ и ѿци. и по тѣ прѣрѣм.

ПАМЯТИ РАДИ . АН
 ЖЕ , ХОЩЕИПЪ ГОВЕР
 ШЕННЫХЪ СИХЪ БЕ
 СЕДЪ ИСТЫХЪ НЕ
 КАПИ , ВКНИГАХЪ
 ЕГО ОБРАЩЕПЪА ,
 ЕЖЕ ПРЕЛОЖИ ОУЧИ
 ТЕЛЬ НАШЪ АРХИЕ
 ПИПЪ МЕФОДИИ ,
 БРАТЪ КОНСТАТИ
 НА ФИЛОСОФА , И
 РАЗДЪЛН . Е^{НА} И СЛО
 ВЕСЪ . И ПЪ ОУЗРЪ
 СЛОВЕСНЪЮ СИЛЪ
 ШОБЖІА БЛГОДАИ ,

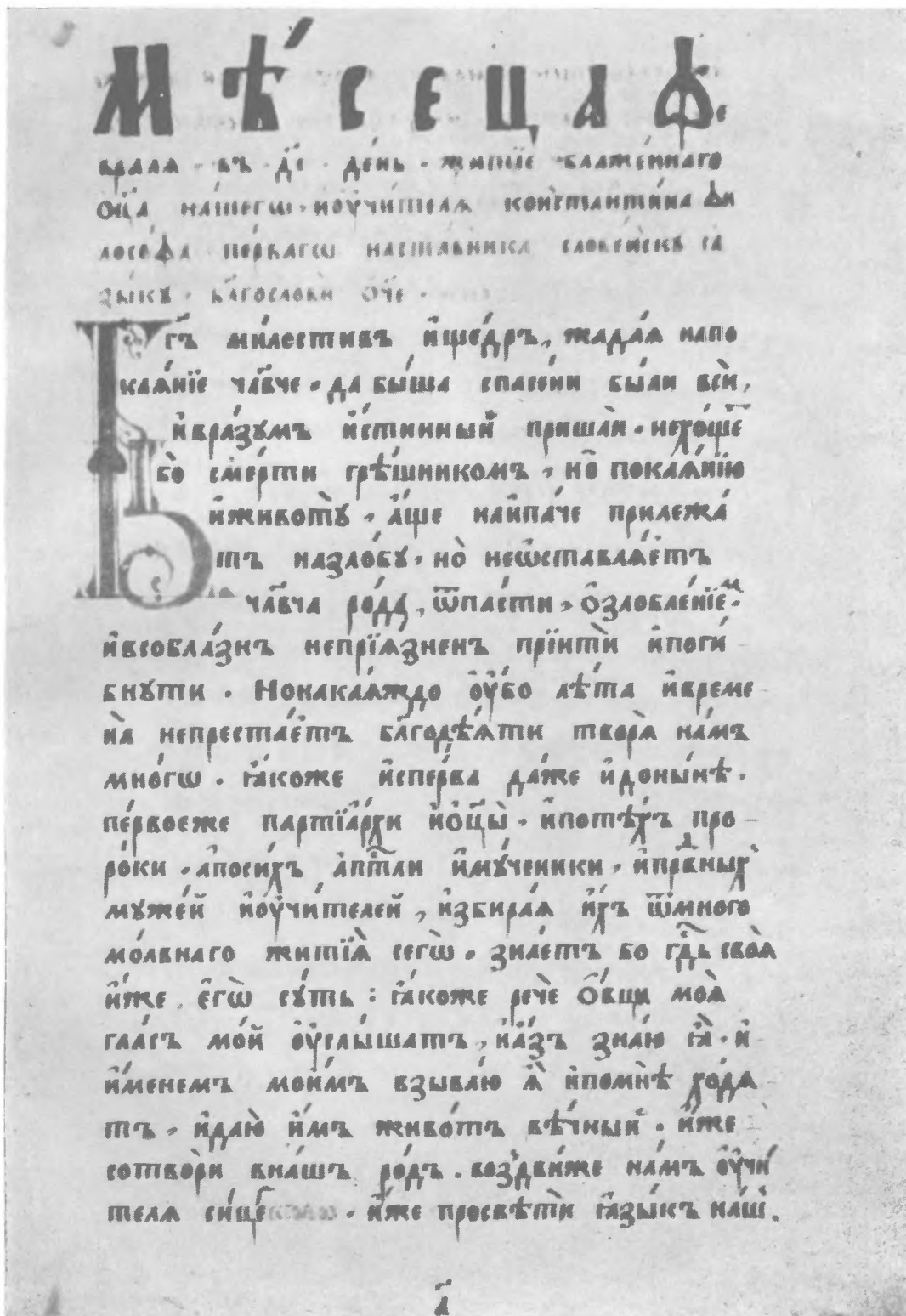
ꙗкоже рече апъ подobenъ ѡпантисе ꙗко
 жъ азъ хъ . Вселъ жъ етѣ мѣгра
 дѣ бѣ мжжъ етѣ рѣ до ророднъ жъ ко
 гатѣ жъ менемалеца , предражася нѣ
 држгараси кинпостпратингома . бѣ
 жъ кѣго пѣренанпращеденъ , съхрама
 вса за подвѣднѣ жъ іа , истпнъ нѣ ꙗко
 жъ нногда іоуѣ . жъ нпднъ жъ етѣ подрж
 жъ емъ свонма . роднсе мѣро отпро
 татпа . ѡнхъ жъ етѣ мѣ жъ ннцѣ семѣ
 костпантпннѣ фплософѣ нѣ етѣ пднн
 конашъ нѣ оучнтпсѣ . етѣ да жъ нро
 днмтп нѣ да шандонанцѣ да бѣ нѣ до
 нѣла : отпро чѣ жъ етѣ нѣ етѣ нѣ етѣ нѣ
 жъ сосѣцѣ ннѣ ꙗко жъ , рабѣтѣ по ма
 тѣ рнѣ да о нѣ жъ етѣ нѣ цѣ о нѣ бѣ істѣ етѣ
 бѣ істѣ по жъ нѣ етѣ нѣ нѣ нѣ . да бѣ
 до бѣ ꙗко ренѣ до бѣ рѣтѣтѣ ꙗко нѣ етѣ
 рѣ нѣ мѣ мѣ етѣ о нѣ пѣ жъ о нѣ бѣ іа . по
 семъ жъ до бѣ рѣтѣ ꙗко нѣ етѣ нѣ етѣ
 пшасѣ нѣ нѣ хѣ о нѣ етѣ ꙗко пѣ ꙗко
 бѣтѣ . ꙗко жъ нѣ етѣ ꙗко бѣ рѣтѣ нѣ етѣ
 етѣ рѣ ꙗко . дѣ істѣ нѣ . до нѣ жъ нѣ нѣ
 рѣтѣ рѣ ꙗко нѣ . ннѣ ꙗко жъ нѣ етѣ нѣ
 етѣ жъ пѣ шѣ ꙗко гѣ о нѣ етѣ ꙗко . на
 соудѣ жъ нѣ мжъ о нѣ ꙗко нѣ нѣ . ꙗко
 ꙗко нѣ ꙗко нѣ о нѣ ꙗко нѣ ꙗко нѣ ꙗко
 нѣ . нѣ бѣ рѣ жъ ꙗко нѣ ꙗко нѣ ꙗко нѣ
 дѣ нѣ нѣ ꙗко нѣ ꙗко нѣ . ꙗко нѣ ꙗко нѣ

ЕГО ЧЕСТИ ПИВАРОМЪ ПОЛОВЕЦА
 АВА . МѢАФЕРУАРИАВЪ . ДѢА
 И ПОЛОЖЕНЪ БЫВЪ ПРѢСВЕРУЕМЪ
 И БИ ЦРКВИ НА ГАЛЛОДХУ БОУ НАШЕ
 МЪ . ПРОСЛАВЛЮЩОУ СЛОВОМЪ СВОИМЪ
 СВОИМЪ . И ТПОМЪ ПОДОБАСЪ ПЪСА
 ВА СЪЩЕ МАНЕ СЪ ТЫМА ДОМА .
 И БИ ПРНОИ ВЪ СЪБИВЪ СЪ КОЛМНЪ
 РТОИ ЖЕ ДНЪ . ЖИТИЮ ОУТИ ПЛА
 СЛОВЕНЪ СЪ ОУА ЗАНЕ . И КИРАА
 ФИЛОСОФА
ВЪ АМЪ ПИВЫИ ЦЪ ДРЪВЪ ЖЕ ДА
 ПОСАЛАНЪ ТЪА . ДА ВЪ ШАС ПИИ
 ВЕНЕ КЛИ И ВРАЗУМЪ И ПИ
 ИНЫ И ПРШАН . НЕ ДОЩЕ
 БО СМЪ РИ ГРѢШНИКОМЪ . НЕ ПО
 КЛАНІЮ И ЖВОТЪ . А СЕНА ПЪА
 ПРИ ЖИТИ ПЪА ЗЛОЕ . НЕ СЪСТА
 ВА СЪ ПЪА РЕДЪ ТЪА БЪ ПАС ПИШСА
 БИ И СЪ МЪ ВЪ БЛА ЗНЪ ПРІА ЗИ
 КЪ ПРІИ ПИ ПО ГЫ БНОУТИ . НЕ И
 СА ЖОЛЪ ПЪА И ВРЕМЕНА НЕ ПРІА
 СЪ ПЪА СЪ ПИТИ ТВОРАНА И ЗМО ГІА
 МІО И ПЕРВА ТЪА ЖИ И ПЪА ПЪА
 АРХИ СЕРДІА И ШЪЦІ . ПО ТЪА ПРІИ
 А ПО И А ПЪА И И ТИ СІ И ПРІИ И
 И ОУЖИ И ОУТИ И И ЗЕ КРА И ЦЪ
 ШИ КОГО МЪ ВЪ АГО ЖИТИ СЪ ГО
 ЗАЛОТЪ БО СВОИ ГЫ ЖЕ ОУТИ СЪ
 МІО ЖЕ РІ ШЪЦА И ОЛ ГІА МОИ
 СЪ ША ТЪА . А АЗЪ ЗНАЮ ИМЕНЕ
 ВЪ ЗОВОУ А И ПА И ГЪ ХОДА ТЪА .
 И ДА Ю И МЪ ЖИ ПО ТЪА ВЪ ТКА И
 СЪ ЖЕНЕ СЪ ТВОРИ ВЪ НАШАРЪ . ИЪ
 ЗО И ГЪ НА МЪ ОУТИ СЪ И ЦЪ А И ЖЕ
 И ПРО СЪВѢТИ А ЗЪ И СЪ НАШЕ . СЛА
 ВО СЪ ПІО ШИ РА ТЪА И ОУТИ МЪ И Ш
 ПА ТЪА ЖЕ ЛЕ СЪ ТЪА ДЪА БО ЛЕЮ . НЕ ДО

БИ ВЪ АДО СЪ ПЪА И МА А ЛА ЖИ ИЪ
 ШИ СЪ ПЛА . МІО ЖЕ РІ СЪ ПЪА . ПОД
 ВНИ МНЕ ВЪ ПА И ПЪА МІО ЖЕ ХОВ
 РЪ СЪ ОУНЫ ПЪА СЪ МЪ ГРА ДЪ Б А ШЕ ИЪ
 СЪ ПЪА ДОВ РО РЪ ДЕНЪ НЕ ОЛ ПЪА .
 ИМЕНЕ МЪ ЛЕ ВЪ ПРЕ ДЪА Ж А ИЪ .
 ДРОУ ПРІИ СЪ ПЪА СЪ ПЪА ПИ ГО МЪ .
 БО ШЕ СЪ БУА Б РИ И И ПР А ВЕ ДИ
 СЪ ХРА НА ЛЕ СЪ А Г О ВЪ Д И Е Л І А И С І
 А ИЪ . МІО И И О Г Л И Ш А ВЪ . ШИ ВЫ И
 СП О Д ОУ Ж І С МЪ З О И И МЪ . РО Д И ЖЕ
 СЪ МЪ Р О Ш П Р О Т А ПЪА . ШИ И ХЪ СЪ БЪ
 И ГЪ З И СЪ ЦЪ . СЪ МЪ И И С О С П А И П И
 Ф И Л О С О Ф А С Т А П И И СЪ И ОУТИ ПЪА
 НАШЕ . СЪ Д А Ж Е И РО Д И МЪ И П Р А
 Ш А Д О И И Ц І А Д Е Ш И Д О И Л А .
 Ш П Р О Т А Ж Е И С Е ВЪ Х О П І Б О И П И С О
 П Р І О Ж А ВЪ СЪ ЦЪ И И С І С О Ж Е Р А З Д Е
 МЪ Т Р Е Н А Д О Р Д Е Ш Д О С Н О Б Ы . С О ЖЕ
 БЪ П О С І О П Р Е И СЪ БЪ Ж І П Д А ВЪ ЦЪ А Р
 К О Р Е Н Д О Б Р А Л Е П Т О Р А С Л А Н С І С О С E
 Р Н Ы МЪ М І С К О МЪ Б О З О С Н О В Ы О
 П О С Е И ЖЕ Д О В Р А Т П А Р О Д И Т Е С А МЪ
 ВЪ БЪ А В Ш А С Л Н С Х Е Д И С Т А С А Г Е Т
 Ю Ц А С Е К Е . М О П Т А К О Ж Е П Т А Ш И
 М І О В Р А Т П А С Т Р А Д А С Т П Р І А
 С А С Е ПЪА : Д О Н Д Е ЖЕ А С М Р Т П А
 З Л ОУТИ . НИ С А К О Ж Е НЕ П Р І С Т ОУ
 П Л Ш Е П Т О Г О С О В Е Т П А И С ОУТИ
 Е М Д Х О П І А Ц І И П И П А І С А Ш О С А
 М П И Ш П Р О Т А П И С Е Г О Г І О Ц И :
 Н О В Р Е ДЪ В С Е МЪ . Р А З П Ы Ш И М А
 Д Е И Ц Е С І И И Д И Н О МЪ . І С А К О И И А
 ОУТИ П Р О С І НЪ Б Ы П И : ШИ ЖЕ С І Р Е
 ВЪ Р ОУ И И И Ж Е Н О Н Д Е Г І С Л Е С Т
 И Н О Д А П И С А Д И М А ТЪ Ш Ц А И С Т Р О
 И П І А А П А К О В А Г О И Ж Е С Т П И ПЪА
 В І А К Р П І А МЪ . СЪ ЖЕ СЪ БЪ . СЪ Д И И

КИСЪ ПАНОНЬСКЪ СЛО
 ВЕСНЫ БОЖИИ ВО СЛАВН
 МОУТИСА ИМЪ И ПА . И
 ОУЧЕНИКЪ ОУТИШИСА ИМЪ .
 И ТШЬ ЕМОУ СЪ ПИНОРЪ МИ
 МОИ РОДОИ . И И ПЕЧАШ
 ЖЕНИ СЛАША И СРЕБРА
 ШОКОЮ . И И ПНО А КЕ
 ШИ ПОЛОЖИ ВЪ АЛЬСКОЕ
 СЛОВО БЕСПАНЦА . И ЕШО
 КМО ПА ФНИ КЪ ШИ СПРО
 ШЬ ШОКОЮ ДЕСАШЬ СОТЪ
 ШО ПУСШІИ . ВЪ КНАШЖЕ
 БЫ ПШО ЕМОУ СЪ БРАШАСА
 НА КЛАШ И БЕСШІИ Е П К ПИ .
 И ПО ПОКЕ ТЕРНЬЦИ . И ВО
 ЗЪ ИГОША ПІРІА ЗЫТН ОІО
 ЕРЕСЬ . ГЛЮЩЕ . ТА П БУЕ
 СКАЖИ НАМЪ КАКО ЕСИ СЪ
 ШИ ПОРНА Ч СЛОВЕНЬСКІИ
 КНИГОУТИШИ ТАНХУ ЖЕ СЪ
 НИ КТО ЖЕ ПЗОШ БРЪ КЛ
 НИ А ПАН И РИМЬСКІИ ПА
 ПА . МЫ ЖЕ ПІРІА ЗЫКИ
 ТОК МО ВЪ ЕМЪ . И МЪ ЖЕ
 ЕСТЬ СЛАВНИ ПН ЕТА . ЕВРЪА
 ГЛА ИНЫ . А ЛШ ИНЫ Ш ПЪ
 ЦА ФИЛОСОФЪ КНИМЪ НЕ
 И ДЪ П Ч Л Д О ЖЪ Ш Б Г А
 КНО НА ВСА . А И САН ЦИ П А
 КОЖЕ НЕ СІА ЕШЬ А И . И П А
 ДЫ ХУ ЕМЪ НА А ЕРЪ К СЮ ДЪ
 ШО КА КОВЫСА МЕСШЪ ДИ
 ШЕ . А ПРОТИМЪ ІА ЗЫКО
 СКАЖИ ШЕ МІА К О Н Е М О
 ІОУ ЦА СЕГО ДА П И . МЫ
 ЖЕ МНОГО П РО ДЫ ЗНА ЕМЪ
 КНИГОУТЪ МЪ ІОУ ЦА И БГОУ
 СЛАВНОУ ДА ІОУ ЦА СВОИ
 ІА ЗЫКОМЪ КОМО ДЖО ІА ВЪ
 ЖЕ СЕ СЮШЬ . А РМІИ
 ПЕРСИ . А В А З Г И . И ПЕРСИ

СЪГДЫ . ГОДИ . ШЕРЯ .
 ШОУРЕН . КОЗАРЕ . А РАКАМ
 НЕ . ІЕШІИ . РОСЕН . И И ІИ
 МНОСИ . АЩЕ НЕ ХОЩЕШЕ
 РАЗОМЪ ШИ КНИГЪ КНОУНАИ
 ШЕСОУДІО . ДА ДЪ БОГО
 ПІЕШЪ ГАМ . ПОИШЕ ГІА
 ПСА ЗЕМАА . ПОИШЕ БГО
 ПЪ БЕНЬ НОВОУ . И ПА КИ
 ПОСКА КНИШЕ БГОУ ВЕ С А
 МАА . ПОИШЕ И ВО СНО И ШЕ
 И ПА КИ ВЕ С А ЗЕМАА ДА ІО
 КЛО И И ПСА И ПОЕШЬ ДА
 ПОЮШЬ ЖЕ И МА Ш ВО Е В Ы
 ШІИ . И ПА КИ ХУ ВА И ПЕ
 Г А П С І А ЗЫЦИ . ПОХВА И
 ШЕ БГОУ С П А ІОУ ДІЕ . И С А К О
 ДЫ Х А Н І Е Д А ХУ ВА И Ш Ъ Г А
 ПЪ ВЪ А ІИ Г А РЪ ГЪ . Е А КНО
 НУ Ч П Р ІА Л О Е С Т Ъ Д А К А
 БЫ С І Ш Ъ В С А В А С Т Ъ Н А Ч Е
 БЕСИ И НА ЗЕМА И П РО ТІЕ
 А М А Р КЪ ШЕ ДЪ ШЕ В М П Р Ч
 П РО П О ВЪ Д И ШЕ ГЪ А ІЕ
 В С Е И Ш В А Р И . Т А К О И ШО
 П РО ТІЕ Г А Е Ш Ъ ЖЕ И К В А МЪ
 Г О Р Е В А МЪ КНИ ГЪ Т А И Ф А
 Р И С Е И А П Ц Е МЪ Б Р И . ІА К О
 З А П О Р А Е ШЕ Г У Р И В О Н Е
 С Е С Н О І П Р Е ДЪ С Т А ВЪ К И И А Ы
 Б О Н Е В Х О Д И ШЕ . И Х О М А
 Ц И Х У В А И П Ш И . И ШЕ С П А В
 Т Е В И П Ш И . И К О Р Е Н Ф Е Ш
 П А В Г А РЪ Т Е Х О Щ Е Д ІА ЗЫ
 К И Г А ШЕ . И А П П Р О Р І Ц А
 Е ШЕ . БО Л ІИ ОУ БО П Р Ш Р И
 Ц А И И П ЖЕ Г А ІА ЗЫ К И
 Р А З ВЪ А ЩЕ НЕ СКА З А Е Ш Ъ
 Д А Ц Р К И П С О З Д А ІЕ П Р ІИ
 М ІШЪ . П Ч ІИ ВЪ К Р А П ІИ
 АЩЕ П Р І П Д О У К В А МЪ ІА ЗЫ
 К И Г А . ІА ІОУ ШИ П О ЛЪ З И

Житие на Кирил Философ. Ундолски препис, № 330, XVII в.
Москва — ГБЛ

Стараго и вѣжениаго константина
 философа, войнотескоу чинѣ ки
 рила наставника словенскыазиѣ.
 Повеініа многа различна о право
 вѣрїи. (изообличенїе безбожны
 агаранъ (нечестивы жидыи
 и самаранъ (и падшїи латини
 обличенїе.

Селѣнїе грады, вѣмѣхъ
 и вѣкто добронравенъ и бога
 и менемъ левъ. предержаи
 савѣ дръгарескыа постратиго
 вѣже бѣговѣренъ, и правѣ
 денъ, сохраниа заповѣди
 бжїа исполнѣ. такоже ино
 гда іовѣжи паше сподръжїе.
 роди седмь отрокъ, ѿниже
 бѣ меншїи седмїи константїн
 философъ, наставни іовѣль
 нашъ. Сїдаже егѣ ради мѣи,

АІ

аще хощу, рече цркованнѣ иже хощу уста дорт покрове
 на, олаже стущенѣ прилѣнсе, асма бже бранѣ исх
 щу, аша митѣти на тако еси и присту пишеше мней,
 бртмохо ю уиѣшу, лице ся ашо царт утрениа. Поцло
 шехуа стои, ся мѣлу, и ашеше ало хихо е ашораи.
 и оаше вѣра и сарію, поашахо епѣ, дородѣтеше
 житіе ся. Поаше епѣ ашѣтѣт нароуитѣт поц
 сти ю, сосатѣами и пѣвнѣми бхтаснѣми, охрѣт
 іѣт гѣт нашенѣ.

Мѣ ашораи ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт

гѣ мѣтѣашѣ и шѣтѣашѣ хѣтѣт поашаініа ашо ашѣтѣт
 епѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 мѣтѣт цркованнѣ, но поашаініа и хѣтѣт. ашѣтѣт напѣтѣт
 прилѣтѣт нацѣтѣт, но не шѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 и шѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 мѣтѣт, не прѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 таже и шѣтѣт. Патрїахѣтѣт пѣтѣт ашѣтѣт, поашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 ашѣтѣт ашѣтѣт, и прѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 етѣт, ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 и шѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 мѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт
 ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт ашѣтѣт

непрестанъзанъи сполрабѣи шоего
 стада . завѣрною и хришчюлюбнвои
 люди . тако да полѣтнмъ гдѣ твоихъ
 благои . ѿ хѣ ісе гдѣ нашемъ . емѣ
 подобаетъ слапа и держапа . събе
 знаталнымъ ѿцемъ . и пресѣтѣимъ
 и блгѣимъ иже на отворѣши дхѣмъ
 твоимъ . и иже и при наго вѣкы
 свѣкомъ , дмннъ .

Вспой же рнь палматъ и житіе .
 блаженнаго ѿца нашего поутнше
 ла . мѣѡдіа . архіепа мѡраць
 гдѣ блгѣи и по се каго , блвн сѡ .
 мѡганъ . иже естъ свѣтѣорна б
 ѿне бо ітѣа оббо ітѣе пѣатьскаа .
 Венднмаа же и не пднмаа . ноу
 краснлѣ всакою красотою . иже
 ктѣо разнѣишлаа помышлѣнпо
 малѣу ѿтѣстни оже пѣо раздѣмѣ
 ти . и того по знати иже естъ свѣ
 тѣорна б . снцѣа дѣла днпнай мнѡ
 га . ѿи великопыбѣи добротѣи .
 дѣблѣо поразнѣи слѣ . и родншлѣи
 мѣртѣо бѣетъ . иже по юшлѣгѣи
 пресѣтѣимъ глаго . иже и рлѣи шѣ

гг . лнстѣовѣ .

прѣци. ѿ неже здѣ прѣхѣмъ сказаніа ѿ тебе.
 и ѿ нѣкѣхъ елика мѣстѣ. оутишиши елика сподобю
 ниждришише, егда и молихъ. не престан
 даны ево рабѣи шло ево гощада. забвѣрныа
 же нѣхѣмъ любѣнныа лю. яко да по лѣтѣмъ бѣтныи
 кѣгына. ѿхѣтѣи ѿ гдѣнаше. емоу поклѣ
 слава и держава, слава и чина мѣстѣ. и пре
 сѣнѣи кѣгына и живощи воращѣи дхѣ
 на и нѣкѣи рно. и вѣлѣкѣи вѣкомъ. аминь.
 Мѣца, того. 5. днь. памѣниши екаже
 ннаго ѿца нашего. поучителя. мефодіа
 архіепископа моравьскаго. кѣи ѿче
 гѣа кѣгына и емогаи. иже есѣ створи нѣхѣ
 кѣи шѣа вѣлѣи еслуческаа. и ндѣи маже
 и невидѣла. и оу краснѣа в ескою красотою.
 и оже есѣ порады мѣла и помысла и по мадѣ.
 ѿтлестни можѣ раздѣмѣни. и того по знаѣти.
 иже есѣ створи а енца. дѣла дѣи ма и нѣога.
 ѿ велико ты бо и доброши дѣла по размыслѣ.
 и родителѣи мѣрѣи е. иже по ѿагѣи при
 стѣи глѣѣ. на спрѣа вѣи есла и нѣа есѣи кѣ
 прѣци. еи рѣа ѿ цѣи есѣи кѣи гдѣѣ. еже есѣ
 а и шре оуносѣа сѣѣ. еже може кѣи шри аи
 царѣи. а вѣ еднѣи вѣжѣи пѣѣ. прѣже ко вѣа

по. а. а. н.

писати на ѡбновленіе души оуповаѣши на
 га . и памати иже гадати . иже дарованъ
 оуповаѣши на нъ . и мовѣ слава и нѣ и прно и
 въ вѣки вѣки шми , аминь .

Мца того дѣ . днѣ . тамъ и житіе блжнѣ
 много шца нашего и оучила мѣ фодіа архі
 єпкопа . моравьска . блжнѣ шче . слова . дѣ
 гъ блжнѣ и всемоган . иже єсть сотвори
 шне бытіа въ бытіе вселенскан . видима
 и невидима . и оукрашенъ великою красо
 тою . иже єсть размышляма помышляни
 по малѣ шча стии може разумѣти . и по
 опознати . иже єсть сотвори сица дѣла
 дивна и мнѣга . ш великоты ко ндо брѣты
 дѣла поразмыслѣ и реди тель и мртвѣ єст .
 иже поютъ агглан престѣи мѣ гласомъ . и
 вси правовѣрніи слави мѣ въ стѣ и стѣрцы .
 си рече въ шце и снѣ и стѣ дѣстѣ . єже єсть
 въ тре оупостасѣ . єже може и стѣ трнли
 царци . а въ єдино єже стѣтѣ . прѣже ко всѣ
 когочасѣ и временей лѣтѣ . на всѣ шце мѣ
 оумомъ и смысло неплотскыи . шца самѣ
 єсть гна родила . гакже рече премѣдростѣ .
 прѣже всѣ хъ шми ража стии . и въ єтѣ и
 рече само єже є слово прѣчтѣи мѣ оустѣи . во
 площѣ сѣ на послѣднѣ галѣта нашѣ гора
 стѣ снѣи . а за въ шце . и шце во мнѣ . штого

Мѣа апріліа въ 5 днь . живїте иже востѣи
 шцѣншего мѣфодїа рѣпа моравьскаго
 оучитѣла славенъскаго , блгвншчѣ .

Рѣпкннй шцѣ ншѣ мѣфодїи бѣѣ ѡграда се
 лунъскаго . родѣ бѣ велико добра и чѣстна .
 шсановитѣ и богатѣ родитѣлю рожде .
 шоща лва . и прѣже марїи . бѣже шго
 ности іоноша . и рѣ шѣлш бѣ бѣ дорожкни
 жною . и крѣпокѣ тѣломѣ . тѣмѣ
 знаемѣ бѣ первѣ бѣгомѣ . и црѣмѣ ми
 хайломѣ . и всего селунскаго страного . оу
 вѣде вѣже црѣ михайла бѣ стростѣ его .
 княженїе емѣ даде . держати славенско .
 двѣнадесятїи лѣтѣмѣ суца . постави его
 княземѣ славномѣ . рече азѣ тако про
 зра . како его хотѣаше оучитѣла славн
 помяти . и перваго епископа . да бѣ про
 оучилса вѣмѣ шобычѣмѣ славенскимѣ
 іобыкѣмѣ га помалѣ . сотвори вѣже в томѣ
 княженїи лѣтѣмѣ десѣтѣ . и извычѣ слав
 енскѣмѣ языкѣ . іоу зрѣмѣ молвы многи бѣ числѣ
 ны в живїтїи семѣ . преложїи земныя тѣлѣ
 волю . нанѣныя мысли . не хотѣаше бо
 чѣстныя гдѣши непрѣбываю
 щими в вѣки . іоу брѣтѣмѣ время : и збысть

савѣрствъ, яко имать гасно снхъ въ Паводатта
 Гбо нашено яка хрта, глуде соотшениъ, и святыиъ
 дуловъ, гасно - славо, и пошеникѣ боовикъ въноу
 смхнхъ).

Въ тоя же гнѣвъ снхъ и въ ипродѣхъ претворенихъ снхъ
 нашхъ, мефодѣа и константина, нареченнаго шрѣла
 Египтовъ моравенихъ, Угиптѣей славуемхъ).

Слѣдѣа и константина царей грегориъ: лова арменина
 и конанъ михаила пудачаго, и ре ивалдовъ на рѣца
 шхъ об. таже и сына михаилова Феодора. Снхъ боовикъ
 ерцѣвъ Фессалоникѣхъ и хртѣ добродѣтехъ и подвѣтѣхъ имене
 гбо, гнхъ боовикъ, саноу соотшениъ, и хртѣ поурѣхъ
 матѣ шхъ рѣца снхъ доовикъ соотшениъ мѣрѣ, и прѣсѣ
 стнхъ странъ словенскѣхъ, мефодѣа и константина
 нареченнаго послѣдѣе святаго снхъ шрѣла. Первѣе
 въ мефодѣа, яко старѣшии роуменскѣхъ, въ возрастѣ
 прѣхъ, и боовикѣхъ пошѣхъ снхъ, и царѣ снхъ
 въ бооводѣа оного пошѣхъ снхъ, и странѣхъ соотрѣ
 вѣхъ славяноу послѣхъ: снхъ пошѣхъ снхъ въ нѣ
 гнхъ снхъ, языка словенскаго, яко и мѣхъ шхъ гнхъ
 нѣхъ и снхъ духовныхъ и тахъ снхъ снхъ въ нѣхъ.
 Прѣдѣхъ бооводѣа гнхъ хртѣ яко грегориъ, и ово
 снхъ мѣхъ лѣхъ разснхъ, ово не снхъ
 снхъ гнхъ, гнхъ и константина царѣ Феодорѣхъ въ нѣхъ
 и тахъ бооводѣа: ошѣхъ бооводѣа, и снхъ шрѣла, ма
 снхъ и снхъ бооводѣа гнхъ, бооводѣа гнхъ пошѣхъ
 снхъ, и тахъ царѣ и снхъ, бооводѣа гнхъ образѣ
 бооводѣа и тахъ гнхъ гнхъ гнхъ.

Слѣдѣа снхъ константина роуменскѣхъ пошѣхъ
 снхъ пошѣхъ снхъ и снхъ гнхъ: гнхъ и тахъ
 снхъ пошѣхъ снхъ гнхъ пошѣхъ снхъ, гнхъ снхъ
 гнхъ и тахъ снхъ, снхъ и тахъ снхъ снхъ

Съдържание

Увод	5
Пространно житие на Константин-Кирил Философ	30
Пълни преписи на Кириловото житие	34
Извадки из Кириловото житие	47
Преправки на Кириловото житие	59
Загребски (Владислав) препис от 1469 г.	89
Разночетения и бележки	109
Превод на Кириловото житие	120
Коментар към Кириловото житие	141
Пространно житие на Методий	160
Успенски препис от XII в.	185
Разночетения и бележки	192
Превод на Методиевото житие	196
Коментар към Методиевото житие	203
Факсимилета от преписи на пространните жития	212

Климент Охридски
Събрани съчинения, т. 3

Изд. редактор **М. Костова**
Художник **Евгений Босяцки**
Худ. редактор **Д. Донков**
Техн. редактор **Ив. Нишева**
Коректор **Ел. Котева**

Изд. индекс 4582
Дадена за набор на 20. XI. 1972 г.
Подписана за печат на 13. IV. 1973 г.
Формат 59/84/8 Тираж 3000
ЛГ III-8
Печ. коли 32,75 Изд. коли 27,18
Цена 4,05 лв.

Набрана и отпечатана в Печатницата на Издателството на БАН
София 13, ул. 36
Поръчка № 57

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ